

P. 1045

revista arhivelor

ANUL LII

VOL. XXXVII

Nr.

3

1975

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Bd. Gheorghe Gheorghiu-Dej nr. 29, sect. VI
Telefon : 13.37.77

CUPRINS

STUDII ȘI COMUNICĂRI

L. MOLDOVAN — Tabla regească II	247
D. LIMONA, E. MOISUC — Casa comercială Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. Moscu din București	256
L. MĂRCUȘ, GH. ASANACHE — Amprenta — posibilități de studiu în diplomatică și în antropologia istorică	271
R. DIMA — Procesul de clarificare politică și ideologică în mișcarea muncitorească din Oltenia în anii 1918—1921	274

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

MASĂ ROTUNDĂ la Craiova în legătură cu prevederile Decre- tului 472/1971	282
V. NICULA — Principiile reconstituirii fondurilor dezorganizate și aplicarea lor la unitățile socialiste	286

DOCUMENTE

V. GROZAV — Documente privitoare la bursierii români din străinătate (1891—1919)	289
E. GHEORGHIU — Proiectul dr. Gh. Cuciureanu pentru așeză- mintul medical al Moldovei	299

INSTRUMENTE DE LUCRU

R. CONSTANTINESCU — Manuscrise occidentale în bibliotecile românești, București (sec. VIII—XVI) I.	307
---	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

* * * Cercetări în arhivele de peste hotare	323
M. DOGARU — Sesiunea științifică de comunicări „Apulum 2 000 — Alba Iulia 375“	344
V. POPOVICI — Expoziția „Unirea Țărilor Române sub Mihai Viteazul“	345

BIBLIOGRAFIE

FL. IVANIUC — Ediții de documente medievale privind Țara Românească și Moldova	351
---	-----

RECENZII ȘI PREZENTĂRI	357
----------------------------------	-----

CONSILIUL DE CONDUCERE,

Iosif Adam, Alecsenia Andone,
Vasile Arimia, Dan Berindei,
Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
Iulian Cîrțină, Florin Constantiniu,
Ioan Dumitru, Mihail Guboglu,
Ștefan Hurmuzache — președinte,
Gheorghe Ilie, Radu Ionescu,
Dumitru Ivănescu, Radu Manolescu,
Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu,
Oprea Florea, Maria Pirvulescu,
Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
Ștefan Hurmuzache — redactor șef,
Dumitru Ivănescu, Alexandru Matei,
Nicolae Mocioiu, Maria Pirvulescu,
Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
Maria Soveja, Mioara Tudorică.

Redactor : Mioara TUDORICA
Secretar de redacție :
Corneliu LUNGU

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LII
Vol. XXXVII

P49268/1975

BUCUREȘTI, 1975

Nr. 3

TABLA REGEASCĂ DIN TRANSILVANIA. II *

LIVIU MOLDOVAN

2. Organizare și funcționare

Conform instrucțiunii din 1777, Tabla regească se compunea dintr-un președinte, trei protonotari, un director fiscal, 12 asesori titulari, 12 asesori supranumerari și personalul administrativ, între care un rol important îl aveau protocoliștii sau secretarii de ședință.

Pentru a se putea pronunța sentința, trebuia să fie prezenți la ședințele Tablei, cel puțin șapte dintre asesorii titulari, sau în caz de lipsă și din asesorii supranumerari împuterniciți cu drept de vot și doi protonotari. De aceea președintele Tablei trebuia să fie cu luare aminte pentru a nu acorda deodată concedii la mai mulți asesori titulari și protonotari și a pune astfel în imposibilitate Tabla de a pronunța sentința. În timpul sesiunilor judiciare nici președintele, nici protonotarii sau asesorii nu puteau pleca în concediu după bunul lor plac, ci președintele trebuia să ceară concediu de la guvern printr-o motivare temeinică, iar protonotarii și asesorii erau obligați să-și înainteze cererile președintelui, care avea dreptul să le acorde concedii până la patru săptămâni în interiorul Transilvaniei. Cei care voiau să-și petreacă concediul în Ungaria, trebuiau să-și înainteze cererile guvernului, iar pentru călătoriile în Austria sau în altă țară cererile urmau să fie trimise Cancelariei aulice de la Viena¹.

Sentințele Tablei regești erau pronunțate pe bază de voturi, mai întâi dându-se votul asesorului referent, apoi pe rând ceilalți asesori începând de la ultimul până la primul, votarea mergând astfel până la președinte, care vota ultimul. În caz de divergențe de păreri, câștiga partea în favoarea căreia s-au dat mai multe voturi, iar în caz de paritate, câștiga partea pentru care și-a dat președintele votul său. Secretul votării era obligatoriu, în această privință instrucțiunea Tablei precizând clar că dacă cineva ar fi trădat votul vreunui asesor, i se deschidea acțiune publică, fără deosebire de persoană, pentru a-și primi pedeapsa exemplară². Asesorii titulari aveau drept de vot decisiv, cei supranumerari bucurându-se numai de drept de vot consultativ. Dacă însă ase-

sorii titulari cu drept de vot decisiv nu erau în număr suficient, pentru a se putea pronunța sentința, numărul lor legal se completa cu asesori supranumerari, aleși după vechime. Dacă un protonotar ar fi fost interesat în mersul unui proces, el nu putea participa la ședințele privitoare la acel proces, ci trebuia înlocuit cu un asesor supranumerar, căruia să i se fi acordat în acest scop dreptul de a vota.

Activitatea Tablei regești, devenită continuă, se desfășura în așa-numitele sesiuni judiciare, despărțite prin vacanțe judiciare. Decretul cezaro-regesc din 22 iunie 1737, fixa pentru Tabla regească următoarele sesiuni judiciare:

1 De la duminica întâia după Bobotează (Epiphania), până la duminica Esto (a șaptea duminică înainte de Paște).

2 De la duminica Învocabit (duminica a șasea înainte de Paște), până la duminica Judica (întia duminică înainte de Paște).

3 De la duminica Miserere (duminica a doua după Paște), până la duminica Rusaliilor (Pentecostes)³.

4 De la duminica Trinității (duminica întâia după Rusalii), până la sărbătoarea Visitației Mariae Virginis (Vesmintul Maicii Domnului) din 2 iulie.

5 De la sărbătoarea Sf. Ștefan (20 august), până la sărbătoarea Sf. Mihail (29 septembrie).

6 De la sărbătoarea Sf. Martin Episcopul (11 noiembrie), până la duminica a patra din Advent (22 decembrie)⁴.

În anul 1768, Tabla a fost scutită pe viitor de ținerea ședințelor din sesiunea a cincea judiciară, adică de cea de toamnă. Celelalte sesiuni trebuiau însă respectate în mod sever și sub nici un motiv Tabla nu-și putea înceta activitatea înainte de închiderea sesiunilor respective. În timpul vacanțelor judiciare nu era permis a se pronunța sentința⁵. Dintre cele cinci sesiuni judiciare rămase, sesiunea a treia era destinată pentru dezbaterile proceselor regești ce aparțineau de tribunalul tridicasterial zis și producțional, când întreaga

* Intrucit spațiul nu ne-a permis să cuprindem integral acest studiu în nr. 2/1975, continuăm publicarea sa, urmând ca ultima parte să apară în nr. 4/1975.

¹ Instrucție pro Tabula Regia Transsilvanica, Cibini, f.d., art. 15, p. 16 (în continuare se va cita Instruc. Tab.).

² Ibidem, art. 12, p. 15.

³ După calendarele bisericești apusene, duminica Miserere este a 16-a duminică după Rusalii, deci cade în luna septembrie, ceea ce nu poate corespunde cu termenul sesiunii judiciare din instrucțiunea Tablei, unde la art. 17, se arată că sesiunea a treia ține de la duminica Miserere până la Rusalii. Este evident deci că în secolele XVI—XVII duminica Miserere avea altă dată decât cea de azi, fiind aproximativ a doua duminică după Paște, care azi, conform calendarului bisericesc se numește duminica Misericordia. Ne întemeiem această părere și pe faptul că între sesiunile de judecată, afară de cea de vară, vacanțele judiciare nu erau mai mari de 1—2 săptămâni, deci duminica Miserere din instrucțiune trebuia să fie a doua sau chiar întâia duminică după Paște. În evul mediu numele duminicilor se indica prin cuvântul de început al liturghiei din acea zi, care de obicei era începutul unui psalm.

⁴ Instruc. Tabl., art. 17, p. 16—17.

⁵ Ibidem.

Tablă era convocată la sediul guvernului⁶. În celelalte sesiuni judiciare Tabla dezbătea la sediul ei obișnuit din Tîrgu-Mureș următoarele categorii de procese: în sesiunea a doua și două treimi din sesiunea a treia, procesele fiscale dintre stat și cetățeni, iar în restul sesiunilor numai procesele dintre cetățeni⁷. Totodată s-a luat măsura ca pentru a nu tulbura activitatea judiciară, ședințele dietei principatului, la care luau parte și asesorii Tablei în calitate de membri de drept, să fie ținute în timpul vacanțelor judiciare ale Tablei regești. Față de guvernul Transilvaniei Tabla era subordonată numai în cazul în care cerea de acolo instrucțiuni, fără atingerea însă, a independenței puterii judecătorești asigurată prin lege.

Pentru a cunoaște mai bine modul de funcționare al Tablei regești este necesar a se arăta, în continuare, ce atribuții aveau președintele, protonotarii, asesorii, directorul fiscal, cancelistii și în fine, avocații Tablei.

Președintele

În fruntea Tablei regești stătea președintele numit de principe dintre nouă persoane alese de dietă, cu majoritatea de voturi, și anume cite trei din fiecare religie receptă: catolică, unitariană și reformată⁸. Din partea luteranilor sași, cu toate că și religia lor era considerată receptă, n-au fost propuși candidați la președinție, întrucît după cum s-a arătat mai sus, ei aveau prea puține procese de judecată la Tablă. Președintele Tablei era prin funcția lui consilier intim al guvernului⁹. În caz de absență era suplinat de locțiitorul său. Prezența președintelui la ședințe era însă obligatorie pe tot timpul cît durau sesiunile judiciare¹⁰. El verifica lista asesorială și a protonotariilor prezenți la ședințe și cauza absențelor. Președintele mai trebuia să aibă grijă ca ședințele Tablei să nu se piardă în certuri și discuții inutile, ci să decurgă în ordine, spre dezbateră legală a proceselor. Conducea alegerile pentru locurile vacante de asesori titulari și după ce efectua numerotarea voturilor, aducea la cunoștință numele celor trei candidați care au obținut cele mai multe voturi, urmînd ca suveranul să numească pe unul din ei.

La Tablă mai exista oficiul scaunului avocațial, numit „dictatură”¹¹, al cărui președinte pentru fiecare sesiune era numit de președintele Tablei, care delega în acest scop pe rînd cite un asesor titular sau în caz de lipsă chiar

asesor supranumerar dintre cei ce cunoșteau bine legile, pe care îi supraveghea deaproape în aplicarea lor, îndeosebi în ce privește preluarea și anunțarea (punerea pe rol) la timp a proceselor. Controla dacă secretarul „dictaturii”, adică al scaunului avocațial, scria corect procesele în registrul (protocolul) respectiv, iar în caz de nereguli se îngrijea de îndreptarea lor.

Președintele era persoana care distribuia procesele în fiecare zi protonotariilor, în ordinea sosirii și înregistrării, punîndu-le în vedere să fie bine studiate de ei, pentru a fi expuse temeinic înaintea plenului de judecată. El scria cu mîna proprie pe procese data cînd au fost prezentate la Tablă, pentru a nu se ivi neregularități la fixarea termenelor de judecată, supraveghea de asemenea înmatricularea corectă a proceselor de către cancelistul delegat în acest scop. Păstra listele termenelor de judecată ale proceselor seriale și extraseriale¹², verifica conceptele și originalele sentințelor semnîndu-le și aplicîndu-le sigiliul Tablei regești, aflat în posesia sa. Din venitul bănesc, care conform legii se cuvenea fiscului, dar a fost cedat Tablei, precum și din sumele provenite din amenzi, președintele ordona cheltuielile pentru necesitățile arhivei, ale Tablei și „dictaturii”, încălzit și iluminat, iar ceea ce rămînea era distribuit asesorială ca premii la sfîrșitul anului¹³.

O obligație de fiecare zi a președintelui era controlul registrului (protocolului) de procese verbale, în care secretarul general de ședință (protocolistul general) scria în ordine cronologică toate procesele care s-au dezbătut în ședințele ordinare și extraordinare ale Tablei și unde erau notate totodată numele protonotariilor și ale asesorială prezenți și absenți. Controla de asemenea dacă registrele de procese verbale ale protonotariilor au fost conduse la zi, dacă la sfîrșitul sesiunii au fost semnate sau nu de protonotari și dacă au fost depuse în arhivă. O sarcină importantă a președintelui Tablei regești era și controlul arhivei acestei instituții, spre a vedea dacă documentele erau păstrate în ordine și dacă indexele alfabactice erau completate la zi. Toate actele întocmite legal trebuiau confirmate de președinte cu semnătura sa și cu sigiliul oficial, un al doilea sigiliu aflîndu-se la protonotari, care aveau și ei dreptul a-l aplica pe anumite acte, mai ales copii și transumpturi.

Protonotarii

Judecătorii provinciali sau protonotarii (magistri protonotarii, Landesrichter, itélőmesterek) aveau funcția de referenți ai Tablei regești. Erau aleși de dietă și numiți de principe, așa ca și președintele Tablei și membrii guver-

⁶ *Ibidem*, art. 18, p. 17—18 și C.C. edict. XXVII în op. cit., p. 340—341. Despre tribunalul producțional a se vedea nota 22.

⁷ *Instr. Tabl.*, art. 10, p. 17—18.

⁸ *Art. nov. XX/1971*, în op. cit., p. 519.

⁹ Consiliul intim al guvernului (consilium duodecemvirale) era compus din 12 membri aleși de statuti și confirmați de suveran.

¹⁰ Ședințele Tablei se țineau dimineața de la orele 9—12 în toate zilele, afară de duminică și sărbători.

¹¹ Cuvîntul dictatură derivă aici de la înțelesul: a dicta un text pentru scris, neavînd nimic comun cu sensul de azi al cuvîntului de a ordona, a porunci.

¹² Procesele seriale erau dezbătute în ordinea sosirii lor, iar procesele extraseriale, avînd înțelesul asigurată prin legi, erau dezbătute în prima urgență.

¹³ Aici cuvîntul fisc are înțeles de tezaur public, vistierie.

nului, fiind socotiți deci între marii demnitari ai țării. Inițial au fost numai doi protonotari, apoi numărul lor s-a mărit la trei, și astfel au rămas până la 1848, după care funcția lor s-a desființat cu totul¹⁴.

Protonotarii aveau menirea de a studia procesele care li s-au repartizat de președintele Tablei și să le cunoască cât mai bine cuprinsul, pentru a le putea expune în mod clar în fața Tablei și dacă era nevoie să poată informa fără ezitare pe asesori¹⁵. În acest scop ei aveau datoria de a examina cu atenție toate actele doveditoare (allegationes) aduse de părți în sprijinul acțiunii lor, întocmind de pe ele extrase. Ei erau cei care redactau sentințele Tablei, pe care întotdeauna le emiteau în numele principelui (suveranului)¹⁶. În formularea sentințelor trebuiau să se ferească de prolixitatea cuvintelor și de enumerarea multiplă și fără rost a actelor anexate la proces. Sentințele urmau să exprime clar hotărârea pronunțată de Tablă și să arate totodată părților remediile judiciare, deci căile de contestație, care le-au mai rămas. Aceste documente erau formulate în stilul oficial folosit din vechime și trebuiau să cuprindă și răspunsurile date de părți¹⁷. După încheierea fiecărei ședințe se întocmeau conceptele sentințelor, care după ce au fost confruntate de protonotari cu actele procesului și cu hotărârea pronunțată de Tablă, erau prezentate președintelui pentru aprobare, în vederea redactării lor definitive. Sentințele trebuiau înmânate părților chiar a doua zi de la pronunțare, dar numai cele referitoare la procesele scurte¹⁸, care erau începute prin citație (evocatio termini brevis)¹⁹, dacă cumva pîritul nu introdusese cerere de oprirea executării sentinței (prohibitionis remedium), în scopul procurării de noi dovezi și a rejudecării procesului. În procesele lungi sentințele erau trimise numai după opt sau zece zile de la pronunțare, în cazul că pîritul nu se prezentase la proces, sau după termene mai lungi în anumite procese prevăzute de instrucțiunea Tablei regești²⁰. Protonotarii n-aveau voie să

depășească termenele legale nici la prezentarea proceselor spre judecată în fața Tablei, mai ales cînd era vorba de hotărînicii, diviziuni de posesiuni sau neexecutări de sentințe, căci aminările dacă erau prea lungi aduceau prejudicii părților implicate în proces. Actele doveditoare anexate de împîrîcinați la acțiunile lor erau restituite la sfîrșitul procesului, fiind reținute doar cele care prezentau vicii de formă și conținut.

Pentru eliberări de acte oficiale și de copii, protonotarii încasau de la cetățeni taxele prevăzute în instrucțiune, unde erau specificate pe categorii. Ei trebuiau să verifice, dacă copiile și transumpturile au fost scrise fără greșală și dacă fiecare pagină cuprindea 32 de rînduri, adică dacă s-a păstrat și respectat în text densitatea legală a rîndurilor²¹. Copiile erau verificate și semnate de protonotari pentru autenticitate, după ce mai întîi fuseseră corectate greșelile din text și după ce mențiunea scrisă pe act despre corectură a fost separat semnată de ei. Protonotarii aveau în cadrul Tablei cancelariile lor proprii, cu secretari, practicanți și canceliști. În fiecare zi mai aveau de verificat, dacă registrele de procese verbale asupra cazurilor încredințate lor pentru dezbateri și referat, erau corect completate și dacă s-au înregistrat în ele toate actele aduse de părți în cursul procesului.

La sfîrșitul sesiunilor judiciare aceste registre după ce au fost semnate de protonotari și de președinte, erau depuse în arhiva Tablei regești sau în arhiva guvernului, pentru sesiunile cînd protonotarii împreună cu toată Tabla se deplasau la sediul guvernului spre a lua parte la ședințele tribunalului tridicasterial zis producțional²².

O altă obligație a protonotarilor consta în a face, alternativ cite o săptămînă, verificarea rapoartelor și conceptelor judiciare și extrajudiciare întocmite de secretarul general de ședință, iar în caz că redactările erau corect formulate și se puteau scrie în curat spre a fi expediate, notau pe ele obișnuitul „vidit” (a văzut) și le semnau. Protonotarii mai trebuiau să supravegheze și să îndrume canceliștii care făceau practică la Tablă, străduindu-se ca aceștia să-și însușească cât mai bine cunoștințele juridice necesare carierii lor de mai tîrziu. Aceeași răspundere o aveau și fafă de tinerii avocați, care se prezentau în fafă lor spre a susține examenul și apoi depune jurămîntul.

În ședințele dietelor protonotarii aveau funcția de secretari de ședință (actuarius), întocmind procese verbale despre cele discutate, precum și despre hotărîrile aduse. După încheierea dietelor transcriau în registrele de procese verbale (protocoale) ciornele care după ce

¹⁴ În schema Tablei regești din anul 1864 nu mai sînt menționați protonotarii, ci numai: 1 președinte, 1 vicepreședinte, 6-7 asesori de cl. I, între care și românii Dumitru Moga și Mihail Orbonaș, 6+2 asesori de cl. II, între care și Gheorghe Roman, și personalul administrativ. *Erdélyi Nagy-Fejedelemség hivatali tiszti névtára az 1864-dik évre* (Indicatorul funcționarilor din marelle principat al Ardealului pe anul 1864), Cluj 1864, p. 22.

¹⁵ *Instr. Tab.*, art. 206, p. 157.

¹⁶ A. Váro, *Idea actionum juridicum*. Claudiopoli, 1771, p. 223.

¹⁷ *Instr. Tab.*, art. 216, p. 157-158.

¹⁸ După durata lor procesele erau de două feluri: scurte și lungi (brevis litis processus et longae litis processus). Procesele lungi se puteau dezbate conform Constituțiilor Aprobate și a Constituțiilor Complote, în patru sesiuni judiciare, pe cînd procesele scurte erau dezbătute într-o singură sesiune.

¹⁹ Între citație și evocatio, amîndouă însemnînd chemare în judecată, era deosebire. Citație se făcea de obicei înaintea forului de jurisdicție în care se afla averea litigioasă, prin evocatio însă pîritul era chemat în judecată în afara jurisdicției unde locuia sau avea averea, mai ales la Tabla regească.

²⁰ *Instr. Tab.*, art. 93, 117 și 163, p. 81-83, 92-93, 129-130.

²¹ S-a dat această dispoziție, deoarece copiile fiind plătite de către partea interesată după numărul paginilor, să nu fie păgubită prin scriere în rînduri mai rare, deci cu pagini mai multe.

²² *Instr. Tab.*, art. 216, p. 160-161.

erau prevăzute cu semnăturile și sigiliul Tablei, se predau guvernului spre a fi păstrate în arhiva sa.

Asesorii

Cei 12 asesori titulari (*assessores actuales*) erau judecătorii Tablei regiști, care după prezentarea proceselor în ședință de către proto-notari, le dezbăteau amănunțit și pronunțau sentințele prin voturile date, în care scop toți aveau drept de vot decisiv²³. Conform punctului al 3-lea din diploma leopoldină, cel puțin trei dintre asesori trebuiau să fie de religie catolică, iar ceilalți de alte religii recepte. Gradul ierarhic dintre asesori era în funcție de vechimea numirii, înălțimea conților și a baronilor fiind sistată pe timpul când erau în serviciu. Mai trebuie menționați cei 12 asesori supranumerari, care au devenit membri ai Tablei nu prin vreo lege oarecare, ci prin ordinul principelui, cu scopul de a se putea pregăti din timp pentru funcția de asesori titulari²⁴. Articolul 224 din instrucțiunea Tablei preciza în această privință, că asesorii supranumerari trebuie să depună cu atât mai multă râvnă în studierea legilor, cu cât toți doreau să ajungă la demnități mai mari. Acești asesori supranumerari n-aveau drept de vot decisiv, ci numai de vot consultativ, excepție făcând cei care prin ordinul special al principelui au fost împuterniciți a sta alături de asesorii titulari și a vota în cazul când numărul lor, din cauza unor absențe motivate, ar fi devenit incomplet, deci în imposibilitatea de a putea pronunța sentințe.

Numirea asesorialor atât titulari cât și supranumerari se făcea în chipul următor: locurile vacante ivite, erau raportate guvernului, de unde apoi se obținea aprobarea pentru completarea lor prin alegerea altor asesori. Membrii Tablei regiști, între care cu această ocazie se aflau și asesorii supranumerari, alegeau cu majoritate de voturi trei persoane aparținând de religie căreia i se cuvenea locul devenit vacant. Numele celor aleși erau raportate apoi guvernului, care cu sau fără recomandarea sa, le înainta suveranului pentru a fi numit unul din ei, desigur prin respectarea și aici a raportului dintre religii și naționalități²⁵.

Despre pregătirea pe care trebuia să o aibă viitorii asesori, Legea novelară XXXIII din 1791 cuprindea următoarele prevederi:

„Întrucât împărțirea justiției și rezolvarea legală a proceselor, pe lângă conștiința dreaptă și imparțialitatea asesorialor, depinde și de capacitatea lor, de practica în legi și în procedura judiciară, în viitor să nu se primească nimeni în rândul asesorialor, pînă cînd nu dovedește cu certificate demne de încredere, că a lucrat îndeajuns într-o cancelarie sau pat-varie (instanță judecătorească — n.n.) din

Transilvania sau Ungaria și că s-a exercitat în dezbaterile judiciare, sau că prin frecventarea asiduă a ședințelor, s-a făcut vrednic de funcția de asesor”²⁶. Fără învoirea președintelui asesorii n-aveau voie să lipsească de la ședințele Tablei, iar în timpul dezbaterilor, conform instrucțiunii, toată atenția trebuia să și-o îndrepte spre judecarea proceselor, înlăturînd orice patimă sau ură a inimii și nefăcînd nici o deosebire de persoane, naționalități sau religii²⁷.

Asesorii ca și ceilalți membri ai Tablei erau plătiți din casieria cămării (visteriei statului), ca supliment servindu-le partea ce li se cuvenea din veniturile bănești ale Tablei.

Directorul fiscal

La ședințele Tablei regiști era totdeauna prezent și directorul fiscal (*fiscus regius*, director *causalium regalium*)²⁸, care deși nu aparținea în mod direct de Tabla regească, avea totuși drept de vot la ședințele Tablei, locul său obișnuit fiind la capătul mesei. Rolul directorului fiscal era de a apăra drepturile țării și ale principelui și de a recupera pe cale legală (prin procese), averile înstrăinate ale statului, așa-zisele bunuri fiscale²⁹.

Pentru îndeplinirea acestor sarcini directorul fiscal se bucura de drepturi și privilegii speciale:

a) Era consilier al tezaurariatului și asesor titular al Tablei regiști³⁰.

b) În procesele începute de directorul fiscal pentru recuperări de bunuri fiscale, nu aveau obligația de a prezenta documente, probatorii, această sarcină căzînd asupra pîritului. Dacă fiscul sau principele ar fi fost dăți în judecată însă, directorul fiscal era obligat să se prezinte și el cu acte doveditoare în fața Tablei regiști, a guvernului, a dietei și a tribu-

²³ Art. nov. XXXIII din 1791, p. 529.

²⁴ Instr. Tab., art. 229, p. 162.

²⁵ Cuvîntul „fisc” nu avea sensul numai de administrația impozitelor pe care îl are astăzi, ci putea însemna și: persoana principelui, banul public, locul unde se găseau vistieria sau tezaurul public, bunurile care aparțineau coroanei, cămăra (vistieria statului) și funcționarii ei. Directorul fiscal avea menirea să apere toate aceste bunuri, dînd în judecată pe cei care le stăpîneau abuziv.

²⁶ Bunurile fiscale care din vechime aparțineau statului erau:

a) Bunuri de coroană, cetățile Hust, Chioar, Gherla, Oradea, Gilău, Mănăstur, Alba-Iulia, Deva, Făgăraș, Gurghiu, Caransebeș, Lugoj, precum și orașele și târgurile libere.

b) Bunuri fiscale în specie, care mai înainte au aparținut particularilor, dar prin stingerea familiei (defectum seminis), pentru trădare (nota infidelitatis), jurămint fals (perjurium) sau chiar prin legate testamentare au trecut asupra fiscului. Principele putea să-și păstreze aceste bunuri sau să le doneze din nou.

c) Bunuri patrimoniale pe care le poseda principele ca domn pămîntesc.

d) Bunuri politico-fundaționale ca: fondurile religioase, fondurile de studii, convictele etc., pe care directorul fiscal avea dreptul a le controla spre a vedea cum se foloseau.

e) Drepturile regiști ca: privilegiile târgurilor, vămile, tricezimele, ocnelle de sare, veniturile minei, etc.

³⁰ Instr. Tab., art. 3, p. 11.

²³ C.C. p. III, t. 5, art. 1, p. 289.

²⁴ E. Dosa, op. cit., p. 43.

²⁵ Art. nov. XXII din 1791, p. 529.

nalului tridicasterial, dar nu și în fața instanțelor inferioare, constituind apărarea, iar în caz de necesitate depunea jurământul în locul principelui, care nu putea fi citat în persoană în fața forurilor judiciare.

c) În procesele lungi, în care inculpații erau dați în judecată pentru uzurparea dreptului regesc (jus regius), directorul fiscal trebuia să prezinte de asemenea acte probatorii, ca orice altă persoană³¹.

Acest director avea dreptul de a judeca la Tablă și alte procese, nu numai procesele fiscale, dar în acțiunile sau procesele în care el era reclamant, nu putea fi și judecător³².

În afară de atribuțiile de mai sus, de apărător al bunurilor fiscale, el mai avea menirea de a priveghia asupra securității publice. În această calitate urmărea crimele de les-majestate și de trădare, cămătăria și alte delictе, care lezau interesele publicului și obștea cetățenească, de aceea directorul fiscal se mai numea și acuzator public. Înainte de ștergerea iobăgiei avea chiar dreptul de a prinde de pe drumuri pe țărani fără stăpîn și de a-i dona nobililor ca iobagi³³.

Asupra pregătirii pe care trebuia să o aibă un director fiscal, articolul de lege publicat în dieta din Alba Iulia în 1588, la sărbătoarea Sfintei Treimi, menționa următoarele: „Se va alege un bărbat experimentat în drepturi, de autoritate gravă, care să fie de față la dezbateri și să oprească vociferările, să perceapă veniturile Tablei, să distribuie asessorilor salariul fixat, iar restul să-l predea visteriei”³⁴. Sarcina directorului fiscal de a opri vociferările din ședințele Tablei, pentru ca asessorii să nu aibă comportare jignitoare, ci plină de demnitate, a fost reînnoită și prin hotărîrea dietei de la 1754, din Sighișoara³⁵.

Canceliștii

Mai trebuie menționați aici și cancelliștii de la Tabla regească, o tinerime numeroasă formată din studenții principatului, care cu scopul de a-și îmbogăți cunoștințele juridice, au fost admiși a face practică la Tablă și de a lua parte la consultările și deliberările asessorilor. În corpul cancelliștilor (coetus cancellistarum) puteau fi primiți: „tineri studiosi, care proveneau din părinți cinstiți și aveau locuință stabilă, care au urmat cu progres bun școala, aveau purtări alese și posedau toate acele calități, care îi puteau face demni de a servi principelui și patriei lor. Această hotărîre are valabilitate pentru ambele cancelarii ale prin-

cipatului³⁶. Tinerii care intrau în corpul cancelliștilor de la Tabla regească trebuiau să depună jurământ, că lucrările încredințate lor le vor îndeplini cu fidelitate. Fără aprobarea superiorilor, adică a președintelui și a protonotarilor, cancelliștilor, le era interzis a se angaja la vreo lucrare juridică.

Canceliștii de la Tabla regească formau un scaun sau sedrie a cancelliștilor, cu președinte, secretar și registre de procese verbale. Președintele sedrii lor era secretarul de ședință sau unul dintre protonotari. În fiecare zi se țineau pentru ei, între orele 9—12 dimineața, cursuri din dreptul patriei. În cadrul scaunului lor se dezbăteau și abaterile mai mici ale cancelliștilor și se pronunțau sentințe și amenzi, sub controlul șefilor ierarhici³⁷. Cancelliștii Tablei erau scutiți de subordonare față de autoritățile orașului, pentru faptele lor răs-punzînd numai în fața Tablei regești, deci aveau un regim special³⁸. La Tablă cancelliștii se exercitau în practica judiciară, o parte pe lingă președinte, iar alții pe lingă protonotari³⁹, sub a căror supraveghere și supunere au fost obișnuieți să respecte disciplina cancelariei și a termenelor. O parte din ei au primit salarii, fiind întrebuințați pentru copierea proceselor verbale de ședință ale președintelui și protonotarilor. Alții au fost utilizați pentru scrierea copiilor de acte pe seama împrișnărilor⁴⁰, pe care erau datori a le întocmi în mod legal, fără greșeli și cu respectarea numărului de rînduri, adică a densității lor, norma fiind, după cum s-a spus mai sus, 32 de rînduri pe o pagină⁴¹. Actele primite pentru copiere (ad transumendum) sau pentru referate (pro descriptione) n-aveau voie să le comunice nimănui în afară de cei interesați.

Pe lingă practica pe care o exercitau în incinta Tablei, cancelliștii mai executau anumite lucrări judiciare în afara Tablei regești. Ei erau constrînși prin jurământ să păstreze tăcere asupra acestor lucrări încredințate lor din forță majoră de către protonotari, în afara instrucțiunilor Tablei, de aceea cînd executau asemenea lucrări ei se numeau notari jurați (scribae ac jurati notarii). Cancelliștii puteau fi trimiși oriunde în țară, fără deosebire de averea sau titlul lor, spre a executa: citări la procese, ascultări de martori, puneri în posesie, cereri înapoi ale documentelor proprii care se găseau în mîini străine, cereri înapoi ale iobagilor fugiți⁴², precum și alte proceduri judiciare, după efectuarea

³⁶ Art. nov. XXIII/1971, p. 529. A doua cancelarie era cea a guvernului, unde de asemenea erau primiți cancelliștii la practică.

³⁷ E. Dosa, op. cit., p. 23—30.

³⁸ I. Fodor, op. cit., p. 5—6.

³⁹ Atît președintele cit și protonotarii aveau la Tablă cancelariile lor proprii, cu directori, notari și copisti.

⁴⁰ Taxa pentru copiere era de un florin pentru prima filă și cîte 12 creițari pentru celelalte, sume care se plăteau fîscului.

⁴¹ Instr. Tab., art. 214, p. 160.

⁴² Pentru aducerea înapoi a iobagilor fugiți s-a interzis a li se încasa taxe judecătorești.

³¹ L. Vajda, op. cit., p. 75—76.

³² A.C., p. IV, t. 17, art. 1, p. 174.

³³ Desigur că numai directorul fiscal singur nu putea îndeplini toate aceste însărcinări, de aceea el avea subalterni, atît la guvern, cit și la domeniile fiscale, pe așa-ziiși procuratori (avocați fiscali).

³⁴ „Vir jurum peritus, auctoritate gravis eligatur, qui iudicis interit, vociferationes exhibeat, proven-tus tabulae percipiat, assessoribus pactum salarium pendat, reliquum ad cameram administraturus.” J. Benkő, op. cit., p. 57.

³⁵ Ibidem, p. 57.

căroră întocmea cuvenitele procese verbale⁴³. Erau trimiși pe teren totdeauna câte doi, avînd o delegație specială (exmissio), eliberată de protonotari, în care se arătau motivul pentru care s-au deplasat, cu a cui aprobare, pe cîte zile și în care localități urmau să-și ducă la îndeplinire lucrările. După ce intrau într-un sat, canceliștii prezentau primarului local delegația scrisă, spre a fi înmînată autorității ceruale. Pentru deplasări ei primeau cîte 30 de creițari pe zi, spre a nu recurge la găzduire gratuită sau la înșelăciuni, ci să se mulțumească cu diurna primită. În caz de abateri de la această dispoziție trebuiau să restituie locuitorilor îndoite suma pe care au primit-o de la ei, putînd fi chiar arestați și dați afară din serviciu. Ascultările de martori trebuiau făcute conform instrucțiunilor primite, în mod individual și fără intimidarea oamenilor⁴⁴.

Dacă pe timpul practicii efectuate la Tabla regească canceliștii au corespuns bine sarcinilor primite și după ce au depus un examen numit: „censură“ puteau obține de la Tablă „stallum agendi“, adică diploma care le conferea dreptul de a practica avocatura în toată țara⁴⁵. Nu toți canceliștii au devenit însă avocați, unii au preluat funcții în magistratura orașelor, alții au devenit administratori de bunuri sau deputați etc., cu toții însă prin pregătirea lor aleasă pe care o posedau, au contribuit la formarea intelectualității țării și a națiunii din care făceau parte.

În anul revoluționar 1848, la Tabla regească din Tirgu-Mureș își făceau practica judiciară peste 200 de canceliști de pe întreg cuprinsul Transilvaniei. Între ei erau și 29 de canceliști români, care atît pe timpul revoluției, cît și după înăbușirea ei, au jucat un rol important în viața politică și culturală a principatului. Documentele ne-au păstrat numele acestor canceliști, după cum urmează: Ladislau Vasile Pop, Ioan Ardelean, Iacob Bologna, Ioan Secăreanu, Ioan Constantin, Basiliu Lacea, Florian Micaș, Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Petru Popovici, Amos Tordășeanu, Ilie Măcelariu, Ioan Pinciu, Petru Roșca, Nicolae Căetan, Ioan Mărgineanu, Vasile Verpremeanu, Iosif Sterca Șuluțiu, Ioan Cergedy, Nicolae Pop Bota, Avram Precup, Ladislau Buteanu, Ladislau Simion, Dionisie Tobias, Samuil Poruțiu, Ladislau Dragoș*, Barbu Fodor, Ioan Balomir și Ioan Oros⁴⁶. Canceliștii aflați în Tirgu Mureș țineau legături strîns cu preoții și învățătorii români din satele vecine, unde făceau dese călătorii în grup, dar ei au discutat evenimentele de la ordinea zilei în întrunirile însuflețite, pe care le țineau în acest oraș și tot aici a fost fixată și data tinerii Marii Adunări de la Blaj, în duminica Tomii. Între canceliștii români din

Tirgu-Mureș cea mai distinsă personalitate prin cultură și calități, după cum relatează mai târziu în memoriile sale un publicist ungur, era Avram Iancu, care împreună cu Alexandru Papiu Ilarian, „era sufletul tineretului român“⁴⁷.

Asesorii și protonotarii cu pregătiri alese, precum și mulțimea de canceliști români, unguri și sași veniți aici de pe toate meleagurile Transilvaniei și ale Părților Anexate, al căror număr pînă la 1848 se socotește a fi fost peste 700, au contribuit în mare măsură la dezvoltarea vieții economice și culturale a orașului Tirgu-Mureș. Mulțimea aceasta de canceliști, tineri intelectuali cu stare materială bună, care pentru practica lor judiciară au locuit mai mult timp aici, au asigurat un venit important orașului și i-au ridicat totodată nivelul cultural. Prin Tabla regească cu personalul ei select și prin canceliștii care făceau practică aici, Tirgu-Mureș a ajuns după Cluj unul din cele mai importante orașe din Transilvania.

Avocații.

Tinerii care voiau să devină avocați trebuiau să dovedească prin certificate de încredere, eliberate de primării, învățători și persoane sus-puse, că se trăgeau din părinți cinstiți, aveau domiciliul stabil în țară și că viața le este nepătată. De asemenea trebuia să demonstreze că posedă pregătirea necesară pentru funcția de avocat, că au absolvit cu succes școala juridică și au depus examenul prescrist, după terminarea practicii de avocat⁴⁸. La acest examen, o comisie formată din trei asesori ai Tablei și doi avocați, îi examinau în sala mare a Tablei regiști, din: dreptul țării, practica judiciară și istoria dreptului (jus patriae, praxis judiciaria, historia juris patriae). După depunerea cu succes a acestui examen, candidații erau înscrși în protocolul Tablei, arătîndu-se că au fost găsiți demni pentru profesiunea de avocat⁴⁹. Urma apoi depunerea jurămîntului în fața corpului avocaților, prin care se legau că vor duce corect pînă la sfîrșit procesele încredințate lor, nu le vor trăda și nu se vor înțelege cu nimeni asupra lor, ci le vor apăra cu conștiință, în demnitate și silință.

După depunerea jurămîntului, noii avocați primeau un certificat eliberat în numele principelui, (stallum) care îi autoriza pentru exercițiul funcțiunii de avocat, avînd obligația să prezinte cîte o copie fiecărei instanțe judecătorești, unde aveau procese de susținut. În acest caz, avocaților le mai erau pretinse de către judecători și cîte o procură din partea clienților care le-au încredințat afacerile, numită „constitutio procuratoris“. Dispunînd și de acest act, avocații puteau să se prezinte la Tablă sau la un tribunal inferior, pentru

⁴³ J. Benkö. *op. cit.*, p. 58.

⁴⁴ *Instr. Tab.*, art. 252, p. 177.

⁴⁵ Canceliștii sași mai trebuiau să depună un examen de avocat în fața Universității săsești.

* Desigur că numeroșii canceliști români cu numele de Ladislau și Basil se chemau Vasile, dar în școli li s-au latinizat numele.

⁴⁶ Tr. Popa. *Monografia orașului Tirgu-Mureș*, 1932, p. 140—141.

⁴⁷ Sz. Csernátóni, *Lapok a multból*. (File din trecut), în ziarul „Székely közlöny“, 1867, nr. 17—18.

⁴⁸ *Instr. Tab.*, art. 256, p. 178—179.

⁴⁹ *Ibidem*, art. 257, p. 179—180.

apărarea clienților lor⁵⁰. Toți împričinații erau obligați a-și angaja avocați în fața forului judecătoresc chiar dacă ar fi fost în stare să-și apere singuri procesele, dar n-aveau voie să-și angajeze într-un proces, mai mult de doi avocați⁵¹.

Înainte de a prelua procesul, avocații erau datori să examineze cu atenție temeiurile legale care le stăteau la bază și dacă se convingeau de injustețea cauzei, trebuia să refuze preluarea ei, avînd obligația de a arăta clientului, că nu are dreptate și de a-l sfătui totodată a se împăca cu adversarul lui. Avocații care preluau procese injuste, purtînd pe reclamant cu speranțe deșarte, erau aspru pedepsiți cu impunerea tăcerii⁵² și restituirea îndoită a sumei de bani primită de la client. Faptele de a ascunde sau a pierde actele clienților sau de a le preda părții adverse, spre paguba împricinatului, pe care ar fi trebuit să-l apere în mod conștiincios, erau de asemenea aspru pedepsite, prin dare în judecată de către directorul fiscal⁵³. În cazurile cînd din cauza nedreptății aparente a obiectului procesului, nici un avocat nu îndrăznea să se angajeze în apărarea cauzei cuiva, iar judecătorul ar fi apreciat că n-ar fi tocmai înjustă această cauză, Tabla regească avea dreptul să numească un avocat din oficiu (procurator dativus), care trebuia apoi să accepte procesul ordonat. Același lucru se întîmpla dacă la cererea insistentă a reclamantului, Tabla a aprobat să i se dea un avocat, deoarece tot mai spera într-o rezolvare favorabilă, sau dacă reclamantul era sărac și își putea dovedi situația materială slabă, cu un certificat eliberat de oficiul scaunului sau comitatului în care locuia. Pentru cazul din urmă exista un „procurator pauperum“ adică avocatul săracilor, care era plătit special pentru acest scop⁵⁴.

Înainte de a proceda la judecarea proceselor, Tabla regească încerca mai întîi o împăciuire între împričinații, pentru care scop delega doi sau trei asesori, care după ce citau în fața lor părțile adverse, le îndemna la împăciuire. În acest stadiu avocații aveau obligația de a nu opri pe clienții lor să se împace cu partea adversă, însuflindu-le speranțe amăgitoare, că vor ciștișa procesul, ci de a le arăta adevărul, sfătuiindu-i să se împace, mai ales cînd sfîrșitul procesului era nesigur⁵⁵. Dacă încercarea de împăciuire nu reușea, i se da curs procesului. Taxele avocațiale în acest caz, prevăzute de instrucțiunea Tablei erau

următoarele: 1. În faza pregătitoare a procesului, pentru întocmirea descrierii faptelor (species facti): 6 florini, pentru o informație, 25 crețari, pentru fixarea punctelor de întrebări la ascultările de martori, 25 crețari etc. 2. În faza desfășurării procesului, după ce s-a ajuns pînă la pronunțarea sentinței, avocații celor două părți înaintau Tablei o descriere pe scurt a muncii depuse în urmărirea și apărarea procesului, arătînd suma de care eventual au primit-o ca avans de la client și cerînd a li se fixa taxele (onorariile) avocațiale. După ce aprecia zilele lucrate și munca depusă, Tabla stabilea suma de bani care se cuvenea fiecărui avocat, somînd totodată partea care a pierdut procesul, să o achite avocaților în termen de 15 zile. În caz de neplătă a taxelor de judecată, chiar dacă partea care a pierdut ar fi făcut recurs în contra sentinței, avocații aveau dreptul a trimite sentințe la jurisdicția cercului unde locuia debitorul, cerînd încasarea prin licitație publică a banilor datorati⁵⁶.

Spre a nu se acorda însă sume exagerate, au fost limitate retribuțiile avocaților. Articolul de lege al dietei din 3 mai 1615 prevedea că: „avocaților să li se plătească la Tablă, pentru procese lungi, cel mult 10 florini, pînă la sentința finală, și proporțional cu această sumă pentru procesele mici, iar la scaune să fie mulțumiți cu salarii de mijloc“⁵⁷. În afară de taxele legale, avocaților nu le era interzis să primească de la clienții lor donații sau daruri, pe care însă Tabla regească nu le punea în socoteala sumei ce trebuia să o plătească partea care a pierdut procesul⁵⁸. Aceste donații acordate de clienți de bună voie avocaților pe care i-au angajat, au fost și ele limitate de timpuriu. Prin articolul 14 al legii din 18 noiembrie 1673 se menționa că: „avocaților să nu se dea pentru munca lor nici un bun pe veci, ci să li se poată înscrie numai sub formă de zălog o sesie de pămînt în valoare de 40 florini, sub pedeapsa pierderii dreptului de avocat pentru cei contravenienți“⁵⁹.

La Tabla regească din Tîrgu Mureș a funcționat o pleiadă de avocați erudiți și gravi, mențiți să contribuie prin munca lor la dezbaterea dreaptă a proceselor, care după cum s-a văzut mai sus, erau mai bine plătiți decît avocații de la forurile judiciare inferioare, ceea ce le-a permis a-și exercita cu demnitate profesiunea lor.

3. Atribuții

La Tabla regească se dezbăteau două feluri de procese: unele care începeau aici în prima instanță și altele care erau apelate adică trimise în recurs la Tablă, de la forurile inferioare de judecată ale comitatelor, scaunelor, districtelor și orașelor din Transilvania, ca la a doua instanță⁶⁰.

⁵⁰ *Ibidem*, art. 272, p. 190—191.

⁵¹ J. Benkő, *op. cit.*, p. 56.

⁵² *Instr. Tab.*, art. 274, p. 191—192.

⁵³ J. Benkő, *op. cit.*, p. 56.

⁵⁴ *Instr. Tab.*, art. 20, *op. cit.*, p. 18.

⁵⁰ E. Dosa, *op. cit.*, p. 23.

⁵¹ A.C., p. IV, t. 19, art. 1, p. 203—204. Rațiunea acestei legi era de a evita ca partea adversă să angajeze pentru sine pe toți avocații și a nu lăsa nici unul ceteilalte părți, care și dacă ar fi obținut un avocat din oficiu, acesta să nu cunoască procesul. Era interzis totodată de a eluda legea prin înțelegerea cu ceilalți avocați, de a nu accepta procese în contra lui.

⁵² „Silentium imponere advocato“, însemna a-l opri să mai apară la bară.

⁵³ A.C., p. IV, t. 19, art. 3, p. 204.

⁵⁴ E. Dosa, *op. cit.*, p. 23.

⁵⁵ *Instr. Tab.*, art. 269, p. 187.

a) Tabla regească ca primă instanță.

În prima instanță erau înaintate acele procese, care conform legilor n-au fost trimise instituțiilor superioare cu drept de a judeca (guvern, tezaurariat, tribunal producțional, dietă, principe) și n-au fost lăsate nici în seama tribunalelor inferioare, de unde procesele de valoare mai mică nici nu puteau fi înaintate pentru recurs la Tabla regească. Constituțiile Aprobate au indicat amănunțit procesele care erau judecate de Tabla ca primă instanță, înșirind în această categorie următoarele feluri de procese: procesele octavale⁶¹, zise și procese scurte, care cuprindeau: cele cinci cazuri de violență mare, violențele mici, omuciderea premeditată, contrazestrea, zestrea, sfertul de fiică, tutela, bunurile zălogite, legămintele, depunerile, defăimările, denunțurile false, revendicările documentelor aflate în mîini străine, revindicările iobagilor și ale servitorilor fugiți, precum și alte procese, care au fost indicate în mod amănunțit în legile principatului⁶².

Cele cinci cazuri de violență mare⁶³ erau considerate următoarele fapte penale:

1. Atacul caselor nobiliare.

2. Prinderea, închiderea și reținerea în arest fără nici un motiv al unui nobil. Legea permitea în anumite cazuri arestarea nobililor numai dacă erau prinși în flagrant delict de tîlhărie, spargerii, violuri, incendieri de sate sau în timpul cînd fugeau de la locul faptei comise.

3. Lovirea și rănirea nobililor.

4. Ocuparea posesiunilor și a dependințelor nobiliare⁶⁴.

5. Uciderea unui nobil în afară de auto-apărare.

În aceste cinci cazuri de violență mare, pîritul trebuia să se prezinte personal în fața Tablei, neputînd fi reprezentat prin avocat decît în cazuri de forță majoră bine întemeiate⁶⁵. Pedepsele pentru actele de violență mare, dacă făptașul era persoană laică și de sex masculin, se soldau cu pierderea capului și averii. Pîritul putea face apel la grația

principelui, care se acorda sub formă de amnistie pe timp de un an, cu scopul de a se împăca în acest timp cu partea adversă, în caz contrar sentința fiind executată. A devenit uzuală la această pedeapsă răscumpărarea capului (emenda capitis), prin plata unei sume de 200 florini, dar averea rămînea și în acest caz definitiv confiscată. Inculpatului nu i se puteau lua însă decît bunurile aflate în circumscripția forului judecătoresc care a dat sentința⁶⁶ după ce au fost scăzute mai întîi din acestea, părțile de moștenire care se cuvenea fiilor și fiicelor⁶⁷, precum și drepturile de văduvă, adică: locuința, întreținerea, contrazestrea⁶⁸ și zestrea de văduvă.

Cazurile de violență mică, pentru care și pedepsele erau mai mici, erau următoarele:

1. Cele cinci cazuri de violență mare menționate mai sus, dacă n-au fost comise împotriva nobililor, ci a oamenilor de rînd.

2. Păstrarea, ascunderea și distrugerea documentelor privind drepturile de posesie ale altora. Atunci cînd refuza să restituie sau distrugea documentele, pîritul era obligat să ia garanție perpetuă asupra posesiunii litigioase, să apere pe reclamant în contra potrivnicilor, iar în caz de pagubă suferită ca urmare a pierderii actelor de proprietate, să-i plătească despăgubire. Dacă nu avea cu ce plăti, putea fi arestat pînă cînd ar fi ajuns la o convenție sau împăciuire cu reclamantul.

3. Interceptarea și desfăcerea scrisorilor adresate altora, în care caz contravenientul era pedepsit cu plata taxelor de scriere din nou a actelor respective și restituirea pagubelor suferite.

4. Eliberarea cu forță și luarea vitelor de pripas, care au fost închise în curtea unui nobil.

În afară de procesele octavale de violență mare și violență mică, la Tabla regească se trimiteau în prima instanță și procesele referitoare la:

— Diferențele de posesiuni situate în mai multe jurisdicții administrative, excepție făcînd procesele de hotare, a căror judecare cădea în competența guvernului.

— Restituirea de posesiuni aflate în mai multe districții administrative, care erau ținute ilegal de aceeași persoană.

— Revizuirea autenticității actelor.

— Violențele săvîrșite de magistratele orașelor libere regești și a celorlalte orașe din comitate sau scaune.

⁶¹ Procesele octavale sau scurte erau procesele de importanță mai mare, care se judecau a opta zi de la cităție și trebuiau să se încheie în una sau două sesiuni judiciare, spre deosebire de procesele lungi, a căror dezbateri se putea prelungi în 3-4 sesiuni.

⁶² A.C., p. IV, t. 1, art. 11, *op. cit.*, p. 171.

⁶³ Violență mare (major potentia) se considera crima cînd cineva cu de la sine putere, fără a apela la judecători, maltrata o persoană sau ocupa proprietăți străine și își făceau singur dreptate pentru un delict real sau închipuit, înlăturînd căile legale. Dacă violența s-a comis împotriva unui nobil, se considera violență mare, reclamantul trebuind să-și dovedească în acest caz cu acte, dacă era necesar, starea lui de nobil (E. Dosa, *op. cit.*, p. 550).

⁶⁴ Nu se considera însă ca act de violență, dacă păgubașul își lua înapoi cu forță, dacă putea, averea ocupată de altul (Bona occupata possunt etiam manu privata recuperari si quibus facultas sit ea recuperandi, Legea XXIX din 1609). După trecerea unui an averea ocupată cu forță nu se mai putea cîștiga înapoi decît pe cale legală prin proces de violență zis „processus spoli et restitutionis”.

⁶⁵ A.C., p. IV, t. 1, art. 15, *op. cit.*, p. 173.

⁶⁶ *Corpus Juris Hungarici*, Werbőczy István hármaskönyve (Tripartitul lui Ștefan Werbőczy), p. II, t. 65, art. 2, Budapesta, 1897, p. 334.

⁶⁷ Fiicele condamnatului aveau drept la avere numai dacă drepturile de proprietate priveau și ramura femeiască.

⁶⁸ Contrazestrea (dos, dotalitium) era în dreptul medieval, partea de avere care se cuvenea soției, din averea soțului decedat, pentru credința păstrată în căsnicie (Dotalium vel summummodo dotem dicimus et est quae uxori propter ejus deflorationem et concubitus de bonis mariti datur) (*Trip.*, p. I, t. 93). În secuime văduvele de primori (mari nobili) aveau dreptul la contrazestrea de 24 florini, văduvele de primipili (călăreji) la 12 florini, iar văduvele de iobagi primeau contrazestrea de 6 florini.

— Diferențele de proprietate în care se cerea prezentarea actelor privilegiate de stăpînirea lor⁶⁹.

— Procesele din secuime pentru nerestituirea iobagilor fugiți și pentru împotrivirea la ordinele principelui⁷⁰, în celelalte cauze ei avînd forurile proprii de judecată.

— Sașii nu puteau fi citați la Tablă decît în procesele privitoare la cele cinci cazuri de violență mare, în celelalte chestiuni ei avînd forurile lor de judecată⁷¹.

— Vînzătorii și cumpărătorii de mercur, prin ocologia fiscului⁷².

— Infracțorii care exportau silitră, pedeapsa lor fiind de 200 florini și confiscarea silitrei.

— Cei care făceau opoziție la publicarea decretelor, în cazul că nu le-au făcut în dietă la timpul oportun.

— Procesele de trei zile împotriva nobililor care au ofensat, lovit, rănit sau ucis pe un asesor al Tablei regești⁷³.

— Procesele intentate fiscului pentru bunurile donate, pe care le-a luat înapoi de la proprietarii lor⁷⁴.

Menționăm că în cazurile de violență mică pedeapsa era de numai 50 florini pentru nobili și 100 florini pentru vicecomiți și pretori⁷⁵, la care se adăuga plata despăgubirii pentru paguba produsă⁷⁶. Secuiei bazîndu-se pe privilegiile lor, nu puteau fi pedepsiți pentru delictele de violență mică, decît cu 24 mărci

(gire) o marcă avînd 50 dinari, adică fiind egală cu o jumătate de florin.

Constituțiile Aprobate au lăsat la libera apreciere a părților de a începe procesele de violență mică menționate mai sus, fie la Tabla regească, fie la tribunalele jurisdicțiilor administrative și ale orașelor. Excepție au făcut numai procesele de moștenire de bunuri imobile, cînd se cerea prezentarea actelor privilegiate, care nu se puteau judeca decît la Tabla regească, așa după cum nici procesele de trădare nu se puteau judeca decît în dietă⁷⁷. În anul 1650 s-a dat dispoziția să nu mai fie înaintate la Tablă procesele a căror valoare era sub 100 florini, aceste procese trebuind să fie judecate la scaunele parțiale reprezentate mai tîrziu prin tablele continue. S-a recomandat deci ca problemele de mai mică importanță să fie judecate de forurile inferioare, chiar dacă proprietarul ar fi locuit în altă jurisdicție administrativă⁷⁸. Intrucît Aprobatele au prevăzut pedeapsa de 50 florini pentru cazurile de violență mică s-a luat hotărîrea ca și aceste procese să fie dezbătute la tribunalele inferioare. Era justificată această dispoziție prin faptul că să nu se îngîmădească prea mult lucrările la Tabla regească și să nu întîrzie astfel judecarea lor, iar pe de altă parte aceste procese fiind fapte petrecute (quæstiones, facti) care de obicei se dovedeau prin martori, citarea martorilor să fie și pentru reclamant cît mai ușoară și legată de cheltuieli cît mai mici. De asemenea și procesele de răscumpărarea limbii⁷⁹ au fost lăsate de preferință în atribuția tribunalelor inferioare ale tablelor continue de jurisdicții și ale consiliilor orașelor⁸⁰.

Résumé

La deuxième partie de l'étude consacrée au Tableau royal de Transylvanie présente l'organisation et le fonctionnement de cet important organisme.

Après l'analyse de la structure de l'organisation du Tableau afin de connaître exactement son fonctionnement, l'auteur présente les attributions de chaque des ses parties composantes.

Une partie d'un chapitre de l'étude s'occupe des attributions du Tableau royal au cadre duquel il y avait deux catégories des procès.

En première instance étaient jugés les procès qui, conformément aux lois en vigueur, n'étaient envoyés ni aux instances supérieures, ni aux tribunaux inférieures.

⁶⁹ A.C., p. IV, t. 1, art. 12, op. cit., p. 172.

⁷⁰ Ibidem, art. 5, op. cit., p. 170.

⁷¹ Ordinuară defăimările, denunțurile false, inducerea în eroare a judecătorilor și a principelui, prin declarații false etc. erau pedepsite cu tăierea limbii inculpatului, pedeapsă care mai tîrziu se putea răscumpăra cu bani (emenda linguae). La secol intrau în această categorie și cei care rosteau cuvinte de ocară la adresa cuiva, spunîndu-l hoț, trădător, tînuitor, etc. dacă nu puteau dovedi acest lucru.

⁸⁰ Instr. Tab. art. 24, op. cit., p. 21—22.

⁶⁹ A.C., p. IV, t. 1, art. 12, op. cit., p. 172.

⁷⁰ În afară de aceste două cazuri, secuii conform privilegiilor primite, nu putea fi citați direct la tablă, ci numai la scaunele și vicescaunele lor, iar de acolo pe cale de apel (recurs) ajungeau la Tablă, contravenienții la această dispoziție erau amendați cu 200 florini (A.C., p. IV, t. 15, op. cit., p. 173).

⁷¹ C.C. p. III, t. 13, art. 1, op. cit., p. 303.

⁷² Minele de mercur al căror produs se folosea la extragerea aurului și argintului erau ale fiscului și în consecință orice comerț de mercur constituia un venit al fiscului, care singur avea dreptul a-l cumpăra, prețul unei măji (chintal) de mercur fiind fixat la 175 florini. Contravenienții care au ocolit fiscul, atît vînzătorii cît și cumpărătorii, erau pedepsiți cu amenda de 500 florini și confiscarea metalului (A.C., t. 9, art. 2, op. cit., p. 53).

⁷³ Procesele de trei zile (tridualis processus) se numeau astfel deoarece după trei zile de la citație începea judecarea procesului. Acest fel de procese se folosea și la tribunalele inferioare, în cazurile de tăierea pădurilor și aratul terenurilor prohibite, păscutul semănăturilor etc. Condiția reclamației era ca vitele să fie prinse chiar pe locul delictului și ca acel loc să fi fost mai mult de un an în posesia reclamantului. Pedeapsa era luarea cu forța a vitelor și uneltelor și ducerea lor la curtea nobilului, pînă cînd se plătea paguba suferită.

⁷⁴ Posesiunile donate au revenit fiscului prin: lipsă de urmași, trădare, convenție și legi (per defectum seminis, per notam infidelitatis, per contractum et virtute articulorum) (C.C. p. IV, t. 12, art. 14, op. cit., p. 327—328). În primul caz stingerea familiei putea fi totală sau parțială, ficele putîndu-și preinde dreptul de moștenire, numai dacă acest drept pe linie feminină era cuprins în actul de donație, prin cuvintele de ex: damus et donamus eidem N.N. et haeredibus utriusque sexus" sau „si haeredi masculinis carere contingat, tunc eidem bona in filias devolventur".

⁷⁵ Tripartit, P. III, t. 26, art. 4.

⁷⁶ Jumătate din amendă o încasa judecătorul, iar restul reclamantului, despăgubirea pagubei cauzate o primea reclamantul integral.

Une deuxième catégorie était formée par les procès qui étaient envoyées au Tableau royal en recours.

Utilisant une riche documentation l'auteur fait une analyse détaillée de chaque type de procès et aussi des délits qui pouvaient faire l'objet des débats dans le cadre du Tableau royal.

Précis

The second part of L. Moldovan's paper, dedicated to the study of Transilvanian King's Bench (*Tabula regia*), carries on the analysis of structures, attributes and working manner of every constitutional element of this important judiciary instance, in order to make clear the way it used to pass on judgments.

The *Tabula regia* delivered sentences in two kinds of trials, namely minor lawsuits, which, however, inferior instances were unable to settle, and actions — in — appeal.

The author examines minutely all kind of matters, crimes and actions at law, heard and determined by the *Tabula regia*.

CASA COMERCIALĂ IOAN HAGI MOSCU ȘI ȘTEFAN I. MOSCU DIN BUCUREȘTI. I

DUMITRU LIMONA și ELENA MOISUC

În luna mai a anului 1837, consulul englez de la București raporta ministrului său o știre „care a făcut mare senzație în capitala Țării Românești”. Casa comercială Hagi Moscu, „care ani de zile a fost considerată reazemul Țării Românești (the prop of Wallachia)”¹ și care „a fost singura casă bancară de aici care a avut un credit european real”² a dat faliment pentru 15.000.000 groși. „Este greu de conceput”, scria el, „că în această regiune un singur om a reușit să dobîndească atîta credit, încît să dispună de o asemenea sumă, echivalentă cu 226.000 lire sterline, dar faptul este o dovadă de ceea ce înseamnă această provincie pentru capitaliști, dacă își conduc afacerile cu vrednicie și în mod judicios”. El relatează faptele imediate care au dus la faliment în felul următor: „două firme vieneze au lăsat sub protest polițe ale casei Moscu, în valoare de 46.000 fl. monedă convențională, baronul Simon Gheorghe Sina din Viena a oferit lui

Moscu un „ajutor” de 120.000 ducăți în schimbul unui sechestrul asupra imenselor proprietăți ale acestuia, dar ceilalți creditori neadmițînd sechestrul, Ștefan Ioan Moscu a fost nevoit să se declare falit la 3 mai 1837. Pierderea suferită de țară va fi incalculabilă”, opina consulul englez, „deoarece casa respectivă a fost deținătoarea a mii de capitaluri mici ținute la o dobîndă mare, de 15—18%, în timp ce dobînda legală este de 10%” și arăta urmările imediate ale falimentului: paralizarea tuturor tranzacțiilor comerciale, panica și desperarea care a cuprins numeroase familii particulare, luarea în discuție de către Adunarea Obștească a acestui faliment de natură „a compromite întreaga țară”. Desperarea s-a extins printre creditori, dincolo de hotarele țării, unul din ei, Iufenciof din Constantinopol, ajungînd să-și pună capăt zilelor³, în urma pierderilor suferite ca asociat în afacerile Moscu—Zaharof.

Masa cridală a căminarului Ștefan Ioan Moscu durează pînă în anul 1853, cînd se lichidează printr-un bilanț⁴ cu debitul de 11.089.454 groși și 7 parale, iar soldul de 258 groși și 37 parale. Debitul reprezintă aici suma plătită creditorilor, în urma compromisului încheiat cu ei de a li se achita între 42—50% din datoriile lui Moscu, al căror total însuma în 1853 17.162.425 groși și 33 parale. Bilanțul acesta ne oferă o imagine a imensei averi imobile pe care o deținuse casa Moscu, precum și a vastei rețele de credit-debit în care s-a aflat implicată în ultimii ani ai existenței sale. Toată protipendada Țării Românești, începînd cu domnitorii care s-au perindat pe tronul țării timp de mai bine de jumătate de veac în care această casă comercială a fost prezentă și dominantă în viața economică a țării, precum și firme vestite din Viena, Constantinopol, Odesa, Livorno, Triest, Marsilia figurează ca debitori sau creditori în catastifele păstrate. Unii din creditori își mai căutau drepturile încă și în luna mai a anului 1863, cînd masa cridală era de mult lichidată, iar Ștefan Ioan Moscu se afla „trecut în cealaltă viață, în urmă cu cîteva zile”⁵.

Data fiind importanța casei comerciale Moscu, relevată în documentele contemporane amintite mai sus, trebuie considerată ca o fericită întîmplare păstrarea bogatei arhive⁶

⁴ Ibidem, XIII/46.

⁵ Ibidem, XVII/7.

⁶ Arhiva Moscu aflată la Arhivele Statului din București este formată din următoarele manuscrise: nr. 826, intitulat „Κατάστιχον καταμεριζόν” τῆ α' ἱαυρ. 1820, Βουκουρεστίον (Registru de fiecare zi, ianuarie 1/1820, București), cu 46 file (35,5 × 30 cm) cartonat; cuprinde însemnări de afaceri pe anii: 1820—1824.

Nr. 827, intitulat „Κατάστιχον Μαέστρον” τῆ α' ἱαυρ. 1820 (registru-maestru, 1 ian. 1820) cu 46 file scrise (35,5 × 30 cm) cartonat, cuprinde conturile agenților și corespondențelor comerciale pe anii 1820—1824;

¹ Art. St. Buc., colecția Microfilme Anglia, rola 9, c. 24—27 (Foreign Office, vol. 336, f. 24—27).

² Ibidem, rola 9, c. 206—207 (Foreign Office, vol. 313).

³ Ibidem, fond Ioan Stănu, XVI/303.

provenită de la această casă de comerț, care ne înfățișează concret nu numai propria-i activitate, ci și o bună parte din viața economică a Țării Românești în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Izvoare externe — arhivele Vienei — ne permit să completăm și să prelungim îndărăt în secolul al XVIII-lea informațiile despre casa comercială Hagi Moscu și rolul jucat de ea în economia Țării Românești.

Cîteva date biografice. Cea mai veche știre documentară pe care o avem despre Ioan Hagi

Nr. 828, intitulat „Κάσσα μετρίτων τῶν χουσιμετιῶν, Ὁκῶν καὶ Βαμμάτων“, τῇ 28 Νοεμβρίου (casa de bani a huzmeturilor, ocnelor și vâmlor, 28 nov. 1823) cu 65 file (40,5 × 24,5 cm), cartonat, cuprinde însemnări asupra cheltuielilor și veniturilor pe anii 1823—1825;

Nr. 829, fără titlu, cu 44 file scrise (42 × 25,5 cm), cartonat, cuprinde scrisori comerciale expediate în anii 1824—1835;

Nr. 1916, fără titlu, cu 1133 pag. (42 × 26 cm), cartonat, cuprinde scrisori comerciale expediate în anii 1826—1828;

Nr. 830, intitulat „Κάσσα μετρίτων“ Ἰουνοῦ α, Βουκουρεστίου, 1827 ἕως 1830 Ἀπριλίου (Casa de bani, 1 iunie 1827 — aprilie 1830), cu 114 file scrise (36,5 × 25,5 cm), cartonat;

Nr. 831, fără titlu, cu 169 file (39 × 23,5 cm), cartonat, cuprinde diverse partide pe anii 1829—1834 și e prevăzut cu un indice de nume;

Nr. 832, intitulat „Κάσσα τῶν μετρίτων“ τῇ α μαΐου 1830 (Casa de bani, 1 mai 1830), cu 92 file scrise, cartonat, cuprinde însemnări pe anii: 1830—1832;

Nr. 812, intitulat „Κῶπια γραφῶν“ ἀπὸ 1830 Αὐγούστου 25 ἕως 1831 Ἰουλίου 24, ἐν Βουκουρεστίῳ (Copier de scrisori din 1830 aug. 25 — 1831 iulie 24), purtînd pe copertă inițialele Σ.Ι.Μ. (Ștefan Ioan Moscu), cu 934 pag. scrise (38 × 25,5 cm), carton, deteriorat; cuprinde scrisori expediate agenților și corespondenților din diverse orașe ale Europei;

Nr. 833, fără titlu, cu 917 file (41,5 × 27 cm), cartonat, cuprinde scrisori expediate în anii 1831 iulie 28 — 1834;

Nr. 811, cu titlul „Κῶπια διαφόρων λογαριασμῶν πραγματιῶν“ (Registru copier cu diverse socoteli ale mărfurilor), cu 103 file scrise (38 × 25,5 cm), cartonat, cuprinzînd însemnări pe anii 1831—1837;

Nr. 834, intitulat „Κάσσα μετρίτων“ ἀπὸ 1830 Ἰουλίου α ἕως 1834/10 βρίου 31, ἐν Βουκουρεστίῳ (Casa de bani de la 1 iulie 1833 pînă la 31 decembrie 1834, București), purtînd pe copertă inițialele Σ.Ι.Μ. (Ștefan Ioan Moscu), cu 93 file scrise (39,5 × 26 cm), cartonat;

Nr. 814, intitulat „Κῶπια γραφῶν“ ἀπὸ 1834 μαρτίου 2 ἕως 1835/8 βρίου 21, ἐν Βουκουρεστίῳ (Copier de scrisori de la 2 martie 1831 pînă la 31 octombrie 1833, București), purtînd pe copertă inițialele Σ.Ι.Μ. (Ștefan Ioan Moscu),

Moscu datează din 1786. În notificarea⁷ pe care Nicolae Mavrogheni o făcea Cancelariei Curții și Statului din Viena despre numirea sa ca domn, recomandă totodată pe Ioan Hagi Moscu drept comisionar al lui, „funcție pe care a exercitat-o și sub alți domni ai Țării Românești“, prevăzînd că va fi în situația de a cumpăra de la Viena „unele obiecte mercantile care se găsesc greu aici“. Dintr-o declarație personală a lui Moscu⁸ aflăm că el s-a stabilit în Țara Românească în anul 1782, deci în timpul domniei lui Nicolae Caragea,

cu 761 file scrise (45 × 29 cm), cartonat, deteriorat;

Nr. 835, intitulat „Κῶπια καμβιάλων“ (Copier de cambiale), purtînd pe copertă inițialele Σ.Ι.Μ. (Ștefan Ioan Moscu), cu 91 file (40 × 26 cm), cartonat, cuprinde cambialele, în limba italiană, trase asupra diversilor corespondenți din țară și de peste hotare în anii 1834—1835;

Nr. 815, fără titlu, cu 361 file scrise (43,5 × 26 cm), cartonat, cuprinde scrisori expediate în anii 1835—1837;

Nr. 837, intitulat „Κῶπια ὁμολογῶν“ (Copier de zapise), purtînd pe copertă inițialele Σ.Ι.Μ. (Ștefan Ioan Moscu), cu 96 file (34,5 × 24 cm), cartonat; cuprinde zapise emise în anii 1834—1838; cuprinde zapise emise în anii 1834—1838;

Nr. 836, intitulat „Καθημερινόν“ (Socoteală zilnică), purtînd pe copertă inițialele Σ.Ι.Μ. (Ștefan Ioan Moscu), cu 67 file (42,5 × 30 cm), cartonat; cuprinde însemnări din anii 1835—1836;

Nr. 816, avînd pe copertă însemnarea „Ἐν Θεῷ Ὁ Ἀγίος“ (în numele Dumnezeuului sfînt), iar mai jos titlul „Κῶπια καμβιάλων“ (Copier de cambiale), cu 117 file (40 × 26 cm); cuprinde toate cambialele — în limba italiană — trase pe anii 1835—1836; cartonat;

Nr. 817, avînd pe copertă însemnarea „Ἐν Θεῷ Ὁ Ἀγίος“ (în numele Dumnezeuului Sfînt) și titlul „Κῶπια καμβιάλων“ (Copier de cambiale), cu 50 file (40 × 26 cm), cartonat, pe copertă sînt inițialele Σ.Ι.Μ. (Ștefan Ioan Moscu); cuprinde, în limba italiană, toate cambialele trase pe anii 1836—1837.

După cum se observă, arhiva este alcătuită din copiere de scrisori expediate și registre contabile. Scrisorile primite nu s-au păstrat. Datele extreme ale arhivei sînt: 1820—1837. Scrisorile din anii 1826—1828 și 1830—1837 au o bună continuitate și cuprind informații foarte bogate. Documentele sînt scrise în limba greacă. Ele au fost prelucrate de Dumitru Limona, sub formă de catalog, cuprinzînd peste 8 000 fișe de documente.

⁷ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Austria, rolă 117, c. 493—494 (Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien, Staatskanzlei, Moldau-Walachei).

⁸ P. Enepekides, *Wiener Untersuchungsakten aus dem Jahre 1793 einer griechischen angeblichen Spionageaffäre*, în „Ελληνικά“ tom. 14, Salonic, 1956, p. 388.

că mai înainte locuise cițiva ani la Viena⁹, unde avea un birou comercial, pe care îl menține, cu ajutorul fraților săi, Nicolae și Pantazi, chiar și după așezarea sa în Țara Românească. O notă¹⁰ a cancelarului Cobenzl către v. Pergen, ministrul poliției, dezvăluie faptul că Ioan Hagi Moscu n-a fost numai furnizor de „obiecte mercantile” pentru Curtea domnească, ci și mijlocitorul corespondenței domnitorilor Ipsilanti, Caragea, Șuțu și alții cu abatele Ajala, însărcinatul cu afaceri raguzan, precum și cu Klement, rezident saxon, care, cu știrea Cancellariei Curții din Viena și contra salarii și cadouri de la principii români, făceau servicii de informare politică. Într-o depozitie făcută la Viena în anul 1793, cu ocazia unei anchete, Moscu declară¹¹ că are vîrsta de „41 sau 42 de ani” (nici el însuși nu știa exact, după felul în care se ținea evidența stării civile prin anii 1751—1752, cînd se va fi născut!), că s-a născut la Salonic în Macedonia, ca fiu al lui Polizu și al Mariei Moscu, că tatăl său a fost „negustor grec”, iar el este „boier în Valahia”. Inscripția funerară din Curtea bisericii Colțea¹² consemnează că Ioan Hagi Moscu „vistierul” a murit la 12 decembrie 1828, în vîrstă „de peste 80 de ani” (dacă el însuși nu știa data nașterii, cu atît mai puțin urmașii!).

Un istoriograf al familiilor boierești¹³ situează familia Moscu printre familiile „de origine străină” și caută să-i dovedească noblete în baza unui document de familie, diploma emisă în 1736 de cunoscutul aventurier Radu (Rudolf) Cantacuzino, care nu numai că își aroga pentru sine titlul de Mare-Maistru al Ordinului Sf. Gheorghe de Constantinopol, ci distribuia și altora, contra bani, diplome de membri și demnitari ai Ordinului său¹⁴. O astfel de diplomă va fi obținut și „Polizu”¹⁵, cavalier de Mosco, tatăl lui Ioan Hagi Moscu. Dar după cum se vede din documentele păstrate, acesta din urmă n-a făcut niciodată uz de titlul de „cavalier” al tatălui său — titlu de altminteri interzis de împăratul Francisc-turur celor care îl obținuseră de la neseriosul principe Cantacuzino¹⁶ — ci de acela mult mai solid în lumea negustorilor epocii, titlul de „hagi”, care desemna pe negustorul suficient de înstărit spre a-și permite un pelerinaj la Sf. Mormînt. De un blazon de familie

își amintește într-o singură împrejurare doar Ștefan, fiul lui Ioan Hagi Moscu. Dorind de bună seamă să ridice prestigiul întreprinderii sale de exploatare minieră de la Baia de Aramă, el comandă la Viena un sigiliu cu stemă nobiliară, care însă să fie purtată de doi lucrători îmbrăcați în vechiul port românesc și cu căciuli românești pe cap.

Documente brașovene enumeră pe Nicolae Hagi Moscu, fratele lui Ioan Hagi Moscu, printre cuțovlahii care în 1796 dădeau un răsunător faliment la Viena. Iar Ștefan, fiul lui Ioan Hagi Moscu, se considera pe sine — într-o scrisoare adresată lui Zenobie Pop din Viena — ca făcînd parte din același „neam” cu Pop și cu baronul Simon Gheorghe Sina din Viena, ale căror familii erau, după cum se știe, familii de cuțovlahi, originare din sudul Dunării.

În ciuda titlului de „cavalier” și de „hagi”, familia Moscu de la Salonic nu se afla la începutul secolului al XIX-lea într-o situație materială prea bună. Ioan Hagi Moscu, ca și fiul său Ștefan, trimis ani de zile pensii lunare la Salonic următoarelor văduve: Ecaterina Moscu, sora lui Ioan Hagi Moscu, Maria, soția decedatului frate Polizu Moscu, Ecaterina Naum, nepoată, Elisabeta Varda, Maluș Mumu, Elisabeta Cocioglu, Maria Hagi Gherghina. La sfîrșitul anului 1826 le anunța că nu le va mai putea ajuta, „căci de la 1 ianuarie 1827 huzmetul ocnelor și vămilor nu va mai fi în administrația sa”¹⁷. Faima lui Moscu de om bogat determina pe mulți oameni săraci din Salonic să ceară ajutoare, iar înclinația sa de a ajuta atrăgea pe mulți în Țara Românească¹⁸. Astfel, cumnata sa, Maria Polizu Moscu, dorind probabil să fie mai aproape de fiul ei Stavache, care practica medicina la Iași, emigrează din Salonic, deși Ioan Hagi Moscu o avertizase: „Să nu-și închipuie că la București va putea strînge mai ușor zestre fetelor, căci pentru fiecare e nevoie de 50 pungi de bani”¹⁹. Tot la fel sfătuia pe Aneta Paicu din Salonic să nu vină în Țara Românească²⁰.

În 1786 Ioan Moscu era vel cămăraș de ocnă²¹. În timpul ocupației austriece din 1789—1791 el administra pe seama erariului împăralesc ocnele din Oltenia și carvasaraua din București și ținea totodată în arendă ocnele Slănic și Telega, vămile Văleni, Cîineni, Gherghita, precum și veniturile din gîstînărit, sărărie (comerțul cu sare) și „hierărie” (comerțul cu fier), din ierbărit și fumărit. În aceeași perioadă apare cu titlul de vel cămăraș²². În

⁹ Ibidem, p. 387; Arh. St. Buc., colecția Microfilme Austria, rola 165, c. 557—560 (Kriegsarchiv Wien, Feldakten, Armee Moldau-Walachei, 1788—1791).

¹⁰ P. Enepekides, op. cit., p. 410—411.

¹¹ Ibidem, p. 385—386.

¹² N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, Fasc. I, nr. 655, București, 1905, p. 276.

¹³ Octav-George Lecca, *Familii boierești române. Istoric și genealogie*, București, 1899, p. 563—564.

¹⁴ *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată de N. Iorga, București, 1902, p. 327; *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, publicate de N. Iorga, București 1902, p. 195—198; N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea (1688—1821)* vol. I, București, 1901, p. 507.

¹⁵ La Octav-George Lecca, op. cit., apare greșit „Ioan” în loc de Polizu. numele tatălui vistierului Moscu.

¹⁶ *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată de N. Iorga, București, 1902, p. 333.

¹⁷ Arh. St. Brașov, fond Mihail Tumbur, nr. 606 și 1278, vezi și Arh. St. Sibiu, fond Compania greacă, Reg. nr. 83, p. 24.

¹⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 833, p. 1366—1367.

¹⁹ Ibidem, nr. 829, f. 37—42.

²⁰ Ibidem, f. 32, 34 v. 35, 39 v.

²¹ Th. Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din sec. al XVIII-lea. Liste cronologice și cursus honorum*, în „Revista Arhiveilor”, an XLIX, vol. XXXIV, nr. 4, 1972, p. 662.

²² Ibidem, p. 662, 684; Arh. St. Buc., colecția Microfilme Austria, rola 159, c. 351—353 (Kriegsarchiv Wien, Feldakten, Armee Moldau-Walachei 1788—1791).

1796 el devine paharnic²³, iar în 1812, sub domnia lui Ioan Gheorghe Caragea, ocupă dregătoria de mare vistier²⁴.

Pe lângă veniturile dregătoriilor și ale comerțului — care au constituit principalele surse de acumulare a capitalului — cele două ocupații militare străine, ocupația austriacă din 1789—1791 și cea rusă din 1806—1812, au însemnat și ele un prilej de prosperare a afacerilor, legate de aprovizionarea armatelor străine. Ambele ocupații străine i-au adus însă și mari neplăceri, Moscu fiind pus temporar, în 1791, ca și în 1811, sub stare de arest. Dacă arestarea din 1791 a fost un mijloc folosit de ocupanți pentru a stoarce de la Moscu unele sume de bani, cea de a doua arestare a avut, după cit se pare, o motivație politică. Consulul francez de la București prezintă în rapoartele sale²⁵ pe Moscu ca un bun prieten al Franței, care transmitea consulatului francez informațiile obținute de la generalul Kamenski despre evenimentele din Petersburg. Iar consulul austriac pune, printre diversele ipoteze ale arestării lui Moscu, și legăturile acestuia cu fostul domnitor Șuțu și mai adaugă că „ceea ce este sigur e că Moscu, datorită bogățiilor sale, are mulți dușmani“²⁶.

Ștefan Ioan Moscu, unicul fiu al vistierului, devine continuatorul activității comerciale a acestuia. După terminarea școlii la Sibiu²⁷ și după călătoriile întreprinse în 1813 la Viena, cu zăboviri îndelungate și petrecărețe prin Sibiu²⁸, el se căsătorește cu Zoe, fiica banului Grigore Băleanu, și începe — după cit se pare abia din 1820 — să se intereseze mai de aproape de afacerile tatălui său. El va da acestor afaceri extindere și o nouă înfățișare, condiționată de evoluția politică și economică a țărilor române după tratatul de la Adrianopol. După cîțiva ani de comerț cu mărfuri și îndeosebi cu cereale, el se îndreaptă cu predilecție spre speculațiile bancare, iar în anii care preced falimentul, spre industrie.

Vasta corespondență a lui Ștefan Ioan Moscu — scria adesea cîte 14 scrisori pe zi — cuprinde informații nu numai despre afacerile comerciale proprii, ci și ale altora din Țara Românească și din Moldova, precum și diverse alte știri despre oamenii epocii sale. Unele din ele dezvăluie amănunte ale vieții personale, preferințe, gusturi, nivel de viață. Ștefan I. Moscu era în relații mai apropiate cu baronul Cristofor Sachelarie din București și cu Zenobie Pop, fiul lui Constantin Hagi Pop din Sibiu, care în 1832 se mută la Viena. Cei doi

erau uneori oaspeții săi, cu care își depăna amintirile comune. Pe Sachelarie îl consulta în afaceri și îi acorda sprijinul, periclitându-și propria situație, după cum vom vedea, în împrejurarea critică în care s-a aflat Sachelarie în urma falimentului din 1831 al baronului Ștefan Meitani, precum și a dificultății de a încasa obligațiile de plată ale administrației militare ruse din anii 1828—1834. Lui Pop îi cerea diverse servicii în legătură cu întreprinderile sale industriale, dar și cu trebuințele casei. În 1832 Ștefan Moscu își construiește casă în Dudești — aceeași probabil care, în urma falimentului, e pusă în vânzare cu 238 720 groși²⁹. Dacă planul casei era făcut de inginerul bucureștean Alexandru Popovici, meșterul constructor, lemnăria și fierăria pentru uși și ferestre erau aduse de la Sibiu, prin intermediul lui Pop³⁰, iar de la Ruscuc „14 pietre cizelate“³¹. Comanda de la Viena parchet, după mostră, „la fel cu cel folosit de Știrbei“ și ruga pe Pop să urgenceze trimiteria parchetului, căci meșterul parchetar al lui Știrbei este pe cale să plece și „astfel de meșteri nu există în București“³². Tot de la Viena comanda o lustră mare și mobilă „după ultima modă“ și ținea ca mobila să fie transportată pe uscat, cu căruțași, „căci mobilele altora, aduse cu nava cu vapori, au sosit la București în stare proastă“. După primirea a 19 lăzi cu mobilă și a socotelii în sumă de 5 681 fl., îl anunța pe Pop că mobila „a fost admirată de mulți“³³.

De la Viena cerea să i se trimită bucătăreasa „împreună cu soțul ei, care să servească la masă“, oferind un salariu de 4 galbeni pe lună, „căci bucătarul de la Constantinopol nu mai corespunde“³⁴. De la Moscova comanda tacimuri de argint aurite în valoare de 740 ruble, iar de pe piața Constantinopolului „serviciu de masă englezesc, care însă să nu coste mai mult de 600—800 groși“³⁵. Se aproviziona permanent de la Viena cu cîte „100 bardace de Marienbrunnwasser, recomandată de medici“, comanda sardele și pește de la Taganrog, „un butoiăș cu marinată de guvizi și unul cu pastă de chefal“ de la Odesa, „10 languste mari în saramură“ de la Constantinopol, „2 000 melci“ de la Siștov, căscavaluri de la Cîmpina, iere de la Brăila, „chifre și apă de portocale“ de pe piața orașului Galați, „10 funți tabac franțuzesc“ și în permanență „boccele cu tutun“ de la Constantinopol, „căci tutunul de la București este scump și de proastă calitate“³⁶.

De la Sibiu se aproviziona continuu cu „risuri de hîrtie de scris și condeie“ și aducea

²³ Th. Rădulescu, op. cit., p. 684; Arh. St. Sibiu, fond Compania greacă, Reg. 83, p. 20, 344—356.

²⁴ Arh. St. Brașov, Acte judecătorești 1918, nr. 1053.

²⁵ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Franța, rolele 111 și 112. (Ministère des Affaires Etrangères, Archives diplomatiques C. C. C. Bucarest, vol. 2, f. 417—421, și vol. 3, f. 23—45) vezi și V. A. Urechia, *Domnia lui Ioan Caragea*, în „Anal. Acad. Rom.“ Seria II, Tom. XIX, București, 1897, p. 3, Nota 1.

²⁶ Hurmuzaki, *Documente*, XIX, 2, p. 704—705.

²⁷ N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1928, p. 133.

²⁸ Arh. St. Sibiu, fond Compania greacă, Reg. 57, p. 323, 625—626, 636, 639, 664.

²⁹ Arh. St. Buc., fond Ioan Stamu, XIII/46.

³⁰ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 833, p. 306—307, 337, 584.

³¹ Ibidem, p. 1305.

³² Ibidem, nr. 815, f. 118 v, 129 r-v.

³³ Ibidem, f. 86, 118 v, 192 v, 205 v-207, 228, 275 v.

³⁴ Ibidem, nr. 833, p. 1357—1358, 1417.

³⁵ Ibidem, p. 489—491, 1362—1363; nr. 1916, p. 206—207.

³⁶ Ibidem, nr. 812, p. 101—107, 302, 563, 748, 752, 760—761; nr. 815, f. 140 v, 346; nr. 833, p. 90—91, 435—438, 691—692, 904, 1120—1121, 1145, 1199, 1463—1464; nr. 1916, p. 646—647.

„note pentru clavier“, de la Viena cumpăra „batiste a 15 fl. duzina și ciorapi“, precum și „nanking“ și comanda calești și droști pentru el și pentru prieteni³⁷. Pentru soția sa comanda la Odesa „80 cozi de samur, așa cum poartă femeile la București, după moda rusească“³⁸.

Pentru educația și instruirea copiilor săi, Ștefan I. Moscu ruga pe Pop să-i trimită de la Viena guvernanta „care să cunoască însă și limba franceză, precum și cusutul“. Dar cum guvernantele de acolo se temeau să vină într-o regiune bîntuită de holeră, Moscu angajează în 1832 pe văduva Pencvellé din Paris, iar după un an, avînd nevoie de o guvernanta „care să predea nu numai limba, ci și alte științe“, o înlocuiește cu m-me Corvent, o franțuzoaică adusă de la Odesa, căreia îi oferă 150 galbeni pe an³⁹. În 1836 încheie contract pe trei ani cu pedagogul francez Bavelot, adus din Viena, cu plata de 200 galbeni cezaro-crăiești pe an și drumul dus și întors⁴⁰.

Pentru informarea sa asupra activității europene, Moscu se adresa tot la Viena, îngrijindu-se să reinnoiască cu regularitate abonamentele la ziarele: „Telegraful grecesc“, „Allgemeine (Zeitung)“ și „Constitutionnel“⁴¹.

Activitatea casei de comerț Moscu înainte de 1829

Din vasta frescă de personaje ale societății românești din anii 1788–1791, transmisă de documentele⁴² ocupanților austriei, unul iese mai cu deosebire în relief prin zgomotul stîrnit în jurul său și vîltoarea de patimi în care a împins o bună parte din boierimea țării. El semna: serdar Hristodul Kirlian sau, uneori, cu porecla preferată „Mod“, baron de Langenfeld (de Cîmpulung). Fusese în 1788 comandant al trupelor mavroghenești din Cîmpulung și Curtea de Argeș. În această calitate, el a permis nu numai trecerea de vite spre Transilvania, pentru aprovizionarea armatei austriece, ci și transmiterea de informații din partea boierilor inamici ai lui Mavrogheni. În 1789 purta el însuși corespondență⁴³ cu baronul v. Meyersheim, generalul comandant de avanposturi și avea întrevederi cu acesta la Moeci, informîndu-l despre intențiile de atac ale lui Mavrogheni și dirijînd lucrurile în sectorul său după dorința lui Meyersheim. Kirlian a cerut, în numele locuitorilor Țării Românești, intrarea trupelor austriece în țară, iar apoi s-a ostenit cu încar-

tiruirea lor și procurarea de naturalii. Despre astfel de „merite“ vorbesc cele două atestate⁴⁴ pe care le obține de la Meyersheim și de la principele de Saxa-Coburg.

Înarmat cu aceste atestate și însoțit de secretarul Rigas Veletinul⁴⁵, Kirlian pleacă în iunie 1790 la Viena. Aici bombardează Curtea imperială cu jalbe și memorii⁴⁶, în care arată poverile grele care apasă de la intrarea trupelor austriece încoace asupra țărănilor, boierilor, ca și a grecilor rămași în țară după plecarea lui Mavrogheni. Consideră că sarcinile în bani și în natură, în proporția în care au fost impuse, depășesc trebuințele armatei și că bună parte din livrări sînt însușite de anumite persoane particulare. El propune instituirea unei comisii care să cerceteze abuzurile comise și sugerează ideea de a se promite un loc în Divan boierilor care vor contribui la descoperirea „înstrăinărilor de bani“ și „pagubelor“ aduse erariului. Totodată revendică pentru sine dregătoria de mare spătar și suma de 14 030 plăști, pe care Divanul ar fi refuzat să i-o plătească pentru uneie cheltuieli făcute din avutul personal pentru trupele austriece⁴⁷.

Ca urmare, împăratul acordă lui Kirlian titlul de baron de Langenfeld, iar Consiliul aulic, întrevăzînd posibilitatea de a recupera pentru erariu sumele pe care Kirlian pretindea că și le-au însușit în mod abuziv anumite persoane, instituie în ianuarie 1791 o comisie de anchetă, formată din generalul Meyersheim și auditorul Schröck⁴⁸. De aici înainte denunțurile și reclamațiile se țin lanț, scoțînd la iveală, pe de o parte, subterfugiile la care recurc unii boieri pentru a reduce pornirea spre spoliere a ocupanților străini, pe de altă parte, excesul de zel în slujba ocupanților, manifestat de unii boieri de rang secund, mînați de pofte ariviste.

Datorită acestei anchete, s-au păstrat în arhivele Vienei un număr mare de documente privind în general economia țărilor române și în special activitatea lui Ioan Hagi Moscu în timpul ocupației austriece. Alături de vîstierul Grecianu și Filaret, episcopul Rîmnicului, Ioan Hagi Moscu a constituit unul din obiectivele principale ale atacurilor lui Hristodul Kirlian.

După intrarea trupelor austriece în țară, Moscu, în calitate de bancher și negustor legat de piața Vienei, pune adesea la dispoziția comandamentului militar, pentru nevoile imediate ale armatei, importante sume de bani, care se lichidau la casieria de război din

³⁷ Ibidem, nr. 812, p. 43–44, 768, 805, 822–824, 833–835, 881; nr. 815, f. 90 v, 99 v, 105 v–106, 167, 288 v, 309 v; nr. 833, p. 280, 290–291, 328–329, 1115, 1204, 1448–1449.

³⁸ Ibidem, nr. 833, p. 342–344.

³⁹ Ibidem, nr. 812, p. 733–735; nr. 833, p. 192, 195, 235–236, 334, 439–442, 549–550, 1203.

⁴⁰ Ibidem, nr. 815, f. 136 r–v, 206 v–207, 254–255, 261 v, 265 v, 294.

⁴¹ Ibidem, nr. 833, p. 277–278, 302, 357–358, 1340–1341, 1633–1634.

⁴² Ibidem, colecția Microfilme Austria, rolele 161–168 (Kriegsarchiv Wien, Feldakten, Armee Moldau–Walachei 1788–1791).

⁴³ Ibidem, rola 166, c. 744–750.

⁴⁴ Ibidem, rola 166, c. 741–743.

⁴⁵ Asupra relațiilor dintre Kirlian și Rigas vezi N. Iorga, *Străini oaspeți ai Principatelor în sec. al XVIII-lea*, în „Literatură și artă română“, an. V, 1900–1901, p. 26–42; N. Camariano, *Cîteva considerații cu privire la revoluționarul Rigas Veletinul*, în „Studii“, tom. 17, 1964, nr. 5, p. 1102–1103.

⁴⁶ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Austria, rola 167, c. 459–473 (Kriegsarchiv Wien, Feldakten, Armee Moldau–Walachei, 1788–1791).

⁴⁷ Ibidem, rola 167, c. 450–458.

⁴⁸ Ibidem, rola 166, c. 806–834; rola 167, c. 260, 475–476.

Viena. Pentru aceste servicii și pentru soliditatea sa ca om de afaceri, principele v. Coburg încredințează lui Moscu administrația principalelor venituri ale țării, ocnele și vămile. La 1 ianuarie 1790, Coburg încheie contract⁴⁹ de arendă cu Moscu pentru ocnele Telega și Slănic cu o arendă de 100 000 fl. pentru întreaga perioadă de ocupație militară, cu condiția ca arendașul să nu desfășoare în Oltenia și în țările cezaro-craiești. Comandantul austriac își rezervă dreptul de a închide aceste ocne, în caz că interesul erarial asupra ocnei din Oltenia ar reclama și totodată se obligă să pună la dispoziția arendașului mijloace de transport militare. Prin ordinul lui Coburg din 18 februarie 1790⁵⁰ se încredințează administrației lui Moscu și ocna din Oltenia, de astă dată însă pe seama erariului. Cu câteva zile mai înainte, Moscu preluase tot pentru contul erariului administrația carvasaralei, adică a vămii principale din București. Principele Coburg lăsase la aprecierea lui Moscu, „reputat pentru cinstea sa”⁵¹, ce mărfuri importate pentru înlesnirea armatei trebuie sau nu să fie scutite de vamă. Moscu mai luase în arendă veniturile următoarelor vămi: Văleni „cu unsoarea de căruțe sau păcură” cu arendă anuală de 6 000 lei, Cîineni cu 1 000 lei, Gherghița cu 2 100 lei, goștăritul (vama pe porci) cu 300 lei, sârăria și „hierăria” cu 3 210 lei — cu clauza că sudiții austrieci au voie să vîndă fierărie — ierbăritul Bucureștilor și al celor 12 districte cu arendă de 4 400 lei, fumăritul Bucureștilor cu 5 200 lei⁵².

Din socoteala⁵³ depusă de Moscu cu ocazia anchetei reiese că veniturile din vinzarea sării de la „Ocna Mare” din Oltenia pe anul 1790 au fost de 103 094 fl., iar cheltuielile de 16 041 fl., rămînînd erariului un beneficiu de 87 052 fl. După socoteala anchetatorilor⁵⁴, extracția de sare în acest an a fost de 5 842 210 ocale, din care s-ar fi vîndut pe loc 5 141 870 ocale, iar turcilor 699 340 ocale. Dar Kirlian ținea să dovedească anchetatorilor că venitul erariului din această ocna, împreună cu arenda de 100 000 fl. de la ocnele Slănic și Telega constituie o sumă cu mult inferioară celei realizate din ocne „în vremea principilor”. El arăta că extracția anuală de sare era mai înainte de 21 500 000 ocale (9 000 000 de la Slănic, 6 500 000 de la Telega, 6 000 000 de la Ocnele Mari), că arenda varia între 350 000—450 000 piaștri, că venitul de la sare era de 611 250 piaștri, socotind suta de ocale a 110 parale sau 2 fl. și 45 cr.; dar în vremea ocupației austriece producția de sare n-a scăzut, iar prețul sării a crescut pînă la 7 lei și 1/2 para suta de ocale; scăzînd cheltuielile de producție și profitul arendașului, erariul ar fi fost păgubit în timpul administrației lui

Moscu cu 2 072 500 piaștri⁵⁵. Cifra era de natură a fi luată în considerație de ocupanții străini, puși pe stoarcerea unor sume cît mai mari din teritoriul ocupat. În acest scop, ei practicau sistemul de a anula înainte de termen contracte încheiate, pentru a contracta apoi imediat cu alți parteneri care ofereau mai mult. Pretextul era totdeauna că la baza contractului a stat un act de înșelătorie — acordul între ofertanți — care a împiedicat oferta cea mai mare⁵⁶. În cazul lui Moscu anularea era mai dificilă, căci ocnele nu intraseră în administrația sa prin licitație publică, ci printr-un act autoritar al celui mai înalt comandant al armatei, principele de Coburg, care semnase personal atît contractul, cît și ordinul. Acesta nu se mai afla la data anchetei în țară, dar Consiliul Aulic de Război dăduse ordin să se mențină în vigoare actele administrației lui Coburg⁵⁷. Anchetatorii dispun revizii contabile, în speranța descoperirii unor fraude ale lui Moscu. Dau însă peste nereguli ale casieriei de campanie: sume permise de principele Coburg și de comisarul de război Eberan — dovedite de Moscu cu chitanțe — și care n-au fost înregistrate în jurnalele de casă, lipsa de documente justificative pentru folosirea unor sume de bani⁵⁸. Sînt anchetați și areștați cămărașul și magazionerul lui Moscu. Scriitori ale acestuia către cămăraș sînt interpretate de anchetatori în sensul unei măturisiri de mituire a unor persoane, în scopul obținerii veniturilor ocnelor⁵⁹. Kirlian nu se sfiește să denunțe împăratului pe generalul Enzenberg, administratorul Țării Românești și președinte al Divanului, ca „inamic declarat al justiției și al interesului monarhiei”, care ar fi primit cadouri și bani și care ține în loc ancheta⁶⁰. Acuzatii similare aduce și altor ofițeri superiori austrieci. La 1 martie 1791, Enzenberg este îndepărtat din funcția de comandant al trupelor din Moldova și Țara Românească și înlocuit cu comandantul general al Transilvaniei, Mittrovski. Ancheta continuă. Secundați de Constantin Haralambie, membru al Divanului craiovean, care viza să ia asupra sa veniturile ocnei oltene, anchetatorii se străduiesc să demonstreze că „tîrfăloagele” ocnelor pe lunile mai—septembrie 1790 ar fi fost falsificate de unul din cămărașii lui Moscu, nu fără știrea acestuia, că Moscu ar fi intenționat să vîndă turcilor 1 000 000 ocale sare în profitul său, și nu al erariului, dar că numai din lipsă de mijloace de transport nu și-a realizat intenția, în fine că ar fi vîndut turcilor sarea la un preț mai mare decît cel

⁴⁹ Ibidem, rola 167, c. 26—27.

⁵⁰ Ibidem, rola 161, c. 733—735.

⁵¹ Ibidem, rola 162, c. 559—560, rola 166, c. 131—132, rola 167, c. 20. 291—292; rola 168, c. 260.

⁵² Ibidem, rola 161, c. 699—703, rola 162, c. 141—144, 440—445, rola 165, c. 235, rola 167, c. 774—779, rola 168, c. 111—128.

⁵³ Ibidem, rola 163, c. 657—673, 762—766, 769—773, rola 164, c. 403—407, rola 165, c. 82—84. rola 166 c. 111—113, 254—259, 263—268.

⁵⁴ Ibidem, rola 167, c. 506—513.

⁴⁹ Ibidem, rola 164, c. 720.

⁵⁰ Ibidem, rola 161, c. 721—735; rola 162, c. 713—717; rola 163, c. 550—556.

⁵¹ Ibidem, rola 161, c. 26.

⁵² Ibidem, rola 161, c. 206—208.

⁵³ Ibidem, rola 162, c. 423—428.

⁵⁴ Ibidem, rola 163, c. 674—681; rola 164, c. 530—531.

de 4 lei, trecut în socoteală⁶¹. Unul din organele comisiei de anchetă, căp. Molitor — care avea reputația că nu îngăduie nimănui să-și însușească nici cel mai mic profit personal și care cerea să fie eliberat de sarcina anchetării⁶² — recunoaște că în chestiunea falsificării tirfaloagelor nu se poate ajunge „auf einen Grund“⁶³; ba mai mult, comisia de anchetă eliberează lui Moscu un atestat, care îl scoate de sub orice vină, dar își atrage prin aceasta minia lui Wallis, generalul comandant, prin care însuși împăratul, aflat pe atunci la Belgrad, urmărea foarte de aproape mersul cercetărilor⁶⁴. În ce privește sarea vinută turelilor, Moscu arată că socoteala prezentată nu e decât provizorie, întrucât prețul sării nefiind încă fixat, el a primit numai acțiuni de la turci. Cu toate acestea, i se impută lui Moscu suma de 37 991 piaștri, cu care ar fi frustrat erariul în timpul administrației ocnei din Oltenia⁶⁵ și i se ia de sub administrație ocna, sub motiv că nu se ocupă personal de ea⁶⁶. Ocna este trecută în administrația lui Haralambie, care oferă 7 000 fl. pe lună pentru cele cinci luni cât se prevedea că vor mai rămâne trupele în țară⁶⁷.

În ce privește ocnele Slănic și Telega, se pune la îndoială — fără temei — autenticitatea contractului semnat de Coburg⁶⁸, se aduc critici lui Eberan, care a stabilit o cotă de arendă fixă pentru perioada nedeterminată a rămănerii trupelor austriece în țară, care n-a specificat termene de plată a arenzii și din a cărui neglijență au rezultat pagube pentru erariu⁶⁹. Moscu este somat să depună imediat restul de arendă, de circa 35 000 fl. Dar Moscu opune revendicării erariului propriile sale revendicări. Arată că acesta n-a respectat contractul, în sensul că nu i-a pus la dispoziție mijloace de transport; că principele Coburg, ținând seamă de acest fapt, a dat ordin să i se reducă 30 000 fl. din cota arenzii, „câci nu este drept ca serviciile credincioase ale lui Moscu să fie urmate de dezavantaje pentru el“, cum se recunoaște în acel ordin⁷⁰. Moscu cere aplicarea acestui ordin. Dar anchetatorii ridică noi pretenții bănești. Ei cer ca Moscu să plătească 645 fl. cărașie pentru un transport de sare efectuat în noiembrie 1790, „chiar dacă i se trec cu vederea cei 310 boi erariali (de fapt boi rechiziționați de la țărani români) care au pierit în timpul transportului“⁷¹; să plătească 1 800 lei, impozitul pe 18 luni pentru cei 200 ciocănași care

lucrează la ocnele Slănic și Telega și care „se plătea încă din vremea lui Ipsilanti“⁷². Moscu însă se prevalează de faptul că plata cărașiei nu este prevăzută în contract, iar impozitul ciocănașilor nu se vărsa vistieriei nici în vremea lui Ipsilanti, ci domnitorului și anume numai în cazul că ocnele erau administrate în regie, nu în arendă⁷³. În această situație, anchetatorii raportează lui Wallis că „este mai avantajos pentru erariu să renunțe la pretenția față de Moscu decât să accepte ca Moscu să facă justificarea cheltuielilor și pagubelor suferite de el“⁷⁴. Dar Moscu se încapăținează în întocmirea unei socoteți, cu actele justificative de rigoare, din care reiese că nu el este dator erariului, ci erariul îi este dator și anume cu suma de 77 509 piaștri (reducerea arenzii aprobată de Coburg, sare livrată trupelor, cheltuieli făcute pentru îmbunătățirea și creșterea productivității salinelor, salarii ș.a.)⁷⁵. Ca urmare, la 26 aprilie 1791, Moscu este pus sub stare de arest, neavînd voie să părăsească orașul, dar avînd libertatea de a se ocupa de afacerile sale. Moscu adresează generalului Mitrovski un protest⁷⁶, în care cere să fie scos de sub arest și să i se permită să meargă la Viena. Amenință că va recurge la înaltul tron și că va cere despăgubiri generalului care a făcut abuz de putere, dispunînd arestarea sa fără sentință judiciară și fără decizia autorităților superioare și care a adus pagube nu numai întreprinderilor sale, ci și creditului său ca bancher și negustor, cunoscut în toate orașele comerciale ale Europei. Refuzîndu-i-se pașaport pentru Viena, la 26 aprilie 1791 Moscu înaintează jalbă către împărat⁷⁷. Aici el arată concret că, datorită muncii sale și măsurilor luate de el, ca director al ocnelor și vămilor, erariul a avut un spor de 158 000 piaștri. Însuși principele v. Coburg, în atestatul⁷⁸ pe care i l-a eliberat la 20 august 1790, a recunoscut că sub administrația lui Moscu, „care a dovedit o deosebită hărnicie și îndemînare în funcția sa“ și care „este un om de onoare“, venitul vămilor și al ocnelor a crescut și au fost evitate înșelăciunile. Prin înlăturarea lui din administrația ocnei din Rîmnice și a vămii principale din București au fost aduse și pentru viitor prejudicii reputației sale de om cinstit. El amintește împăratului că după plecarea lui Coburg din țară a fost adus la cunoștința publică ordinul imperial ca măsurile luate de Coburg, personalul angajat de el și salariile să se mențină în vigoare atîta timp cît trupele austriece rămîn în țară. Și Moscu susține în jalba sa că „contractele încheiate cu generalii comandanți trebuie îndeplinite chiar și de monarhii cei mai înalți. altminteri se duce de

⁶¹ Ibidem, rola 164, c. 405—407, 530—531, rola 166, c. 8—9, 38—42, 111, 113.

⁶² Ibidem, rola 168, c. 146—148.

⁶³ Ibidem, rola 166, c. 111—113.

⁶⁴ Ibidem, rola 165, c. 235—236, rola 166, c. 162—175, 250—261.

⁶⁵ Ibidem, rola 163, c. 771—773, 824—825; rola 165, c. 82—84, 234.

⁶⁶ Ibidem, rola 163, c. 149—150, 507—508, 512.

⁶⁷ Ibidem, rola 163, c. 149—150, 507—508, 513, 550—556.

⁶⁸ Ibidem, rola 168, c. 111—139, 150—152.

⁶⁹ Ibidem, rola 168, c. 111—128.

⁷⁰ Ibidem, rola 162, c. 405—406; rola 165, c. 312—316, 323, 420, 430—431; rola 168, c. 153—160.

⁷¹ Ibidem, rola 164, c. 805—809; rola 165, c. 359—366.

⁷² Ibidem, rola 164, c. 381—382, 461; rola 165, c. 607—615.

⁷³ Ibidem, rola 165, c. 607—615.

⁷⁴ Ibidem, rola 165, c. 359—366.

⁷⁵ Ibidem, rola 165, c. 314—324, 427—428, 465—472, 607—615.

⁷⁶ Ibidem, rola 165, c. 469—472, 515—521, 557—560.

⁷⁷ Ibidem, rola 164, c. 721—732.

⁷⁸ Ibidem, rola 164, c. 719.

ripă orice încredere și fidelitate". El cere împăratului să ordone erariului să-și respecte contractul, punându-i la dispoziție mijloace de transport pentru sare; să fie repus în funcția de administrator al carvasaralei și al oanei din Rîmnice sau cel puțin să dea un decret, în care să i se dea asigurarea că schimbarea făcută în cele două administrații nu se întemeiază pe o vină a sa și nu dezavantajează onoarea și meritele sale pentru Casa de Austria.

În așteptarea rezoluției imperiale, Moscu are de înfruntat controlul celorlalte activități ale sale, ca director al vămilor și ca exportator de vite. Încă înainte de anchetă, Immer, comisarul casieriei de război, constatase⁷⁹ că, în ciuda faptului că comerțul cu Turcia a fost închis, iar intendenții armatei nu plătesc vamă, carvasaraa administrată de Moscu a adus un venit mai mare decât înainte, cînd abia atîngea 25 000 fl. În adevăr, din socoteala lui Moscu⁸⁰ reiese că de la 1 noiembrie 1789 pînă la 31 decembrie 1790 el a depus la casieria de campanie 40 064 fl., din care 34 659 fl. reprezintă venitul carvasaralei, iar restul, venitul din vama de porci. Dar casieria pierduse parte din socoteli, iar unele sume — cum dovedea Moscu cu chitanțe — fuseseră predate direct lui Coburg și lui Eberan⁸¹. La 26 aprilie 1791, carvasaraa este preluată din administrația lui Moscu și trecută în aceea a boierului armaș Arcuda, care este pus sub controlul lui Mattusch, funcționar vamal adus de la Turnu Roșu⁸². Acesta constată dificultatea unui control la carvasara, atîta timp cît nu se ține un protocol și nu există bilete vamale, și trece la o reorganizare a vămii⁸³.

Nici subarendășii vămilor nu aveau o soartă mai bună decât Moscu. Subarendășii vămii Obor, ai ierbăritului și ai vămii Gherghița cereau o reducere a arenzii, sub motiv că, de unde mai înainte se vindeau anual în medie 40 000 vite, după intrarea trupelor în București și prohibirea comerțului cu vite nu se vînd mai mult de 4 080 vite anual⁸⁴. Cerere similară adresau și arendașii vămilor oltene, căci exportul de vite spre Transilvania, care mai înainte ajungea la 15 000 bucăți, a scăzut atît de mult, încît încasările lor au fost de 21 000 lei, în timp ce arenda este de 35 650 lei⁸⁵. Cu toate că în raportul către superiori referentul acestei chestiuni recunoaște justetea cererii arendașilor, aceștia sînt arestați pentru neplata arenzii pe luna aprilie 1791.

Într-o depoziție a sa, Hristodul Kirlian pretindea că Moscu, alături de vistieryl Grecianu și episcopul Filaret, au determinat pe principele Coburg să decreteze prohibirea comerțului cu vite, pentru ca mai apoi să obțină pentru ei pașapoarte de liberă cumpărare de vite, pe baza cărora au cumpărat ieftin de la

tărani vite (cu 20—25 piaștri perechea de vaci și cu 30—40 piaștri perechea de boi) și le-au vîndut scump erariului (cu 45—50 piaștri, respectiv 70—80 piaștri)⁸⁶. Unul din organele comisiei de anchetă arăta⁸⁷, la rîndul său, că Moscu, datorită marii lui averi, are relații considerabile, prin care a reușit să se facă nepedepsit, „preemptiune“ de vite, ba chiar să exporte vite; că a exportat c. 6 000 bucăți, „dacă nu personal, atunci mijlocind altora exportul, contra unei vămi de 2 fl. pentru bucată“. Dintr-o consignare a vitelor exportate de Moscu⁸⁸, pe care o prezintă Enzenberg reiese că între 12—26 octombrie 1790 Moscu a exportat 1 800 bucăți vite spre Silistra și 130 bucăți spre Transilvania. Moscu însuși declară⁸⁹ că a avut din partea lui Coburg o comandă de vite pentru aprovizionarea armatei, dar cum nu toate vitele procurate i-au fost cumpărate și pentru a nu-l lăsa păgubit, Coburg i-a eliberat pașaport pentru exportul vitelor rămase, cu scutire de taxe. Ancheta în această chestiune se termină prin aceea că anchetatorii înșiși recunosc⁹⁰ că în perioada cînd Moscu practica un comerț cu vite nu exista încă o prohibire a acestui comerț, iar persoana care susținea că Moscu a perceput o taxă de la exportatorii de vite nu mai ajunge să facă dovada înaintea comisiei, căci se apropia termenul retragerii trupelor austriece din țară.

Rezoluția imperială la jalba lui Moscu nu i se comunică acestuia, sub motiv că jalba n-a fost înaintată prin comisia de anchetă⁹¹. Dar se dădeau ordine să i se pună la dispoziție 1 500 căruțe, Moscu condiționînd achitarea integrală a arenzii de îndeplinirea obligației erariului de a-i pune la îndemînă mijloace pentru transportul sării⁹². În speranța că s-ar putea storce de la Moscu o sumă mai mare decât 35 000 fl. — completarea arenzii pentru ocele Slănic și Telega — i se acordă cunoștință în preajma plecării trupelor din țară că contractul pentru cele două se consideră anulat „prin decizie“⁹³. Încă de la sfîrșitul lui octombrie dată cu plecarea lui Coburg din țară, se ordina Consiliului Aulic de Răz. să nu se pună în discuție actele admn. și principelui v. Coburg fusese repetat că multe ori, Moscu este considerat dator de erariu cu 315 772 lei, sumă care reprezintă veniturile ocelor Slănic și Telega pe întreaga perioadă de la plecarea lui Coburg pînă la retragerea trupelor austriece din țară, sumă pe care Moscu o încasase în parte de la desfacerea sării, iar în parte urma să o încaseze de la turci⁹⁴. I se confiscă 1 000 000 ocale sare din magazii, i se pune „Verbot“ pe suma de

⁷⁹ Ibidem, rola 161, c. 35—38.

⁸⁰ Ibidem, rola 162, c. 441—444; rola 168, c. 163—164.

⁸¹ Ibidem, rola 162, c. 441—445; rola 168, c. 163—168.

⁸² Ibidem, rola 163, c. 507—508, 512.

⁸³ Ibidem, rola 163, c. 507—508, 824—825.

⁸⁴ Ibidem, rola 166, c. 435—443.

⁸⁵ Ibidem, rola 164, c. 274—276.

⁸⁶ Ibidem, rola 166, c. 838.

⁸⁷ Ibidem, rola 163, c. 171—181.

⁸⁸ Ibidem, rola 163, c. 272.

⁸⁹ Ibidem, rola 163, c. 547—548; rola 166, c. 333—337.

⁹⁰ Ibidem, rola 163, c. 268—271, 547—548; rola 168, c. 248—253.

⁹¹ Ibidem, rola 164, c. 784.

⁹² Ibidem, rola 164, c. 755—757.

⁹³ Ibidem, rola 166, c. 497—500.

⁹⁴ Ibidem.

44550 fl. pe care Moscu o avea de primit de la casieria de război din Viena⁹⁵. Se tătonează prin intermediul Herbert, care purta tratative de pace la Siștov, care sînt perspectivele de a încasa pe seama erariului datoria turcilor față de Moscu, în sumă de 170201 lei, pentru sarea vindută din ocele Slănic și Telega. La 26 august 1791, Herbert sfătuiește Consiliul Aulic de Război să încheie un acord cu noul domnitor Mihai Suțu, „căci altminteri nu e nici un mijloc de a lua ceva de la Moscu pentru erariu”⁹⁶. Ca urmare, generalul Wallis dispune: să se încerce un acord cu Moscu pentru întreaga sumă de 315772 lei, iar în caz că nu este posibil, atunci „să ne mulțumim cu suma realizată din vânzarea provizoriilor de sare confiscate din magazile lui Moscu”; să se comunice lui Moscu că s-a renunțat la deportarea sa în Transilvania pentru urmărire judiciară și că este eliberat de sub starea de arest numai din considerație față de Suțu și la intervenția acestuia; celelalte pretenții ale erariului să fie plătite imediat, în caz contrar vor fi reținute din suma pusă sub „Verbot”; să fie respinse revendicările bănești ale lui Moscu față de erariu și în primul rînd cea pentru anularea contractului dearendă⁹⁷. Nici nu apucase bine să pună piciorul în țară, cînd domnitorul Suțu este silit să semneze o cambie de 13000 lei pentru sarea de la Islaz, „cedată” de autoritățile austriece, acestea nemaiavînd timp să o vîndă⁹⁸.

Deși administrația austriacă în țările române încetase la 24 iulie 1791, încheierea anchetei are loc abia în 17 octombrie 1791, prin raportul⁹⁹ căpitanului Molitor, reputat pentru integritatea sa. El recunoaște aici exagerările și lipsa de temei real a depozitiilor lui Hristodul Kirlian. Cît despre revendicările bănești ale lui Kirlian — care între timp crescuseră la 37658 — incluzînd și cheltuielile făcute cu călări în Viena ș.a. — Mayersheim, președintele comisiei de anchetă, hotărîse ca ele să fie plătite din erariu și apoi recuperate dintr-o indemnizație impusă țării de către Dioclezian în același timp, comisarii care cercetaseră imobilele țărănilor, sesizate de Kirlian, să plătească pagubele acestora n-au depășit suma de 46926 piaștri și că din această sumă li s-au restituit deja 28202 piaștri, iar pentru rest se va îngriji vistieria¹⁰¹.

Astfel că reclamațiile lui Kirlian, pornite în aparență din dorința de a ușura țării povara grea a contribuțiilor, au ca efect o sporire a acestei poveri. De pe urma anchetei stîrnite de el, în care au compărut și alți mici boieri dispuși ca și el să dezvăluie „pagube” aduse erariului, în caz că li se acordă o mare dragătorie¹⁰², a rămas una din cele mai ruși-

noase pagini pe care a înscris-o în istorie o parte din boierime. Ocupanții străini înșiși, pe care acești boieri țineau să-i slujească, observă adesea „înclinația boierilor români spre profituri materiale”, consideră că „boierii au dus țara de ripă mai mult decît războiul”, iar unul din organele comisiei de anchetă propune ca partea din contribuție pentru care Divanul ceruse o scădere „să fie repartizată numai asupra boierilor, nu și a țărănilor, aceștia fiind foarte asupriți și exploatați de boieri”¹⁰³. Situația țărănilor sub dubla exploatare a ocupației străine și a boierilor nu este nicăieri mai zguduitor prezentată decît în rapoartele administratorilor austrieci ai țărilor române, generalii Erggelet și Enzenberg, precum și în unele rapoarte ale organelor acestora. Ei arătau că arbitrarul militarilor, pretențiile de „Vorspann”, abuzurile boierilor și ispravnicilor au pustit sate întregi, oamenii căutîndu-și refugiu în păduri și că nu mai este posibil să se ia ceva de la țărani, căci aceștia au ajuns de mîncîncă mălai din coajă de stejar”¹⁰⁴.

În timp ce Kirlian sau boierul local Hara-lambie, care și el a adus o contribuție însemnată la dezvăluirea pagubelor aduse erariului de către Moscu, declarau că vor să părăsească țara o dată cu trupele austriece și se zbăteau pentru obținerea cetățeniei cezaro-crăiești, Ioan Hagi Moscu, „veneticul” de peste Dunăre, care — fie sub Mavrogheni, Suțu și următorii domnitori, fie sub stăpînire străină — nu-și exercita decît profesia de negustor și bancher, o profesie egal de utilă tuturor acestor stăpîni, rămîne neclintit pe pămîntul Țării Românești.

Datorită aceluiași Kirlian, Moscu mai este încă o dată tîrît în închisoare. În decembrie 1792, ducîndu-se la Viena, pentru a obține casarea obligației pe care Miștrovski reușise să i-o smulgă pentru pretinsa datorie de la arenda ocelor, Moscu a fost arestat și anchetat de poliție. Din actele anchetei păstrate la „Allgemeines Verwaltungsarchiv” din Viena și publicate de P. Enepekides¹⁰⁵ reiese că baronul de Langenfeld — care a fost nu numai un josnic calomniator și intrigant, ci și un rău platnic — fiind reclamat la poliție, pentru neplata unei datorii, de către creditorul său, Gheorghe Teohari, fost contabil al lui Ioan Hagi Moscu, încearcă să se scuture de creditor, aducîndu-i acuzația că a tănuțit corespondența, presupusă de spionaj, pe care Ioan Hagi Moscu a purtat-o cu domnitorii țărilor române, precum și cu abatele Ajala, cu Klement și cu un agent al Curții din Viena. Ca urmare, atît Teohari, cît și Moscu, care se afla întîmplător la Viena, au fost arestați. Numai în urma dovedirii faptului că Moscu avea scrisoare de acreditare din partea domnitorilor români pe lîngă Cancelaria Curții

⁹⁵ Ibidem, rola 165, c. 235—238, 557—560, 817.

⁹⁶ Ibidem, rola 166, c. 520.

⁹⁷ Ibidem, rola 166, c. 7—11, 263—268, 482, 497—500.

⁹⁸ Ibidem, rola 166, c. 470.

⁹⁹ Ibidem, rola 168, c. 246—253.

¹⁰⁰ Ibidem, rola 166, c. 802.

¹⁰¹ Ibidem, rola 168, c. 248—253.

¹⁰² Ibidem, rola 167, c. 459—472.

¹⁰³ Ibidem, rola 161, c. 699—703; rola 162, c. 149—161; rola 163, c. 277—292.

¹⁰⁴ Ibidem, rola 159, c. 391—394, 777; rola 160, c. 263—264; rola 152, c. 565—569; rola 163, c. 293—303, 587—596.

¹⁰⁵ P. Enepekides. *op. cit.*, p. 373—417.

și Statului din Viena și numai datorită intervenției cancelarului Cobenzl, care a lămurit că nu este vorba de o corespondență secretă interzisă, cei doi arestați au fost puși în libertate, după aproape două luni de detențiune.

Informații documentare despre activitatea comercială a lui Ioan Hagi Moscu din anii 1792—1819 nu s-au păstrat decât puține. Din ele aflăm că în 1812 luase în arendă ocele cu 325.500 taleri, iar vâmile cu 460.500 taleri. Și în 1818 aceste surse de venituri se aflau în mîinile lui. Începînd din 1820, cînd își asociază în afaceri pe fiul său Ștefan, izvoarele documentare se înmulțesc, rămînînd totuși cu destule lacune pentru anii 1820—1828. Cu mult mai bogate sînt informațiile documentare pentru anii 1830—1837, din care s-au păstrat cu bună conținutitate copiile de scrisori expediate. Pe baza tuturor acestor izvoare inedite încercăm să conturăm activitatea casei comerciale Moscu.

În 1820 Moscu făcea comerț de tranzit cu bumbac, organzin, mătase și arnici. Comenzile sale pentru aceste mărfuri pe anul respectiv se ridică la suma de 446.621 groși, iar partida capitalului său, în raport cu partenerii de comerț, cuprinde un credit de 853.160 groși și un sold de 453.386 groși¹⁰⁶. El cumpăra bumbac de la firma Ioan Papazoglu și D. Vasiliadi din Smirna și îl vindea la Viena, prin firmele Frații Vlastu și Hagi Pop, iar uneori la Triest prin Nicolae Reiner. Registrul-maestru indică pe anul 1820 următoarele cantități și valori: 530 baloturi (= 1306 36/100 cîntare) în valoare de 175.955 groși, apoi, în a doua parte a anului 360 baloturi (= 652,78 cîntare) în valoare de 88.821 groși, la această din urmă partidă avînd o pierdere de 13.621 groși¹⁰⁷.

De la Panaioti Pali din Livorno cumpăra organzin de Florința, pe care îl vindea la Moscova prin negustorul mețovit Trandafir Ciomagă. În 1820, cantitățile puse în circulație au fost: 3 baloturi cu 801 litre, în valoare de 24.160, 30 groși sau 3364 pezza de aur și 8,3 suldii, apoi încă o partidă de 3 baloturi cu 952 litre, în valoare de 4016 pezza și 8,9 suldii, la care a suferit o pierdere de 144 groși¹⁰⁸. Moscu înlesnea în același timp și firmei Hagi Pop din Viena expedierea la Moscova a 9 baloturi de organzin în greutate de 961¼ funți de Viena, în valoare de 66.784 groși, la care Pop a avut o pagubă de 10.474 groși¹⁰⁹.

De la Chiriac D. Stamu, negustor mețovit stabilit la Constantinopol, ca și de la firma Dimitrie Shina și comp. din aceeași localitate, Moscu cumpăra mătase de Brusa, pe care o vindea la Moscova prin Trandafir Ciomagă. Astfel în 1820 a cumpărat o partidă de 520 „tefedii”, în 13 baloturi, cu prețul de 61.107,20 groși, pe care a vîndut-o cu 63.280,30 groși (= 44.296,55 ruble), din care scăzînd cheltuielile

de transport de 1632,20 gr., a rămas cu un cîștig de 540,30 gr.; apoi o altă partidă de 320 „tefedii”, în 8 baloturi, cumpărată cu 40.888,13 groși, a fost vîndută cu 38941,17 gr., avînd o pierdere de 2933,24 groși¹¹⁰.

În 1820, Moscu avea tovărășie cu Trandafir Ciomagă din Moscova pentru comerțul cu arnici adus din Smirna¹¹¹. Dar nici în 1828, Ciomagă nu trimisese socoteala de lichidare¹¹².

De la 1 ianuarie 1824 pînă la 31 decembrie 1826 Moscu a ținut în arendă venitul tuturor vîmilor din Țara Românească, inclusiv vîmile oltene, plătiînd o arendă de 816.000 groși pe an¹¹³. El exploata vîmile prin subarendăși, încasînd de la aceștia numai 819.025 groși¹¹⁴ în 1823 și 853.010 groși în 1824¹¹⁵.

Concomitent cu vîmile, Moscu a ținut în arendă și ocele Slănic, Telega, Ocele Mari, pentru care plătea o arendă anuală de 874.000 groși¹¹⁶. Datele despre extracția și comercializarea sării sînt puține și incomplete. Astfel, aflăm că în luna iunie 1824 Moscu a vîndut de la cele trei ocne 1.256.530 ocale sare cu 7 groși suta de ocale și a încărcat pe corabie pentru Constantinopol 6.382,72 ocale¹¹⁷. Corespondentul său din Constantinopol pentru afacerile cu sarea era Zaharia Zaharof, supus rus. Prin intermediul acestuia, Moscu aprovizionă cu sare isnaful tugiilor. În 1828 se străduia să încaseze de la sărării din Constantinopol verșii în valoare de 68.306 groși; de la Mula Derviş din Bosnia nici în 1830 nu încasase datorita de 20.000 groși pentru sare; tot astfel nici vidinlii nu se dovediseră mai buni platnici¹¹⁸.

Înainte de pacea de la Adrianopol, Moscu nu se lasă antrenat în comerțul cu *seuri* și *cervișuri*, cu toate propunerile de tovărășie, pe care le primea de la corespondenții săi din Constantinopol și Marsilia. El arăta că această

¹¹⁰ Ibidem, f. 1.

¹¹¹ Ibidem, f. 2.

¹¹² Ibidem, nr. 826, p. 1—24.

¹¹³ Ibidem, nr. 1916, p. 1024.

¹¹⁴ Ibidem, nr. 827, f. 6.

¹¹⁵ Situația subarendării în anul 1823 (Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 327, p. 6, 32—33).

Vama	Subarendăș	Subarendă în groși
Carvasaraua din București și Obor Văleni	Ianachi Dimanceu Dimitrie Chirîtescu	273 000 60 375
Dragoslavele Ploiești și Focșani	Pandele Mavropoi Zamfir Popovici	15 750 87 000
Vămile din cele cinci cadilicuri oltene + Argeș + Muscel	Cristofor Salonschi Teodorache Basarab	253 000 31 500
Vlașca + Teleorman	Polcovnic Mihala-che	16 500
Buzău + Gheorghița + Cîmpina	Ienache Popovici Ioan Marinoglu	63 700 6 500
Oltenița	Zisi Dimitriu	8 700
Urziceni	Teodor Angheli	18 000
Slătina		

¹¹⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 827, f. 6.

¹¹⁷ Ibidem, nr. 1916, p. 6.

¹¹⁸ Ibidem, nr. 1916, p. 1034—1035, 1004; nr. 812, p. 47—48.

¹⁰⁶ I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești*, vol. I, 1958, București, p. 129, 187—188.

¹⁰⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 826, p. 1—2; nr. 827, f. 1.

¹⁰⁸ Ibidem, nr. 827, f. 3, 11.

¹⁰⁹ Ibidem, nr. 827, f. 3.

marfă este cumpărată de capanlii din Ruscuc, Silistra și Brăila pentru capanul din Constantinopol. „Altcineva nu are voie să le cumpere și să le expedieze în Europa, întrucât în fiecare zăhăna se face de către autorități catagrafie pentru seuri; chiar seurile care se cuvin orașului sînt ridicate în baza unei socoteli”¹¹⁹. Unii negustori — aflăm din corespondența lui Moscu — încercau să eludeze severitatea monopolului turc. Astfel, baronul Cristofor Sachelarie, supus austriac, arvunește în 1826 400.000 ocale seuri, cu scopul de a le expedia în vestul Europei, dar capanlii, nepuțin să-și completeze cele 700.000 ocale contractate, ridică și cantitatea arvunită de Sachelarie; iar baronului Ștefan Meitani i se descarcă forțat în capanul din Constantinopol cele 120.000 ocale sau încărcate pe nave pentru Occident¹²⁰. Negustorul Glichî din Galați, supus rus, încearcă subterfugul de a cumpăra, prin intervenția consulului rus, seuri din Țara Românească, pe care le transportă la Ismail și abia de acolo le încarcă pe alte vase pentru centrele europene¹²¹. Dar chiar și supușii ruși trebuiau să fie prevăzuți de un firman, pentru a putea exporta această marfă.

În 1824—1828 Moscu reușește să expedieze la Triest, Marsilia și Livorno *piei* de bou și de vacă. În tovărășie cu Ștefan Hagi Ioan, în 1824 Moscu trimite la Triest 6406 bucăți *piei*, iar la Marsilia 6433 bucăți, ambele în valoare totală de 70.428,15 groși¹²². Iar în 1827 și 1828, întovărășit cu baronul Ștefan Meitani din București și cu fratele acestuia, Gheorghe Meitani din Livorno, trimite la Livorno 4969 *piei* de bou și 4461 *piei* de vacă, care au costat pînă la îmbarcare 180.000 groși¹²³. Foarte probabil că în acești ani mai expediasă și alte partide de *piei*, căci în 1827 el anunța pe un corespondent că posedă „încă de acum trei ani 25.000 *piei* nevîndute la Triest, Livorno, Marsilia”, *pieile* românești fiind concurate pe piața europeană de *pieile* de proveniență americană¹²⁴. Piața europeană prefera *pieile* nesarate, iar Moscu nu putea trimite astfel de *piei*, „căci după obiceiul local *pieile* sînt preparate prin sārare, procedeul prelucrării fără sare fiind mai scump, iar *pieile* devenind mai ușoare”¹²⁵. Firmele Vlastu din Triest, Mavrocordat și Rodocanachi din Marsilia, Panaioti Pali din Livorno se străduiau să desfacă *pieile* trimise de Moscu, plimbîndu-le de la un oraș la altul, după conjunctura pieței, fiind și firmele respective interesate în acest comerț. În 1827, Rodocanachi face o încercare dacă nu s-ar putea vinde mai bine în America *pieile* trimise de Moscu. El expediază la Boston 200 bucăți. Acolo au fost vîndute cu 1 și 7/6 taleri bucata, iar lichidarea socoteli s-a făcut sub forma a 24 saci cu cafea, în valoare de 2401,90 franci. Moscu dispune ca sacii cu cafea să fie

trimiși lui Fenerli din Constantinopol și face constatarea că „dacă am fi expediat la Boston un caric cu *piei*, cu siguranță că am fi avut pierderi”¹²⁶. Succes mai mare par să fi avut Sachelarie și Meitani cu *pieile* de iepuri pe care le trimiteau la Viena și în Franța, acesta din urmă expediind într-un singur an 60.000 bucăți¹²⁷.

În 1826 și 1827, Moscu cumpăra *ceară* de la Giurgiu, Razgrad și Silistra, pe care o expedia la Viena sau la Triest, Marsilia, Livorno, după conjunctura pieței. Astfel o partidă de 1249 ocale, cumpărată la prețuri variind între 9 1/4—10 groși oca și care costase pînă la îmbarcare 12.800 groși a fost vîndută la Marsilia cu 200—220 franci cîntarul de Marsilia¹²⁸, ceea ce renevea la 12—13 1/2 groși oca¹²⁹. La o altă partidă de 3500 ocale, cumpărată cu 10,16 groși ocaua, inclusiv cheltuielile, spera să cîștige 25%, dacă se va vinde la Marsilia, cu 205 franci cîntarul¹³⁰.

În 1827, Moscu comanda — se pare pentru piața Marsiliei — *fier* de la Taganrog, pretinzînd ca lamele de fier să fie lungi și subțiri. Firma „Logofătul Zaharia și nepotul” din Taganrog — care era reprezentată la Constantinopol de Zaharia Zaharof, un partener constant al afacerilor lui Moscu — îi trimite o partidă de 5000 de puduri de fier, produs de fabrica Dimidof, pentru care Moscu plătește 4,10 ruble pudul, precum și cheltuielile de transport pînă la Galați, un navlu de 4 3/4 groși cîntarul; apoi încă o partidă de 3000 puduri, de la fabrica Rastorzugnof, pentru care Moscu plătește 13.000 ruble în asignații¹³¹.

Singurul articol cu care Moscu face un comerț mai intens cu Occidentul în perioada anterioară păcii de la Adrianopol, este *lina*, „aceasta neconstituind un articol destinat capanului”¹³². În ce privește condițiile de achiziționare a *linei*, Moscu informa un corespondent astfel: încă din ianuarie se încheie contracte cu 2—3 contracții pentru cantitatea dorită, se avansează acestora cam o treime din sumă, pentru ca ei să poată da țăranilor o arvună de 20 parale la oca; în aprilie, pentru ca țăranii să-și poată plăti darea oilor, li se avansează încă 20 parale la oca, iar restul de bani nu-l primesc țăranii decît la predarea *linei*; contracții se obligă să predea cantitatea de *lină* corespunzătoare sumei de bani primite; eventualele veresii rămase pe la țăranii cad asupra contracțiilor; cînd *lina* este achiziționată din serhaturile de dincolo de Dunăre, se încheie contracte cu *voievozii* și *pașalele*, cărora li se avansează în luna aprilie jumătate din prețul de cost¹³³.

În 1826 și 1827 avea tovărășie la comerțul cu *lină* cu firma Frații Vlastu din Viena, cu

¹¹⁹ Ibidem, p. 972—973.

¹²⁰ Ibidem, p. 423—424, 977—978.

¹²¹ 1 cîntar de Marsilia = 33 ocale.

¹²² Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1916, p. 94—97, 143, 184—185, 205.

¹²³ Ibidem, p. 320—321, 341.

¹²⁴ Ibidem, p. 330—333, p. 646—647, 655.

¹²⁵ Ibidem, p. 303—304.

¹²⁶ Ibidem, p. 186—189.

¹¹⁹ Ibidem, nr. 1916, p. 300—302.

¹²⁰ Ibidem, nr. 349—350, 782—784, 1037—1038.

¹²¹ Ibidem, nr. 566—568.

¹²² Ibidem, nr. 826, p. 25.

¹²³ Ibidem, nr. 1916, p. 523—524, 639—640, 1104.

¹²⁴ Ibidem, p. 186—189, 361—362.

¹²⁵ Ibidem, p. 179—180, 199.

Ioan Mavrocordat din Marsilia și cu Frații Rodocanachi din Marsilia, Moscu participând cu 2/4, Vlastu cu 1/4, iar partenerii din Marsilia, împreună, cu 1/4¹³⁴. De asemenea, era în-tovărașit și cu Hagi Pop din Sibiu pentru alte partide de lină. Lină se procura din județele Ialomița, Buzău, Focșani, Vlașca, Teleorman, Giurgiu, raiaua Brăilei, dar și din regiunile turcești dunărene, de la Nicopole, Siștov, Rusciuc, Plevna, Culo, Lom, Rahova, Vidin. De la propria sa moșie, Macovei, județul Ialomița, Moscu primea în fiecare an cite 10.000 ocale lină¹³⁵. Pe contractele cu voievozii și pașalele din serhaturi nu se putea pune însă prea multă bază, căci venea uneori ordin ca întreaga cantitate de lină de acolo să fie dusă la Constantinopol pentru trebuințele armatei¹³⁶. Lină din Țara Românească și în special de Ialomița era preferată, ca fiind o lină fină.

În anul 1826, Moscu a cumpărat — împreună cu partenerii din Marsilia și Viena — 268.147 ocale lină, care a costat 553.386 groși; cu spălătul și uscătul, lină a avut o „firă” (scăzământ) de 19.000 ocale; din cantitatea rămasă a expedit la Marsilia 229.796 ocale, la Viena 15.650 ocale, iar la Brașov 3702 ocale¹³⁷. În același an, în tovărășie cu Pop, a cumpărat 70.800 ocale, partea lui Pop fiind de 33.046 ocale în valoare de 47.563 groși¹³⁸. În anul următor, Moscu n-a reușit să cumpere cantitatea dorită. El a expedit la Marsilia numai 216.785 ocale¹³⁹, iar la Viena 120 cîntare vieneze¹⁴⁰. În ianuarie 1827, Moscu scria lui Pop din Sibiu că nu-i poate cumpăra lină din Ialomița, căci lină din acest județ, ca și cea din Focșani și Buzău a fost arvunită, încă din decembrie, de contracții lui Sachelarie, Meitani și de proprii lui contracții; nu-i poate ceda nici din lină contractată de el, căci are nevoie de ea, pentru a asorta lină turcească rămasă nevîndută de anul trecut; afară de aceasta, după renunțarea la huzmeturi, el trebuie să facă și un mic negoț cu produse românești, „spre a putea trage un folos cit de mic”. El arăta că prețul de cumpărare a linei a crescut față de anul trecut cu 150%, lină fiind căutată nu numai de marii negustori din țară, ca Meitani, Sachelarie, Dumba și Curti, ci și de negustori străini, care o cumpărau pentru Viena, Lehia, Rusia¹⁴¹. În 1827, prețul de cumpărare al linei în Ialomița, Focșani și satele din jurul Bucureștiului varia între 58—64 parale ocuau¹⁴². În 1828, Moscu renunță cu totul la negoțul cu lină, așteptându-se ca Poarta să rețină lină pentru trebuințele războiului. În aprilie, el anunță pe un corespondent că „anomaliile și teama generală produc mari greutate și piedici în afaceri” și că „negoțul a stagnat din cauza situației politice”¹⁴³.

Negoțul cu lină reclama multă osteneală și risc, cum arăta adesea Moscu corespondenților săi. Se investeau pe luni de zile, fără dobîndă, sume mari în acțiuni date țărănilor; nu exista nici o garanție de livrare a întregii cantități acontate; asortarea și spălarea linei reclamau brațe de muncă numeroase; transportul pe mare era costisitor și plin de riscuri; desfacerea linei se efectua adesea pe credit. Despre dificultățile negoțului cu lină găsim numeroase informații în corespondența lui Moscu. Din convenția rusoturcă de la Akkerman, negustorii români au reținut mai puțin declarația de libertate a comerțului și mai mult îngrădirea care li se pune prin obligația de aprovizionare mai întîi a Porții. Pentru a se sustrage arbitrarului Porții, negustorii recurg la paravanul Puterii protectoare. Astfel, Moscu îl rînduiește pe Glich, supus rus din Galați, să figureze ca expeditor al mărfurilor sale (lină și piei) trimise la Marsilia și apelează la Zaharia Zaharof, supus rus din Constantinopol, să închieze pe numele său corăbii pentru transportul mărfurilor. În afară de taxa vamală plătită în țară pentru exportul linei, la Constantinopol se mai pretindea „iumburc”, „memurie” și „calimie”¹⁴⁴ de la negustorii români care exportau lină prin Constantinopol. Iumburcul pretins la Constantinopol era de 440 aspri la cîntarul de marfă, iar taxa de memurie era de 3 groși la cîntar¹⁴⁵. Supușii ruși plăteau însă un iumburc mai mic.

Pentru transportul linei de la Galați la Marsilia se plătea un navlu de 7,40—8 franci cîntarul¹⁴⁶, iar pentru transportul cu căruțele prin Sibiu spre Viena 7½—10 fl.v.v. chintalul¹⁴⁷. Pentru transportul maritim se mai plătea asigurarea c. 90% din valoarea mărfii. Asigurarea se făcea la societăți de asigurare din Livorno sau Marsilia. Unele societăți urcaseră prima de asigurare chiar la 15—20% din valoarea mărfii, din cauza riscului jefuirii navelor de către pirații din Arhipelagul grec. În 1828, Moscu observă că societățile de asigurare de la Triest au început să fie modificate primele respective, de cînd pirații greci sînt urmăriți de guvernul grec și de vasele de război ale celor trei Puteri aliate¹⁴⁸.

În 1826 lină era supusă lazaretilui la Marsilia, ca și la Livorno. Marsilia servea de antrepozit de mărfuri. Lină expedită de Moscu la Marsilia a fost vîndută la Paris și la Lyon. Moscu spera să obțină 90 franci cîntarul pentru lină țigaie și 80 franci pentru cea stogoșă¹⁴⁹. În 1828 aștepta să fie încasate veresile de la Lyon și Paris pentru lină¹⁵⁰. La Viena, Vlastu se străduia să vîndă lină cu 33¼—33½ fl. cîntarul, „căci Curti, în graba

¹³⁴ Ibidem, p. 31—32, 73—74, 134—135, 184.

¹³⁵ Ibidem, p. 227—229.

¹³⁶ Ibidem, p. 494—495, 500—501.

¹³⁷ Ibidem, p. 809—893.

¹³⁸ Ibidem, p. 151—152, 297—298.

¹³⁹ Ibidem, p. 753—755, 766—767, 844—849.

¹⁴⁰ Ibidem, p. 535.

¹⁴¹ Ibidem, p. 314—315, 491, 509—510, 514—515.

¹⁴² Ibidem, p. 516—517.

¹⁴³ Ibidem, p. 978, 1014, 1021.

¹⁴⁴ iumburc = taxă vamală, memurie = cadou dat funcționarilor vamali; calimie = taxa de cancelarie.

¹⁴⁵ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1916, p. 244—245, 919—920.

¹⁴⁶ Ibidem, p. 443—444, 753—755, 844—849.

¹⁴⁷ Ibidem, p. 535, 643, 775—776.

¹⁴⁸ Ibidem, p. 889—893.

¹⁴⁹ Ibidem, p. 263.

¹⁵⁰ Ibidem, p. 925.

sa de a vinde lina la un preț scăzut, le-a produs mult rău¹⁵¹. Și la Sibiu desfăcea Moscu lina, prin Hagi Pop, cu 28 fl. icusari lina mijlocie, cu 24 fl. icusari lina groasă și cu 19¹/₃ fl. icusari cîntarul de lina nespălată (ceea ce revine la 66 cr. de hîrtie = 8 parale oca)¹⁵².

Încă din 1826, piața occidentală se interesa de grinele românești. Dar Moscu răspundea corespondenților săi că „din cauza prohibirii exportului de grîu, recolta este proastă, localnicii neavînd grijă de grîu”¹⁵³. Negustorul Sachelarie trimitea la Livorno grîu comandat la Odesa, căci ministrul rus obținuse libertatea de a exporta grîne cu vase rusești¹⁵⁴.

Dacă exportul de mărfuri din țările române către piețe occidentale întîmpina, înainte de tratatul de la Adrianopol, îngrădiri și obstacole, comerțul cu valori mobiliare — cambii și monede — se putea desfășura în condiții mai favorabile. Apreciind după ponderea pe care o are în afacerile lui Moscu din anii 1826—1828, acest gen de comerț era preferat. Preferința se datora, fără îndoială, și faptului că negoțul cu valori mobiliare contribuia la acumularea capitalului într-un ritm mai rapid decît comerțul cu mărfuri, în care procesul de transformare a banilor în marfă și a mărfa în bani era extrem de lent din cauza mijloacelor de transport.

În anii 1826—1828, Moscu avea credite deschise pentru trageri de polițe la următoarele firme: Frații Vlastu din Viena și reprezentanța lor din Triest, P. Pali din Livorno, Frații Rodocanachi din Marsilia și reprezentanța lor din Livorno, I. D. Mavrocordat din Marsilia, Alexandru și Constantin Fenerli din Constantinopol, Glavan și comp. din Constantinopol, Zaharia Zaharof din Constantinopol, precum și la firmele din Odesa A. Mavru, Apostol Varataș, Temeli Stamerof și C. D. Stamu. Pentru unele din aceste firme cunoaștem din corespondență care era valoarea creditului lunar. Astfel, la firma Fenerli din Constantinopol Moscu avea un credit lunar de 5 000—10 000 franci pentru trageri de trate asupra lui Rodocanachi și Mavrocordat din Livorno, de 2 000—4 000 pezza pentru trageri asupra lui Rodocanachi din Livorno, de 5 000—10 000 ruble pentru trageri asupra firmelor din Odesa amintite mai sus. La I. D. Mavrocordat din Marsilia, creditul lui Moscu era de 10 000 franci, iar mai apoi chiar de 20 000 franci lunar pentru tragerile de polițe din Constantinopol. La firma Rodocanachi din Marsilia, creditul lui Moscu era de 15 000—20 000 franci lunar pentru trageri pe care firma respectivă le făcea în contul lui Moscu asupra lui Vlastu din Triest¹⁵⁵. Creditul lui Moscu la Frații Vlastu din Viena trebuie să fi fost cu mult mai mare, apreciind după cantitățile de monede pe care i le

trimitea pentru plata tratelor în contul lui Moscu. În afară de firmele amintite cu care Moscu era permanent în relații la afacerea cu trageri de polițe, el mai practica și ocazional această operație cambială. Astfel, în octombrie 1826, Moscu ruga pe Glavan din Constantinopol să accepte tratele „principelui nostru” (Grigore Ghica) în valoare de 150 000 groși, la ordinul clucerului N. Trăznea¹⁵⁶; în august 1827, Moscu trăgea trate asupra lui M. Denicola din Constantinopol, în valoare de 45 000 groși¹⁵⁷.

Tragerile de polițe se făceau prin anunțarea trasatului, după formula: „Ieri v-am tras, după cum arată nota de mai jos, în trate groși ... la ordinul diversilor prieteni, care trate le recomand bunăvoinței dv. pentru acceptare și plată la scadență în debitul meu, iar contravaloarea binevoiti să o trageți asupra localității unde cambia este mai convenabilă”¹⁵⁸.

Speculația cu cambii era guvernată, ca orice marfă, de legea cererii și ofertei. În 1826, cînd englezii cumpărau seuri și cervișuri din Odesa și aveau deci nevoie de a face plăți prin cambii, cursul cambiilor la Odesa crește¹⁵⁹ și tot astfel în 1827, cînd, datorită urcării prețului la grîu în Europa, are loc la Odesa o afluență a cumpărătorilor de grîu pentru Europa¹⁶⁰. Altă dată, tot la Odesa avea loc o scădere a cursului cambiei, din cauza punerii în vinzare a unui prea mare număr de cambii¹⁶¹. La Constantinopol, de asemenea se întîmpla cite o scădere a cursului cambiei pentru Viena sau a cambiei pentru Odesa, cînd aceste cambii nu erau cerute, negustorii fiind angajați cu sume mari în cumpărări de grîne de la Constantinopol¹⁶².

În anii 1826—1828, Moscu practică un intens comerț cu monede. Dar desigur și în anii anteriori, căci dintr-un registru-maestru¹⁶³ reiese că în anul 1824 a expedit de la Ocnele Mari monede în valoare de 225 765 groși. În anul 1826 — după calculele noastre — a expedit de la Ocnele Mari și de la toate schelele o cantitate de monede în valoare de 174 000 florini-icusari și o altă cantitate în valoare de 450 000 groși, iar în anul 1827 monede în valoare de 461 000 florini-icusari¹⁶⁴. Valoarea de calcul este exprimată în florini-icusari sau în groși, dar monedele reale — de aur și de argint — care se expediau erau foarte diverse. Astfel: mahmudele întregi, jumătăți și sferturi de mahmudele, galbeni portughezi, galbeni spanioli, galbeni olandezi, galbeni împărătești, galbeni Sf. Ioan Botezătorul, suforini, luidori, taleri tari, taleri găuriți, jumătăți și sferturi de taleri, taleri colo-

¹⁵⁶ Ibidem, 6. 211.

¹⁵⁷ Ibidem, p. 667—668.

¹⁵⁸ Ibidem, p. 862—864.

¹⁵⁹ Ibidem, p. 176—177.

¹⁶⁰ Ibidem, p. 383.

¹⁶¹ Ibidem, p. 758.

¹⁶² Ibidem, p. 281, 287, 360.

¹⁶³ Ibidem, p. 827, f. 35.

¹⁶⁴ Ibidem, nr. 1916, p. 40, 129—130, 162—163, 386, 401, 450—451, 599—600.

¹⁵¹ Ibidem, p. 615—616, 720—722, 725—726.

¹⁵² Ibidem, p. 723—730, 740.

¹⁵³ Ibidem, p. 300—303.

¹⁵⁴ Ibidem, p. 396—397, 704—705.

¹⁵⁵ Ibidem, p. 133—134, 165—166, 280, 526—528, 862—864.

nați, crontaleri, beșlici, ichilici vechi și noi, jumătăți de ichilici, dodecari, exindari, de-reclii, iuzluci, mariași, sfântici găuriți și negăuriți, jumătăți de sfanțici, „ainalia”¹⁶⁵, precum și bare de aur de Constantinopol, de Misir și aur Mustafa¹⁶⁶. În 1828, Moscu sfătuia pe omul său, Gheorghe Cavalerul, care se duse la Orșova pentru a strânge monede, să nu primească „barbută” și monede noi, „căci n-au trecut la București” și să fie atent să nu primească icusari de cositor, căci au apărut și de aceștia¹⁶⁷.

Monedele erau expediate firmei Frații Vlastu din Viena, spre a servi la plata ratelor în contul lui Moscu, spre a fi vindute — în special monedele de aur — sau spre a fi date la topit la „tecă”, după cum era mai convenabil¹⁶⁸.

Monedele se expediau în gropuri, cu ocaua, cu dramul sau cu bucata. Monedele de aur se expediau prin curier sau prin Agenția cezaro-crăiască, iar cele de argint cu diligența sau prin cărușaii care transportau lina. Expedierea monedelor nu era lipsită de dificultăți. Epidemia de ciumă din 1826 de la Rusciuc. Siștov și București reclama spălarea monedelor la lazaret, cu care ocazie se produceau unele lipsuri. Uneori, trecerea monedelor turcești în Austria era prohibită, dar Moscu găsea mijloace de a ocoli prohibiția, intervenind la vâtaful din Ciineni¹⁶⁹.

Hagi Pop din Sibiu era pentru Moscu un intermediar prețios în expedierea monedelor. Uneori îl ruga să schimbe la Sibiu monedele negăurite — taleri și icusari — și să le expedieze la Viena sub formă de „bancnote, adică florini icusari” sau să schimbe la Sibiu galbenii trimiși, „intrucît la Viena agio-ul lor a scăzut la $\frac{3}{4}\frac{1}{2}\frac{1}{6}$ ” și să expedieze la Viena contravaloarea lor în bancnote¹⁷⁰. Moscu, la rândul său, îl servea pe Pop, punînd pe zaraful său se strîngă parale mărunte pentru trebuințele lui Pop¹⁷¹.

În 1826, Moscu primea de la firma Glavan din Constantinopol dodecari în valoare de 40 000 groși și cerea lui Zaharof să-i trimită cu fiecare curier rus mahmudele întregi, jumătăți de mahmudele, rubiele în valoare de 40 000—50 000 groși. Avea nevoie de dodecari, „deoarece plata chiriiilor pentru sarea din schele se face numai în dodecari”, iar rubielele vechi, cumpărate la Constantinopol cu 4,38 groși bucata, puteau fi plasate la schele cu 5 groși bucata. În 1827, cerea lui Glavan să-i trimită mahmudele întregi și jumătăți moi, precum și rubiele funduci în valoare de 60 000—70 000 groși, iar dacă va avea cîștig

îl va anunța să-i trimită în fiecare lună monede în valoare de 50 000—60 000 groși¹⁷².

În afară de comerțul cu cambii și monede, Moscu mai practica un comerț cu capital cămătăresc, sub forma de luare și dare de împrumuturi bănești cu dobîndă. Astfel, Moscu dăduse cu împrumut mănăstirilor „aghioritice” (închinat) din țară suma de 150 000 groși, pentru care avea de primit în 1827 dobînză de 30 000 groși, pe care nu le putea încasa de la egumenii români, aceștia nerecunoscînd datoritiile făcute de egumenii greci¹⁷³. În 1821, în timpul refugului de la Brașov, Moscu dăduse cu împrumut doamnei Suțu 18 000 galbeni, în schimbul unei ipotece asupra moșiilor. După 10 ani de zile, datoria acesteia ajunsese la 20 000 galbeni împărătești. Neputînd scoate banii prin judecată și nereușind să vindă decît parte din moșiile ipotecate, Ștefan I. Moscu încearcă în 1831 să o urmărească pe debitoare peste graniță. El arăta că la ieșirea din țară doamna Suțu a luat cu sine o ladă cu 85 000 galbeni și o ladă cu 60 000 mahmudele și ruga pe frații Panu din Brașov să ia o dovadă că galbenii respectivi au fost duși peste graniță pe numele ei sau pe numele lui Constantin Sinadin, al treilea vistier¹⁷⁴. De asemenea și domnița Marioara Hangerli rămăsese datoare lui Moscu cu o sumă de bani, dar acesta nu voia să-i rețină din pensia pe care o primea de la curtea țarului, ci aștepta să-i trimită ea de la Viena sau de la Lemberg, pe unde își purta pribegiea¹⁷⁵.

Pe de altă parte, Moscu lua cu împrumut bani de la diverse persoane, creînd acestora un venit din dobînză. Astfel, în 1826 Moscu ia de la arhimandritul Teodosie, preotul bisericii grecești din Brașov, „de hatirul acestuia”, suma de 2 733 galbeni¹⁷⁶. Domnița Ralu Caragea îi trimitea în 1828 la Pisa cîte 50 galbeni pe semestru, dobînda la cei 1 000 galbeni luați cu împrumut¹⁷⁷, iar surorii acesteia, Smaranda Caragea, îi trimitea la Sibiu o dobîndă de 600 fl. icusari¹⁷⁸. În 1826—1828, Moscu purta corespondență, uneori directă, altele prin intermediul omului de afaceri Panaioti Pali din Livorno, cu fostul domnitor Ioan Gheorghe Caragea, care era stabilit la Pisa. Moscu se îngrijea să încaseze unele sume cuvenite lui Caragea de la debitori din țară. Astfel, Moscu încasează de la paharnicul D. Zamani suma de 565 000 groși, iar de la Gheorghe Papa din Brașov 33 000 groși¹⁷⁹. Parte din aceste sume au rămas, se pare, în folosința lui Moscu, care plătea lui Pali dobîndă de 6% pe an pentru 20 000 pezza de aur¹⁸⁰.

¹⁷² Ibidem, p. 61, 67—68, 105—107. 169—170. 346, 383—385.

¹⁷³ Ibidem, p. 434—435, 463—465.

¹⁷⁴ Ibidem, nr. 333, p. 83—85; nr. 812, p. 780—781.

¹⁷⁵ Ibidem, nr. 916, p. 85, 293, 409—410.

¹⁷⁶ Ibidem, p. 86, Vezi și bilanțul din anexă (fond I. Stamu. XIII/46).

¹⁷⁷ Ibidem, nr. 1916, p. 33, 359, 630, 955, 1016.

¹⁷⁸ Ibidem, p. 939.

¹⁷⁹ Ibidem, p. 13—14, 64, 86, 141, 246, 262, 401—402.

¹⁸⁰ Ibidem, p. 590—591, 1 pezza valora în sept. 1826 11 groși și 12 parale (nr. 1916, p. 141).

¹⁶⁵ Ibidem, p. 481—402.

¹⁶⁶ Ibidem, p. 27—29, 80, 103—104, 136, 161, 296—297, 531—532, 534.

¹⁶⁷ Ibidem, p. 1050, 1099—1100.

¹⁶⁸ Ibidem, p. 14, 30, 209—210, 357—358, 371—372, 409—410, 599—600.

¹⁶⁹ Ibidem, p. 10, 14, 27—29.

¹⁷⁰ Ibidem, p. 54, 161, 956—957, 995.

¹⁷¹ Ibidem, p. 314—316, 343—344.

Despre sumele împrumutate cu dobîndă de la localnici nu avem date documentare din această perioadă. Dar mijlocul acesta de sporire a volumului capitalului de circulație trebuie să fi fost folosit și înainte de tratatul de la Adrianopol într-o măsură mai largă decît indică corespondența cu străinătatea.

Cu toate lacunele documentației pentru perioada anterioară tratatului de la Adrianopol, datele de mai sus pot totuși edifica asupra orientării, genului și volumului afacerilor unuia din cei mai mari negustori ai epocii. Aceste date sînt deosebit de importante ca termen de comparație pentru perioada următoare și pentru sesizarea saltului pe care îl face economia românească, o dată cu lichidarea monopolului turcesc asupra comerțului de export.

După cum am văzut, în prima perioadă apare de mai multe ori ca arendaș al ocnelor, deținînd ca atare monopolul comerțului cu sare. În măsura în care depășea consumul intern, sarea se desfăcea în regiunile turcești sud-dunărene, constituind principalul articol al exportului românesc. Încercările de a stabili relații cu piața occidentală rămîn limitate, atît în privința felului produselor românești cît și a cantităților exportate. În schimb, comerțul de tranzit cu produse străine ocupă un loc destul de însemnat.

Perspectiva deschisă de acordarea libertății comerțului cu produse românești îl determină pe Moscu să renunțe definitiv, în perioada următoare, la arendarea ocnelor, ca și la comerțul de tranzit. Exportul pe care îl va face de aici înainte cu produse românești se diversifică (cereale, semințe de in, fasole, seuri și cervisuri, cașcaval, unt, mantecă, miere, pas-tramă, pațachină, cherestea) și ia amploare (lînă, piei). Cu aceasta, contribuția casei de comerț Moscu la integrarea economiei românești în sfera largă a schimburilor internaționale devine din ce în ce mai evidentă.

Totodată, achiziționarea de moșii, făcută mai înainte ocazional, ca urmare a unor datorii neîncasate și avînd semnificația mai mult de suport al creditelor sale comerciale, devine un obiectiv urmărit cu perseverență, moșiile constituind sursa principală de aprovizionare cu produse pentru export.

Résumé

Basé sur un riche et inédit matériel documentaire en grec et en allemand trouvé aux Archives d'Etat de Bucarest et aux Archives de Vienne, cet article représente la première partie d'une étude plus ample sur une de plus grandes maisons de commerce qui activait à Bucarest à la fin du XVIIIe et au commencement du XIXe siècle. L'examen de l'activité de cette importante maison de commerce met en lumière une bonne partie de l'histoire économique de la Valachie au dernier siècle.

La première partie de l'article est consacrée à l'activité déployée par la maison Moscu avant 1829,

moment important de l'histoire économique des Pays Roumains car, en cet an- là, le traité d'Adrianople a mis fin au monopole turc sur le commerce d'exportation.

Originaire de Salonique, Ioan Hagi Moscu s'est établi en Valachie en 1782 comme commissionnaire du prince régnant. Il parcourt tous les degrés hiérarchique d'alors arrivant en 1812 à la dignité de grand trésorier. En même temps il apparaît comme concessionnaire des principaux revenus du pays — les salines et les douanes et pratique un commerce de transit avec du coton, organzine, soie, fil de soie à coudre entre Smyrne. Constantinople et Livourne d'une part et Moscou de l'autre. Des produits autochtones, seulement les cuirs, la cire d'abeille et spécialement la laine, que n'était pas affectée par le monopole turc, formaient l'objet d'un commerce d'exportation vers les centres commerciaux de l'Occident comme Vienne, Trieste, Livourne, Marseille. Moscu pratiquait avec les mêmes centres un commerce des valeurs mobilières, effets et monnaies. Cette activité a fait de Moscu une des plus riches personnes du pays ce que lui a attiré des nombreuses inimités. L'épisode de son conflit avec l'administration des occupants autrichiens de 1788—1791 fournit des données intéressantes sur l'économie du pays et, aussi, sur la situation politique et sociale sous l'occupation étrangère.

Après 1820 Ioan Hagi Moscu associe son fils Ștefan à ses affaires qui prennent une grande extension et un nouvel aspect déterminés par l'évolution politique et économique des Pays Roumains après le traité d'Adrianople. Après quelques années de commerce avec des différents produits et spécialement avec des céréales, Ștefan Ioan Moscu se dirige vers les spéculations bancaires et plus tard vers l'industrie. L'activité de Ștefan Ioan Moscu forme l'objet de la deuxième partie de cette étude qui apportera des informations nouvelles concernant l'orientation, le type, le volume et les circonstances des affaires de la maison de commerce Moscu relevant sa contribution à l'intégration de l'économie roumaine dans la sphère large des échanges internationaux.

Précis

It is the first part of a large paper on the activity of a big Bucharest firm at the end of the XVIIIth century and the beginning of the XIXth century. It relies mainly on Greek documents from the Bucharest State Archives and German documents from the Vienna Staatsarchiv.

The investigation brings also forward some important aspects of the economic history of Wallachia. The first section dwells on the activity of Moscu's firm before 1829, when the Adrianople Treaty put the end to the Turkish exclusive privilege of control on the Romanian export trade.

Born in Thessaloniki, Ioan „Hadji” Moscu settled down in Wallachia (1782) and has gradually promoted from the rank of Prince's mercantile agent, climbing the social scale up to the rank of grand treasurer (1812). At the same time, he contracted for the

main sources of country's income, that is the salt-mines and customs, and dealt in transit with cotton, muslin and dyed thread between Smyrna, Constantinople, Livorno and Moscou. He was also trading with local wares, which the Turkish privilege was not prohibiting, such as leather, wax and wool exported to Vienna, Trieste, Livorno and Marseilles, equally dealing in chattels personal, bills of exchange and currency, with the same west European centers.

By his multifarious activities, Moscu became one of the richest and, at the same time, one of the most detested men of his country.

The incident of Moscu's conflict with the Austrian military administration between 1788 and 1792 shed a curious light on some sides of national economy, political and social trends of the country under the alien rule.

After 1820, Ioan Hagi Moscu took into partnership his son Ștefan. This one extended the firm's dealing, which took therefore a new shape, conditioned by the political and economical developments of the Romanian Principalities after the Adrianople Treaty.

Trading for some years with grains, Ștefan I. Moscu indulged soon in agiotage, making afterwards his way to industry.

Part two of this study, which provides new information on the business dealings of the Moscu firm, will dwell on its activity, evidentiating its share in the integration of Romanian economy in the larger sphere of international exchange.

AMPRENTA – POSIBILITĂȚI DE STUDIU ÎN DIPLOMATICĂ ȘI ÎN ANTROPOLOGIA ISTORICĂ*

G. ASANACHE, L. MĂRCUȘ

Considerînd — ca definiție de lucru pentru subiectul luat în considerare — că amprenta este urma lăsată pe un suport oarecare de către desenul papilar al degetelor unei persoane, încercăm să aducem unele precizări asupra modalităților de abordare a studiului

amprentei semn de validare, în domeniul diplomatiei și al antropologiei istorice

I. Fără a intra în amănunte asupra semnificației și valorii juridice a amprentei-semn de validare (aspecte deja studiate în lucrări de specialitate), precizăm că dispunerea amprentei (sau a amprentelor) pe suport este diferită. Ea poate fi, de regulă, întilnită cu următoarele localizări:

a) pentru situația unei singure amprente: deasupra numelui, dedesubtul numelui sau în poziție mediană, adică plasată între slovele numelui;

b) pentru situația mai multor amprente, ele pot fi dispuse în poziție aproximativ orizontală, urmînd deci direcția scrisului, sau în poziția aproximativ verticală (de reținut și situațiile în care numele nu este transpus ca legendă a amprentei).

Un caz particular, demn de semnalat, îl constituie situațiile în care este desenată și mina — avînd alături amprentele degetelor

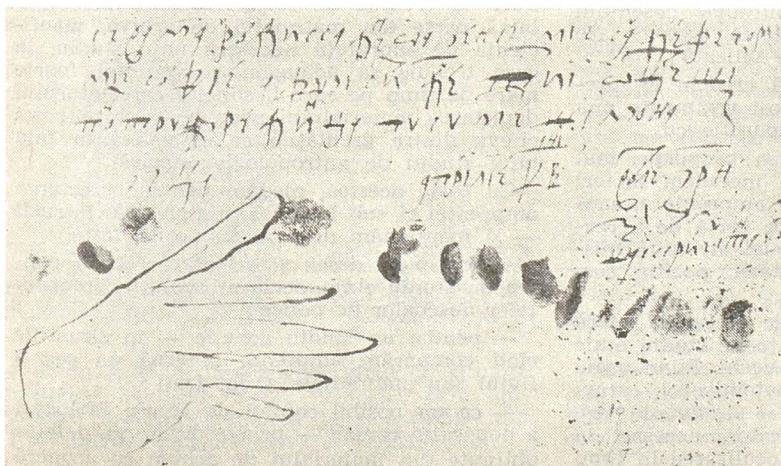
Studiul diplomatic comparativ al unui mare număr de amprente, alături de practica recoltării de amprente de la populația contemporană ne-a ridicat întrebarea: cum se realiza practic amprentarea? Am trecut la efectuarea unui experiment și — după realizarea de foarte numeroase amprente, în diverse modalități, utilizînd ca suport material hîrtie de epocă, ca lichid — cerneală și tuș — am obținut unele rezultate din care prezentăm cîteva.

Analiza rezultatelor experimentului arată că: — situațiile I și V sînt excluse de la sine întrucît sînt create demonstrativ — artificial pentru experiment;

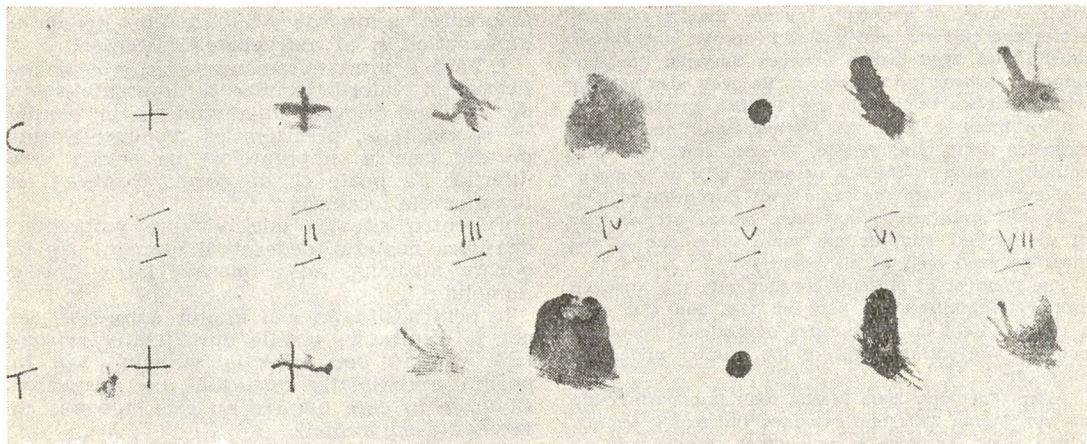
— situația II ridică îndreptățite rezerve; din experimentele realizate am observat că nu

* Materialul de față, datorat unui medic și unui antropolog încearcă să aducă — sub aspect diplomatic — unele precizări asupra tehnicii de realizare a validării prin amprentă.

De asemenea, deschide o nouă perspectivă, inedită — în literatura de specialitate română sau străină — de studiu asupra materialului arhivistic, propunînd analiza antropologic-istorică a amprentelor.

Inscris ce are desenată mina
dreaptă (Arh. St. Buc., fond
Mănăstirea Plumbuita,
XVI/7)

Reproducerea este la scara 1/1. Cifrele romane indică succesiunea operațiilor din experiment, numerotarea fiind comună pentru ambele rinduri de urme (C = cerneală; T = tuș); I = crucea executată pe suportul material cu partea efilată a penei de gîscă; II = amprente peste crucea executată în prealabil pe suport; III = amprentare cu policele drept pe care a fost trasată o cruce cu partea efilată a penei de gîscă; IV = amprentarea cu policele drept acoperit cu un strat subțire de lichid (cerneală sau tuș) dispus într-o peliculă subțire cu pana de gîscă; V = o picătură de lichid de amprentare (cerneală, tuș); VI = amprentarea prin difuzarea pe suport a picăturii anterior dispusă pe acesta; VII — amprentarea policelui drept prin difuziunea pe suport a unei picături dispusă pe deget.

este posibil a se realiza o dispersie pe o suprafață minimă necesară realizării imprimării desenului papilar, deoarece intervalul de timp dintre crearea liniilor suprapuse și amprentarea propriu-zisă duce la uscarea parțială a unei cantități de lichid, restul nemai-puținând fi suficient, fără a duce la o îmbicsire a suportului la punctul de încrucișare, cînd am realizat — întîmplător — o cantitate suficientă, aspectul amprenteii exprima net procedența desenului cruciform, ceea ce duce — prin comparație cu situațiile din materialele de arhivă, la autoexcludere;

— situația III este posibilă și probabilă în utilizare, dar pentru loturile studiate de noi, o excludem ca variantă;

— situația IV — din numeroasele încercări experimentale, ca și din materialul arhivistic studiat (indiferent de lizibilitatea desenului papilar) considerăm că această metodă are șansa de a fi fost realmente utilizată;

— situația VI înclinăm să credem că prezintă puține șanse de a fi fost realmente una dintre cele utilizate, în comparație cu,

— situația VII care are o proporție mai mare de probabilitate, dacă includem factori ca: compoziția lichidului de amprentare, cantitatea de lichid, îndemînarea certă de a realiza o uniformitate a dispersiei atribuită mișcărilor din timpul amprentării, poziția corpului persoanei amprentate.

II. Amprenta — semn de validare oferă antropologiei istorice elemente de studiu etnic și genetic asupra populației vechi. Fiind urma pe suport a unei regiuni anatomice cu caracter de mare specificitate — amprenta are valoare de unicat. Ca indicatori necesari în abordarea antropologică — localizarea în timp

și spațiu a amprenteii este dată de document. Forma desenului pledează pentru utilizarea policelui drept întrucît orientarea creștelor papilare este către partea ulnară și nu către cea radială.

Cliseele 3—6 redau la scara 1/1 și, alături, supradimensionat, patru exemple de amprente.

Ca tip de desen și orientare, amprente nr. 1 și 4 sînt incerte, întrucît nu apare forma în ansamblu, nr. 2 prezintă un virtej (monocentric) cu orientare ulnară; nr. 3 o buclă cu orientare ulnară.

Ca număr de creste papilare, amprenta nr. 3 prezintă 5—6 papilare pentru nr. 1, 2 și 4 nu s-a putut efectua numărarea datorită absenței deltelor (fig. 3, 4, 5, 6).

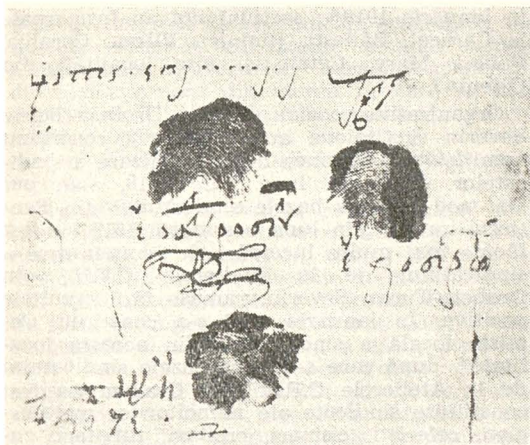
Modalitatea de realizare a amprenteii, ce duce la crearea de forme ilizibile pentru o bună parte din materialul de arhivă, insuficiența de suprafață necesară unui studiu, la care trebuie să adăugăm și volumul foarte mare de timp pe care îl solicită cercetătorului depistarea materialului necesar — sînt numai cîteva dintre greutățile ce se ridică în fața unui studiu de antropologie istorică.

Cu toate acestea, pledăm pentru cercetarea amprenteii și sub latura antropologică, întrucît — și menționăm doar unele posibilități:

— ca tip de desen și orientare rezistă pentru un studiu etnic, acela al evoluției frecvențelor desenelor de police;

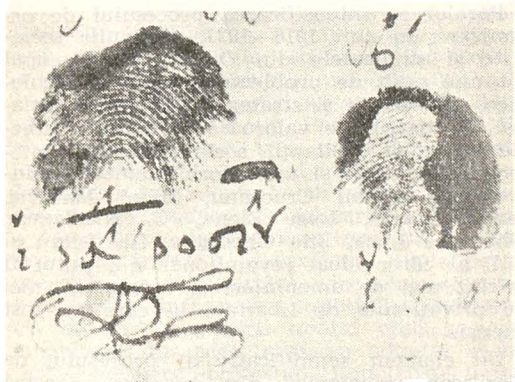
— pentru un studiu genetic — în situațiile cînd comparăm amprenta paternă cu cea a fiului sau amprentele a doi frați;

— ca un posibil capitol de istorie biologică a poporului român — prin compararea datelor obținute din materialul de arhivă ce acoperă

Zapis de vânzare a unei moșii (Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Cotroceni, IX/10)

Idem, supradimensionare

Zapis de vânzare a unui loc de prăvălie (Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Cotroceni, XXV/40)

o anumită zonă antropogeografică cu situația existentă acum în teren, validarea prin amprentă fiind larg utilizată în cancelariile din Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Idem, supradimensionare

Bibliografie:

*** *Documente privind Istoria României*, Introducere, vol. II, Edit. Acad. R.P.R., București, 1956, p. 529—532.

GIRY A., *Manuel de Diplomatie*, Paris, 1925.

SAVA A., *Originea semnăturii prin punere de deget la Români*, în „Rev. de med. leg.”, an. III, 1938—1939, nr. 1—2.

TURAI C., LEONIDA C. I. *Dermatologiflogia — amprenta palmoplantare*, Edit. Medicală, București, 1971.

VIRTOSU E., *Paleografia româno-chirilică*, Edit. Științifică, București, 1968.

Résumé

L'empreinte digitale comme signe de validation des actes est étudiée de deux points de vue :

a. mode de réalisation.

La mise de l'empreinte sur la croix exécutée au préalable sur le support matériel donnant lieu à certaines réserves, une expérience effectuée sur papier d'époque avec de l'encre et de l'encre de Chine a avancé comme ayant la plus grande chance d'utilisation dans les chancelleries la méthode suivante : la mise de l'empreinte avec le pouce droit couvert d'une couche mince de liquide disposé dans une pellicule.

b. comme possible objet d'étude pour l'anthropologie historique (du point de vue ethnique et génétique), cette manière d'aborder le matériel constituant une première scientifique.

Utilisant une riche documentation l'auteur fait une analyse détaillée de chaque type de procès et aussi des délits qui pouvaient faire l'objet des débats dans le cadre du Tableau royal.

Précis

The fingerprint, as validation mark, is examined from two different standpoints :

a. The way to carry it out.

Since the main question is whether the impression was carried out immediately on the cross-mark, drawn beforehand on the material support, or not, as a result of experiences made with ink of China on

old paper, the imprint of the right thumb, covered with a thin liquid coat, seems to have been the method used in the notaries' studies.

b The fingerprint as a possible subject matter of historical anthropology (ethnical and genetical), that is a new approach, as good as a scientific opening in this field.

PROCESUL DE CLARIFICARE POLITICĂ ȘI IDEOLOGICĂ ÎN MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN OLTENIA ÎN ANII 1918-1921

ROMUS DIMA

În procesul revoluționar al apariției, dezvoltării și maturizării sale, proletariatul din Oltenia, parte integrantă a clasei muncitoare din România, a cunoscut aceleași etape și momente principale parcurse de mișcarea muncitorească și socialistă pe plan național.

La sfârșitul primului război mondial se creează condiții și posibilități noi, superioare, pentru dezvoltarea mișcării muncitorești din România. „În anii 1918-1920, remarcă tovarășul Nicolae Ceaușescu — pe fundalul ascuțirii contradicțiilor regimului burghezo-moșieresc, crește combativitatea maselor muncitorești”¹.

Mișcarea muncitorească din Oltenia, întocmai ca cea din întreaga țară, trece în această perioadă printr-un profund și rapid proces de radicalizare, însoțit de clarificări politice și ideologice, proces ce a contribuit la reorganizarea secțiunilor socialiste locale și ale sindicatelor, crearea de noi asemenea organizații, ridicarea pe trepte calitativ superioare a activității acestora, intensificarea muncii de propagandă socialistă în rîndul maselor.

Din darea de seamă privind activitatea socialistă la Drobeta-Turnu Severin, în anii 1918-1919, rezultă că, „prin luna mai 1918, cu tot regimul de rigoare al ocupației militare, secția socialistă a început a depune o activitate mai intensă, s-a început a se pregăti în mod tacit teren pentru organizația sindicală printre lucrători, din Șantierul naval, care era în slujba ocupantului”². Socialiștii din Drobeta-Turnu Severin au participat la discuțiile desfășurate în mai multe organizații locale, după care Comitetul Executiv al P.S. a adoptat „Declarația de principii” din decembrie 1918, document programatic revoluționar de excepțională însemnătate pentru mișcarea muncitorească din România. Secțiunea din Craiova a partidului socialist a fost reînființată

în ianuarie 1919³; secțiuni noi au fost create la Caracal, Băilești, Rimnicu Vilcea, Corabia, Poiana Mare, Cetate și alte localități din Oltenia⁴.

Organizațiile socialiste din Drobeta-Turnu Severin și Craiova au sprijinit și contribuit nemijlocit la acțiunea de reorganizare a sindicatelor. Încă din luna iulie 1918, s-au pus „în mod restrîns bazele sindicatului din Șantierul naval”⁵, în luna octombrie 1918 au fost făcute mai multe încercări de reorganizare a sindicatului de la Atelierele C.F.R., din Drobeta-Turnu Severin, rămase fără rezultate pozitive. În ianuarie 1919 s-a constituit Comisia locală a sindicatelor din această localitate⁶, după care s-au pus bazele sindicatului de la Atelierele C.F.R.⁷ La Craiova au fost constituite sindicate ale muncitorilor metalurgiști, ceferiști, cismari, croitori, timplari, zugravi și vopsitori, tipografi, brutari, franzelari și altele⁸. Din inițiativa și sub conducerea secțiunilor socialiste din Drobeta-Turnu Severin, Craiova și Caracal s-au înființat și au activat cercuri ale tineretului, cercuri feminine și cercuri de studii sociale⁹.

Paralel cu intensificarea procesului de organizare, în anii 1918-1921, secțiunile socialiste și sindicatele din Oltenia s-au ocupat tot mai mult de probleme politice și ideologice, ale tacticii și strategiei partidului socialist. O contribuție valoroasă în această direcție au adus militanții socialiști locali, intelectuali devotați și muncitorii înaintați, printre care Mihail Cruceanu, Mihai Macavei, Iancu Iliescu, Ioan Elena, C. Nicolcescu, Gheorghe Luca, Ene Gheorghe, Ilie Pirvu și alții al căror ideal revoluționar n-a putut fi înfrînt nici de amenințări și represii, nici de privațiunile de libertate la care au fost supuși.

Un element semnificativ al procesului de clarificare ideologică din mișcarea noastră muncitorească, manifestat cu vigoare și în Oltenia, îl reprezintă caracterul politic ofensiv, tot mai pronunțat al acțiunilor revoluționare, în fruntea cărora se află proletariatul. Grevele și demonstrațiile, permanentele luări de poziție ale organizațiilor socialiste, în special cele din Drobeta-Turnu Severin și Craiova, depășesc cadrul unor acțiuni doar

³ Ibidem, mapa 148.

⁴ Ibidem, fondul 28/1920, mapa 246; „Cuvîntul socialist”, anul II, nr. 9 și 10 din 12 și 18 mai 1920; „Socialismul”, nr. 51 și 78 din 20 martie și 11 aprilie 1920.

⁵ Arhiva C.C. al P.C.R. fondul nr. 28/1919, mapa 153.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ „Socialismul”, nr. 46, 52, 61, 118, 162, 188, 223 și 244 din 14, 21, 31 martie, 23 iunie, 13 august, 10 septembrie, 16 octombrie și 8 noiembrie 1919, Arh. St. Craiova, fond. Prefectura județului Dolj, Serviciul administrativ, inv. nr. 2, dosar nr. 1, 1919, vol. 1, f. 20.

⁹ „Cuvîntul socialist”, anul I, nr. 3 din 22 octombrie 1919; „Oltenia socialistă”, anul I, nr. 7, din 22 noiembrie 1919; „Lumea nouă”, nr. 4 din 22 noiembrie 1919; „Socialismul”, nr. 182, din 4 septembrie 1919, Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28/1919, mapa 148.

¹ Nicolae Ceaușescu, Cuvîntarea la adunarea festivă consacrată aniversării la 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, 30 martie 1973. Edit. Politică, București, 1973, p. 26.

² Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 28/1919, mapa 153.

pentru cucerirea de revendicări economice, ele pun în discuție, cu tăioase accente critice, incapacitatea guvernelor burghezo-moșierești de a scoate țara din starea în care se afla după război, samavolnicile comise împotriva mișcării muncitorești, și în ultimă instanță, vizează însăși bazele orînduirii burghezo-moșierești.

Creșterea combativității revoluționare, continuu radicalizare a maselor muncitoare s-au manifestat cu vigoare în cadrul grevelor și demonstrațiilor, revendicările formulate avînd atît caracter economic cît și politic. Conștiința de forță și importanța proletariatului în viața economică și social-politică a țării, conducătorii socialiști din Drobeta-Turnu Severin chemau masele de oameni ai muncii să-și cîștige drepturile nu prin mila patronilor sau a guvernanților ci prin lupta revoluționară ofensivă. În ziua de 24 aprilie 1919, Gh. Luca, unul din acești conducători, adresîndu-se participanților la o mare întrunire organizată de secțiunea partidului socialist, remarcă: „Muncitorii nu trebuie să-și cersească drepturile... cînd știm că fără brațele noastre întreg edificiul social s-ar năruî. Drepturile noastre trebuie cucerite”¹⁰.

Secțiunile partidului socialist din Craiova și Drobeta-Turnu Severin au organizat adunări de protest împotriva masacrelor de la 13 Decembrie 1918 din Piața Teatrului Național din București și a măsurilor represive luate ulterior de guvernul burghezo-moșieresc. În mițiunea adoptată cu acest prilej la Craiova se evidențiază solidaritatea de clasă a muncitorilor craioveni cu tovarășii lor arestați și hotărîrea de a continua „lupta pentru dezrobirea proletariatului, sub cutele steagului roșu, pentru înfăptuirea societății socialiste”¹¹. Cu ocazia inaugurării noului club socialist, muncitorii din acest oraș au adoptat o mițiune în care protestau împotriva terorii, cereau curmarea speculei, desființarea cenzurii și a stării de asediu, amnistie generală și organizarea de alegeri libere „pentru trimiterea de reprezentanți ai poporului spre a se pune capăt guvernării despotice”¹².

La 21 martie 1919, lucrătorii Șantierului naval din Drobeta-Turnu Severin au încetat lucrul deoarece nu li s-a plătit jumătate din salarii pe timpul cît au lucrat sub ocupația germană. Datorită solidarității lucrătorilor, Direcția Șantierului naval a satisfăcut imediat revendicările formulate de aceștia¹³.

Starea de spirit revoluționară a maselor a ieșit puternic în evidență cu ocazia zilei de 1 Mai 1919, prima manifestare a proletariatului român în cadrul României reîntregite, desfășurată cu intensitate și la Drobeta-Turnu Severin, Craiova, Rîmnicu Vilcea, Tg. Jiu, Caracal, Corabia.

Conținutul mițiunii adoptate la întrunirea organizată la Drobeta-Turnu Severin, cu prilejul zilei de 1 Mai 1919, are semnificații adînci privind creșterea conștiinței de clasă a muncitorilor din acest oraș. „Muncitorimea din Turnu Severin — consemna mițiunea — organizată în partidul socialist și sindicatele muncitorești, adunată în întrunire publică spre a sărbători ziua de 1 Mai alături de muncitorimea din întreaga lume... salută memoria celor căzuți pentru socialism, salută pe tovarășii condamnați și pe toți cei arestați în mod samavolnic, trimițîndu-le un salut de îmbărbătare și să știe că suferința lor e suferința noastră”¹⁴. În continuare se cerea desființarea stării de asediu și a cenzurii, se protesta cu vehemență „împotriva tuturor arestărilor făcute pentru simplul motiv că oamenii sînt socialiști”¹⁵. În final, reafirmîndu-se ideea revoluționare din „Declarația de principii” mițiunea subliniază hotărîrea maselor din Drobeta-Turnu Severin de a lupta pentru „... triumful final al cauzei muncitoare și a socialismului... alăturarea de întreaga muncitorime din țară...”¹⁶.

În mai 1919 au avut loc lucrările Conferinței pe țară a partidului socialist, care a adoptat un nou program al partidului. Consecvenți pozițiilor revoluționare pe care se situau, socialiștii din Oltenia, reprezentați la conferință de o delegație formată din C. Preotesescu, Al. Pătruțescu, V. Catană și D. Niculescu au fost alături de adepții curențului de stînga din partidul socialist, susținînd ideea adoptării unui program progresist¹⁷.

În perioada 25 mai — 16 iunie 1919 s-a desfășurat prima grevă generală a cefeștiilor, semnul fiind dat de muncitorii de la Ateleierele C.F.R. din București. Feroviarilor din Ploiești, Pitești, Craiova, Drobeta-Turnu Severin, Rîmnicu Vilcea și alte centre din țară au declarat greve de simpatie și solidaritate cu tovarășii lor din capitală fapt pentru care mulți dintre ei au fost arestați și trimiși în fața Curții marțiale din Craiova¹⁸. Contestînd acuzațiile aduse celor arestați, Popilian, unul dintre avocații apărării, consemna în pledoaria sa că „Vina nu este a muncitorilor, ci a regimului care se dezinteresează complet de soarta salariaților săi”¹⁹.

La 28 mai 1919, lucrătorii de la Șantierul naval Drobeta-Turnu Severin, au aderat la greva generală declarată de cefești, înaintînd un memoriu de revendicări conducerii

¹⁰ Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921. Edit. Politică, București, 1966, p. 194—195.

¹¹ Ibidem, p. 195.

¹² Ibidem.

¹³ „Socialismul” nr. 92 din 24 mai 1919; Florian Tănăsescu, *Crearea P.C.R., obiectiv central al luptei secțiunilor Partidului Socialist din Oltenia în anii 1919—1921*, în *Anale de istorie*, an. XVII, nr. 2/1971, p. 113; Pagini din istoria mișcării muncitorești și socialiste din Oltenia pînă la crearea P.C.R., Craiova, 1971, p. 83.

¹⁴ „Socialismul” nr. 123 din 30 iunie 1919.

¹⁵ Ibidem, nr. 127, din 6 iulie 1919.

¹⁶ „Socialismul” nr. 77 din 4 mai 1919.

¹⁷ Ibidem, nr. 51 din 20 martie 1919.

¹⁸ Ibidem, nr. 87 din 18 mai 1919.

¹⁹ Arh. St. Drobeta-Tr. Severin, fond. Șantierul de construcții navale, dosar nr. 25/1918—1919, f. 13; „Socialismul” nr. 64 din 16 aprilie 1919.

șantierului. Un document de arhivă relevă că muncitorii n-au mai așteptat decizia conducerii administrative în legătură cu revendicările formulate și „...s-au solidarizat cu lucrătorii de la Atelierele și Depoul C.F.R. din localitate, aderând la greva ce aceștia declaraseră deja mai înainte”²⁰. Prin încheierea victorioasă a grevei generale a ceferiștilor, lucrătorii din Șantierul naval Drobeta-Turnu Severin au fost considerați ca asimilați la căile ferate, bucurându-se de repaosul de 20 de minute zilnic, și de o jumătate de zi pe săptămână adică sâmbătă după masă. În august 1919, printr-o decizie ministerială s-a dispus anularea acestor drepturi câștigate. Dar, sublinia ziarul „Socialismul”, „din cauza agitației lucrătorilor din șantier și mai ales a solidarității ce au manifestat, s-a revenit asupra acestei hotărâri. Precum se vede nu e mică puterea solidarității”²¹.

Sub conducerea sindicatului, lucrătorii timplari din Drobeta-Turnu Severin au declarat o grevă care a durat 14 zile (august-septembrie 1919). Spiritul de organizare, hotărârea și consecvența lucrătorilor timplari au determinat patronii să accepte revendicările pentru care au intrat în grevă: ziua de lucru de 8 ore, mărirea salariilor cu 50%, recunoașterea delegațiilor și altele²².

Răspunzând apelului și indicațiilor conducerii centrale a partidului socialist, în a doua jumătate a anului 1919, muncitori din Oltenia au luat parte la unele greve generale politice. În ziua de 21 iulie 1919, la Craiova și Drobeta-Turnu Severin s-a desfășurat o astfel de grevă pentru apărarea Rusiei sovietice, și a revoluției proletare din Ungaria. La 3 noiembrie 1919, a fost declarată o grevă cu caracter politic și s-au desfășurat, în lunile noiembrie și decembrie, mai multe adunări de protest împotriva alegerilor generale parlamentare²³. Împlinirea unui an de la masacrul din Piața Teatrului Național din București a fost, de asemenea, marcată de o grevă politică²⁴, iar la Craiova și de o mare întrunire publică: în rezoluția adoptată la această întrunire se arăta: „Cetățenii și muncitorii orașului..., protestează contra crimelor săvârșite de clasa stăpânitoare în ziua de tristă memorie 13 Decembrie 1918, cum și contra asasinatelor comise de această clasă împotriva muncitorimii. Vesteste această procedură neumană și cere pedepsirea asasinilor responsabili”²⁵.

Deși organizațiile socialiste din Oltenia, ca și cele din întreaga țară, și-au reluat activitatea după război în mod legal, represiunea

claselor exploatatoare împotriva lor era uneori violentă. Ca urmare a acestei situații la Craiova, Râmnicul Vilcea, Băilești și alte localități au avut loc numeroase adunări și acțiuni pentru condamnarea prigoanei dezlanțuite de autorități împotriva mișcării muncitorești pentru anularea alegerilor parlamentare din noiembrie 1919, deoarece nu reprezentau voința liberă a majorității alegătorilor²⁶.

Un aspru rechizitoriu s-a făcut în presa locală la adresa lui Averescu, deoarece nu și-a onorat promisiunile solemne dinaintea venirii la guvern și a fostului ministru liberal de interne Mirzescu, numit „seful ohranei românești”²⁷, autorul represiviunilor sângeroase împotriva mișcării muncitorești.

Cunoscând importanța ziarului „Socialismul” pentru mișcarea muncitorească din România, socialiștii din Oltenia au acordat sprijin material pentru buna desfășurare a activității acestuia²⁸ și dînd glas revoltei maselor muncitoare, s-au ridicat cu hotărâre împotriva refuzului autorităților de a repartiza hîrtia necesară tipăririi lui²⁹; cînd la 17 noiembrie 1919 guvernul a dispus încetarea apariției „Socialismului” au fost organizate numeroase adunări de protest³⁰. În moțiunea adoptată la Drobeta-Turnu Severin cu ocazia unei astfel de adunări suspendarea ziarului era considerată „ca o provocare la adresa clasei muncitoare” și se cerea guvernului să revină asupra măsurilor luate. Dacă autoritățile refuzau să dea curs acestei cereri, socialiștii din Oltenia sugerau Comitetului Executiv al P.S. și Comisiei Generale a Sindicatelor „să convoace un miting de protestare în București cu delegați din provincie, să iasă muncitorimea în stradă și să impună cu forța intrarea în legalitate a oligarhiei conducătoare”³¹. Datorită acțiunilor de protest la care a participat întreaga mișcare muncitorească din România, guvernul a fost obligat să accepte ca ziarul să reapară cu vechiul său nume „Socialismul”.

Un rol important în procesul de clarificare politică și ideologică, în maturizarea și radicalizarea mișcării muncitorești din Oltenia a avut ziarul „Cuvîntul socialist”, la început organ al mișcării socialiste și sindicale din Mehedinți, iar mai tîrziu al celei din întreaga Oltenie. În coloanele sale au fost dezbătute probleme teoretice și practice deosebit de importante pentru mișcarea muncitorească. Astfel articolul de fond intitulat „Cuvîntul socialist” publicat în primul număr al ziarului, se referă între altele, la antagonismul de ne-

²⁰ Arh. St. Drobeta-Tr. Severin, fond Șantierul de construcții navale, dosar nr. 25/1918—1919, f. 28.

²¹ „Socialismul” nr. 193 din 15 septembrie 1919.

²² Ibidem. nr. 175 și 192 din 27 august și 14 septembrie 1919.

²³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dosar nr. 755, f. 34 și 35; „Oltenia socialistă” anul I, nr. 6, 9 și 10 din 15 noiembrie, 6 și 13 decembrie 1919.

²⁴ Florian Tănăsescu, *art. cit.*, p. 114.

²⁵ „Socialismul”, nr. 294 din 1919.

²⁶ Ibidem. nr. 247 din 12 noiembr. 1919, „Oltenia socialistă” anul I, nr. 5 și 6 din 7 și 15 noiembrie 1919.

²⁷ „Oltenia socialistă”, anul I, nr. 9 din 6 decembrie 1919.

²⁸ „Socialismul”, nr. 139 din 20 iulie 1919.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem. nr. 8 și 19 din 29 noiembrie și 6 decembrie 1919.

³¹ Ibidem. nr. 12 din 30 noiembrie 1919.

* Începînd cu nr. 5, ziarul și-a schimbat denumirea în „Oltenia socialistă”, iar la jumătatea anului 1920 și-a reluat vechea titulatură.

impăcat existent între proletariat și burghezie, la exploatarea și asuprirea maselor de către clasele stăpînitoare, la subrezirea situației în care se afla societatea românească în primii ani de după război. „Timpurile noi pe care le trăim — remarcă ziarul — de adînci prefaceri sociale, arată cit este de mare prăpastia între clasa muncitoare, ce ne cîștigăm pîinea din munca brațelor noastre, și stăpînitorii ce ne asupresc”³².

Un optimism robust se degajă din materialele referitoare la baza social-politică a apariției și aplicării în viață a doctrinei socialiste, cu accentuarea rolului hotărîtor al condițiilor interne din România. În articolul „Celui de alaltă seară” redactat sub formă de răspuns la o scrisoare, socialistul severinean Ene Gheorghe, arată că doctrina socialistă „nu este concepția unei minți bolnave, după cum afirmă cinci burghezi, ea nu este nici o utopie... Ea este doctrina izvorită din însăși condițiile de viață ale societății de azi, ea este născută din antagonismele ce există între stăpîni și stăpîniți, ea este izvorită din cauza felului de producție și de distribuție al produselor în societatea capitalistă de azi, cu alte cuvinte, ea este copilul ce i-a dat naștere societatea burgheză (aceasta, bineînțeles, fără voia ei) și care azi, datorită vremii, a crescut destul de mare și puternică să poată înmormînta rămășițele mamei sale”³³.

Cu aceeași combativitate revoluționară, socialiștii din Oltenia au desfășurat o intensă activitate propagandistică pentru popularizarea în mase a ideilor marxist-leniniste referitoare la rolul istoric al proletariatului, la importanța și necesitatea unitii și solidarității celor ce muncesc în lupta pentru victoria socialismului. Sub acest aspect contribuția ziarului „Cuvîntul socialist”, a unor devotați și neobosiți propagandiști socialiști, între care și Mihail Cruceanu, a fost deosebit de mare, materializîndu-se într-o serie de articole ca cel intitulat „Datoria noastră” în care se sublinia că „proletarii erau „pionierii societății de mîine și groparii celei de astăzi”³⁴.

În activitatea de întărire a convingerii maselor muncitoare în victoria noii orînduirii sociale, organizațiile socialiste foloseau și argumente istorice concrete ca, de pildă victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 din Rusia. Înțelegînd semnificația profundă și importanța excepțională a acestui eveniment, ziarul „Oltenia socialistă” sublinia că „Revoluția comunistă rusă e cea mai mare zguduire și prefacere pe care a suferit-o omenirea pînă azi”³⁵.

Organizațiile socialiste din Oltenia adresau dese apeluri și îndemnuri maselor muncitoare de a studia cit mai mult, de a-și însuși ideile

marxism-leninismului, deosebit de folositoare în ridicarea conștiinței lor de clasă în acțiunile revoluționare îndreptate împotriva exploatarei și asupririi. Cu cit veți fi mai luminați — se arăta într-un asemenea apel — cu cit veți învăța mai mult, cu atît mai repede veți rupe lanțurile robiei. Citiți mult. Citiți broșurile socialiste, ziarul nostru „Oltenia socialistă” și mai ales „Socialismul”. Răspîndiți cit mai mult scrierile socialiste”³⁶. Dar socialiștii nu se rezumau numai la apeluri și îndemnuri, ci desfășurau o neobosită activitate de propagandă în rîndul maselor. În centrele muncitorești din Oltenia unde existau secțiuni locale ale partidului socialist, mai ales la Craiova și Drobeta-Turnu Severin se organizau săptămînal conferințe cu caracter politico-ideologic, la care participau membrii de partid și ai sindicatelor. La Craiova, Mihail Cruceanu, a prezentat un ciclu de conferințe despre „Socialismul științific”³⁷ adaptînd tezele generale ale marxism-leninismului la condițiile și particularitățile mișcării muncitorești din România. Într-una din aceste conferințe în care s-a referit la solidaritatea de clasă a muncitorimii, Mihail Cruceanu atenționa auditorul că „numai prin solidaritate proletariatul va putea doborî această societate (se referea la societatea capitalistă n.n.) și făuri societatea socialistă”³⁸.

Unele clarificări s-au produs în mișcarea muncitorească din Oltenia și în privința aliaților proletariatului în lupta pentru zdrobirea orînduirii burgheze.

Organizațiile socialiste își dau tot mai mult seama de necesitatea realizării alianței între muncitori și țărani, de importanța unitii în luptă a acestor două importante forțe sociale. Procesul se desfășura însă lent și anevoios, ceea ce a determinat impulsionearea activității educative și organizatorice a socialiștilor în mijlocul țăranilor, mobilizarea acestora din urmă la unele acțiuni revoluționare ale proletariatului.

Ziarul „Cuvîntul socialist” a publicat mai multe materiale pe aceste teme. În articolul intitulat „Frate țăran” după ce se reliefează munca grea și starea deplorabilă în care se găseau țăranii muncitori, se cheamă la însușirea ideii „de unire și solidaritate a tuturor celor ce muncesc și luptă contra acelor care trăiesc din munca lor, idee care nu poate fi alta decît ideea socialistă”³⁹.

Înainte alegerilor parlamentare din noiembrie 1919, socialiștii s-au adresat de multe ori muncitorilor și țăranilor, fie prin presă, fie prin adunări electorale, chemîndu-i să voteze candidații partidului socialist⁴⁰ (este vorba de

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, anul I, nr. 7 din 22 noiembrie 1919, „Lumea nouă”, nr. 7 și 12 din 25 și 30 noiembrie 1919.

³⁸ „Socialismul”, nr. 296 din 30 decembrie 1919.

³⁹ „Cuvîntul socialist”, anul I, nr. 4 din 22 octombrie 1919.

⁴⁰ „Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921”, Edit. Politică, București, 1966, p. 253—255, Arh. St. Craiova, fond Prefectura jud. Dolj, Serv. administrativ, inv. 59, dosar 29/1920, f. 63.

³² „Cuvîntul socialist”, anul I, nr. 1 din 8 octombrie 1919.

³³ *Ibidem*, anul I, nr. 8 din 29 noiembrie 1919.

³⁴ *Ibidem*, anul I, nr. 9 din 6 decembrie 1919.

³⁵ „Oltenia socialistă”, anul I, nr. 6 din 15 noiembrie 1919.

activitatea desfășurată înainte de Congresul P.S.R. care a hotărât ca partidul să nu participe la aceste alegeri). În apelul secțiunii Craiova a partidului socialist, muncitorii și țărării erau chemați să voteze lista partidului socialist „care are în programul său dezrobirea clasei muncitoare de la sate și orașe prin trecerea în stăpânirea națiunii a băncilor, fabricilor și marilor industrii de la orașe, luarea totală a moșilor boierești și darea lor fără plată la cei care le muncesc cu sudoarea lor de alți ani de zile...”⁴¹.

Desfășurarea unor astfel de activități a contribuit la răspîndirea ideilor revoluționare ale proletariatului în rîndurile țărănimii. În județele Dolj și Mehedinți, continuînd tradițiile vechilor cluburi sătești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea secțiunile partidului socialist au creat în unele localități rurale noi cercuri socialiste, care au încercat să lumineze țărării, să le arate adevăratele cauze ale stării în care se aflau.

În anul 1920 avîntul mișcării muncitorești din România a intrat într-o nouă fază, calitativ superioară, caracterizată prin ample acțiuni proletare împotriva claselor exploatare. Proletariatul din Oltenia, organizațiile sale revoluționare se afirmă tot mai puternic în viața social-politică a țării. Continuînd linia ascendentă a valului grevist din 1919, la începutul anului 1920 oamenii muncii din această parte a țării au luat parte la numeroase greve, întruniri, mitinguri și demonstrații pentru apărarea drepturilor cucerite în luptele anterioare, pentru pace, demobilizare, amnistie generală și alte revendicări⁴².

În condițiile creșterii avîntului revoluționar al maselor și intensificării luptei ideologice și politice din mișcarea muncitorească, secțiunile locale din întreaga țară ale partidului socialist au votat, la începutul anului 1920, moțiuni pentru transformarea acestui partid în partid comunist și aderarea lui la Internaționala a III-a, secțiunea din Capitală dînd semnalul și de această dată.

Secțiunile din Drobeta T. Severin, Craiova, Corabia, Caracal și alte localități au organizat largi dezbateri în legătură cu aceste probleme, socialiștii avînd posibilitatea să-și precizeze cu mai multă claritate pozițiile și hotărîrile. În ianuarie 1920, adunarea generală extraordinară a secțiunii partidului socialist din Drobeta T. Severin, a discutat aspecte referitoare la tactica mișcării socialiste în etapa respectivă, principiile de organizare a partidului comunist⁴³. În aceeași adunare, Ioan Elena a fost desemnat delegat din partea regiunii Oltenia la lucrările Consfățuirii Consiliului General al P.S. și a Comisiei Generale a Sindicatelor din 31 ianuarie — 2 februarie 1920, care a stabilit data convocării Congresului general al

partidului și sindicatelor⁴⁴. Într-o adunare asemănătoare, socialiștii din Craiova au votat și ei pentru principiile revoluționare de luptă ale partidului⁴⁵.

Activitatea de clarificare ideologică în direcția marxist-leninistă a continuat și în lunile următoare, atît în cadrul secțiunilor socialiste, cît și în rîndurile maselor muncitoare. Astfel la 15 februarie 1920, secțiunea Drobeta T. Severin a convocat o întrunire publică în cadrul căreia au luat cuvîntul Ioan Elena, Gh. Cioabă, Gh. Luca ș.a.⁴⁶.

Și la Craiova se desfășurau în același scop, activități intense și variate ca cele de la 18 februarie și 28 martie 1920⁴⁷, în cadrul cărora au luat cuvîntul socialiștii C. Nicolcescu, M. Pizanty, Severineanu ș.a.

În primăvara anului 1920, cu toată teroarea dezlănțuită de guvern au avut loc numeroase acțiuni muncitorești, unele cu pronunțat caracter politic. Mișcarea grevistă a cunoscut o intensitate sporită în luna aprilie, cînd s-a declanșat greva de lungă durată (aproape două luni) a muncitorilor cefești, care a cuprins mai toate centrele feroviare din țară, între care București, Iași, Ploiești, Craiova, Drobeta-T. Severin⁴⁸. În orașul Drobeta-T. Severin Direcția Ateliereilor c.f.r. a declarat greva ilegală, concediind o parte din lucrători. În sprijinul cefeștilor severineni, Comitetul Uniunii c.f.r. și transporturi a adresat un apel către toate sindicatele afiliate acestei uniuni „să vină în ajutorul celor 300 de tovarăși din Drobeta T. Severin care de aproape o lună de zile sînt în luptă cu stăpînirea reacționară, ce cu orice chip voiește a-i îngeunchea”⁴⁹. La acest apel au răspuns în primul rînd muncitorii de la Șantierul naval din localitate care au declarat o grevă de solidaritate cu cefeștii⁵⁰.

În această perioadă secțiunile socialiste din Oltenia au sporit activitatea de propagare a ideilor revoluționare și în rîndurile țărănimii prin deplasarea la sate a unor propagandiști, răspîndirea de literatură socialistă, ziare, manifeste și apeluri ale P.S.⁵¹.

Creșterea combativității revoluționare a proletariatului din România s-a relevat în mod deosebit cu prilejul zilei de 1 Mai 1920, cînd în întreaga țară au avut loc mari mitinguri și demonstrații. Asemenea acțiuni s-au desfășurat și la Craiova, Drobeta T. Severin, Rîmnicu Vilcea, Cîmpulung, Caracal și alte locali-

⁴¹ „Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921”, Edit. Politică, București, 1966, p. 366.

⁴² „Știrea”, anul I, nr. 11 din 2 februarie 1920.

⁴³ „Socialismul”, nr. 33 din 19 februarie 1920.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 39 și 73 din 26 februarie și 5 aprilie 1920.

⁴⁵ Arh. St. Craiova, fond Prefectura jud. Dolj, dosar nr. 29/1920, f. 45; „Socialismul”, nr. 76 și 121 din 9 și 17 iunie 1920.

⁴⁶ „Socialismul” din 18 martie 1920.

⁴⁷ Arh. St. Drobeta-Tr. Severin, fondul Șantierului naval, dosar nr. 3/1920, f. 244.

⁴⁸ Arh. St. Craiova, fond Prefectura jud. Dolj, inv. 59, dosar 29/1920, f. 33 și 35.

⁴¹ Arh. St. Craiova, fond Prefectura jud. Dolj, Serv. administrativ, inv. 59, dosar nr. 29/1920, f. 63.

⁴² „Socialismul”, nr. 37, 40, 44 și 51 din 23, 27 februarie, 3 și 11 martie 1920; „Cuvîntul socialist”, anul II, nr. 10 din 18 martie 1920.

⁴³ „Socialismul”, nr. 22 din 5 februarie 1920.

tăți din Oltenia⁵². La Craiova, au participat peste 3 000 de persoane, ceea ce demonstra „simpatia enormă și puterea de atracție a socialismului”⁵³. Lumea muncitoare din Drobeta-T. Severin a sărbătorit într-un cadru deosebit ziua de 1 Mai, protestînd cu hotărîre împotriva guvernului, cu toate că „singele muncitoresc a curs și arestările ilegale au plouat”⁵⁴.

Pe baza instrucțiunilor P.S.R., secțiunile sale locale au folosit campania electorală din mai 1920 pentru a-și întări legăturile cu masele, a continua propagarea în rîndurile acestora a idealurilor de dreptate și o viață mai bună, a protesta împotriva suprimării libertăților democratice de către guvern⁵⁵. În timpul multiplorelor acțiuni inițiate de socialiști din Oltenia în campania electorală se populariza programul P.S.R., se chemau masele la lupta pentru victoria socialismului. Deși acordau mare atenție activității electorale, în rîndul socialiștilor se cristalizează tot mai mult ideea că marile probleme ale proletariatului român nu puteau fi rezolvate pe această cale, ci prin lupta revoluționară directă împotriva orînduirii burghezo-moșierești. „Proletariatul din țara românească — remarcă socialiștii olteni — nu va scăpa de robie prin lupta parlamentară, ci prin aceea de stradă”⁵⁶.

Cu același elan revoluționar au manifestat masele populare din Oltenia și împotriva măsurilor preconizate de clasele dominante cu scopul de a stăvili lupta revoluționară, în mod special față de „Legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă” (Legea Trancu-Iași).

Alături de oamenii muncii din întreaga țară, la Craiova și Drobeta-T. Severin muncitorii au protestat cu vehemență cerînd anularea acestei legi chemînd totodată toți cetățenii în apărarea dreptului de a lupta prin greve, care — după cum se arată într-un document al vremii — „nu vor înceta decît o dată cu întronarea unei noi ere de guvernămînt”⁵⁷.

La 12 august 1920, lucrătorii de la Șantierul naval cei de la c.f.r. precum și toți muncitorii organizați din Drobeta-T. Severin au adoptat în cadrul unei impresionante întruniri, o moțiune de protest prin care arătau că întreaga muncitorime „se ridică și hotărăște de a lupta pe toate căile legale și ilegale contra acestei legi scelerate...”⁵⁸.

1. 1. 1.

⁵² *Ibidem*, f. 53—54; „Socialismul”, nr. 94 și 95 din 5 și 6 mai 1920; „Cuvîntul socialist”, anul II, nr. 9 din 12 mai 1920.

⁵³ „Socialismul”, nr. 95 din 6 mai 1920.

⁵⁴ „Cuvîntul socialist”, anul II, nr. 9 din 12 mai 1920.

⁵⁵ *Ibidem*; „Socialismul”, nr. 107, 110 și 111 din 21, 26 și 27 mai 1920.

⁵⁶ „Cuvîntul socialist”, anul II, nr. 16 din 26 august 1920.

⁵⁷ Arh. St. Craiova, fond Prefectura jud. Dolj, dosar nr. 18/1920, f. 85.

⁵⁸ „Cuvîntul socialist”, anul II, nr. 16 din 26 august 1920.

Marile lupte de clasă din anii 1918—1920 au creat condiții prielnice pentru declanșarea grevei generale din octombrie 1920.

Apelul prin care partidul socialist chema masele muncitoare la luptă, a fost recepționat și în Oltenia. Au participat la greva generală muncitorii ferieriști din Craiova, Drobeta-T. Severin și Caracal, lucrătorii de la Uzina electrică și Institutul de arte grafice „Samitca” din Craiova, cei de la Șantierul naval și porturile Drobeta-T. Severin și Corabia, precum și celelalte categorii de muncitori⁵⁹. În timpul grevei generale, rezistența muncitorilor de la Șantierul naval din Drobeta-T. Severin a fost dirză. Pentru a determina reluarea lucrului, Direcția șantierului a comunicat autorităților militare locale numele a 30 de lucrători între care Cioabă Gh., Lupu Nic., Ionescu Constantin, Miloșescu Nic., Stoica Constantin considerați conducători ai grevei, exprimîndu-și părerea că dacă aceștia „ar fi forțați să vină la serviciu, după ei s-ar prezenta și majoritatea lucrătorilor”⁶⁰. S-a procedat la aducerea forțată a greviștilor în șantier însă fără rezultat, „deoarece lucrătorii refuză lucrul, iar cei aduși cu forța fug ori de cite ori li se prezintă ocazia”⁶¹. Un mare număr de lucrători greviști, care au refuzat lucrul forțat, au fost arestați și închiși în cazarma regimentului de roșiori din localitate”⁶². Autoritățile din Oltenia, ca și cele din întreaga țară, au operat și alte arestări în rîndul greviștilor, mai ales al conducătorilor socialiști, printre ei aflîndu-se Ioan Elena, Mihai Macavei, Gheorghe Luca, la Drobeta-T. Severin⁶³, C. Nicolcescu, C. Presură, I. Brückner, la Craiova⁶⁴, Gh. Diaconescu, Gh. Enăchescu, Dumitru Petrescu, la Rîmnicu-Vilcea⁶⁵ și alții.

Deși a fost înfrîntă, greva generală a avut o importanță deosebită pentru destinele mișcării muncitorești din țara noastră. Referindu-se la acest lucru, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Prin amploarea și combativitatea sa revoluționară greva generală a fost cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România, ea a zguduit puternic însăși temelia regimului burghezo-

⁵⁹ Arh. St. Craiova, fond Inspectoratul muncii, dosar f.n./1920—1921, inv. 1, f. 3—6; Arh. St. Drobeta-Tr. Severin, fond Șantierul naval, dosar 3/1920, f. 219—221, 229—263, 299, 400; *Greva generală din România 1920*, București, 1970, p. 219—220, 301, 314, 349; *Pagini din lupta maselor populare mehedintene sub conducerea P.C.R.*, Drobeta-T. Severin, 1971, p. 16—23; *Pagini din istoria mișcării muncitorești și socialiste din Oltenia pînă la crearea P.C.R.*, Craiova, 1971, p. 94—95.

⁶⁰ Arh. St. Drobeta-Tr. Severin, fond Șantierul naval, dosar 3/1920, f. 230—231.

⁶¹ *Ibidem*, f. 234.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 751, f. 257—258; Arh. St. Drobeta-Tr. Severin, fond Parchetul Mehedintii, registrul de ordonanțe pe 1920.

⁶⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 751, f. 255—256.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 300—301.

moșieresc. Clasa muncitoare s-a afirmat ca o forță națională în stare să-și asume rolul de conducător al întregului popor în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, să conducă destinele întregii națiuni⁶⁶. Totodată, greva generală a scos și mai mult în evidență necesitatea făuririi unui partid politic consecvent revoluționar, care să conducă masele cu hotărâre și competență. Confruntarea ideologică directă și delimitarea organizatorică a curentelor existente în P.S. (comunist, de dreapta și centrist) care s-au produs în timpul lucrărilor Consiliului General al partidului și sindicatelor din 30 ianuarie — 2 februarie 1921, au grăbit mult acest proces.

Perioada imediat următoare s-a caracterizat printr-o activitate intensă dedicată pregătirii apropiatului congres, activitate la care au participat și socialiștii din Oltenia. Secțiunile partidului socialist au organizat adunări pentru alegerea delegaților la congresul din mai 1921. Socialiștii din Oltenia au încredințat mandatul lor următorilor delegați: Ioan Elena, Mihai Macavei și Gheorghe Luca din Drobeta T. Severin, Mihail Cruceanu și C. Nicolcescu din Craiova, Marin Popa din Corabia și Gr. Niculescu-Bebică, din Caracal. Ioan Elena și C. Nicolcescu n-au ajuns la congres fiind arestați în timpul deplasării la București⁶⁷.

Delegații din Oltenia au făcut parte din diverse organe de lucru ale congresului: M. Cruceanu, a fost ales vicepreședinte al biroului congresului și membru în comisia de rezoluții; M. Macavei a fost desemnat în secretariat, comisia de rezoluții și președinte al comisiei de validare⁶⁸. În timpul lucrărilor congresului delegații socialiști olteni au participat activ la dezbaterile problemelor existente pe ordinea de zi, manifestându-se ca revoluționari consecvenți, așa cum au făcut-o și în perioada anterioară de intense clarificări politice și ideologice din mișcarea noastră muncitorească. În acest sens, repetate intervenții au avut M. Cruceanu, M. Macavei și Gh. Luca.

Așa cum se știe, în seara zilei de 1 mai 1921, delegații la congres au luat o hotărâre istorică: aceea de a transforma Partidul socialist în Partidul Comunist din România și a-l afilia la Internaționala Comunistă. „Crearea partidului comunist — detașament de

avangardă al clasei muncitoare — pe baza ideologiei marxist-leniniste, remarca tov. Nicolae Ceaușescu, a constituit un moment de cea mai mare însemnătate în istoria proletariatului din România. Prin aceasta, lupta revoluționară se ridică pe o treaptă superioară, se dă un puternic avânt procesului de clarificare ideologică, politică a mișcării muncitorești, dezvoltării conștiinței de clasă a proletariatului și celorlalte mase muncitoare ale poporului“⁶⁹.

Résumé

L'auteur présente l'activité laborieuse des militants révolutionnaires du Parti Socialiste déployée pendant les années 1918—1921 pour intensifier sur un plan supérieur le procès de clarification politique et idéologique au sein du mouvement ouvrier de Roumanie intégrant les événements d'Oltenie dans ce procès complexe et multilatéral.

Tout au long de la période énoncée, les militants socialistes de cette partie du pays ont eu une participation active aux débats et à la résolution des grandes problèmes théoriques et pratiques du combat prolétaire contre le régime bourgeois. Ils se sont toujours situés à l'aile gauche du mouvement socialiste de Roumanie. La nécessité du renversement révolutionnaire de la société capitaliste et du remplacement de celle-ci par la société socialiste, le rôle historique du prolétariat, les problèmes de l'alliance entre les ouvriers et les paysans, la viabilité et la légitimité du socialisme en Roumanie, les formes et les moyens du combat mené par les prolétaires et ses alliés contre l'exploitation et l'oppression sont les principaux domaines où, à côté des éléments révolutionnaires du mouvement socialiste, se sont vigoureusement manifestés les militants socialistes d'Oltenie.

La capacité politique et idéologique, le sens d'organisation, l'influence exercée par le mouvement socialiste au sein des masses se sont pleinement révélées à l'occasion des grandes batailles de classe auxquelles ont pris part les travailleurs d'Oltenie pendant les années 1918—1920 en même temps que tous les prolétaires roumains.

La participation active du prolétariat d'Oltenie à la grève générale d'octobre 1920, la première grève de tous les travailleurs de Roumanie engagés dans un fort combat contre le régime bourgeois constitue une page glorieuse de l'histoire du mouvement ouvrier et socialiste d'Oltenie.

Après la grève générale, les militants socialistes d'Oltenie ont poursuivi, comme ceux du pays entier, l'action orientée vers la transformation du Parti Socialiste en Parti Communiste. Dès le commen-

⁶⁶ Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Edit. Politică, București, 1966, p. 23.

⁶⁷ Crearea P.C.R. — mai 1921, Edit. Științifică, București, 1971, p. 411—412; *Mișcarea muncitorească din România, 1916—1921*, Edit. Politică, București, 1971, p. 469—471; *Anale de istorie*, nr. 2/1971, p. 119; „*Tinărul leninist*”, nr. 1/1971, p. 8.

⁶⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*. Edit. Politică, București, 1966, p. 681—682.

⁶⁹ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 25.

cement de l'années 1920, les sections d'Oltenie du Parti Socialiste avaient exprimé leur suffrage unanime en faveur des motions exigeant cette transformation politique radicale au sein du mouvement socialiste roumain. L'ample activité organisatrice, politique et idéologique menée à l'échelle nationale dans les années 1918-1921 a été couronnée par la réalisation de l'objectif stratégique fondamental de cette étape : la transformation du Parti Socialiste en Parti Communiste.

Précis

This paper presents the arduous activity, displayed between 1918 and 1921 by the revolutionist agitators of the Romanian Socialist Party, which endeavoured to conduce actively towards a radical political settlement in Romanian labour movement.

Socialist propaganda of the Oltenia districtual Party organizations was efficient in thrashing out and clearing up significant theory ad practice problems of labour movement and class struggle between proletarians and bourgeois — landlord regime, taking their stand consistently at the left wing of Romanian Socialist movement.

The main fields of revolutionist Socialist propaganda in Oltenia were the need to upset by revolution capitalist structures their substitution by socialist ones, the historical mission of the proletarians, the question of workers-and-farmers alliance, the viability and legitimacy of Romanian socialism, the ways and manners of proletarians' and their allies' fight against opression and exploitation.

The political and ideological ability of Socialist propaganda, its organization spirit and mass bias were obvious during the big revolutionary events of Oltenia between 1918 and 1920.

The active part taken by Oltenia's proletarians in the first Romanian general strike (October 1920) marked a glorious page in the history of Oltenia's labour movement.

Socialist propagandists of Oltenia went on, as well as Socialist of other districts, displaying a multifarious activity, in order to bring about the remaking of the Socialist Party into the Communist one. Thus, as far back as the beginning of the year 1920, the Oltenia district sections of the Socialist Party passed by common consent resolutions asking for this radical change in Romanian Socialist movement. This extensive organizational, political and ideological activities of revolutionary Socialist Party succeeded by the realization of the essential strategical target of the historical stage, that is the remaking of the Socialist into the Communist Party.

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

„MASĂ ROTUNDĂ” LA CRAIOVA ÎN LEGĂTURĂ CU PREVEDERILE DECRETULUI 472/1971

ILIE BOGHEANU, șeful Filialei Arhivelor Statului
județul Dolj :

STIMAȚI INVITAȚI,

Îmi permiteți, în primul rând să vă aducem
calde mulțumiri pentru bunăvoința dvs. de a
participa la o Masă rotundă, prima de acest
fel, organizată de filiala noastră.

Patrimoniul cultural definește trăsăturile ca-
racteristice ale unui popor. Oltenia, parte inte-
grantă a pământului românesc, are nenumărate
mărturii ce reliefează cu pregnanță că nu a
existat eveniment mai important în istoria țării
noastre la care harnicii și încercații ei locuitori
animați de dragoste de neam și patrie, să nu-și
fi adus contribuția lor de energie și inteligență,
de singe și de supremă jertfă spre fericirea
urmașilor.

Desigur că șirul acestor momente din istoria
patriei sînt cuprinse în valorile spirituale ale
poporului nostru între care se situează și do-
cumentele de arhivă moștenite de la genera-
țiile trecute, sau create în activitate de cele
prezente.

Acordînd importanța cuvenită rolului înde-
plinit de documentele de arhivă, statul nostru
a dat, prin Decretul Consiliului de stat nr.
472/1971 și republicat în 1974 cu modificările
deja cunoscute dvs., o reglementare corespu-

nzătoare protecției acestor valori deosebite, de
interes național.

Scopul întîlnirii este de a pune în discuție
rolul și contribuția persoanelor fizice la îmbogă-
țirea patrimoniului arhivistice național și căile
cele mai bune pentru a face cunoscute îndato-
ririle cetățenești ce revin tuturor deținătorilor
de documente importante pentru istoria națio-
nală. Pe cuprinsul orașului nostru și al în-
tregului județ Dolj, sînt persoane care datorită
funcțiilor deținute, pasiunii în munca de cer-
cetare și de colecționare posedă documente.
Prin legătura ținută cu diverse personalități
sau cu urmașii acestora, filiala noastră a
putut să achiziționeze documente de mare va-
loare printre care amintim arhiva generalului
Gh. Magheru, păstrată cu ani în urmă de de-
scendentă Alice Magheru ; corespondența re-
vistei „Ramuri” cumpărată de la familia Șa-
ban Făgețel, arhiva compozitorului George
Simonis, 3 pergamene de la Matei Basarab,
reflectînd raporturile dintre țărani și proprie-
tari, un hrisov din 1613 de la Radu cel Fru-
mos, donat de conferențiarul universitar Ion
Călin. De la N. Puțureanu s-au luat prin
cumpărare unele documente, referitoare la
activitatea unor deputați și senatori din Dolj,
de asemenea de la avocatul Gagi Mircea
s-au achiziționat numeroase materiale docu-
mentare ce reflectă aspecte legate de unirea
Transilvaniei cu România. Menționăm de ase-
menea și documentele achiziționate de la avo-
catul E. Săvoiu care se referă la comuna
Logrești din județul Gorj.

De la preotul Mazilescu s-au achiziționat
peste 110 documente din secolele al XVIII-lea
și al XIX-lea.

Aspect din timpul lucrărilor

Ca urmare a noilor prevederi ale Decretului 472/1971 numeroase persoane deținătoare de izvoare istorice au venit la sediul filialei noastre în vederea declarării lor.

Printre acestea amintim în primul rând pe profesorul universitar Ion Pătrașcu, profesoara Mihăilescu Maria, scriitorul Ștefan Bosun, arhitectul Iancu Atanasescu, avocatul Săvoiu Emanoil, toți prezenți aici.

O parte dintre documentele declarate ne-au fost oferite spre achiziționare prin cumpărare. Menționăm astfel ofertele făcute de cetățenii Moronescu Mihai, Boțilă Emilia și alții.

Trebuie să arătăm însă că, deși s-au obținut rezultate bune, mai sînt încă persoane ce dețin importante documente privind istoria locală și națională, dar care, necunoscînd legislația, nu s-au încadrat în prevederile art. 26 din decretul 472/1971 privind obligativitatea declarării lor la Arhivele Statului.

Plecînd de la această situație, vă rugăm să ne sugerați dvs., cei prezenți, care, ca cercetători pasionați aveți preocupări în scoaterea la lumină a documentelor și faptelor istorice, căile sau modalitățile de a atinge scopul mesei rotunde.

SĂVOIU EMANOIL — avocat :

Mi-aș permite, pe marginea articolului 26, care prevede obligativitatea declarării, să vin cu o propunere.

Din practica vieții afirm că mulți nu cunosc dispozițiile care apar. De aceea, ar fi necesar să se facă cunoscute dispozițiile Decretului 472/1971, atât la orașe cît și la sate, în centre mici în care să participe și intelectualii, căroră să li se arate scopul legii și ei, la rîndul lor, să arate dacă sînt posesori de documente în părțile respective. Spun aceasta deoarece fiind cu serviciul cîțiva ani la Melinești, am avut ocazia să constat că foarte mulți erau deținători de documente, dar puțini erau aceia care cunoșteau valoarea lor.

LUCA PREDA — profesor :

Acum 20 de ani am fost secretarul „Societății de Științe istorice“. Un învățător mi-a dat o colecție întreagă de „Magazin istoric pentru Dacia“. Eu am gîndit că locul ei e la Arhivele Statului și am donat-o acestei instituții, de la care am primit o scrisoare de mulțumire. Tot aici am donat și alte documente primite de la diferite persoane sau le-am dat filialei Academiei R. S. România din Craiova, de exemplu „Revista Română“ precum și diferite cărți vechi dinainte de 1848. Am considerat că locul lor este la Arhive sau la filiala Academiei, căci instituțiile amintite au posibilități de conservare și valorificare. Acasă la noi nu se pot păstra documentele ca la arhivă, unde există un întreg aparat științific cu ajutorul căruia se conservă, pentru a nu se distruge.

Am scos în evidență prin urmare că sînt pentru a se da documentele Arhivelor sub formă de donație. Dar am și unele lucruri la care țin. De exemplu, o revistă rară a lui

O. Densușianu „Grai și suflet“. Am colaborat la această revistă și sînt legat cu amintiri de ea. Deși mi-a fost solicitată de diverși să o vînd cu mii de lei, eu vreau să o păstrez pentru urmașii mei.

Personal, mai am corespondență cu Ovid Densușianu, profesorul meu și conducător la doctorat, de care nu pot să mă lipsesc, făcînd parte din viața mea.

Deoarece Arhivele Statului au posibilități, în cazul cînd corespondența amintită prezintă interes pentru cercetare o pot da să fie microfilmată. În încheiere vreau să subliniez că mă bucur de organizarea acestei Mese rotunde, acțiune foarte frumoasă. Sîntem mulți aici prezenți care putem ajuta la mărirea Fondului Arhivistice Național. Sentimentul nostru patriotic ne face pe fiecare să fim conștienți în a depune documentele vechi care sînt bunurile tuturor.

MIRCEA GAGIU — avocat :

În legătură cu cele expuse pînă aici, vreau să spun că sînt și eu de acord.

Orice început e greu dar o gîndire de bun simț și legea progresului ne arată că trebuia pusă ordine în ceea ce privește documentele și toate actele probatorii care aduc după sine lămuriri și destăinuirii cu privire la trecutul istoric al nostru.

Ca jurist, vreau să mă refer la economia acestei legi. Economia legii este surprinzătoare pentru majoritatea deținătorilor.

Socotesc că pentru prima dată se vine în ajutorul oamenilor care dețin lucruri, dar a căror valoare cei mai mulți nu o cunosc. În difuzarea explicativă a legii și popularizarea ei propaganda făcută de noi ar fi un început, de eficiență, dar cred că un rol principal în această problemă l-ar avea presa, ziarele centrale și locale, radioul și televiziunea. Ele să explice continuu, pe înțelesul tuturor, că a declara, a dona sau a vinde Arhivelor Statului, este de fapt o colaborare constituită, un act patriotic care duce la îmbogățirea în mod oficial și cronologic a unor valori care amenință să dispară sau să fie degradate într-un mod cu totul nemeritat.

De ce spun asta ? Mulți oameni interesați au venit să mă întrebe despre noua lege și am constatat că nu înțelegeau economia legii, sensul ei. De aceea socotesc că la baza acestei campanii ar trebui să stea lămurirea deținătorilor, că nu sînt privați de aceste bunuri. Ar fi util să se explice economia legii prin înalta grijă pe care partidul și guvernul o dau acestor documente.

CĂLIN ION — conf. universitar :

Și eu am considerat întotdeauna că documentele aparțin poporului.

Eu fac parte din acei care după 1950, am fost și am rămas un prieten al Arhivelor Statului.

Personal am și scris în ziarul „Înainte“ și în revista „Ramuri“ în perioada 1960—1964 o seamă de articole în legătură cu importanța

istorică a documentelor ce există în afară de cadrul Arhivelor și am considerat că este absolut necesară organizarea unor acțiuni ample, cu caracter permanent. Noile prevederi ale Decretului 472/1971 publicate în 1974 au reușit să pună ordine în legătură cu aceste bunuri, să stabilească unde le este locul — Arhivele Statului — instituție însărcinată special cu păstrarea și valorificarea lor.

Și eu am intrat în posesia unor documente de mare valoare când am fost inspector școlar dar le-am donat imediat Arhivelor.

Părerea mea este că sînt mari posibilități ca noi, cei de aici, să explicăm oamenilor necesitatea cunoașterii acestor valoroase fonduri documentare prin articole succesive în ziarul „Înainte”, prin studiul de radio, prin discuții organizate ca aceasta de azi și printro largă muncă educativă.

Toți factorii la nivel de județ trebuie să fie interesați — Inspectoratul școlar, Casa Corpului Didactic, Societatea de științe istorice și celelalte societăți științifice ale oamenilor de știință (medici, naturaliști, agronomi etc.) să organizeze discuții la nivel de oraș, comună, pentru explicarea Decretului privind Fondul Arhivistic Național.

În ceea ce mă privește atît în munca mea din cadrul facultății de istorie, cît și în cea de președinte al Filialei Societății de științe istorice voi căuta ca împreună cu colectivul de profesori de istorie — avînd cadrul legal — să fiu de un real sprijin Arhivelor Statului din Craiova.

DINU I. — profesor, inspector școlar al Inspectoratului școlar județean Dolj.

Și Inspectoratul școlar va contribui la propaganda articolelor din decretul 472/1971, prin trei ședințe la care vor participa toți profesorii de istorie din județ.

Aceste ședințe de lucru vor prilejui un instructaj în probleme de istorie și arhivistică.

Vom invita reprezentanții Filialei Arhivelor Statului din Craiova ca odată cu pregătirea care vizează organizarea, ordonarea și inventarierea arhivelor școlare să se ridice și alte probleme legate de achiziții de documente de la persoane fizice, de păstrarea și conservarea documentelor.

Din practica mea afirm că în arhivele școlare sînt lucruri de o valoare deosebită. Astfel am găsit dosare ale societății „Ion Creangă” al cărui președinte a fost G. Coșbuc și multe alte documente importante care s-ar putea valorifica pentru completarea datelor privind dezvoltarea învățămîntului local în special, și național în general. Dar aceste arhive din păcate nu sînt toate puse la punct. De aici dificultăți în depistarea documentelor.

POSTPAI MIRCEA — redactor al Studioului de Radio Craiova :

S-a vorbit aici de căile ce trebuie utilizate pentru a face mai bine cunoscut Decretul privind Fondul Arhivistic Național și rolul Arhivelor Statului. Noi colaborăm cu această instituție în bune condiții, însă se poate face

mai mult. E drept că privind retrospectiv, Muzeul Olteniei a făcut o vastă și variată propagandă în vederea achiziționării de documente. Părerea mea este însă că unele documente achiziționate de amintita instituție, își au locul la Arhivele Statului din Craiova.

ȘTEFAN BOSSUN — publicist :

Am ascultat cuvîntul tov. Bogheanu, director Arhivelor statului de aici din Craiova, și am putut să ne dăm seama, pe de o parte, de valorile pe care Arhivele în strădania lor au reușit să le acumuleze în ultima vreme. Ne-a bucurat numărul însemnat de persoane fizice care au venit să îmbogățească Fondul Arhivistic Național prin donații și vânzări de documente către Arhivele Statului din Craiova.

Am fost și sînt dușman de neîmpăcat al mentalității condamnabile de a ține cineva în casă acte oficiale, documente și valori, ca stampe etc. al căror loc este indiscutabil aici și la celelalte instituții de specialitate. Nu am ținut și nu țin asemenea acte și valori pentru că am o pasiune prea mare și o conștiință mult prea de tînr formată astfel, însă aceasta nu mă oprește să afirm: instituțiile cărora li se vor încredința aceste valori în urma acestei legi ca și pînă acum de altfel, să ne asigure că se găsesc acolo la locul lor, la îndemîna cercetătorilor și a celor ce doresc să cunoască istoria acestui pămînt.

Eu sînt unul dintre acei care am adunat timp de 45—50 de ani, cărți, reviste, ziare etc. cheltuind bani și lipsindu-mă de multe... Am depus la Centrul de cercetări o seamă de publicații olteneste, unele documente și piese de muzeu. Spre stupefacția mea, din toată colecția „Gînd și slovă oltenească” depusă de mine, de exemplu, se mai găsește un singur număr. Din revistele „Năbădăile”, „Alarma”, „Opiniunea”, nici una nu se află în fișele bibliotecii.

Sînt un vechi și pasionat cititor și scormonitor al bibliotecilor, al arhivelor și muzeelor, și oricît ar fi de zeloși unii cercetători mai mult sau mai puțin tineri, nu pot decît să-i invit să facă la fel prin muncă, pasiune, voință și devotament, fără rezerve pentru cunoașterea fenomenului nostru românesc din începuturi și pînă azi.

Mulțumesc pentru cîntea de a fi fost invitat la această ședință și de faptul că am fost deci cooptat în colectivul voluntar al Arhivelor pentru a ajuta la îndeplinirea unei acțiuni nobile și de importanță națională.

Poate ar mai fi necesar să vorbim de unele măsuri ce trebuie luate pentru ca și în sate să se ducă o acțiune de organizare a colectivelor de depistare a documentelor, mai ales că acum au loc transformări rapide în viața familiară a țaranului nostru, din mediul său dispărînd, prin înlocuirea cu noile elemente de viață gospodărească, locuințele vechi. Astfel dispare și arta etnografică, industria casnică țărănească veche, tradițională, de care țaranul nostru se debarasează, aproape fără

interes, considerându-le că aparțin unei epoci de sărăcie din trecut.

ION PĂTRAȘCU — conf. univ. dr.

Prietenii arhivelor, colecționarii mărturiilor de cultură ale trecutului patriei noastre, îndeplinesc un rol de seamă în salvarea documentelor și a altor obiecte de valoare pentru patrimoniul cultural național. Acești colecționari de documente ar trebui să devină, în continuare, principalii auxiliari ai serviciilor Arhivelor Statului în opera de semnalare și depistare a materialelor de interes istoric. În acest scop, se impune, deci, constituirea lor în cercuri de lucru pe lângă serviciile Arhivelor și eventuala publicare a rezultatelor obținute în cercetarea științifică din acest domeniu, în cazul când pentru unii dintre membrii cercurilor respective, documentele constituie instrumente de lucru în activitatea lor profesională.

Mulțumesc pentru invitația primită de a participa la consfătuirea de față și asigur conducerea Filialei Arhivelor Statului din Craiova de sprijinul deplin în munca grea, dar atât de utilă, pentru valorificarea științifică a materialelor arhivistice aflate la diferite persoane particulare din Oltenia și pentru inventarierea lor, cit mai completă.

CERNĂTESCU VIORICA — arhivist :

Am urmărit cu mult interes propunerile făcute în jurul acestei probleme complexe. Rezultă dorința tuturor de a crea o atmosferă favorabilă depistării, achiziționării și valorificării documentelor deținute de persoanele fizice. Mă gîndesc să alcătuim cu ajutorul prietenilor instituții noastre, cercetători neobișiți și cunoscători ai valorilor documentare, un cerc care să poarte numele „Prietenii Arhivelor”. Scopul acestui cerc să fie acel al completării Fondului Arhivistic Național cu tot ceea ce va fi mai important pentru știință și să popularizeze prin presă și radio aspecte din munca membrilor acestui cerc. Sediul „Prietenilor Arhivelor” va fi în localul filialei noastre. Ședințele de lucru vor fi lunare. În lumina consultărilor prealabile cu unii dintre dvs., propun ca președintele acestui cerc să fie tov. conferențiar universitar Călin Ion, vicepreședinte tov. conf. univ. Pătrașcu Ion, secretara cercului să fie arhivista Cernătescu Viorica, iar membrii cercului toți cei prezenți la această masă rotundă la care se vor adăuga alți membri dintre donatori și cetățeni care sprijină munca noastră. De asemenea propun ca membri de onoare ai cercului pe tov. profesor univ. Titu Georgescu și arhitect Iancu Atanasescu.

TITU GEORGESCU — profesor universitar dr. docent :

Inițiativa Arhivelor Statului reprezintă un act de înaltă valoare științifică și culturală. Mulțumesc călduros pentru onoarea ce mi s-a făcut de a fi invitat să particip la această „Masă rotundă” avînd prilejul să mă întîl-

nesc cu reprezentanți ai culturii craiovene și împreună să transmitem inițiatorilor din Capitală, modestele noastre sugestii și gîndurile care ne animă.

Importanța legii de păstrare și valorificare a moștenirii naționale a comorilor materiale și spirituale ale țării depășește cadrul instituțiilor noastre, ea vizează fondul propriu-zis al patriotismului poporului nostru. Pentru aceasta, înțelegîndu-i profund rosturile, să dăm viață acestei nobile legi. Singură nu poate face față dacă nu-i acordăm sprijinul cuvenit și nu-i acordăm cadrul de manifestare necesar. Problema îmbogățirii patrimoniului documentar precum și valorificarea lui este un act patriotic, în care ne vom înscrie cu toții și cu atât mai mult intelectualii care au deplină capacitate de a fi promotori în a stimula în mare, pe cele mai felurite căi, stringerea și buna gospodărire a acestui patrimoniu național.

Necesitatea de a se căuta cu grijă și pasiune să se găsească, să se păstreze și să se valorifice comorile sufletului și ființei poporului nostru este înțeleasă temeinic în capitala Olteniei. Despre ceea ce a dat Oltenia țării românești în trecutul zbuciumat al închegării și păstrării ființei naționale se poate vorbi mult. Acum trebuie să completăm zestrea documentară, la fel și despre oamenii mari dați de Oltenia istoriei, culturii, artei și științei, mișcărilor revoluționare, sociale și economice.

Cunosc în Craiova distinși oameni de cultură, colecționari care au valori inestimabile, medici celebri, arhitecți, profesori, mulți pensionari și sint convins că dacă vom ști să le explicăm nobletea și patriotismul legii, nu cred să abdice vreunul de la un asemenea act de onoare.

Apreciez importanța problemelor ridicate în ședință de antevorbitori, reprezentantul Direcției generale a Arhivelor Statului dîndu-ne într-un mod clar, cu eleganță și concis, sensurile cele mai adevărate ale noii legi.

Socotesc că este foarte potrivit ca pe plan central să se ia măsuri pentru ca presa din toată țara să prezinte descifrat cu comentarii, această lege să fie larg dezbătută în presă și în instituții. Să se ia legătură cu forurile cuvenite pentru a se da sprijin și a se asigura ca această lege cu caracter național să fie bine înțeleasă de către cei ce dețin asemenea bunuri, că e o datorie patriotică să răspundă cu încredere, să ajute la îmbogățirea patrimoniului spiritual al poporului nostru și la cunoașterea cît mai adîncă și mai deplină a istoriei, a culturii noastre. Aceasta o spun ca istoric, cu atât mai mult cu cît partidul sprijină în mod nelimitat cercetările și studiile ce se întreprind pentru completarea unor goluri din istoria noastră națională. Pentru a se putea aduce dovezi temeinice și bogate privind moștenirea istoriei noastre avem a adăuga multe care se află încă neștiute cercetătorilor, instituțiilor forurilor conducătoare. În plus, prin această lege se pune stavilă și unui trafic clandestin de valori peste graniță și în același timp se asigură apărarea, conser-

varea și punerea în valoare a tot ceea ce reprezintă cu adevărat patrimoniul spiritual, material și istoric al României.

În ce privește Centrul din Craiova al Academiei își va da tot concursul și va întreprinde acțiuni și inițiative pentru a contribui cât mai mult la îndeplinirea acestor deziderate.

Țin să informez pe participanți că anul trecut, cumulind funcția de rector al Universității și director al Centrului Academiei, am reușit, sprijinit de câțiva entuziaști intelectuali craioveni (Al. Firescu, C. Scheau, I. Pătrașcu, D. Bosun, H. Stoica ș.a.), să atragem prin profesorii de la Universitate și cercetătorii centrului, un important număr de colecționari la o dezbatere.

Masa rotundă și-a propus să realizeze contacte coordonate între colecționari de carte rară, de documente, între numismați (care au o foarte bună filială oltenească) filателиști ș.a.m.d. De ce să nu o spun deschis, acum pot, pentru că legea are acest sens, voiam să știm în Oltenia unde avem valori de acest gen. Am avut invitați și din alte județe. Gîndeam să realizăm Asociații de colecționari pe județe sau asociație pe un grup de județe care să determine schimburi de vederi, discuții și mai ales o anume „luare la cunoștință” de ceea ce s-a colecționat spre a nu mai fi înstrăinat, dat fiind faptul că în anii de cînd lucrez la Craiova am remarcat în mai multe localități dispariția unor valoroase obiecte de artă „cumpărate” de necunoscuți și „pierdute” poate pentru totdeauna.

Despre această inițiativă „Colecții și colecționari”, a publicat un articol în revista „Magazin istoric” cu bunul gînd de a nu lăsa cantonat la un județ treburi utile pe o scară mult mai largă.

Vă imaginați deci satisfacția cu care am primit vestea noii legi atît de bine venită, lege salutăată de toți colecționarii cu care am purtat discuții la scurtă vreme de la apariție. Toți însă voiau precizări, voiau explicații. Iată acum le au, sub formula acestei inspirate Mese rotunde și cu limpezirile aduse de către reprezentantul Direcției generale a Arhivelor Statului. Dar nu trebuie să ne oprim aici, fiindcă în jurul Mesei de la Filiala Arhivelor Statului din Craiova sînt numai o parte din cei ce au în preocupări asemenea probleme.

PRINCIPIILE RECONSTITUIRII FONDURILOR DEZORGANIZATE ȘI APLICAREA LOR LA UNITĂȚILE SOCIALISTE

VASILE NICULA

Existența unor mari cantități de arhivă create în decursul vremii de instituții, întreprinderi și alte organizații a impus organizarea lor pe măsura constituirii conform prin-

cipiilor și normelor folosite în munca de arhivă.

Datorită acțiunii unor factori obiectivi și subiectivi (mutări repetate, condiții necorespunzătoare de păstrare și uneori lipsei de grijă) o parte din arhive, ce-i drept puține la număr, au ajuns pînă astăzi fără o evidență clară, unele chiar neordonate, fapt care îngreunează folosirea lor.

Ordonarea acestor arhive va trebui să se bazeze pe un sistem de principii, stabilite în raport de organizarea lor inițială, starea și natura documentelor.

Menționăm, în primul rînd, principiile unității și integrității fondurilor și cel istoric. Ele acționează în strînsă interdependență pe tot parcursul constituirii fondului arhivistic. Aplicarea lor asigură unitatea fondului și gruparea documentelor în forma stabilită de cel care le-a creat.

Pornind de la aceste principii să vedem ce lucrări trebuie efectuate pentru ordonarea documentelor unui fond, aflat în locuri diferite de păstrare, împreună cu alte fonduri sau în situații diferite de formare, și ale cărui documente au fost organizate după sistemul dosarelor.

Fiecare document trebuie integrat fondului de care aparține. Cînd într-un loc se află documente aparținînd mai multor fonduri ele trebuie separate pe fonduri. Cele aflate în situații diferite de constituire (dosare, registre, documente foi volante) trebuie aduse în forma care să permită includerea lor în ansamblul sistemului de organizare a fondului.

Integrarea documentelor unui fond, dispersate în mai multe părți, este o operație relativ simplă, constînd în intercalarea tuturor fragmentelor aceluiași fond la anul și compartimentul de care aparțin. Mai complexă este separarea documentelor unui fond, păstrate împreună cu alte fonduri, întrucît necesită stabilirea apartenenței documentelor la fond. Pentru aceasta este necesar să se cerceteze cu atenție conținutul și forma documentelor, elementele de constituire, de înregistrare, de arhivare și alte date care ar putea contribui la stabilirea fondului. Elementele cele mai sigure care ne pot ajuta la identificare sînt documentele intrate într-o cancelarie sau secretariat și conceptele de răspuns ale acestora. Documentele intrate care de regulă reprezintă primul exemplar sau originalul, cum am obișnuit în mod curent să le denumim, aparțin destinatarului. În cazul acesta fondul este definit de destinatar. Denumirea destinatarului se poate deduce din adresa documentului și din ștampila de înregistrare.

Conceptele de răspuns la documentele intrate, denumite în mod curent copii, aparțin celui care le-a creat, deci emitentului. Ele pot fi identificate după antet și semnătura emitentului.

În stabilirea apartenenței documentelor la fond ne mai putem orienta și după alte elemente cum sînt rezoluțiile de pe documente dar ele ne pot furniza numai date aproximative.

După ce am reușit să concentrăm toate documentele unui fond, deci să realizăm unitatea și integritatea lui se trece la ordonarea documentelor în cadrul fondului, operație prin care se urmărește aducerea documentelor în forma inițială de constituire, care în genere reflectă structura organizatorică a instituției creatoare, în toată evoluția sa istorică, sau, în lipsa acesteia, într-o formă care să permită valorificarea operativă a documentelor în scopuri științifice și practice.

Cea mai des utilizată este forma de organizare cronologic-structural, adică pe ani, pe compartiment de muncă (direcții, secții, servicii, birouri ș.a.), iar în cadrul fiecărui compartiment pe dosare sau registre depuse într-o succesiune determinată de legătura categoriilor de documente grupate în dosare.

Arhiva unui fond dezorganizat nu se află numai sub formă de dosare sau registre ci și sub formă de documente foi volante, neconstituite în dosare, sau dacă au fost constituite s-au dezlegat iar documentele au fost răvășite. Aceste documente vor fi reconstituite în dosare după forma inițială, asemănător celorlalte dosare care au avut soarta să nu fie dezlegate, în urma deselor manipulări. Apoi se integrează la anul, compartimentul și seria dosarelor de care aparțin.

Clasarea documentelor în interiorul dosarelor se va face în ordinea creării lor, începând cu documentele ce poartă data de înregistrare cea mai veche și încheind, în mod succesiv, cu documentele cu data cea mai nouă. Anexele se aduc la actele de bază la care se referă fără a fi luate în considerare la datarea dosarului. În sfera dosarului poate intra un grup de documente referitoare la o problemă de muncă, la un sector mai restrâns de activitate ca, spre exemplu, documente privind rezolvarea cererilor cetățenilor pentru timpul servit în cîmpul muncii, școlarizare, drepturi patrimoniale ș.a., documente referitoare la un obiectiv de muncă: studii, proiecte, schițe, planuri, hărți privind construirea podului peste Olt la punctul Slatina. Într-o problemă pot fi grupate, de asemenea, documente de un anumit gen în care intră în același timp și conținutul lui, spre exemplu dări de seamă, bilanțuri sau documente care se referă la o persoană, la un corespondent.

După constituire dosarele se cos între două coperti de carton flexibil în așa fel încît să se poată citi textul, datele și rezoluțiile de pe documente. În același timp se îndepărtează acele, clamele și filele nescrise. După ce s-a format dosarul se numerotează filele și se certifică. Numerotarea se face mecanic sau cu creionul negru în partea dreaptă de sus a foii, iar certificarea se scrie pe ultima foaie albă cu mențiunea „prezentul dosar conține... file” în cifre și litere, sub care se scrie data și semnătura celui care a făcut certificarea.

Alte fonduri au fost constituite structural-cronologic sau cronologic-tematic. Faptul că unele instituții, cum au fost de pildă Banca Națională a R. S. România, și-au organizat documentele create în decursul vremii în

ordine structural-cronologică sau combinat cu celelalte sisteme de organizare și le-a păstrat în această formă pe tot parcursul activității, s-a datorat unor necesități de ordin practic, de a avea concentrate într-un dosar sau într-o serie de dosare toate documentele unui compartiment de muncă referitoare la același corespondent sau operație, indiferent de an. De altfel, nu trebuie să uităm faptul că înaintea compartimentele de muncă nu erau obligate prin lege să depună arhiva la depozitul general de arhivă al instituției, unde se întâmplă să existe asemenea depozit, ci fiecare compartiment o păstra asupra lui pînă la desființarea instituției.

Din necesități de ordin practic (economie de timp și forță de muncă) pentru organizarea fondului se impune adoptarea sistemelor inițiale de organizare, indiferent dacă reflectă sau nu modul de organizare a creatorului de fond în toată evoluția sa istorică.

Față de principiile și sistemele care stau la baza reconstituirii unui fond să vedem cum a lucrat o instituție centrală la organizarea arhivei, de pildă Ministerul Afacerilor Externe. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, de la data înființării ei pînă în anul 1949, a fost grupată într-un număr de „n” probleme, fără să existe o corelare între ele și compartimentele de muncă. Spre exemplu problema nr. 11 grupează toate documentele referitoare la proprietățile statului și ale particularilor în străinătate și ale străinilor în România; problema nr. 15 grupează toate documentele referitoare la școli și biserici române în străinătate; problema nr. 17 grupează toate documentele referitoare la activitatea politică și diplomatică a ministerului. În cadrul fiecărei probleme documentele au fost grupate pe țări iar în interiorul fiecărei țări pe subprobleme și apoi cronologic. Unitatea arhivistică de păstrare este dosarul și cuprinde documente referitoare la subprobleme, organizate în ordine cronologică.

Lucrătorii de arhivă au adoptat sistemul de organizare tematic, destul de complicat și care necesită multă experiență și pricepere, datorită faptului că în acest fel a fost inițial organizat fondul. Acest sistem are avantajul că permite orientarea operativă în conținutul documentelor.

Nevoia de a avea o evidență cît mai bună a conținutului documentelor a determinat pe unii creatori de arhivă să folosească și alte sisteme de organizare a documentelor, unele dintre ele folosindu-se pe măsura creării acestora, iar altele la date ulterioare.

Au fost adoptate astfel, sistemul cronologic, pe serii, fascicule, număr de bază, pentru documentele create înainte de aplicarea sistemului de registratură, iar altele după aplicarea lui.

Este greu de spus în ce măsură aceste sisteme reflectă modul de organizare și evoluția instituției care le-a creat, dacă a existat un principiu riguros stabilit pe baza căruia au fost organizate documentele. Cert este că în cadrul aceleiași fond arhivistic s-au folosit

sisteme diferite de ordonare a documentelor, de la o perioadă la alta sau chiar de la un compartiment de muncă la altul. Ne vom opri la câteva sisteme specifice de organizare, și anume asupra acelor folosite pentru documentele organizate după sistemul de registratură adică în ordinea cronologică a numărului de înregistrare, pe fascicule, serii, număr de bază și colecții.

Ordonarea documentelor după numărul de înregistrare înseamnă așezarea lor în ordinea înregistrării indiferent de problema la care se referă, deci fără a se face legătura între documentele care se referă la aceeași problemă.

Ordonarea pe fascicule înseamnă gruparea la un loc a actelor dintr-un grup de probleme de același fel: „acta politică“, „acta constituțională“, „acte de venituri“, „acte de cheltuieli“. De menționat că ordonarea actelor în fascicule nu a fost făcută concomitent cu înregistrarea, ci ulterior, din nevoia de a păstra o anumită ordine în arhivă și a găsi mai ușor documentele.

Gruparea documentelor după sistemul numărului de bază constă în conexarea actelor referitoare la aceeași chestiune, problemă, acțiune, la actul care a început acțiunea. Cu alte cuvinte numărul de înregistrare al actului, prin care a început acțiunea este numit număr de bază iar actele ce se creează în continuare primesc fiecare câte un număr de registru, dar nu se mai așează în fond la numărul pe care l-a primit la înregistrare — ca în sistemul cronologic de registratură — ci se așează la actul prin care a început acțiunea și care poartă numărul de bază.

Pe măsura creării actele au fost așezate într-o cămașă, numită coala de conexare, iar pe ea s-au notat numerele actelor, întâi numărul de bază, apoi toate numerele actelor conexe.

Organizarea documentelor pe serii se aseamănă întrucâtva cu sistemul de organizare structural-cronologic de la fondurile ale căror documente au fost grupate în dosare pe probleme și constă în ordonarea documentelor unei instituții pe sectoare de activitate și în cadrul acestora cronologic sau tematic (exemplu seria acte administrative, acte judecătorești, acte prezidiale ș.a.).

Unele documente, fiind considerate mai importante și probabil mai solicitate, din nevoia de a li se asigura condiții mai bune de păstrare și de a le folosi cu mai multă ușurință au fost extrase din seriile lor și constituite în colecții. La acestea au mai fost adăugate și alte acte depuse de diferite familii la instituția respectivă, pentru o mai sigură păstrare.

După cum am văzut au existat mai multe sisteme de organizare a documentelor dar întrebarea este cum se ordonează un fond dezorganizat, constituit potrivit acestor sisteme, în ce mod acționează principiile cunoscute.

Fără îndoială că aici nu putem vorbi de un sistem unitar de lucru sau de un principiu care să reflecte modul de organizare a creatorului de fond, evoluția lui în timp, dar nici nu putem adopta sisteme de lucru care să

ducă la o nouă organizare a arhivei numai din ideea de a ne încadra într-un principiu. Lucrătorul de arhivă care trebuie să organizeze un asemenea fond va lucra operativ și cu cheltuieli minime, folosind în acest scop munca predecesorilor, deci și sistemul lor de organizare. La ordonarea lor se vor folosi instrumentele contemporane de evidență, respectiv registrele de înregistrare, protocoalele, indexele alfabetice, registrele seriale și altele care reflectă într-o anumită măsură structura organizatorică a arhivei.

Documentele răvășite și fără instrumente contemporane de evidență vor fi constituite în dosare pe ani și pe probleme, în cadrul fiecărei grupări de documente sau serii.

Pentru a cunoaște modul de reconstituire al unui fond organizat după sistemul de registratură luăm spre exemplu fondul Consiliului popular al municipiului Dej. Documentele create de această instituție de-a lungul vremii au fost organizate, sub îndrumarea permanentă a filialei Arhivelor Statului din Cluj-Napoca, pe baza instrumentelor contemporane de evidență, respectiv registrele de înregistrare, iar documentele pentru care n-au existat evidențe au fost integrate în ordinea numerelor de înregistrare la seria sau grupul de documente de care au aparținut inițial, fără să se constituie dosare pe probleme, gruparea pe probleme apare numai teoretic, la nivelul evidenței, iar corelarea între teme și documente s-a făcut prin trimiterea la cota de arhivare. Sistemul preconizat este judicios stabilit întrucât asigură nu numai o evidență corespunzătoare dar și unitatea seriei sau grupării inițiale a documentelor.

În legătură cu colecțiile formate din documente extrase din fond și documente provenite de la diferite familii au fost diverse opinii. Unii susțineau ca aceste documente să fie integrate în seriile din care au făcut parte iar cele cu caracter personal provenite de la diferite familii să fie constituite pe familii, alții se întrebau dacă nu ar fi mai bine să fie lăsate în această formă. Considerăm că în situația când aceste așa-zise colecții nu au instrumente de evidență se pot integra în seriile de care aparțin iar cele familiale se pot constitui pe familii și ordonate pe ani, probleme sau pe probleme și ani, dar în nici un caz nu este recomandat să se dezorganizeze colecția, în cazul când are instrumente de evidență.

După cum am văzut formele sub care se prezintă un fond în stare de dezorganizare sînt multiple. Aproape în toate cazurile putem găsi fonduri dispersate în diferite părți și în alte fonduri, în forme diferite de păstrare (dosare, documente, foi volante, documente păstrate în sistem fractur) dar sistemele lor de organizare sînt tot atît de variate sau chiar mai variate.

Pentru a aduce documentele în situația de a fi date în circuitul cercetării se cere găsirea celor mai adecvate sisteme de organizare, pricepere din partea lucrătorului de arhivă și pasiune pentru această muncă.

DOCUMENTE PRIVITOARE LA BURSIERII ROMÂNI DIN STRĂINĂTATE (1891–1919)

Ațiunea de trimitere, pe cheltuiala statului nostru a tinerilor capabili și dornici de învățatură la studii în străinătate era de strictă actualitate și la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale celui următor. O dovadă în acest sens credem că o constituie și scrisorile pe care le publicăm în paginile ce urmează. Ele privesc personalități remarcabile ale științei și culturii românești, ca: Nicolae Iorga¹, Gheorghe Marinescu², Dimitrie Pompeiu³, Mihail Dragomirescu⁴, Petru P. Negulescu⁵ și altele mai puțin cunoscute, cum

¹ Acest semet pisc al culturii românești și universale a plecat din țară la 19 octombrie 1890 cu bursa „Iosif Niculescu” acordată pentru a studia filologia clasică (B. Theodorescu, *Nicolae Iorga*. București, Edit. tineretului, 1968, p. 98).

² Medic, academician și profesor universitar la București, fondator al școlii române de neurologie. Gh. Marinescu a aplicat printre primii în lume, în neurologie, metode histologice și histopatologice, și metoda anatomo clinică în cercetarea științifică. A fost deschizător de drum în cercetarea histologică a sistemului nervos, tot printre primii în lume a aplicat metoda encefalografică în studiul fiziologiei și fiziopatologiei sistemului nervos, precum și metoda reflexelor condiționate în studiul isteriei, epilepsiei și nevrozelor. A ținut conferințe în multe universități din Europa și America etc. (*Mic dicționar enciclopedic*, Edit. enciclopedică română, București, 1972, p. 1401).

³ Matematician, academician, profesor universitar la Iași, Cluj și București, a contribuit la teoria funcțiilor și a calculului funcțional. A definit funcția care îi poartă numele precum și noțiunile de „derivată areolară” și „distanță între două mulțimi închise”. El este și autorul unei teoreme din geometria elementară. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1507).

⁴ Estetician și critic literar, profesor universitar la București, elev al lui Titu Maiorescu, director al revistei „Convorbiri critice”, partizan al autonomiei esteticului și adversar al direcțiilor istoriste și psihologice în cercetarea literară. Sistemul estetic creat de M. Dragomirescu are în centrul său teoria capodoperei. În critica a condamnat excesele sămănătoriei și avangardiste. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1204).

⁵ Filozof și om politic, academician, profesor universitar la Iași și București, critic al empirismului subiectivist și al apriorismului, P. P. Negulescu era adept al evoluționismului. A scris lucrări de istorie a filozofiei și a susținut ideea de progres. S-a opus rasismului și fascismului. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1447).

ar fi: Petre Andrei⁶, Victor Anastasiu⁷, Ilie Bădulescu⁸, Ștefan Bezdechi⁹, Ioan G. Duca¹⁰, Panait Cerna¹¹, Simion C. Măndrescu¹², Emil Panaitescu¹³ și Ioan Ursu¹⁴.

Documentele reliefează pe de o parte strădania tuturor acelor care au fost trimiși să-și desăvârșească studiile în străinătate și pe de alta eforturile statului, ale poporului nostru — în ultimă instanță — pentru întreținerea lor, ca și sollicitudinea profesorilor din școlile în care s-au specializat.

Merită a fi subliniată aici căldura cu care Titu Maiorescu, el însuși fost bursier al statului român în străinătate¹⁵, recomandă pentru a fi trimiși la specializare pe doi dintre eminenții absolvenți ai Facultății de litere din București (doc. 2).

De asemenea, apreciem în mod deosebit rolul de importanță excepțională jucat de Casa școalelor și pe linia sprijinirii materiale

⁶ Filozof și om politic, profesor universitar la Iași, reprezentant al aripii de stînga a Partidului Național Țărănist. P. Andrei în mai multe rânduri a fost ministru. A fost persecutat de legionari. Are contribuții în domeniile axiologiei, eticii și sociologiei cunoașterii. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1037–1038).

⁷ Geolog, profesor și colecționar, Victor Anastasiu a onorat 42 de ani catedra de științe naturale a Liceului Lazăr din București. O viață întreagă a adunat cu pasiune roci, fosile, monede, medalii, gravuri și mărci poștale. A fost citiva ani subadministator la Casa școalelor și un prețuit membru al Comitetului de conducere a Societății naturalistilor (C. Kiritescu, *Profesorul Victor Anastasiu*, în *Monografia Liceului „Gh. Lazăr” din București. 1860–1935*, București, 1935, p. 326–328).

⁸ Filolog, membru corespondent al Academiei, profesor universitar la Iași, I. Bădulescu era specialist în slavistică. A scris numeroase studii și a condus ani în sir revista „Arhiva”. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1073).

⁹ Filolog, profesor universitar la Cluj, Șt. Bezdechi era specialist în limbile clasice. A scris mai multe studii despre cultura antică, monografiile și traduceri. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1082).

¹⁰ Jurist și om politic, fruntaș al Partidului Național Liberal, de mai multe ori ministru și prim-ministru (1933), I. G. Duca a fost promotor al unei politici orientate spre curcurele politice și financiare franco-engleze. A fost asasinat de membrii organizației fasciste Garda de Fier. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1206).

¹¹ Poet și doctor în filozofie, P. Cerna a scris meditații filozofice, sociale, erotice, celebrînd aspirația umană spre ideal și perfecțiune. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1140).

¹² Lingvist și folclorist, specialist în germanistică, S. C. Măndrescu a publicat culegeri de folclor și s-a ocupat cel dintîi de elementele maghiare din limba română. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1426).

¹³ Profesor de istorie antică la Universitatea din Cluj.

¹⁴ Istoric, membru corespondent al Academiei, profesor universitar la Iași, Cluj și București, I. Ursu era specialist în istorie medie, domeniu în care a scris mai multe lucrări. (*Mic dicționar enciclopedic*, p. 1684).

¹⁵ A se vedea pentru aceasta V. Grozav, *Știri noi privitoare la bursierii români în străinătate (1820–1877)*, în „Revista arhivelor”, an XLVII, vol. XXXII, nr. 1, 1970, p. 123 (anexa 1).

și la cauza ei : ceea ce e mai dureros pentru punga unui bursier al statului e că preparativele licenței o pun la grea încercare. Traducerea și legalizarea actului de bacalaureat, echivalența ține nici mai mult nici mai puțin decât 100 și vreo cițiva franci, plata înscripțiilor pe care trebuie s-o fac în bloc acumă mă ține tot atita. Însă 300 de franci e bursa pe o lună și lucru e greu, foarte greu încă. Fiindcă statul m-a trimis aici și fiindcă darea licenței și a doctoratului e o consecință a trimeritiei — ceea ce nu-i un argument foarte solid, dar merge — și mai ales fiindcă cheltuielile sînt din cale afară de mari m-am gîndit să cer statului despăgubirea și am și ticluit cererea la minister, cerere care e sigură de a fi refuzată fără binevoitorul d-voastră sprijin. În speranță că mi-l veți da, vă trimit și petiția aceasta. Poate voi avea noroc și atunci — dacă statul va face același lucru și pentru doctorat — e foarte probabil că la octombrie să viu în țară doctor. Vă voi mulțumi atuncea însu-mi pentru extrema bunăvoință, pe care mi-ați arătat-o sprijinindu-mi pretenția.

Vă salut Nicolai Iorga

Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, dosar 748/1890, f. 56—57, orig.

2

1893 martie 21, București. Titu Maiorescu, rectorul Universității din București, recomandă lui Take Ionescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, pe Mihail Dragomirescu și Petru P. Negulescu pentru a fi trimiși la studii în străinătate.

Domnule ministru,

Cu ocazia discutării bugetului pe 1893/4 ați binevoit a-mi permite să vă propun pentru acordarea unui ajutor la studiile în străinătate pe doi din cei mai buni absolvenți ai Facultății noastre de litere.

Îmi indeplinesc o plăcută datorie recomandînd deciziei d-voastră pentru arătutul scop pe d. Mihail Dragomirescu și pe d. Petru P. Negulescu, doi licențiați în litere, ale căror teze și examene generale au atras prin valoarea lor excepțională deosebită atenție a profesorilor lor.

D. M. Dragomirescu, fiind cu totul lipsit de mijloace materiale, ar putea cu 2 600 lei pe an să-și completeze studiile în Franța și în Germania, dacă ați binevoi a-i încuviința și 300 lei pentru drum.

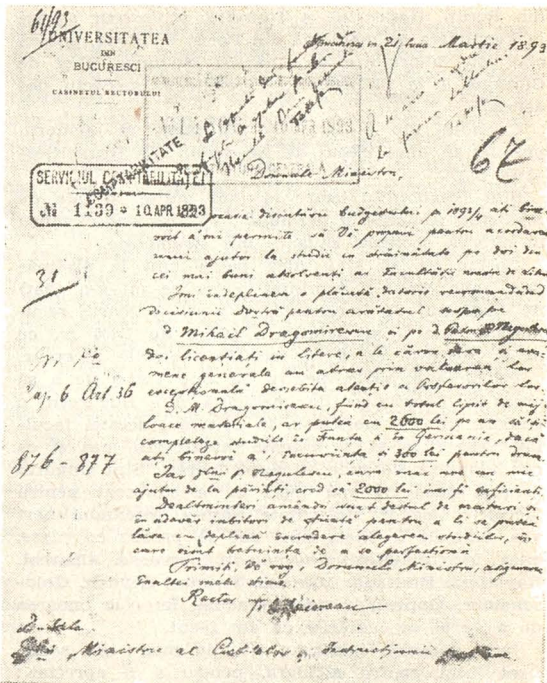
Iar d-lui P. Negulescu, care mai are un mic ajutor de la părinți, cred că 2 000 lei i-ar fi suficienți.

De altminteri amîndoi sînt destul de maturi și în adevăr iubitori de știință pentru a li se putea lăsa cu deplină încredere alegerea studiilor, în care simt trebuința de a se perfecționa.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime.

Rector T. Maiorescu

în numeroase comitete și comisii istorice, director la „Revue critique” și fondator (împreună cu M. S. Fagniez) al revistei „Revue historique” în 1876. A scris mai multe studii și cărți de istorie și a colaborat la Marea Enciclopedie. (La Grande Encyclopedie, tome 24, Paris, f.a., p. 152).

1893 martie 21. Scrisoarea lui Titu Maiorescu adresată lui Take Ionescu (doc. 2)

(Rezoluție) : Se aprobă din fondul bugetar de ajutoare la elevii din străinătate. Banii pe semestru.

Take Ionescu

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 542 a/1893, f. 67, orig.

3

(1896) februarie 25, Paris. Scrisoarea adresată de Gheorghe Marinescu lui Spiru Haret, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, în legătură cu activitatea lui în străinătate.

Domnule ministru.

Mi iau libertatea de a vă pune în raport cu situațiunea mea, cunoscînd bine interesul ce-l arătați pentru acei ce caută să se distingă în străinătate.

Am terminat studiile la Paris, unde am fost trimis ca bursier al Institutului de bacteriologie, grati d-lui profesor Babeș. În timp de șase ani cît am fost bursier al acestui Institut, am studiat la Paris, la Berlin, Londra, Frankfurt, Wünzburg, Halle, Gand. Am produs aproape 40 de publicațiuni, cele mai multe scrise în limba franceză, cîteva în limba germană, cum puteți vedea din lista aci anexată. Am avut ca colaboratori P. Marie, professeur agrégé la Facultatea de medicină din Paris, I. Gad, professeur ordiner la Facultatea de medicină din Berlin, actualmente profesor de fiziologie la Universitatea din Praga, Möll, profesor extraordinar la Universitatea

din Berlin, Gettes de la Tourette, professeur agrégé la Facultatea de medicină din Paris, P. Blocq, ancien chef du laboratoire de Chareot, Souques, chef de Clinique à la Salpêtrière, P. Serieux, medecin des asiles.

Cu acest, din urmă autor am făcut un memoriu premiat în anul trecut de Academia din Bruxelles) (2 000 fr.).

Sînt colaborator activ la mai multe jurnale de medicină franceze și germane; în fine sînt membru al citorva societăți savante din străinătate.

Dorind ca să stau încă patru luni în străinătate, cum mi s-a suprimat bursa ce mi s-a (dat) de Institutul de bacteriologie, v-ași fi foarte recunoscător de a-mi acorda o sumă de 1 200 fr. ce mi-ar permite de a-mi termina lucrările începute.

Pe de altă parte, pentru că este vorba de a să crea la Facultatea de medicină din București o catedră de boli nervoase, în interesul acestei facultăți v-aș ruga să se aștepte întoarcerea mea și ca candidații să fie judecați după lucrări. Sînt singurul român, dacă nu mă înșel ce e cunoscut pentru lucrările sale în străinătate asupra sistemului nervos. Numele e citat, cum pot să probez cu fapte, citat în tratatele de maladii nervoase. Chareot, Raymond, Brissaud, Marie în Franța; Leyden, Goldscheider, Oppenheim în Germania, imi fac onoarea de a vorbi de lucrările ce am făcut.

Iată, domnule ministru, situația mea; am sacrificat totul pentru a lucra, pentru a fi apreciat; încurajat de aceea ce am făcut pînă acum, m-adresez la dumneavoastră, ca unul ce știu cît e de greu pentru noi români, de a face lucrări apreciate de streini. Pites, doyen de la faculté de médecine de Paris, Raymond, professeur de maladies nerveuses à la faculté de Paris, P. Marie, professeur agrégé à la faculté de Paris, mi-au dat cîte un certificat ce-l veți găsi aici. Aș fi putut să vă trimit de la unii din profesorii din Berlin, dar mi se pare inutil.

Primiți, domnule ministru, expresiunea devotamentului și al respectului ce vă păstrează.

G. Marinescu
à la Salpêtrière Paris

(Rezoluție): Se va avea în vedere

Haret

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 422/1897, f. 53 și 70, orig.

4

1897 aprilie 12, Paris. Victor Anastasiu cere ministrului cultelor și instrucțiunii publice să-l acorde prelungirea bursei și a concediului de studii pe încă un an pentru a putea termina lucrarea începută.

Domnule ministru,

Subscrisului, — bursier al statului (fondul Iosif Niclescu), pentru studiul Geologiei și Paleontologiei la Facultatea de științe din Paris, — terminîndu-i-se odată cu acest trimestru bursa, și avînd nevoie încă, pentru terminarea lucrării începute „Constituția geologică a Dobrogei” lucrare de o importanță capitală, atît din punct de vedere propriu, cît și din acela al cunoașterii geologiei țării,

în general — încă un an, după cum aceasta se poate constata din alăturatul certificat, eliberat de savantul meu profesor Mr. Munier-Chalmas — sub direcțiunea și în laboratorul căruia am început studiile geologice și paleontologice. Am onoarea a vă ruga să binevoiți a-mi acorda prelungirea bursei, pe un an, cu începere de la 1 iulie 1897 și pînă la 1 iulie 1898.

Ca consecință a acestei prelungiri, am onoarea a vă mai ruga, domnule ministru, să-mi acordați și prelungirea concediului — pe același timp — la catedra de științele naturale, ce am, la liceul Lazăr din Capitală — cu aprobarea actualului suplitor.

Incredințat fiind, domnule ministru, că în solicițudinea ce purtați progresului Instrucțiunii în țara românească, veți da înalta d-voastră aprobare cererii mele, vă rog să binevoiți a primi asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Victor Anastasiu
licențiat în științele naturale de la
Facultatea de științe din București și
Paris. Profesor la liceul Lazăr
50 Bd. St. Michel

(Rezoluție): 30.IV.97. Se aprobă prelungirea bursei încă pe un an, după cum se cere prin petiție.

Haret

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 400/1897, f. 74—75, orig.

ANEXA: certificatul profesorului Munier din 10 aprilie 1897.

Monsieur Anastasiu, qui travaille très assiduellement dans le Laboratoire de Géologie de l'Université de Paris que je dirige, a étendu ses études dans la Dobrogea et a recueilli l'année dernière de nouveaux et très intéressants matériaux dont il continue l'étude dans mon laboratoire. Cette étude lui demandera encore une année de travail continu. Il serait à désirer, dans l'intérêt même de la géologie générale de la Roumanie, que Monsieur Anastasiu puisse rester à Paris, car la bibliothèque géologique et les nombreux documents de comparaison que renferme le Laboratoire rendent encore indispensable le séjour de Monsieur Anastasiu à Paris.

Le professeur de Géologie, directeur du Laboratoire les Hautes Etudes, membre du Conseil de la Carte géologique de France.

Munier Chalmas
(sigiliu): Faculté des Sciences de Paris

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 400/1897, f. 76—77, orig.

5

1900 martie 17, Paris. I. G. Duca cere doctorului C. Istrati să-l sprijine pentru obținerea bursei promisă de Take Ionescu, fostul ministru al cultelor și instrucțiunii publice

Stimate domnule Istrati,

Vă rog mult să nu fiți supărat dacă în mijlocul numeroaselor dv. ocupațiuni imi permit să vă fac o rugăciune.

Am stat mult la îndoială de a vă adresa aceste rînduri. Mai multe considerațiuni m-au decis: în

primul loc prietenia ce exista între dv. și tatăl meu și pe urmă bunătatea ce mi-ați arătat-o întotdeauna așa că m-am crezută îndreptățită a recurge și azi la dv. fără a mă teme că vă voi supăra prea tare.

E vorba de bursa mea. D-nu Take Ionescu a promis mamei mele că-mi va acorda cu începere de (la) 1 aprilie 1900 o bursă la Paris. Ds. a plecat de la Ministerul Instrucțiunii Publice și nu știu dacă îmi va mai fi dată.

Vă rog deci foarte respectuos să nu mă uitați și să binevoiți a vă interesa de ea și a face dacă lucrul e posibil ca bursa să-mi fie acordată la 1 aprilie precum ne promisese D-nu Ionescu.

Rugându-vă încă odată să scuzați libertatea ce iau și supărarea ce vă cauzez, primiți asigurarea prea deosebitei mele considerațiuni.

I. G. Duca

(Referat) : Domnule ministru,

Am cercetat dacă are petiție și am constatat că n-a dat ; prin urmare ar trebui să facă cerere

14/III.900

devotat servitor
C. Dobrescu

(Rezoluție) : Cu cererea
Da

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 107/1899, f. 32, orig.

6

1900 mai 7, Viena. Ilie Bărbulescu, cere ministrului cultelor și instrucțiunii publice să dispună a i se trimite cheltuielile de întoarcere din străinătate unde și-a trecut doctoratul în Filologia slavă.

Domnule ministru,

Fostul ministru al instrucțiunii publice, domnul T. Ionescu, crezuse, în octombrie trecut, că deși am luat, în iulie 1899, doctoratul în Filologia slavă, ar fi totuși bine să-mi mai *prelungescă bursa* pe anul acesta școlar 1899—1900 ; aceasta în urma avizurilor particulare ale domnilor profesori B. P. Hasdeu și I. Bogdan. Încerezut și eu în acea hotărâre, am plecat, chiar în octombrie 1899 la Leipzig, ca să ascult și pe profesorul Leskien. De atunci însă și pîn-acum n-am mai primit absolut nimic din bursa care o credeam în chip indiscutabil prelungită. N-ar fi poate frumos, domnule ministru, să vă fac plîngeră, de felul acesta ; socot însă că nici dumneavoastră nu mă veți acuza prea mult, cînd veți ști că eu pe baza unei avizări din partea ministerului, m-am socotit mereu bursier ; și socotind astfel că cel puțin bursa lunară regulată îmi va veni, m-am îndatorat nu numai spre a-mi plăti tipărirea tezei (ceea ce altor bursieri li s-a dat de minister în afară de bursă), dar chiar m-am îndatorat spre a putea trăi. Nici pînă astăzi, încă n-am primit, în mod oficial, nici o știre de la minister despre situația mea în privința burselor ; numai în particular însă aflu că s-a hotărît ca mie să nu mi se mai dea nici o bursă. Plin de mîhnire, aș dori barem, domnule ministru, ca să mi se recunoască că eu față de minister mi-am îndeplinit

datoriile totdeauna cum se cuvine ; căci dintre toți cei trimiși cu mine deodată, acum 4 ani, în străinătate, eu singurul am luat doctoratul încă în anul trecut. Eu nu vreau să zic că ministerul n-ar fi avut dreptul să-mi taie bursa, după cei 4 ani ; ci numai că aceasta ar fi putut-o face acum cîteva luni, cunoscîndu-se aceasta. Cei care se trudesec, și dau dovadă de oarecare hărnicie, ar trebui să vadă și oarecare incurajare morală. Eu știu, domnule ministru, că dacă și un lucru mic, ca bursa mea, ar fi fost sub directă supraveghere a dumneavoastră, ar fi avut o altă dezlegare favorabilă mie, cum a avut-o din partea domnului ministru T. Ionescu. Vreau numai să mă pîng către dumneavoastră, că un bursier care-și face, în mod deosebit, datoria, ar fi meritat și de la alții, sub a căror mină îi era bursa, o mai multă atenție : eu am făcut cererea către „Administrația școalelor“ prin noiembrie trecut.

Fiindcă nu-mi stă cu putință — lipsa materială mă silește — să mai stau în străinătate, unde aș fi dorit să mai ascult pe profesorul Iagie ; *respectuos vă rog, domnule ministru, să binevoiți a dispune să mi se trimită cheltuielile de întoarcere.*

Încerezut în sentimentele dumneavoastră de ajutorare, vă rog totdeodată, domnule ministru, să binevoiți a primi și expresiunea profunde mele stime.

Ilie Bărbulescu

XVIII, Edelhofgasse 13, Wien

Viena, 7 mai 1900

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 107/1899, f. 171—172, orig.

7

1903 noiembrie 11, Paris. D. Pompeiu cere administratorului Casei școalelor, M. Popescu, să-l sprijine pentru obținerea unui ajutor din partea ministerului.

Stimate domnule Popescu,

Înainte de a veni la obiectul propriu al acestei scrisori, cu recunoștință, pentru bunătatea ce ați avut de a-mi permite să mă adresez dv. în împrejurările grele în care mă aflu.

Mă folosesc dar de această binevoitoare permisiune pentru a expune situația mea actuală.

Sînt deja în Paris, de cîțva timp și mi-am reluat studiile, dar mă găsesc în cea mai grea situație materială.

La plecarea din țară, neavînd destui bani, am trebuit să las familia în Ploiești și, se-nțelege, i-am lăsat și de cheltuielă, încît eu, plătindu-mi drumul am ajuns aici abia cu ce să subzist pînă la sfîrșitul lunii.

Pe lîngă aceasta, în situația în care mă găsesc acum : familia (nevasta cu 5 copii) în Ploiești, eu în Paris — și mica sumă ce-mi revine lunar de la catedra de institutor trebuie să se împartă în două, încît vedeți, stimate d-le Popescu, cu cîte greutate am de luptat.

E drept că mi-am propus să caut aici și cîteva lecții, dar pîn-acum nu le-am găsit — și nevoile vieții nu ne dau răgaz.

În aceste grele împrejurări am făcut alăturata cerere de ajutor, pe care mi-am permis a v-o trimite dv., rugându-vă, în același timp, să puneți, dacă se poate, un cuvânt de sprijin, pe lângă d-l ministru.

În caz cînd ar fi cu putință să mi se acorde un ajutor aș dori ca suma încuviințată să mi se trimită la Paris — nu prin Legația de aci, ci prin vreo bancă din Paris, căci, nu știu cum să explică lucrul, dar sumele ce vin prin Legație ajung mai totdeauna tirziu la destinație.

Terminînd sper că îmi veți ierta deranjamentul ce vă pricinuiesc și vă rog să primiți încredințarea sentimentelor de stimă și recunoștință ce vă păstrează

devotatul dv.
D. Pompeiu
42, rue Daubenton
Paris — V^c

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 91/1903, f. 373. orig.

8

1903 decembrie 11, Paris. D. Pompeiu mulțumește aceluiași M. Popescu pentru ajutorul de 300 de franci primiți din partea Casei școalelor, împărțîndu-i totodată și cite ceva din activitatea sa științifică.

Stimate domnule Popescu,

Am primit, prin Banque de Paris et des Pays-Bas, suma de 300 franci din partea Casei școalelor și vă mulțumesc, cu recunoștință, pentru bunătatea ce ați avut de a vă interesa de soarta mea — mai ales în împrejurările grele prin care trec.

După un obicei, pe care l-am adoptat chiar din primii ani de studiu, am alăturat totdeauna la cererile de ajutor — ca piese justificative — și certificatele de examene. De astădată însă, nemai-avînd examene de trecut (căci sint deja licențiat) am crezut totuși nimerit, ca o probă de activitate, să rezum o parte din lucrarea mea pentru doctorat și să o comunic Academiei de Științe din Paris. Această comunicare a și apărut în jurnalul Academiei : *Comptes-Rendus des Séances de l'Académie de Sciences* ; nr. 21 (23 nov. 1903).

Aș fi dorit să vă pot trimite și dv., ca un omagiu de recunoștință, numărul din *Comptes-Rendus* cu nota mea, dar jurnalul Academiei nu se vinde cu numărul — și, mijloacele mele nu-mi permit a lua un abonament. În orice caz, cei ce se ocupă de Matematică vor putea consulta *Les Comptes-Rendus* la Biblioteca Universității din București.

Mulțumindu-vă încă odată pentru interesul ce binevoiți a-mi purta, vă rog să primiți expresiunea sentimentelor de recunoștință ce vă păstrează

devotatul dv. D. Pompeiu

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 91/1903, f. 382. orig.

9

1903 iulie 26, Berlin. Simion C. Măndrescu, bursier al statului pentru a studia limba și literatura germană, cere ministrului cultelor și instrucțiunii publice să-i prelungească bursa pînă la 1 ianuarie 1904.

Domnule ministru.

Subsemnatul Simion C. Măndrescu, profesor la liceul național din Iași și bursier al statului pentru limba și literatura germană, am onoarea a vă face cunoscut, că am trecut cu succes examenul de doctorat la Universitatea din Berlin.

Deoarece însă examenul l-am trecut chiar la sfîrșitul semestrului de vară, n-am putut să-mi tipăresc teza de doctorat, — tipărirea trebuind să se facă sub controlul unuia dintre profesorii examinatori —, și deoarece semestrul de iarnă nu începe decît pe la sfîrșitul lui octombrie, vă rog să binevoiți a-mi prelungi bursa pînă la 1 ianuarie 1904 pentru a putea termina definitiv.

Primiți, vă rog, d-le ministru, asigurarea stimei mele.

Simion C. Măndrescu

Berlin 26 iulie 1903

(Rezoluție) : 3.VIII.903. Se aprobă prelungirea pînă la 1 ianuarie.

Haret

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 103/1903, f. 56. orig.

10

1905 noiembrie 5, Berlin. Ion Ursu aduce la cunoștința administratorului Casei școalelor activitatea sa la universitățile din Germania.

Domnule administrator,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință că am părăsit Universitatea din München, de care am fost distins în timpul din urmă cu un premiu în bani pentru lucrările de la seminar — distincție, care nu știu să se mai fi dat la vreun străin — și m-am reinscris la Universitatea din Berlin la următoarele cursuri :

1. Prof. Lenz, Renaștea și Reforma.
 2. „ Hintre, Nașterea statelor moderne.
 3. „ Bregsig, Contactul germanilor cu romanii.
- Afară de acestea urmez la exercițiile paleografice ale prof. Tangl cum și la seminarul prof. Lenz și la cel slav ic al prof. Brückner.

Făcîndu-mi din Economia politică a 2-a specialitate urmez și un curs al prof. Wagner.

Aducîndu-vă acestea la cunoștință și rugîndu-vă să mă onorați și în viitor cu încrederea d-voastră, vă rog să primiți, domnule administrator, asigurarea distinsului meu respect.

Berlin 5 nov. 05 st.n.

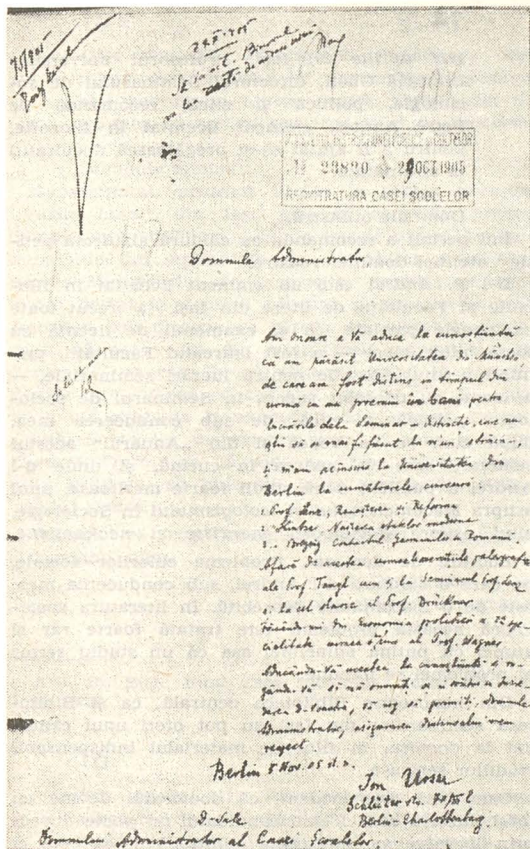
Ion Ursu

Schlüter str. 70/III e
Berlin — Charlottenburg

(Rezoluție) : 29.X.905. Se ia act. Biroul va lua notă de adresa nouă.

ss. indescifrabil

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 141/1905, f. 198. orig.

1905 noiembrie 5. Scrisoarea lui Ion Ursu către administratorul Casei școalelor (doc. 10)

11

1907 decembrie 18, Paris. I. Ursu aduce la cunoștință ministrului cultelor și instrucțiunii publice activitatea sa în capitala Franței rugându-l totodată să-i acorde un ajutor din fondul Casei școalelor.

Domnule ministru,

Cu profund respect viu să vă aduc la cunoștință activitatea mea din cele 6 luni, de când mă aflu în capitala Franței.

Terminându-mi studiile în Berlin, m-am apucat să scriu, pe baza unor documente de mîna I-a — mai multe volume de rapoarte de la Constantinopol din I-a jumătate a v. XVI-lea — publicate în Austria și Ungaria, dar necunoscute de istoricii francezi, și pe baza publicațiilor și a documentelor inedite, găsite în arhivele de aici, în franțuzește, o operă, care sper să aducă foloase reale istoriei franceze din I-a jumătate a v. XVI-lea: „Politica orientală a lui Francisc I” (La politique Orientale de François I-er). În curînd voi putea-o da la tipar. Vor fi aproximativ 180—200 pagini de tipar.

În timpul din urmă m-am apucat să copiez, cu intenția de a-l edita, un manuscris italian inedit,

găsit în arhiva Bibliotecii naționale de aici, ce cuprinde istoria turcească de la a. 1429—1513. Autorul, care se cheamă Angiolello, a trăit la Curtea sultanilor. Scriind din propria-i vedere, scrierea lui e cel mai prețios izvor nu numai pentru istoria turcilor, dar și pentru a țărilor vecine, între care și țările române. Angiolello a luat parte la expediția lui Mohamed contra lui Ștefan cel Mare (1476) făcînd o bogată și frumoasă descriere a bătăliei de la Războieni și a Moldovei, în special a Sucevii. Cuprinde 240 p. f-o.

Dorind foarte mult ca aceste 2 opere să vadă lumina zilei, viu cu profund respect, domnule ministru, să vă rog, să binevoiți a-mi înlesni materialicește această sarcină, mai presus de puterile mele, acordîndu-mi, din fondul Casei școalelor, un ajutor în suma, pe care o găsiți cu cale.

Rugîndu-vă să binevoiți a mă onora cu încrederea d-voastră și pe viitor, vă rog, domnule ministru, să primiți asigurarea deosebitului respect ce vă păstrez.

Paris 18 dec. 07

I. Ursu
Rue Linné 5.

(Rezoluție): 13.XII.907. Se va comunica, că pînă la 1 aprilie) nu-i putem da nimic. Dacă vrea, să pregătească publicația, și în anul viitor îi putem acorda un ajutor maximum de 1.500 lei.

Haret

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 168/1907, f. 96—97, orig.

12

1908 martie 18, Heidelberg. Scrisoarea adresată de Panait Cerna ministrului cultelor și instrucțiunii publice prin care solicită o mică subvenție din fondul cultural al ministerului sau al Casei școalelor pentru continuarea studiilor universitare în Germania.

Domnule ministru,

Vă rog să mă iertați de îndrăzneala ce iau de a vă adresa scrisoarea aceasta. Am făcut-o îndemnat de cele ce știu și eu despre activitatea dumneavoastră publică și fiind încredințat că nu veți găsi deșartă rugăciunea mea, dacă veți binevoi a lua informații despre mine.

Sînt fiu de țăran dintr-un sat din Dobrogea. Am rămas fără tată de mic; mamă-mea trăiește și acum la țară și n-are nici o avere. Am terminat liceul din Brăila, muncind ca să-mi agonisesc traiul; am urmat apoi Facultatea de litere și filozofie, dînd lecții particulare și trăind în sărăcie. Publicînd însă în vremea asta mai multe poezii în „Semănătorul” și alte reviste, citiva profesori al mei de la Universitate s-au interesat de mine mai de aproape și mi-au procurat apoi și mijloacele de a pleca în străinătate pentru cîteva luni. Dorind să-mi sfîrșesc studiile universitare aici (cu luarea doctoratului), spre a fi apoi mai folositor țării mele, în cercul meu de activitate, viu la d-voastră cu rugămintea de a-mi acorda din fondul cultural al ministerului sau al Casei școalelor o mică subvenție cel puțin pe un an de aci înainte. Poate aș fi prezumțios

dacă v-aș ruga să-mi dați acest ajutor, în vederea celor ce am scris pînă acum. Aș putea însă răsplăti acest ajutor prin activitatea mea viitoare, printr-o muncă mai apropiată de școală : adîncindu-mă în studiul literaturii germane și al celei engleze, aș putea traduce în românește operele clasice din aceste literaturi. Știu că d-voastră urmăriți înființarea unor biblioteci școlare care să pună la îndemna elevilor din liceele noastre mijloace mai întinse de cultură serioasă ; cred că într-o asemenea întreprindere de cultură ar avea loc și mici broșuri cu traduceri bune din literaturile străine. Contribuții de acest fel la acele biblioteci m-aș încumeta să aduc și eu cu vremea.

În orice caz, vă pot asigura, domnule ministru, că anii ce i-aș petrece la o universitate de aici, cu ajutorul d-voastră, n-ar fi pierduți. Sînt în mine destulă putere de muncă și am sentimentul datoriei ; într-un fel sau altul, cultura mai adîncă ce aș căpăta-o aici, aș pune-o la întoarcerea mea în țară, după puterile mele, în slujba acelei opere de luminare și de înălțare a neamului, care vă este și d-voastră ait de scumpă.

Vă rog încă odată să iertați îndrăzneala mea și să primiți încredințarea respectului ce vă păstrează
Heidelberg, 18 martie 1903 P. Cerna

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 206/1908, f. 46—47, orig.

13

1910 noiembrie 1. Panait Stanciof-Cerna cere administratorului Casei școalelor să intervină pe lângă Prefectura poliției capitalei pentru a-i elibera un certificat din care să reiasă că Panait Stanciof din Cerna e același cu Panait Cerna.

Domnule administrator,

Subsemnatul Panait Stanciof-Cerna, bursierul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii în Germania, scoțînd din greșeală pașaportul sub numele Panait Cerna, am întâmpinat dificultăți la înscrierea mea la Universitatea din Leipzig și pentru aceasta am onoare a vă ruga să aveți deosebita bunăvoință de a interveni pe lângă Prefectura poliției capitalei ca să-mi elibereze un certificat de identitate cum că Panait Stanciof din Cerna din certificatele mele de studii e același cu Panait Cerna din pașaportul cu nr. 27137 eliberat în ziua de 13 octombrie 1910 de Prefectura poliției capitalei ; sau că Panait Stanciof e cunoscut sub numele de Panait Cerna și că e una și aceeași persoană : Panait Stanciof-Cerna. Primiți vă rog încredințarea stimei mele.

Panait Stanciof-Cerna

1 noiembrie 1910

(Rezoluție) : Petiționarul este trecut ca bursier al fondului „Iosif Niculescu”, pentru studiul limbilor germanice cu aplicare la estetică, sub numele de Panait Stanciof-Cerna.

/ Șeful biroului
I. Constantinescu

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 212/1910, f. 123, orig.

14

1914 aprilie 29, Iași. Profesorul universitar Dimitrie Gusti, directorul Seminarului de sociologie, politică și etică, recomandă pe Petre Andrei, eminent licențiat în filozofie, pentru a fi ajutat să-și pregătească doctoratul în străinătate.

Domnule ministru,

Îmi permit a recomanda cu căldură alăturata petiție * atenției domniei voastre.

D-l P. Andrei este un eminent licențiat în filozofie al Facultății de litere din Iași : a trecut toate examenele parțiale, ca și examenul de licență cu toate bilele albe, — a fost laureatul Facultății, primind premiul filozofic pentru lucrări seminariale, — a lucrat cu deosebit succes în Seminarul de sociologie, politică și etică, de sub conducerea mea, după cum se va vedea și din „Anuarul” acestui seminar, care va apărea în curînd, și unde d-l Andrei a publicat două studii foarte meritoase, unul asupra *Mecanicismului și teologismului* în Sociologie, altul asupra *Sociologiei marxiste și neokantiene*.

Lucrare de doctorat, Problema culorilor sociale, pe care o studiază d-l Andrei, sub conducerea mea, este de o însemnătate deosebită. În literatura sociologică această problemă este tratată foarte rar și atunci cu puțină adîncime, așa că un studiu serios al problemei se impune.

Din nenorocire Biblioteca centrală, ca și Biblioteca seminarilor din Iași nu pot oferi unui candidat la doctorat în filozofie materialul indispensabil studiilor serioase.

Cum însă este evident, că doctoratul devine cu totul iluzoriu atunci cînd candidatul nu poate dovedi prin lucrarea sa maturitate științifică și că este la înălțimea cerințelor științei de astăzi — iată cum trebuie constatată că Universitatea din Iași, din lipsă de mijloace științifice, se vede în imposibilitate de a concerne un titlu similar celui din străinătate, dacă candidatul la doctorat nu va beneficia de informațiile științifice ale bibliotecilor străine.

Pentru aceste motive, domnule ministru, vă rog să binevoiți a satisface legitima cerere a petiționarului P. Andrei. În liniștea bibliotecilor străine și sub auspiciul binefăcător al unei culturi adevărate candidatul la doctorat în filozofie, cu specialitatea sociologie, d-l Andrei, care este așa de admirabil înzestrat cu frumoase însușiri intelectuale, de sigur, va duce la bun sfîrșit lucrarea sa de doctorat, începută în Iași, contribuind astfel, cu o operă de reală valoare, la mica noastră mișcare științifică din țară.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea perfectei mele considerațiuni.

Iași, 29 aprilie 1914

Strada Asachi, 8

Dimitrie Gusti,
profesor la Universitatea din Iași,
Directorul Seminarului de sociologie,
politică și etică.

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 275/1914, f. 56—57, orig.

* Este vorba de cererea de ajutor adresată de P. Andrei ministrului.

15

(1914 mai 27), Leipzig. E. Panaitescu cere ministrului cultelor și instrucțiunii publice să-i acorde un ajutor pentru plata taxei de examen și pentru tipărirea tezei de doctorat.

Domnule ministru,

Subsemnatul, profesor titular la școala normală „Vasile Lupu” din Iași, sint în concediu pentru completarea studiilor mele de istorie antică la universitățile din străinătate, cu un ajutor anual din partea Ministerului de Instrucție. Studiile pe care le-am urmat în deosebi precum și aprecierile profesorilor, sub direcțiunea cărora am lucrat în seminarii, să pot vedea din certificatele universitare și personale, pe care le-am alăturat anual la cererile pentru prelungirea concediului. Acum sint în ajun de a mă prezenta la examenul de doctorat. Pentru achitarea taxelor de examen cum și spre a putea să-mi tipăresc teza vă rog, cu adînc respect, domnule ministru, să binevoiți a-mi acorda un ajutor și anul acesta.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea respectului meu.

E. Panaitescu

Leipzig, Robert Schumann
str. 2. p. 1.

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 275/1914, f. 84, orig.

16

1919 august 11, Blankenberghe. Scrisoarea adresată de Șt. Bezdechi administratorului Casei școalelor în legătură cu situația sa militară și cu activitatea lui în străinătate.

Stimate domnule administrator,

Am primit la Legația din Bruxelles următoarea invitație din partea Mînist(erului) Instr(ucțiunii) Publice, de a da lămuriri asupra situației mele militare :

„În referire la adresa dv. (a Legației de aci) nr. 635, prin care recomandați cererea d-lui Șt. Bezdechi, avem onoarea a vă ruga să puneți în vedere sus-numitului să ne arate situația sa militară precum și motivele pentru cari nu s-a înapoiat la timp în țară”.

Prefer să adresez răspunsul direct la dv., mai ales că cu prilejul acesta pot să vă fac și cîteva întrebări de ordin particular.

Relativ la situația mea militară pot să vă informez că am fost reformat în 1912 la București, de gen. Călinescu, și revizuit în 1915 la Galați. Actul doveditor pe care-l aveam cu mine în Germania mi-a fost luat de nemți cînd am trecut granița spre Danemarca în 1916, 10 august. Copie după acest act veți primi din partea Cercului de recrutare din Prahova, prin cineva din familia mea.

Relativ la a doua întrebare, am onoarea să vă răspund că lipsa de mijloace a fost aceea ce m-a silit să rămîn pe loc. În urma unui apel al meu, am primit în sept(embrie) 1916 o telegramă din partea d-lui Părvan, prin care-mi anunța că mi

s-au trimis bani să mă întorc în țară ; banii aceia însă nu i-am primiț niciodată.

De altfel, din 1917, am fost atașat ca interpret pe lângă Legația ce se înființase la Copenhaga, și în această calitate retribuit cu 80 de kr. pe lună, am făcut ce mi-a stat în labelele mele mijloace, să fiu de un ajutor celor doi miniștri, d-nii Rășcanu și Trăsnea-Grecianu, ce-au funcționat la sus-numita Legațiune.

Și acum, ca să trec la altă ordine de lucruri, îmi dați voie să vă adresez următoarele întrebări :

I) Dacă, avînd în vedere că traiul la Bruxelles e tare scump (cea mai ieftină pensiune costă lunar 225 franci belgieni, sumă care singură mi-ar înghiți aproape tot la ceea ce se reduc cei 300 lei românești în cazul cînd ați hotărî să mi se servească iar bursa), ați fi dispus să cumpărați trimestrial cîte o traducere din autorii clasici, după alegerea d-voastră ? (Am și început să pregătesc o culegere de poezii grecești și „Despre gospodărie” a lui Xenofon).

II) Dacă ar fi binevenit un studiu sau o traducere asupra școlilor medii din Danemarca, o instituție foarte interesantă în viața culturală a popoarelor nordice ?

III) Dacă ați fi înclinat în principiu să editați prin Casa școalelor un roman de circa 350 pagini, pe care l-am scris în timpul din urmă, căutînd să zugrăvesc după datele furnizate de fratele meu ce a stat mai bine de un an și jumătate în captivitatea nemțească, viața pe care au dus-o prizonierii civili români în lagărele din Germania ? (bineînțeles după ce manuscriptul ar fi supus unui examen prealabil).

În așteptarea unui răspuns, și mulțumindu-vă de interesul ce ați binevoit să-mi arătați întotdeauna, rămîn

Al. d-voastră devotat

Șt. Bezdechi

Rue van Maerland 51 Blankenberghe

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 305/1919, f. 11, orig.

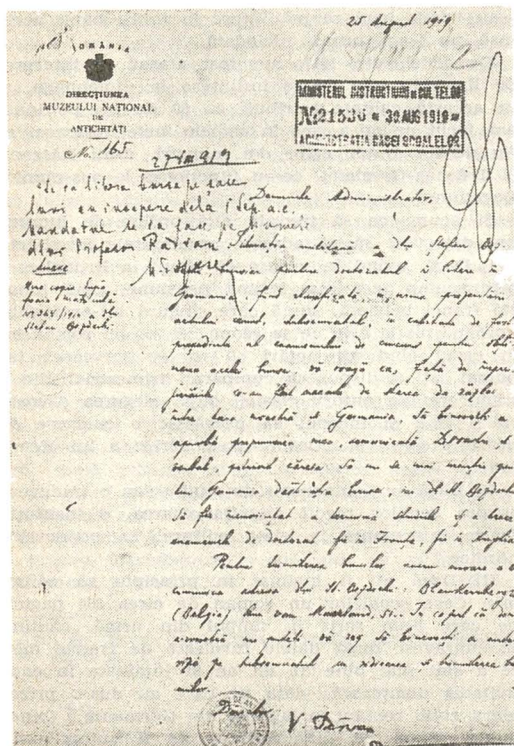
17

(1) 1919 august 25. Scrisoare adresată de Vasile Părvan, directorul Muzeului național de antichități, administratorului Casei școalelor în legătură cu bursa lui Șt. Bezdechi.

Domnule administrator,

Situația militară a d-lui Ștefan Bezdechi, bursier pentru doctoratul în litere în Germania, fiind clarificată în urma prezentării actului cerut, subsemnatul, în calitate de fost președinte al examenului de concurs pentru obținerea acelei burse, vă roagă ca față de împrejurările ce-au fost create de starea de război între țara noastră și Germania, să binevoiți a aproba propunerea mea, comunicată d-voastră și verbal, potrivit căreia să nu se mai mențină pentru Germania destinația bursei, iar d-l Șt. Bezdechi să fie încuviințat a termina studiile și a trece examenele de doctorat fie în Franța, fie în Anglia.

Pentru trimiterea banilor avem onoare a vă comunica adresa d-lui Șt. Bezdechi : Blankenberghe

1919 august 25. Scrisoarea lui Vasile Pârvan către administratorul Casei școalelor (doc. 17)

(Belgia) Rue van Maerland, 51. În cazul că domnia voastră nu puteți, vă rog să binevoiți a autoriza pe subsemnatul cu ridicarea și trimiterea banilor.

Director,
V. Pârvan

(Rezoluție) : 27.VIII.1919. Se va libera bursa pe șase luni cu începere de la 1 septembrie a.c. Mandatul se va face pe numele d-lui Profesor Pârvan.

M. Popescu

Arh. St. Buc., fond Casa școalelor, dosar 305/1919, f. 9, orig.

Résumé

La publication de ces documents relatifs aux jeunes roumains qui bénéficiaient des bourses à l'étranger à la fin du XIXe siècle et dans les deux premières décennies du siècle suivant représente une contribution de l'auteur à l'éclaircissement du commencement de l'activité des certaines grandes personnalités de la science et de la culture roumaine et même universelle. Nous pensons, en premier lieu, à Nicolae Iorga, phénomène unique de l'histoire roumaine, personnalité remarquable de la culture universelle, à Gheorghe Marinescu, savant de taille

mondiale, fondateur de l'école roumaine de neurologie, pionnier de la recherche histo-chimique du système nerveux, à Dimitrie Pompeiu, mathématicien prestigieux, auteur des définitions des fonctions que portent son nom et aussi des notions de „dérivée aréolaire“ et de „distance entre deux ensembles fermés“, à Petru P. Negulescu, philosophe déterministe, critique de l'empirisme subjectiviste et de l'apriorisme qui a fondé sa conception sur les données de la science et a abouti aux conclusions athéistes et, en général, matérialistes, à Mihail Dragomirescu, esthéticien et critique littéraire, fondateur et directeur de la revue „Convorbiri critice“, partisan de l'autonomie psychologique dans la recherche littéraire.

Les documents publiés concernent aussi les professeurs Victor Anastasiu, Ilie Bădulescu, Ștefan Bezdechi, Simion C. Măndrescu, Emil Panaitescu, Ioan Ursu, le sociologue Petre Andrei, le poète Panait Cerna, l'homme politique Ioan G. Duca.

L'auteur met en évidence l'appui reçu par les boursiers de la part de l'état, de la Maison des écoles, des grandes universités de France et d'Allemagne, des personnalités roumaines marquantes comme Titu Maiorescu, Alexandru Odobescu, Spiru Haret, Vasile Pârvan, Dimitrie Gusti, dr. Constantin Istrati et étrangères comme Gabriel Jean Jacques Monod, Munier-Chalmas etc.

Précis

This documents, concerning Romanian scholars at foreign high schools at the end of XIX-th century and after, up to the twenties of our century, help the reader to become, acquainted with the beginning of gret men's activity in Rumanian science and culture, such as N. Iorga, a proeminent personality of universal historiography ; G. Marinescu, world-renown scientist and founder of the Romanian school of neurology, a pioneer in histo-chemical research of nervous systems ; D. Pompeiu, another remarkable scientist, which defined the mathematical functions bearing his name and the new concepts of "areolar derivative" and "distance between two closed masses" ; P. N. Negulescu, a determinist philosopher and censor of subjective empirism and apriorism, which based his outlooks on scientific data and atheistic thinker and literary critic, founder and director of materialism ; and M. Dragomirescu, aesthetician the "Critical Talks" review supporter of psychological autonomy in literary critique.

There are also some documents reporting on various scientists and scholars, writers and political men (V. Anastasiu, P. Andrei, I. Bădulescu, S. Bezdechi, P. Cerna, I. G. Duca, C. Măndrescu, E. Panaitescu, C. Simionescu, I. Ursu). The author evidentiates also the assistance and help granted to these scholars by Romanian state officials, the Schools Office, the staff of big French and German universities and some cultural personalities as such (T. Maiorescu, Al. Odobescu, Sp. C. Haret, V. Pârvan, D. Gusti, C. Istrati, G. Monod, Munier Chalmas a.s.o.).

PROIECTUL Dr. GH. CUCIUREANU PENTRU AȘEZĂMINTUL MEDICAL AL MOLDOVEI

EMIL GHEORGHIU

În anul 1851, dr. Gh. Cuciureanu* „al filozofiei, medicinei și chirurgiei doctor, postelnic, primar al spitalului și al mai multor societăți științifice membru“ prezenta domnitorului Grigore Alexandru Ghica v.v. un proiect pentru așezămintul medical redactat la Iași¹.

Despre această lucrare nu cunoaștem pînă în prezent mai mult decît cele două succinte referiri făcute de dr. Atanasie Fătu² și de dr. Iacob Felix³ cu privire la existența unui codice al serviciului sanitar, alcătuit de dr. Gh. Cuciureanu, ambii exprimîndu-și regretul că lucrarea nu s-a publicat. Considerăm o datorie de onoare scoaterea la lumină a acestei monumentale lucrări care anticipează toate inițiativele organizatorilor noștri de sănătate din secolul al XIX-lea (dr. C. Davila, I. Felix etc.).

Reținem faptul că unele realizări importante din domeniul organizării sanitare a Moldovei au fost anticipate de dr. Cuciureanu. Printre acestea menționăm: înființarea în 1852 la Iași a institutului Gregorian cu maternitate și școală de moșit, adoptarea în 1854 a unei taxe farmaceutice pentru Moldova, lucrare de interes economico-sanitar preconizată de dr. Cuciureanu, înființarea în 1855 a gre-

* Născut la Botoșani în 1814, Gh. Cuciureanu începe studiile medicale în 1831 la München, le continuă la Heidelberg iar în 1837 obține doctoratul în medicină la Viena. Întreprinde călătorii de studii în Germania, Anglia și Franța, fapt care i-a permis să cunoască bine legislațiile și sistemul de organizare sanitară ale occidentului, aceasta servindu-i la elaborarea lucrării sus-menționate.

A ocupat funcții de răspundere în administrația sanitară a Moldovei (epitrop al spitalului Sf. Spiridon din Iași, ministru al instrucțiunii), printre care și aceea de protomedic (1846—1852). Plecarea sa din funcția sus-amintită explică în parte și motivul pentru care lucrarea a rămas nepublicată.

¹ Bibl. Acad. R. S. României, secția Manuscrise, A. 2149. Lucrare monumentală de dimensiuni cu totul neobișnuite pentru epoca respectivă — 451 pagini și 1 000 paragrafe — a fost solicitată autorului de către sus-amintitul domnitor din interesul pe care acesta îl manifesta pentru ramura sănătății publice. La 25 ianuarie 1851, protomedicul Cuciureanu prezenta proiectul domnitorului, exprimîndu-și toată dorința ca să fie bine primit spre a „produce isprăvi mintuitoare“ în domeniul sănătății publice a Moldovei.

Acesta este alcătuit din trei părți: Rînduiala medicală, Poliția medicală, Medicina legală.

Economia lucrării: format 35/31, marginea 5 cm, prima parte se întinde pe un număr de 47 pagini și 40 paragrafe, partea a 2-a pe 374 pagini și 874 paragrafe, iar partea a 3-a pe 31 pagini și 82 paragrafe. Tabla de materii analitică a lucrării (Anexa I) reușește să ne dea o imagine a concepției organizatorice a doctorului Cuciureanu asupra problemelor sanitare ale epocii.

² I. Felix, *Istoria igienei în România în secolul al XIX-lea*, București, 1901, p. 9.

³ Gh. Crăniceanu, *Literatura medicală românească*, București, 1907, p. 24.

miului spîteresc din Moldova iar în 1857 a școlii pregătitoare de farmacie, patronată de această instituție, deschiderea în 1859 la Iași a unor cursuri de chirurgie organizate de dr. C. Negură.

În același context mai adăugăm și faptul că, încă din primul an de domnie, Cuza a solicitat d-rului Cuciureanu — în vederea reorganizării activității spitalicești în Principatele Unite — un raport cu privire la această problemă.

De reținut este faptul că dr. Gh. Cuciureanu reușește să dea, în 1851, prima lucrare de mari proporții care cuprinde întreaga problematică sanitară și de prevederi sociale a țării, într-o formă care depășește tipul obișnuit al unui act normativ. Lucrarea sa îmbracă mai degrabă forma unui compendiu de organizare sanitară, autorul situîndu-se astfel în fruntea marilor organizatori sanitari ai veacului trecut din țara noastră.

Dacă Davila, prin funcțiile deținute reușește să realizeze binecunoscutele măsuri sanitare, românul Cuciureanu rămîne pentru posteritate primul teoretician și legislator al medicinei sociale moderne în țara noastră, lucrarea sa fiind redactată cu trei ani înainte de sosirea în Tara Românească a doctorului C. Davila.

În „Precuvîntare“ dr. Cuciureanu prezintă cauzele care au dus la alcătuirea acelei opere. Domnescul apostih din 31.III.1850 aprecia că: „în urma cercetării cu deamănuntul“ a situației înfățișată de protomedic, toate acele lucrări „merită a fi luate în băgare de seamă ca niște neapărate trebuinți spre îmbunătățirea sănătății publice și că nevoia cere alcătuirea unei organizații medicale cu a căreia preluare sfatul găsește de cuviință a să însăroina pe protomedicul“.

Prin „luminatul avis“ nr. 51 din 4 august 1850, domnitorul dispune ca dr. Cuciureanu să fie însărcinat cu preluarea proiectului. Răspunzînd înaltei chemări — arăta dr. Cuciureanu — „am simțit cel mai viu îndemn de a mă ocupa după puterile mele cu preluarea acestui obiect și cu toate că, chiar obiectul acestei îndeletniciri era în a lui întregime și în mare parte pentru Moldova, m-am luptat cu aceste greutăți sirguindu-mă a da cît mai pe scurt un cadru întreg despre principiile de căpetenie pentru administrația sănătății publice, cu scop ca să slujească cîrmei de sistemă, funcționarilor de normă, publicului spre lămurirea intereselor sale în această privire“.

În partea întâia, intitulată „Rînduiala medicală“, autorul aduce precizări în ceea ce privește structura organizatorică a „ramului sanitar“, insistînd asupra responsabilităților fiecărui eșalon din conducere. Proiectul arată că suprema conducere „direcția cea mai înaltă cade în sarcina ministrului Treburilor dinlăuntrul“. Acesta analizează rapoartele care-i parvin din partea unui „referendar special“ adică a protomedicului și conduce organul special în sarcina căruia intra administrarea

sănătății publice. Acest organ purta numele de „Inspectia sănătății publice” și trebuia să înlocuiască Comitetul Sănătății. El urma să coordoneze desfășurarea activității colegiului medical, a fizicilor (medicilor) carantinelor, spitalelor precum și a spițeriilor. Legiuitorul stabilește în detaliu obligațiile Inspecției sănătății publice precum și ale directorului său care trebuia să fie neapărat doctor în medicină și bun cunosător al limbii române și al legilor medicale. Vorbind despre atribuțiile colegiului medical și ale veterinarului țării se precizează că funcția acestuia rezultă din necesități economice „spre păstrarea sănătății vitelor trebuitoare pentru economie”. În continuare se stabilesc obligațiile fizicilor ținutali, adică ale medicilor de județ: să „privegheze” ca practica medicală să se exercite numai de persoane calificate, vânzarea leacurilor să se facă numai de persoane „învoite” pentru această îndeletnicire, să supravegheze atent sănătatea gravidelor, a lehzuzelor și a pruncilor. De asemenea, medicii ținutali aveau sarcina să „privegheze” în privința purității aerului, a protecției izvoarelor minerale precum și a bunei funcționări a spițeriilor, să ia măsurile de protecție în cazul de epidemii sau epizootii, să asigure buna funcționare a spitalelor teritoriale, să efectueze la timp vaccinările, să adune materiale necesare alcătuirii monografiilor ținutale și în general să aibă în supravegherea lor tot ce „se atingează” de poliția sanitară. Se prezintă apoi condițiile ce trebuiau îndeplinite pentru a ocupa dregătorii medicale (protomedic, președinte al colegiului medical, director al cancelariei inspecției, precum și directorul spitalelor civile): posedarea titlului academic, a naționalității române și numai în lipsa acestora urmau să fie admiși străini.

Remarcăm mențiunea, pe care autorul o face că „primirea în posturi trebuie să se rezeme numai pe însușirile arătate de candidați, iar înaintarea în funcții să nu se întemeieze decât numai pe meritul adevărat”. Sint precizate criteriile pe baza cărora se puteau ocupa diferitele ierarhii, precum și textul jurământului ce urma a fi depus odată cu intrarea în serviciu. Acestor formalități urmau a fi supuși protomedicul, membrii colegiului medical, veterinarul statului, directorul carantinei etc. Privitor la „relațiile generale ale funcționarilor medicali în timpul slujbei” acestea se stabilesc prin analogie cu ceilalți funcționari administrativi ai statului. Astfel, șeful inspecției sanitare este echivalent în rang cu șeful departamentului averilor bisericești și al învățăturilor publice, directorul spitalelor civile cu directorii celorlalte departamente, funcțiile membrilor colegiului medical cu ale ispravnicilor ținutali etc. Se dau indicații în ceea ce privește comportamentul în relațiile sociale ale slujitorilor în domeniul sănătății.

După stabilirea drepturilor bănești ale funcționarilor medicali se arată diurnele necesare deplasărilor „în timpul slujbei”. În încheierea primei părți autorul stabilește pentru perso-

nalul încadrat în sectorul sanitar și pensie de bătrînețe sau invaliditate, atât pentru ei cât și pentru văduvele și orfanii acestora și normele de pensionare. Se reglementează pensionarea funcționarilor superiori străini cu precizarea că acestora, în cazul părăsirii țării, li se va plăti pensia pe trei ani, urmînd ca după aceea „să li se stingă dreptul de a mai putea pretinde vreodată pensie”.

În partea a doua a lucrării intitulată „Poliția medicală” autorul, în capitolul introductiv, dă o definiție cuprinzătoare a igienei publice, ramură care „întinde către cea mai preincioasă conservare fizică a fiecărui individ; ea urmărește pe om de la zămislirea lui și-l întovărășește în tot cursul vieții sale”.

Autorul arată că măsurile igienei publice se împart în generale și speciale, stabilind direcțiile de desfășurare pentru cele din urmă. Dintre acestea o atenție deosebită este acordată „materialului pentru încălzire”, hranei, vaselor pentru prepararea bucatelor și băuturilor precum și îmbrăcăminte.

În scopul unei bune îngrijiri a sănătății publice, protomedicul fizicii și chirurgii ținutali, precum și tot personalul medical au obligația de a cunoaște bine „chipul traiului”, obiceiurile de hrană și de lecuire populară și tot ce produce vreun fel de vătămare sănătății, vieții oamenilor și vitelor. Cunoașterea factorilor ecologici care ar putea influența starea de sănătate o considera ca o obligație a autorităților sanitare. Astfel, stau în atenția autorului clima, poziția geografică a ținutului, apele și creșterea lor obîsnuită, compoziția chimică, claritatea, temperatura și calitățile lor pentru băut sau folosire tehnică. O atenție specială era acordată apelor minerale și exploatării lor. Se mai considera că trebuie cunoscute și unele elemente de geografie economică ca „starea pădurilor, soiurile de grîne... legumele și verdețurile... plantele otrăvitoare și depărtarea lor de la locurile locuite... vitele domestice”. Așezarea locuințelor și a grajdurilor, calitatea hranei și a băuturii trebuiau, de asemenea, să stea în atenția organelor sanitare. Grijă pentru protecția natalității se reflectă în indicațiile date autorităților de a cerceta dacă „obișnuiesc a uneli femeile îngreutate lucru care poate aduce vătămare rodului de nu sînt dedate la eresuri care le-ar putea amenința născarea, leuzia și pe cei nou născuți cu vreo boală” etc. (respectiv efectele teratogene ale unor preparate abortive). O mare atenție se acorda preocupărilor demografice precum și statisticii medicale a populației. În cuprinsul a cinci paragrafe se preciza în amănunt tehnica ținerii unei stricte evidențe a dinamicii anuale a populației. Tot în cadrul preocupărilor demografice, folosind cadrul legal al „condiții criminale” autorul legiferează normele morale ale conduitei sexuale. Într-o amplă referire, sub titlul „Despre cuvenita înlesnire a însoțitorilor” autorul stabilește criteriile de realizare a căsătoriei, precum și importanța acestei instituții în menținerea echilibrului demografic al populației.

Tot în cadrul măsurilor de protecție sanitară sînt încadrate și îngrijirile speciale ce trebuie acordate „femeilor îngrecate și născătoare”. Dintre acestea amintim: „Apărarea lor de tot felul de înjurări primejdioase... mîrginirea dritului disciplinei casnice... modificările aplicației pedepselor la îngrecate, contribuția ajutorului cuvințios în timpul născării și după născare etc.”. În continuare se arată că „prin grija Inspecției sănătății publice se va înființa la Iași sau în apropiere o școală pentru moașe cu 24 școlărițe, un staționar, o casă de naștere pentru 12 femei „născătoare”, un chirurg și personal de serviciu”. Un spațiu larg — 27 de paragrafe — se acordă criteriilor de asistență obstetricală în Moldova. Tot ca un aspect al grijii autorului pentru sporirea populației sub titlul „Îngrijirea statutului pentru îngrecatele nemăritate” se stabilesc normele de asigurare a unor condiții optime pentru această categorie de femei. În cadrul acestorași preocupări de protecție a natalității, titlul „Despre conservarea rodului în pîntece” stabilește răspunderile pentru tentativele de avort. Grijă față de copil este reflectată în capitole speciale cu denumiri ca: „Îngrijirea pentru pruncii noi născuți”, „Tratația noi născuților”, „Regularea celei dinii hrane a pruncilor”, „Apărarea despre uciderea pruncilor” etc. Se preconizează o casă pentru copiii părăsiți în scopul „de a scuti a lor ființă de neajunsurile morale și sociale”, fixîndu-se cadrul juridic și economic al desfășurării acestei activități, casa pentru copii părăsiți fiind înființată și subvenționată de stat. În încheiere autorul acordă un spațiu larg problemelor tineretului: „Îngrijirea conducerii trebuie să fie îndreptată și către virsele mai mari” în scopul „creșterii priincioase a junimii”. Autorul insistă asupra necesității protecției tineretului, arătînd că acestuia nu trebuie să i se încredințeze sarcini peste posibilitățile fizice și, mai mult chiar „oprește aplicarea pedepselor vătămătoare sănătății. Preconizează cămine de zi pentru copiii muncitorilor „care umblînd toată ziua după lucru nu au cui încredința pruncii lor cei mici”. Pentru asigurarea unei bune educații a copiilor din această categorie socială, propune ca Eforia capitalei să organizeze „o casă cu 3—4 odăi și cu grădina îngrădită, unde să poată fi aduși copii mici între 2 și 5 ani pentru a fi ținuți și îngrijiți peste zi” propunînd și programul de desfășurare a activităților acestei grădinițe. Iată așadar o prefigurare a sistemului de creșe care numai în anii socialismului a putut fi o realitate în țara noastră.

Insistînd asupra importanței pe care o au în apărarea vieții și a sănătății publice măsurile de igienă, autorul se oprește mai întîi asupra condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească locuința: amplasarea și orientarea geografică a acesteia, condiționînd construcția de „revizuirea sanitară a oricărei locuințe noi”, realizînd ceea ce numim azi avizarea sanitară a construcțiilor. Aceleași condiții erau valabile și pentru localurile publice. În cadrul

preocupărilor de igienă apar și dispoziții privind calitatea combustibilului, insistînd asupra utilizării materialului lemnos. În ceea ce privește igiena vestimentară, sub titlul „Despre hainele de priință” autorul insistă asupra educării populației în scopul de a nu folosi haine care i-ar putea aduce vătămarea sănătății. Tot aici se atrage atenția asupra calității alimentelor, băuturilor și vaselor în care se preparau, arătînd că „poliția se va îngriji în tot locul ca să fie de o bună calitate și răspunzătoare scopului hrana, băuturile, vasele pentru bucate” etc., iar Eforiile vor regula prețul obiectelor de hrană potrivit cu valoarea producerii lor. Băile publice trebuiau să fie des revizuite de către fizicii orășenești, iar abaterile de la normele de funcționare stabilite în legea sanitară să fie supuse amenzilor. Măsurile de protecție a celor ce lucrează în locuri și cu materiale vătămătoare sănătății rețin, de asemenea, atenția autorului iar spre evitarea oricăror neînțelegeri enumeră produsele toxice. Interesul acordat de autor acestui articol — circa 20 paragrafe — este, de altfel, justificat dacă ținem seama de reala primejdie pe care o prezenta la epoca respectivă manipularea acestor produse de către persoane neavizate.

Partea a treia numită „Poliția terapeutică” deschide evantaiul unor ample preocupări care apar atunci, cînd cu toate măsurile poliției sanitare și de igienă, „se scrîntește sănătatea publică”. În acest caz intervine poliția medicală sau terapeutică „mijlocînd cu ale ei așezăminte speciale de a reduce starea sănătății prin vindecarea boalelor”. Interesantă ni se pare clasificarea așezămintelor care stau la dispoziția poliției medicale „spre îndreptarea sănătății vătămăte”. Ele sînt de două feluri: „a. morale fiindcă trebuiesc funcționari sanitari înzeștraiți cu cunoștințe a tot felul de boale; b. așezăminte fizice și anume, 1. indirecte, care dau materialul pentru locuire (spîterii și ape minerale) 2. directe, care cuprind măsurile împotriva boalelor sporadice, epidemice și lipicioase ale oamenilor precum și împotriva boalelor vitelor întrebunțate pentru gospodăria casnică, în sfîrșit măsurile ce privesc spitalele publice”. Apreiînd că în etapa respectivă posibilitățile financiare ale statului nu permit înființarea unui învățămînt medical, într-o „școală perfectă de medicină”, propune pentru început, ca prin grija proto-medicului să se organizeze un învățămînt chirurgical civil predat de acei medici existenți în țară care „vor simți chemarea catedrei” și care vor trebui să tipărească și manualele respective (500 exemplare a 15 coli fiecare). Autorul precizează condițiile pe care vor trebui să le îndeplinească aceste lucrări pentru a se admite publicarea și punerea lor la dispoziția elevilor. Cursurile, din care nu lipseau nici cunoștințele veterinare — se desfășurau după o programă analitică bine stabilită, de-a lungul a trei ani, primirea diplomei de absolvire fiind condiționată de depunerea unui amplu jurămint de respectare a legilor sanitare, re-

miale și a instrucțiunilor care privesc pe chirurgi. Interesant este faptul că rolul acestor chirurgi era acela de a acorda ajutorul necesar locuitorilor de prin sate și târguri lipsite de medici. Pentru eficiența activității lor propune instituirea unor mici spițerii portative. Totodată autorul propunea, în afară de leafa anuală de 1200 lei, și unele avantaje pentru acești chirurgi, în scopul de a-i statornici în localitățile unde aceștia urmau a fi repartizați.

Pentru pregătirea teoretică a spițerilor se prevedea înființarea unei școli cu durata de doi ani, elevii urmînd a plăti o taxă de 6 galbeni anual, absolvirea a 4 clase gimnaziale fiind obligatorie. După terminarea studiilor, în urma depunerii unui examen riguros cu formalitățile asemănătoare cu cele prevăzute pentru chirurgi, absolvenții urmau să primească o diplomă în limba latină cu titlul de magistru. De asemenea, o școală de doi ani urma să se înființeze și pentru veterinari. Autorul insistă asupra relațiilor deontologice stabilite între personalul sanitar și stat precum și față de bolnavi și gremii. De asemenea, se preciza atitudinea corpului sanitar față de șarlatani. Relațiile cetățenești ale personalului medical cuprindeau subordonarea către dregătorii statului, prețuirea de către cetățeni, normele de retribuție cît și condițiile eventuale de emigrare. În acest sens, ne reține în mod deosebit atenția atitudinea luată față de personalul sanitar care urma să-și desăvîrșească studiile pe socoteala statului și căruia nu i se permite părăsirea țării fără a plăti contravaloarea învățaturii, respectiv a investițiilor făcute de stat pentru pregătirea sa. Relațiile personalului sanitar cu bolnavii sînt circumscrise în jurul obligațiilor pe care aceștia le au în îngrijirea bolnavilor.

În capitolul intitulat „Îngrijirea pentru buna rînduială a săterilor” autorul prezintă organizarea și practica farmaceutică. Vorbînd despre „Dezvoltarea personalului farmaceutic”, autorul insistă asupra necesității admiterii în învățămîntul farmaceutic, preconizat pentru o durată de trei ani, a tinerilor în vîrstă de 14—15 ani, posesori ai atestatului de patru clase gimnaziale și cu o temeinică cunoaștere a limbii latine.

Din concepția organizatorică a doctorului Cuciureanu se desprinde ideea creării unui gremiu spițeresc cu multiple sarcini.

Un capitol special este afectat reglementării prețurilor la medicamente. Pornind de la unele aspecte economice autorul apreciază ca depășită taxa austriacă din 1836 și consideră necesar să se alcătuiască o taxă a medicamentelor pentru Moldova.

În capitolul intitulat „Taxa medicamentelor și a lucrurilor spitalicești” sînt prezentate peste 600 de produse farmaceutice. În apendicele lucrării este cuprinsă taxa pentru activitățile farmaceutice (Taxa laborum), precum și taxa pentru ambalaje. Autorul propune ca farmaciile să fie redistribuite în teritoriul orașului Iași după un plan stabilit de el însuși. Nu stabilește criterii dar avansează ideea unei

repartiții judicioase eliminînd concentrarea acestora din centrul capitalei.

În încheierea capitolului afectat activităților farmaceutice se reglementează circulația medicamentelor introduse în țară fără învoirea specială a Colegiului medical.

Remarcăm faptul că autorul cunoștea destul de bine problemele farmaciilor afit sub aspect tehnic cît și organizatoric și preconiza unele măsuri care s-au înfăptuit în anii următori.

Astfel, în 1855 se înființează în Moldova gremiul farmaceutic, se adoptă o taxă farmaceutică moldovenească iar în anii care au urmat a avut loc un început de studii farmaceutice în cadrul gremiului.

Aspectele sanitare și economice ridicate de apele și izvoarele minerale au stat, de asemenea, în atenția autorului. „Statul este dator a privilegia apele și izvoarele minerale pentru că acestea sînt mijloace fizice reale de însemnătate foarte mare, spre dobîndirea scopului poliției medicinale, prin urmare el se va îngriji ca cele dintîi să se vîndă sub condiții nimerite și cele din urmă să se înzestreze cu toate îndemnările și să se țină totdeauna în bună stare pentru ca să poată răspunde cu deplinătate scopului vindecării”. Precizînd rolul instituțiilor directe care activează în sprijinul poliției medicale, arată că acestea cuprind măsurile împotriva boalelor sporadice, epidemice și lipicioase, împotriva boalelor vitelor domestice și în sfîrșit, spitalele publice. Un interes deosebit se acordă asistenței gratuite a săracilor.

Asistența medicală și farmaceutică a populației paupere este reglementată de-a lungul a 20 de paragrafe. În afară de gratuitatea asistenței medicale a săracilor, legiuitorul mai prevede în capitolul „Norma leacurilor pentru bolnavii ce se caută pe conta fondurilor publice” gratuitatea pentru copiii părăsiți precum și pentru diferitele categorii de slujitori ai statului, ca ostași de rangurile cele mai de jos, pojarnici, fanaragii și a funcționarilor cu leafa mai mică de 50 de lei pe lună, lipsiți de alte mijloace, a bolnavilor de prin închisori etc. Concepția economică a autorului rezultă și din paragraful următor: „Spre a stăvili după putință netrebnicile cheltuieli pentru medicamente în cazul în care acestea au a se plăti de către cîrmuire, de către obști, de către Casa spitalelor sau de către Cutia săracilor; se statornicește într-adins o normă de care trebuie să se povățuiască toți medicii și hîrurgii Principatului care vor scrie leacul pe conta cîrmuirii a vreunui fond sau a vreunei contribuții ce se face sub administrarea sa sub privegherea publică a cîrmuirii”. Un capitol special este rezervat măsurilor de profilaxie a bolilor epidemice. „Tot personalul sanitar, civil sau ostășesc, precum și toate dregătoriile sînt datorate a raportului neîntîrziat Inspecției de îndată ce s-ar isca undeva vreo epidemie”. Conceptul de epidemie este atribuit de autor împrejurării cînd „în vreun loc cu o populației de mijloc de 6—8 pînă la 10 oameni ar pîli tot din acea boală cel puțin 3 oameni”.

Epidemică se socotește îndeobște orice boală care lovește „tot în acel timp într-unul sau în deosebite locuri cu mai multe fețe și se iscă din influența vătămătoare sub a cărei înfrîurire se află expuși mai mulți indivizi”.

Un spațiu larg se atribuie măsurilor ce trebuie adoptate în cazul epidemiei de ciumă orientală, ciuma apuseană (friguri galbene), holeră, vărsat, tehnici de vaccinare etc.

Bolile cronice sînt tratate într-un alt capitol, profilaxiei și tratamentului bolilor venere (boalele sifilitice) acordîndu-li-se o atenție deosebită. Profilaxia turbării trebuia să se facă printr-o atentă observare a comportării animalelor „spre a înlătura prilejul de turbare”.

Aceeași atenție i s-a acordat și profilaxiei epizootiilor vitelor domestice. „Spre priveghearea și aplicația măsurilor trebuitoare la înțimplarea de epizootii, dregătorul și fizicul ținutului vor însărcina cu acestea pe chirurgul ținutului dacă în locul acela nu ar fi vreun alt medic statornic de cîrmuire, atunci cînd epizootia devine amenințătoare Inspectia va trimite la fața locului pe veterinarul statului”.

Problema asistenței medicale din cadrul spitalelor face obiectul unor ample expuneri. Spitalele sînt publice și particulare „publice se socotesc acelea care sînt înființate și ținute pe conta cîrmuirii private cînd s-au înființat și se țin din fonduri și venituri care provin de la fețe particulare”. Precizînd că statul în afara spitalelor pentru oștire nu are alte asemenea instituții înființate pe contul cîrmuirii, iar „Sărăcimea și chiar scopurile polițienești reclamă neapărat întemeierea unor așezăminte speciale de această fire” propune ca prin mijloacele de care dispune Casa Sfîntului Spiridon să înființeze spitale în rezidențele ținutale, acolo unde lipsesc asemenea instituții. Fiecare eforie sau obște a vreunui tîrg în care se află rezidența ținutului „va fi datoare a avea un mic spital pentru a da măcar cel dintîi ajutor bolnavilor primejduiți prin silnice întîmplări”. Aceasta ar corespunde azi asistenței de urgență. În continuarea acestei idei, autorul precizează că „alt asemenea institut va trebui să existe pentru căutarea și vindecarea slujbașilor ei lipsiți de mijloace”.

Capitala, avînd cel mai însemnat număr de locuitori, Eforia urma a înființa în afara celor trei spitale, filiale „spre hărăzirea celui dintîi ajutor nenorociților primejduiți prin silnice întîmplări” precum și un spital cu 50 de paturi.

Tot aici urmau a fi îngrijite și femeile desfrinate, molipsite de sifilis. Mai tîrziu urma să fie întemeiate și un institut special, adică un spital, care să servească persoanelor lipsite de mijloace și slujbașii cu lefuri mici „spre a se căuta la întîmplări de boală”. Pînă la

realizarea acestui deziderat, urma ca Spitalul Central din Capitală și filialele sale de prin județe să acorde asistența medicală bolnavilor din cele trei categorii sus-menționate, în limitele paturilor vacante, dar niciodată mai mult de o treime din numărul total al paturilor, celelalte două treimi fiind păstrate pentru „sărăcii cei mai lipsiți”. Spitalele de ocoale pentru săteni urmau a se înființa după ce „Statul va avea hirurgii trebuitori”. În continuare autorul se ocupă de funcționarea Casei Sf. Spiridon. El începe capitolul cu un scurt istoric al acestei Case, arătînd că scopul său a fost acela de a „hărăzi prilejul de vindecare fără plată bolnavilor străini sau lipsiți de tot sprijinul, fără deosebirea nației sau a confesiei”. Se prezintă criteriile de acordare a asistenței medicale, precum și desfășurarea întregii activități sub aspect economic, juridic și medical a acestui așezămînt. Capitolul mai cuprinde reglementarea pe larg a atribuțiilor directorului și vicedirectorului spitalului, precum și a medicilor și chirurgilor primari și secundari. În același spirit este prezentată și funcționalitatea Spitalului din Tg. Neamț, dependent de mănăstirea Neamț, respectiv de departamentul bisericesc, Spitalul evreesc „fondat din înlesnirile anuale ce dă vistieria din venitul taxei în ajutorul nevoiașilor de rit israelit”. Spitalul pentru „smintîții la minte” din Capitală fiind chemat a „ocroti pe toți supușii cu asemenea iubire... ca să nu poată ei primi vătămăre, nici sieși nici altora să nu deie pricină de necuviință, să nu fie obișnuiți de nimeni și să dobîndească cuviinciosul ajutor al vindecării, i se statornicea de asemenea direcții precise de funcționare și dezvoltare în cadrul Mănăstirii Golia. Un deosebit interes prezentau indicațiile de tratarea bolnavilor, autorul cerînd insistent „încetarea crudei tratații căreia îi sînt supuși aici nenorociții bolnavi” și transformarea acestui așezămînt într-o instituție sanitară umanizată „potrivită cu propășirea timpului”; Sfatul administrativ va sili mănăstirea de a întemeia măcar în cuprinsul ogrăzii ei un spital special pentru 15 bolnavi, după principiile aici dezvoltate. Iată deci idei progresiste de dezvoltare și umanizare a asistenței spitalicești. A doua parte a lucrării se încheie cu prezentarea unor idei generoase de înființare și funcționare a unei case pentru infirmi pe care „medicul i-ar însemna că pot și cît pot să lucreze”. Ideea, apreciem, că se apropie de sensibil de ceea ce numim azi ergoterapie.

Partea a treia intitulată „Medicina legală” prezintă preocupările medicinei în general, arătîndu-se că medicina publică se îngrijește de: 1 rînduiala medicală sau poliția medicinei, 2 poliția medicală sau de igiena publică și de poliția terapeutică, 3 medicină dicanicească

(judecătorească)“. Medicina dicanicească, arată autorul, este acea parte a medicinei publice care ne învață cum se pot lămurii prin cercetări medicale, bazate pe principiile cunoașterii naturii și a medicinei, „obiecte ale dritului expuse prihanirii spre a pune prin aceste lămuriri pe judecător în stare de a cunoaște cazul juridic cît se poate mai bine și a hotărî asupra lui pe temeiul legilor“. Prin această înfrîmire asupra aplicației legilor știința medicală se transformă în medicină dicanicească. Ea se împarte, după deosebitile împrejurări ale obiectelor supuse cercetării, în investigații privind omul sănătos, omul bolnav și decedați. Se stabilesc persoanele medicale care au dreptul de a executa lucrări legale și care trebuie „legate“ prin jurămînt pentru perioada cît vor fi în slujba statului. Aceste persoane sînt: fizicul și chirurgia orășenesc precum și medicul tribunalului criminalicesc, iar în țară fizicii și chirurgii ținuturilor, forul suprem fiind Colegiul medical. În această ultimă parte a lucrării se mai dau indicații de procedură în ceea ce privește numirea medicului legist, completarea protocolului care avea să slujească „de temele relației medicale și de act de control asupra acestui visum reperum menit fiind a avea cea mai mare înfrîmire asupra hotărîrii judecătorești și neputîndu-se a se mai prefăce după ce o dată s-au încredințat justiției“.

Formularul de protocol prevedea: „1 supraînsemnarea, 2 introducerea, 3 specificațiunea faptului (species facti), 4 încheierea, 5 subscrierea numelor sau iscălitura“.

În încheiere se arată că instanța supremă colegiului este Facultatea de medicină, iar pînă la înființarea ei Logofeția dreptății și Inspecția sănătății vor alege fiecare cîte doi din cei mai iscușiți doctori de medicină care vor cerceta „sub prezidiul protomedicului în una sau mai multe ședințe cazurile respective“.

În subcapitolul intitulat „Bugetul pentru slujbele medicale“ se stabilesc salariile funcționarilor medicali, bugetul pentru slujba medicală a capitalei, bugetul rezidenților ținutele ale localităților: Tg. Frumos și Tg. Ocnei. Ultimul articol al lucrării — art. 1000 — reflectă viziunea economică a autorului precum și realitatea economică a epocii. „Cheltuielile pentru înființarea deosebitelor instituturi prevăzute de acest așezămînt avînd a se face precum este hotărît, treptat, potrivit băneșilor înlesniri, iar prețul materialurilor și a lucrului nefiind statornice, apoi nici nu se poate așeza aicea bugetul sumelor ce vor trebui atunci spre dobîndirea acelor scopuri filantropice“.

Întreaga lucrare are afit caracterul unui amplu plan de dezvoltare sanitară a Moldovei în perspectivă, cît și al unor măsuri de îmbunătățire imediată a anumitor sectoare ale vieții sanitare moldovene.

Ea cuprinde întreaga problemă a vieții sanitare a epocii și prezintă, după aprecierea noastră, aspecte deosebit de interesante pentru legiuitorul și organizatorul modern de sănă-

tate. Acest fapt conferă doctorului Cuciureanu un loc de cîinste între înaintașii organizării sanitare din România, lucrarea sa fiind prima de acest gen în țara noastră.

Anexa 1

I. RÎNDUIALA MEDICALĂ (paragraf 1—40 ; p. 1—47)

Capul I Cîrmuirea ramului sănătății publice

Secția I-a Privigherea mai înaltă asupra părții medicale (Sfatul Administrativ, Ministerul Treburilor din Lăuntru, Inspecția Sănătății Publice) (paragraf 1—5)

Secția II-a Despre colegiul medical și despre veterinarul țării.

A. Colegiul medical (paragraful 5)

B. Veterinarul țării (paragraf 6)

Secția III-a Cîrmuirea ramului sănătății în ținuturi (fizicii ținuturilor — fizicii orășenești) (7—9)

Capul al II-lea. Relațiile slujbei dregătorilor (9)

Secția I-a Condițiile primirii în slujbă

1 Condițiile generale (10—12)

2 Condițiile speciale (12)

Secția II-a Chipul ocupației posturilor medicale (13—15)

Secția III-a Relațiile generale ale funcționarilor medicali în timpul slujbei (15—29)

Secția IV-a Hotărîrea folosirilor ce se cuvin dregătorilor medicali în timpul dregătorilor lor (29—38)

A. Leafa (29—32)

B. Diurnele pentru drumuri, îndatoririle slujbei (32)

C. Caii pentru drumuri (33—38)

Secția V-a Despre pensiile dregătorilor, a văduvelor și a orfanilor (38—40)

II. POLIȚIA MEDICALĂ (paragraf 40—918 ; p. 47—421)

A. Igiena publică : Introdere (40—47)

Partea I-a : Măsuri speciale

Secția I-a Despre statistica medicală a populației (47—52)

Secția II-a Direcția cuvenită pornirii sexuale (52—57)

Secția III-a Despre cuvenita înlesnire a însoțirilor (57—67)

Secția IV-a Îngrijirea pentru îngrecate și născătoare (67—101)

a Despre învățătura moașelor (73—89)

b Împărțirea moașelor (90—93)

c Sfera lucrării moașelor (93—98)

d Despre mîrginirea moașelor empirice (98—101)

Secția V-a Îngrijirea Statului pentru îngrecate nemăritate (101—110)

Secția VI-a Îngrijirea pentru lehuze (110—112)

Secția VII-a Despre conservația rodului în pîntece (112—118)

Secția VIII-a Îngrijirea pentru pruncii nou-născuți (118—164)

1 Conservația pruncilor care rămîn curînd fără mamă (119)

2 Tratația nou-născuților (120—125)

3 Regularea celei iniția hrană a pruncilor (125—132)

4 Apărarea despre uciderea pruncilor (132—134)

5 Despre uciderea pruncilor (134—136)

6 Casa pentru pruncii aflați (136—164)

Secția IX-a Despre îngrijirea pentru creșterea fizică a junimii (164—171)

Partea II-a Măsurile generale

Capul I Locurile și calitatea locuințelor (172)

Secția I-a Curățirea locurilor menite pentru locuință (173—180)

Secția II-a Despre locuri și locuințe (180—185)

Secția III-a Inspecția sanitară a bolnavilor (185—189)

Capul al II-lea Îngrijirea despre materialul încălzirii (189—197)

Capul al III-lea Despre hainele de priîntă (191—197)

Capul al IV-lea Măsurile polițienești pentru o calitate prîncioasă a obiectelor de hrană, de băutură și a vaselor (197—224)

Secția I-a Îngrijirea pentru hrană

- 1 Hrana vegetală (200—207)
- 2 Hrana animală (207—218)
- A Carne de animale cu sînge cald (207—217)
- B Animale cu sînge rece (217)
- C Produse din animale (216)
- D Băuturi (218)

Secția II-a Ingrijirea pentru băuturi (219—224)

Secția III-a Despre vase (224)

Capul al V-lea Ingrijirea pentru ferecheie sau băi (225—228)

Capul al VI-lea Înlăturarea primejdiilor vieții și a sănătății

Secția I-a Primejdii din ocupația tehnicilor (228—231)

Secția II-a Primejdii din nebagare de seamă și nepăsare (231—238)

Secția III-a Primejdii din neștiință și din întâmplări (238—257)

Secția IV-a Primejdii din fenomene silnice naturale (257—261)

B. POLIȚIA TERAPEUTICĂ

Ingrijirea pentru căutarea bolnavilor

Introducere (261—263)

Capul I Mijloace morale. Ingrijirea pentru a avea un personal medical înzestrat cu însușirile cuvenite

Secția I-a Condițiile pentru învoirea practicei (263—275)

Secția II-a Despre studii chirurgice, farmaceutice și veterinare

A Școala pentru chirurghi (275—290)

B Studii farmaceutice (290)

C Studii veterinare și nălbăria (291—294)

Secția III-a Poziția generală a personalului sanitar (294)

A Relațiile personalului sanitar (295)

a Subordinația personalului sanitar (296—300)

b Poziția socială a personalului sanitar (296—300)

c Scutirea personalului sanitar de serviciile statului (302)

d Măsura cuvenită pentru plata lucrărilor (302—310)

e Despre emigratia personalului sanitar (310)

B Relațiile personalului medical către bolnavi (311)

a Datoriile de ajutor în cazurile de boală (312—324)

b Practica medicală ca știință și artă (324—343)

c Tratarea celor ce trag de moarte și a morților (343—362)

d Relațiile personalului medical către facultate și gremii (362—366)

e Privigherea asupra persoanelor care se ocupă fără de învoirea cîrmuirii cu părți din știința vindecării (366—373)

Capul al II-lea Mijloacele fizice reale spre dobîndirea scopurilor poliției medicale (373)

Secția I-a Așezămînturi indirecte

I Ingrijirea pentru buna rînduială a spițerilor

A Dezvoltarea personalului farmaceutic (374—385)

B Despre garanțiile profesiei farmaceutice (385—397)

C Relațiile gremiale ale spițerilor (397—405)

D Privigherea asupra legiuitei îndeletniciri în toate ramurile profesiei farmaceutice (405—476)

E Regularizarea preluului doctoriilor (476—497)

F Taxa medicamentelor și a lucrărilor spițerești precum și oareșcarea dispozițiilor speciale pentru spițerii din Capitală (497—506)

G Opririle de a se vinde doctorii de către persoane care nu sînt privilegiate spre aceasta de către cîrmuire (506—518)

II Ingrijirea pentru ape și izvoare minerale (518)

A Apele minerale (519—524)

B Izvoarele minerale (524—526)

Secția II-a Instituțiile directe spre dobîndirea scopurilor poliției medicale (526)

I Măsuri împotriva boalelor sporadice

A Pentru clasa săracilor (527—547)

B Măsuri împotriva boalelor sporadice a osebitelor clase (547—552)

C Norma leacurilor pentru bolnavii ce se caută pe contul fondurilor publice (552—565)

D Condițiile pentru plata leacurilor slobozite pentru instituțiile publice

II Măsuri împotriva boalelor epidemice (565—568)

A Ingrijirea împotriva epidemiilor (568—606)

B Epiderma a cărora fire cer măsuri speciale (606)

a Măsurile statului împotriva cîmei orientale (607—609)

b Măsurile cîrmuirii împotriva cîmei apusene (frigurile galbene) (608)

C Despre holeră (610—615)

D Vărsatul firesc (615—684)

III Ingrijirea statului pentru boalele cronice

A Boalele sifilitice (venerice) (684—738)

B Despre turbăciune (738—749)

IV Ingrijirea statului în privirea epizotilor a vitelor domestice folositoare (749—771)

V Așezămînturi spre căutarea bolnavilor și spre mîngîierea înfirmilor (771—776)

a Despre spităli în deobște (776—784)

b Despre Casa Sf. Spiridon (784—817)

A Directorul (817—826)

B Vice directorul (826—840)

C Medici și chirurghi primari (840—853)

D Medici și chirurghi secundari (853—863)

E Observație pentru chirurgical primar și pentru cel secundar (863)

F Observație pentru toți doctorii și toți chirurghii (864)

G Poslușnicii (865—882)

H Osebite dispoziții (882—884)

c Spităliurile și infirmeria atîrnate de mănăstirea Neamtu (884—887)

d Spitalul evreesc din Capitală (887—897)

e Spitalul din Capitală pentru smintîți la minte (897—914)

f Casa pentru infirmi (914—918)

III. MEDICINA LEGALĂ (paragraf 918—1 000; p. 421—452)

Introducere (918—925)

Împărțirea (923—925)

A Întîia instanță a medicilor cercetători (925—930)

Lucrarea lor (930)

Cercetările medico-diconicești (931—947)

Protocoloalele cercetării (949—961)

Relațiile sau socotințele medicale (961—984)

Instanțele mai înalte (984—991)

Științe ajutătoare (991—994)

Bugetul pentru slujbele medicale

Secția I-a Bugetul Statului și Capitalei al rezidențelor ținute al Tg. Frumos și al Tg. Ocnelor (994—999)

Secția II-a Osebite dispoziții (999—1 000)

Résumé

En 1851 le „protomédecin“ de la Moldavie, dr. Gh. Cuciureanu déposait sur le bureau du prince régnant Grigore Al. Ghica „Le projet concernant l'établissement médical de la Moldavie“.

Cette oeuvre monumentale par ses dimensions inhabituelles — 451 pages et 1000 paragraphes — était sollicitée par une disposition spéciale du prince à l'intention d'améliorer la santé publique de la Moldavie.

L'ouvrage a trois parties :

L'organisation médicale, La police médicale, La médecine légale.

La première partie a 47 pages et 40 paragraphes et s'occupe des directions de l'organisation du secteur sanitaire, la deuxième partie a 374 pages et 874 paragraphes et s'occupe de l'hygiène publique et de la police thérapeutique, la troisième partie a 31 pages et 82 paragraphes et traite des enquêtes médico-légales et aussi du budget pour les services médicaux.

Le docteur Cuciureanu a donné en 1851 le premier travail roumain qui embrasse l'entière problématique sanitaire et des prévoyances sociales du pays dans une forme qui dépasse le type habituel d'un acte normatif.

Anticipant les grandes réalisations enregistrées dans notre pays au XIXe siècle, Gh. Cuciureanu peut être considéré comme le premier parmi nos organisateurs sanitaires (dr. C. Davila, G. Felix).

Précis

In 1851 the First Surgeon of Moldavia, Dr. G. Cuciureanu, handed to Prince Grigore Alexandru Ghica the *Project for the Medical Settlement of Moldavia*.

This monumental work, of unusual dimension (451 pages and 1 000 paragraphs) have been requested through special order by the Prince himself, which intended to improve the public health of Moldavia.

The work is divided into three sections. The first one (*Medical Statutes* : 47 pages, 40 marks) dwells on the directions of sanitary service, part two (*Medical Police* : 374 pages, 874 marks) on public health and sanitary police, part three (*Forensic Medicine* : 31 pages, 82 marks) on researches of legal medicine and medical budget.

Dr. Cuciureanu succeeded in bringing about the first Romanian work on all sanitary and health problems of the country, overdoing the usual type of standard acts and forestalling the great, Romanian achievements in the sanitary field of the past century (Dr. C. Davila and Dr. G. Felix).

MANUSCRISE OCCIDENTALE ÎN BIBLIOTECILE ROMÂNEȘTI. BUCUREȘTI (SEC. VIII—XVI)

Până acum numai o foarte mică parte din manuscrisele medievale europene occidentale păstrate în bibliotecile românești a fost inventariată conform principiilor moderne. Practic, cu excepția amănunțitei descrieri pe fișe a puținelor codice medievale aparținând Muzeului Brukenthal din Sibiu, numai catalogul lui Szentiványi al manuscriselor Batthyani din Alba Iulia (Szeged, 1958) și descrierea, destul de greșită, a lui Jako a colecției Cipariu (Biblioteca Filialei Academiei din Cluj-Napoca), „Revista Arhivelor”, 1967, X, p. 35—72, pot fi considerate cataloage științifice. Articolele care privesc problemele specifice ale codicologiei latine sînt de asemenea foarte rare.

Țelul nostru este de a suplini aceste lacune. Vom publica treptat prin urmare o descriere completă a manuscriselor apusene din evul mediu și Renaștere păstrate azi în bibliotecile românești. Primele fascicule ale repertoriului pe care îl întocmim acum privesc manuscrise latine, italiene, spaniole și germane din bibliotecile bucureștene. Fiecare fascicol va cuprinde și o anexă, conținînd unele texte mai importante în transcriere.

Cu toate că misionarii greco-ortodoxi au convertit (sec. XII—XIII) populația locală românească din Transilvania la ritul lor, coloniștii germani și comunitățile minoritare maghiare din acea provincie au elaborat începînd din secolul al XII-lea o cultură de limbă latină destul de dezvoltată, astfel încît am hotărît să includem în catalogul nostru și codice transilvănene, întrucît unele dintre ele nu sînt decît copii ale modelelor germane sau franceze, ba chiar manuscrise pur și simplu importate din Europa centrală.

Manuscrisele bucureștene pot fi clasificate precum urmează (vezi clasificarea după limbă, cronologie, țara de origine, conținut și autori la p. 324).

Un indice alfabetic al autorilor și incipiturilor va fi de asemenea adăugat ultimului fascicol al catalogului integral (care va include manuscrise din sec. X—XV ale bibliotecilor din Transilvania).

Unele dintre manuscrisele bucureștene prezintă un interes deosebit pentru codicologia latină. Acad. Lat. 39 și 41, de pildă, cuprind tratate astrologice altfel necunoscute și indică pe Iacob de Oliva ca autor al anonimei *Geomantia ducis Austriae* (catalog Thorndyke-Kibre 112, 687); tot așa, o filă de pergament legată în copertile cărții Acad. C. R. III. 23065

cuprinde un scurt fragment al unei legende din sec. XII—XIII, a cărei existență a rămas necunoscută autorilor *Bibliotecii Hagiografice Latine*; mai departe, patru file de pergament (Acad. Lat. 191), desprinse, la sugestia noastră, de către Dalila Aramă, bibliotecar principal la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei, din legătura coligatului C. R. III. 464562—464565, în care fuseseră la origine lipite, oferă o recensiune alamanică originală a așa-zisului *Lectionarium Romanum mixtum* (sec. VIII).

Reflecțiunile utraquiste scrise pe la 1562 de un Petru Clujeanul pe mai multe foi ale cărții C.R. IV. 497388 oferă informații valoroase asupra atitudinii reformatorilor ardeleni față de noile dogme ale teologilor conciliului de la Trento.

Întrucît cronica lui Caroldo din 1383 (Biblioteca Centrală de Stat, ms. 4801, sec. XVII) este încă inedită, am hotărît să tipărim în anexa la al treilea fascicol unele extrase, privind politica venețiană în mările Levantului. Vom tipări, de asemenea, în întregime, deosebit de interesantele însemnări cu caracter analitic ale unui călăugar anonim german, care părăsindu-și mănăstirea în 1525 a aderat la luteranism și și-a scris memoriile la Augsburg, orașul care a fost principalul centru al tuturor evenimentelor istorice hotărîtoare pentru Germania secolului XVI.

Din păcate, nu am avut posibilitatea de a adăuga și fotografiile ale manuscriselor colecției particulare Ida Gierscht (Tommaso di Celano și Pseudo-Bonaventura, *Viața Sf. Francisc*, sec. XIV), al căror interes rezidă în originalele miniaturi policrome de pe foile mss., probabil fiind replici ale frescelor pierdute ale lui Giotto de la Assisi.

În sfîrșit, întrucît unele manuscrise central-europene din acest catalog sînt semnificative pentru istoria românească, vom adăuga în anexe toate textele din sec. XVI (și chiar două din sec. XVII) care privesc trecutul românesc, mai ales epoca lui Petru Rareș și cea a lui Mihai Viteazul.

Principalele elemente ale fișei descriptive din catalogul nostru sînt: cota sau numărul de inventar; numele autorului și titlul operei; edițiile; materia pe care s-a scris; numărul fișelor; dimensiunile; filigrane; posesorii precedenți (dacă sînt importanți); legătura și numerotarea veche; ornamente; originea; data; începutul și sfîrșitul textelor; note marginale ori interlineare; numele scribului; bibliografie de bază (dacă este necesară). Aspectele minore, precum tipul de scriere, format, caietele, spațiul scris, numărul rîndurilor și coloanelor sînt, de regulă, lăsate deoparte.

Vom începe cu o bibliografie preliminară a cărților și articolelor închinete codicologiei latine tipărite în România între 1944 și 1971.

WESTERN MANUSCRIPTS IN RUMANIAN LIBRARIES. BUCHAREST (VIIIth–XVIth CENTURIES)

A very small part of the medieval European manuscripts, now extant in Rumanian libraries, was hitherto listed in keeping with modern criteria. Actually, saving the thorough description on record cards of the few medieval codices owned by the Brukenthal Museum in Hermannstadt, only Szentivanyi's catalogue of the Bathiany MSS in Alba Julia (Szeged, 1958), and Jako's rather misleading description of the Cipariu collection (Library of the Klausenburg Branch of the Rumanian Academy), *Revista Arhivelor* (1967), 10 : 35–72, are to be considered scientific catalogues. Articles dealing with peculiar problems of Latin codicology are very scarce, too.

It is our purpose to fill up this gap. We shall therefore publish gradually a full description of Western MSS (Medieval and Renaissance) preserved nowadays in Rumanian libraries. The first issues of the general inventory we are drawing up now concern Latin, Italian, Spanish and German MSS of Bucharest libraries. Every issue will also include an appendix, containing some significant texts in transcription.

Although Greek Orthodox missionaries converted (XIIth–XIIIth cies.) the native Rumanian population to their rite, the German colonists and Magyar minoritar communities of Transylvania gave off, from the XIIth century on, an elaborated Latin culture. We decided therefore to include in our catalogue Transylvanian codices too, inasmuch some of them are mere copies of German and French patterns, or even MSS imported from Central Europe.

The Bucharest MSS can be classified as follows :

Library of the Rumanian Academy

Medieval

Latin	13
Latin and Italian	1
Latin and German	1
German	1
Spanish	1

XVth century

Latin	1
Latin and German	2
German	1
Italian	4

Central State Library

Medieval

Latin	5
Spanish	1

XVth century

Italian	12
---------	----

Museum of National History

Medieval

Latin	1
German	1

XVth century

German	5
--------	---

Patriarch's library

Medieval

Latin

1

Gierscht's collection

Medieval

Latin

1

(2) *Chronology* (only medieval MSS, including fragments prior to 1400 AD)

VIIIth century, end : Ac. Lat. 191

IXth century (ca. 805) : Mus. 11553

XIIIth century : Ac. Lat. 186 (I)

XIVth century : Ac. Lat. 13 ; Ac. Lat. 183 ;

Ac. C.R. III. 23065 ; Ac. C.R. I. 39713–39714 ;

Ac. C.R. II. 424940 ; CSL. I. C.V.S. 148 ;

CSL. II. A.8 ; Gierscht 1

XIVth century, first half : Ac. Lat. 40 ; Patr. 181 (192)

1341–1358 : Ac. Lat. 190

1370 : Ac. Lat. 2

1397–1496 : Ac. Lat. 39

XVth century : Ac. Lat. 69 ; Ac. Lat. 150 ;

Ac. Sp. 11 ; CSL. I. A.4

1422 : Ac. Lat. 70

1442 : Ac. Lat. 41

XVth century, first half : CSL. I. A.10 ; CSL. 17196

XVth century, second half : Ac. Lat. 108 ; Ac.

Lat. 123 ; Ac. Lat. 154 ; Ac. Germ. 78 ; CSL.

64 ; Mus. 554

1494–1501 : Ac. Lat. 131

1496 : Ac. Lat. 188 (I)

XVth–XVIth cies. : CSL. 10228

(3) *Country* (medieval MSS only and fragments prior to 1400 AD)

England : Ac. Lat. 70 ; CSL. I. C.V.S. 148

France : Ac. Lat. 108 ; Ac. Lat. 123

Spain : Ac. Sp. 11 ; CSL. 64

Switzerland : Ac. Lat. 191

Italy : Ac. Lat. 40 ; Ac. Lat. 131 (Venice) ;

Ac. Lat. 150 ; Ac. Lat. 190 (Crema) ; CSL.

I. A.4 ; CSL. I. A.10 (Peruggia) ; CSL. II.

A.8 (Florence) ; CSL. 10228 ; CSL. 17196 ;

Patr. 181 (192) ; Gierscht 1

Central Europe (including modern Austria,

Hungary and Transylvania) : Ac. Lat. 2

(Heiligenkreuz) ; Ac. Lat. 13 ; Ac. Lat. 39 ;

Ac. Lat. 41 (these last MSS are, both of

them, written either at Nuernberg or Her-

mannstadt) ; Ac. Lat. 69 ; Ac. Lat. 183 ; Ac.

Lat. 186 (I) ; Ac. Lat. 188 (I) (Leipzig) ; Ac.

Germ. 78 ; Ac. C.R. I. 39713–39714 ; Ac.

C.R. II. 424940 ; Ac. C.R. III. 23065 ; Mus.

554 (Nuernberg or Hermannstadt) ; Mus.

11553 (Lorsch)

(4) *Content*

Holy Scripture : Ac. Lat. 183 ; Mus. 11553

Exegetical matter : Ac. Lat. 40 ; Ac. C.R. II. 424940

Liturgy : Ac. Lat. 2, 13, 69, 70, 77, 186, 188 (I),

191 ; Ac. Germ. 78 ; Ac. C.R. II. 13624 ; Ac.

C.R. III. 346800 ; Ac. Sp. 11 ; CSL. I. A.4 ;

CSL. 17196 ; CSL. Inc. II. 12 ; CSL. Inc.

VI. 1 ; CSL. IV. C.V.S. 1 ; Mus. 5416 ; Patr.

181 (192); Fine Arts Mus. Engravings Dept. D.S. II. MSS. 1, numbers 2775—2776, 2781—2782, 2784—2786, 2806; Oprescu coll., Anghel coll., Dumitrescu coll., Ionescu coll. (1 and 2) Hagiography: C.R. III. 23065; Gierscht coll. 1 Homiletic: Ac. Lat. 150

Theology and ethics: Ac. C.R. I. 39713—39714; Ac. C.R. II. 418752—418756; Ac. C.R. II. 424940; Ac. C.R. IV. 497288; CSL. 64; CSL. 10985; CSL. I. C.V.S. 148

Grammar: Ac. Lat. 154, 187, 188; Ac. Germ. 138

Poetry: Ac. Lat. 108, 186

Historical narrative: Ac. Lat. 130; Ac. It. 6, 18, 20, 34; Ac. Germ. 7, 9, 103 (II); Ac. C.R. II. 376155; CSL. 4756, 4776, 4800, 4801, 4802, 4837, 4875, 4878; Mus. 3737, 3738

Law: Ac. Lat. 123, 131, 190; CSL. I. A.10; CSL. II. A.8; CSL. 5012, 537834; Mus. 554, 3724, 3734, 3746

Astrology: Ac. Lat. 39, 41, 189

Medicine: Ac. Lat. 41; Ac. Germ. 102; CSL. 4777, 4783

(5) Authors (excepting modern)

Antiquity: Aristotle, Pseudo Ptolemy, Dionysius Aegyptius, Dorotheus Sidonius, Pseudo Apollonius Thyaneus, St. Jerome

Vith century: Fortunatus, Pseudo Augustine

VIIth century: Pseudo Isidorus

VIIIth century: Aethelwald of Lindisfarne, Alcuin of York, Masha Allah ibn Atari, At Tabari

IXth century: Pseudo Fortunatus and Pseudo Prudentius, Pseudo Amalharius, Pseudo Hrabanus Maurus, Liber IX iudicum, Al Farghain, Al Kindi, Abu Ma'shar, Sahl ben Bishr, Abu Bakr

Xth century: Anonymous liturgist, Al Quabi'si

XIth century: Anonymous moralist, Aesopus Latinus, John Orseolo, Ali ibn Abi Rijal, Abraham ibn Ezra

XIIth century: Anonymous author of the *Legenda Eudoxiae*, Pseudo Seneca, Pseudo Anselm of Canterbury, Alexander de Villa Dei, John of Holywood

XIIIth century: Bonaventura, Pseudo Bonaventura, Salio of Padua, Liutpold of Austria, Alphonsus rex, James of Oliva, William Durant, Pseudo Eike von Repgowe, Thomas of Celano, Peter of Abano

XIVth century: Raymundus Lullus, Rudolph of Saxony, Pseudo Thomas of Aquino, Pseudo Nicholas de Bongars, Pseudo Albertus Magnus, Giovanni Caroldo, Gherardello of Florence, Lorenzo Masini, Andrea organista, various anonymi

XVth century: Pseudo Bede, Pseudo Albertus Magnus, Magistri Parisienses, Theodoricus Ruperti, Raymundus magistrer, Alexander magister, Rolandus Scriptoris, Lodovico de' Guaschi, Pseudo Lotario, Bernardino of Siena, Eugenius IV, G.A. de' Pandoni, Alonzo of Cartagena, Thomas Bradley of Dromore, Peter of Rosenheim, Antonino Pierozzi, Aeneas Sylvius, Fra Maurizio OESA, Leonard of Mitylenae, Agostino Barbarigo, Peter of Esztergom, various anonymi

An alphabetical index of authors and initia will be also appended to the last issue of the complete catalogue (which will include Xth—XVth cies. MSS of Transylvanian libraries).

Some of the Bucharest MSS are of particular interest for Latin codicology. Ac. Lat. 39 and 41, for instance, include astrological treatises otherwise unknown and point James of Oliva as the author of the anonymous *Geomantia ducis Austriae* (Thorndyke-Kibre 112: 687); likewise, a vellum leaf bound in the cover plates of Ac. C.R. III. 23065 contents a small fragment of a XII/XIIIth century legend, whose existence was ignored by the *Bibliotheca Hagiographica Latina*; further, four vellum leaves (Ac. Lat. 191), detached, at our suggestion, by Mrs. Dalila Aramă, chief librarian at the Manuscripts Dept. of the Rumanian Academy, from the binding of the colligate C.R. III. 464562—464565, on which they were originally stuck, provide a peculiar Alamannian recension of the so called *Lectio-narium Romanum mixtum* (VIIIth century).

The utraquist reflections written ca. 1562 AD by Peter of Klausenburg on several folios of C.R. IV. 497388, offer valuable information concerning the attitude of Transylvanian reformers towards new dogmas of Tridentine theologians.

Since the Caroldo chronicle (1383 AD; MS CSL. 4801, XVIIth cy.) is still unpublished, we decided to print in the appendices of the third issue some extracts, dealing with the Venitian policy in the seas of Levant. We shall print also in full the most interesting annalistic notes of an anonymous monk, which fled his monastery in 1525, adhered to Lutheranism and wrote his memories at Augsburg, the town which was the main parade ground of all determinative historical events of XVIth century Germany.

Unfortunately, we had no opportunity to add photographs of the Gierscht MS (Thomas of Celano and Pseudo Bonaventura, *Life of St. Francis*, XIVth cy.), whose interest relies in the highly original polychrome miniatures adorning its vellum folios, possibly being some replica of the lost Giotto's frescoes from Assisi.

Finally, since some Central European MSS of this catalogue are relevant for Rumanian history, we shall add in the appendices all XVIth century (and even two small XVIIth cy.) texts providing information on Rumanian past, especially on the epoch of Peter Rareș and Michael the Brave.

The main elements of the descriptive card in our catalogue are: Press (shelf) mark or inventory number; author's name and title of the work; editions; writing material; size; number of leaves; watermarks; previous owners (if important); binding and foliation (if it is old); decoration; origin; date; initium and desinit; marginal or interlinear notes; scribe's name; basic bibliography (when needed). Minor particulars, such as

handwriting types, booksize (format), gatherings, *Schriftraum*, number of lines and columns, are, as a rule, not mentioned here.

We shall begin with a preliminary bibliography of books and articles devoted to Latin codicology printed in Rumania between 1944 and 1971.

- 1 *** *Biblioteca Bathyanem din Alba Julia*, Bucharest, 1957.
- 2 Armbruster, A., *Zur Herkunftsfrage und Siedlungsgeschichte der Siebenbürger Sachsen*, „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“, 1971, 14, 1: 98–115 (Heltau/Cisnădie, Lutheran Church 8/13/m., XIVth cy. and a XIVth or XVth cy. Kronstadt/Braşov graduate).
- 3 Bănescu, N., *Declinul Famagustei. Sfîrşitul Regatului de Cipru*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiei Istorice“, Third Series (1945–1946), 28: 29–51 and offprint (also as separatim): *Le déclin de Famagouste: Fin du royaume de Chypre. Notes et documents* (Genoa, Archivio del Comune, Officium Provisionis Romaniae, years 1424–1428 and 1447–1449, two manuscript-record files: they bear by now a modern pressmark).
- 4 Bănescu N., *Archives d'État de Gênes. Officium Provisionis Romaniae (1424–1428)*, in „Revue des Etudes Sud-Est Européennes“, 1966, nr. 4, p. 575–591.
- 5 Bărcăcilă, Al., *Dacia şi Dania în istoriografia şi cartografia medievală*, „Studii şi Materiale de Istorie Medie“, 1959, nr. 3, p. 341–358 (VIIIth–XIVth cies. maps with facsimiles).
- 6 Bart, C., *Medical Manuscripts and Incunabula in the Bathyanem Library*, „Apulum“, 1965, nr. 5, p. 439–449 (Alba Julia, Bathyanem Library, mss. I.10: Petrus Hispanus, *Thesaurus pauperum*; I.38: Pseudo-Albertus Magnus, *Secretum secretorum*; I.64: Pseudo-Albertus Magnus, *Liber aggregationis*; I.65: Henricus de Hassia; I. 89: Pseudo-Raymundus, *Vademecum*; I.90: Michel Scotus etc.; I.144: Alexander de Villa dei. Pseudo-Thomas Aquinas, *Turba philosophorum*, Alanus de Insula etc.; II.71: Serenus Samonicus and Guilelmus de Varignana; III.37: Bartholomeus Augustinus; III.109: Ermolao Barbaro. *De re uxoriorum*; III.122: *Regulae Salernitanae*; all of them are written either in the XIVth cy. or in the XVth cy.).
- 7 Brătianu, G., *Around du projet de croisade de Nicolas IV. La guerre ou le commerce avec l'infidèle*, in „Revue Historique du Sud-Est Européen“, 1945, nr. 22, p. 250–255 (Naples, Archivio, Registro Angioino C.II.54, 1291A; Genoa, Archivio di Stato, notaio Leonardo Negrini, filza I).
- 8 Capesius, B. and Ising, G., *Eine Heltauer Handschrift mit Wörterverzeichnissen aus dem 15. Jh.*, in „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“, 1969, nr. 12, 1. p. 9–24 (Heltau (Cisnădie), Lutheran Church, ms. II.84, XIIIth–XVth cies.).
- 9 Cernovodeanu, P., *Ein sächsischer Stückmeister in der Walachei (1494)*, „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“, 1968, nr. 11, 1. p. 53–60 (Hermannstadt-Sibiu, Archives, ms. Varia II.374, XVth–XVIIIth cy.).
- 10 Columbeanu, S. and Velescu, O., *Registrul de la Oradea. un important document transilvan din sec. XIII*, „Studii şi Articole de Istorie“, 1961, nr. 3, p. 25–56 (Grosswardein/Oradea, Regestum Capituli).
- 11 Constantinescu, R. and Lazea, E., *O bibliotecă monastică din Transilvania pe la 1200*, „Studii“, 1969, nr. 22, p. 1145–1153 (Montpellier, Université, Lat. 12. XIIIth cy. and Cheltenham Phillips 1290, XIIIth cy.).
- 12 Constantinescu, R., *Mélanges d'histoire littéraire carolingienne*, in „Revue Roumaine d'Histoire“, 1970, nr. 9, p. 221–235 (Bruxelles, Bibl. Royale, 9850–52 and 3222; Paris BN Lat. 458, 1451, 2384, 2424, 1750, 13373, 12634; Munich, Clm 14446b, 14276–14277, 14232, 15813, 14727, 14760; Berlin, Görres 4° Lat. Q.668, Phillips 1723, 1716, 2004; Vat. Reg. Lat. 140; Vercelli Bibl. Cap. CXLIX; St. Gallen 97; Leiden, Univ. Vulc. 91.III; Laon, Bibl. de la Ville, 113; Vienna, Staatsbibl. Lat. 795; Düsseldorf B.3; Bamberg Stadtbibl. Misc. Patr. 17/B.II.10; Manchester, John Rylands Library 116; Cambridge, Univ., L.1.1.10; Wigan/Lancashire, Free Library, Crawford 103; Leon, Catedr., ms AD 874).
- 13 Cosma, V., *La Brukenenthal, manuscrise muzicale din Evul Mediu*, „Flacăra“, 1963, nr. 12, 2, p. 22, p. 22.
- 14 D., A., *Régi könyvek az Aranyvárosban*, „Könyvtári Szemle“, 1969, nr. 13, p. 46 (Initial letters in the so-called Vyšehrad Codex, AD 1085, Prague, Nat. Library and the Bohemian History of Troy, printed 1468, in the library of the town Arieş; facsimiles).
- 15 Dan, M. P., *Cehi, slovaci şi români în veacurile XIII–XVI* (Sibiu, 1944); Alba Julia, Bathyanem Library, ms. III.72 (*Chronica Fratrum Minorum*, XVth cy.) and Prague, National Library, XVII.C.3 (Mikulaš Stary, XVth cy.).
- 16 Decel, A., *Oastea lui Iancu Huniade înainte de bătălia de la Kosovo (1448). Scrisoarea lui Pasquale de Sörgo*, „Revista Istorică Română“, 1946, nr. 16, p. 40–50 (Rome, Biblioteca Alessandrina, Archiginnasio Sapientiae DDD.R.15).
- 17 Dobroiu, E., *Pour une édition du Satyricon*, in „Studii Clasice“, 1968, nr. 10, p. 159–170 (XVth cy. Petronius' mss.).
- 18 Farczády, E., *Bolyai-Emlékek Marosvásárhelyen*, „Könyvtárosok Tájékoztatója“, 1952, 3, 12, p. 11–14 (XIVth–XVth cies. mss. in Tirgu-Mures).
- 19 Farczády, E., *A Koncz Kódex és a Marosvásárhelyi Sorok*, „Könyvtárosok Tájékoztatója“, 1957, New Series, 1, nr. 1, p. 34–37 (a XIIth–XIVth cies. Latin and Magyar ms: Hieronymi Biblia with glosses; facsimiles).
- 20 Farczády, E., *A Koncz Kódex*, Bucharest, 1956.
- 21 Farczády, E., *Un manuscris necunoscut descoperit la Biblioteca Documentară Bolyai din Tirgu-Mures*, „Căluza Bibliotecarului“, 1956, nr. 9, p. 26–28 (facsimiles).
- 22 Farczády, E. and Székely, M., *Historique et état actuel de la Bibliothèque Documentaire Bolyai de Tirgu-Mures*, „Studii şi Cercetări de Bibliologie“, 1957, nr. 2, p. 241–254 (Tirgu-Mures, Biblioteca Bolyai, ms. 365: Biblia, XIVth cy.; facsimiles).
- 23 Haşdeu, T., *Die Törzburg unter Kronstädter Herrschaft*, „Culegere de Studii şi Cercetări“ (Kronstadt/Braşov, 1967), nr. 1, p. 137–144 (Braşov, Archives, Fronius I; Privilegia 261, 263; III.A.12; III.A.17.Q; III.A.18; III.A.19; Acta Latina Quat. XIV; Regestum Rishov III.E.I; Regestum Bran III.A.7, III.A.12, III.C.11).
- 24 Holban, M., *Around de la Salamandre*, „Revue Historique du Sud-Est Européen“, 1946, nr. 23, p. 196–216 (Paris, BN Fr. 1476: Guy de Warwick, XVth cy.; Institut de France, fonds. L. da Vinci, ms. H; mss sans chiffre: *Séjour d'Honneur*).
- 25 Iliescu, O., *Notes sur l'apport roumain au ravitaillement de Byzance d'après une source inédite du XIVe siècle*, „Nouvelles Etudes d'Histoire“, 1965, nr. 3, p. 105–116 (Genoa, Archivio, notaio Antonio di Podenzuolo, II° registro della filza).
- 26 Ising, G., see nr. 8 above
- 27 Iványi, B., *Geschichte des Dominikanerordens in Siebenbürgen und der Moldau (V)*, „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde“, 1944, 50, nr. 4, p. 545–575 (Archivio Vaticano, Builaria etc.).
- 28 Jakó, Z., *Az Enyedi régi könyvtár kéziratok ritkaságairól*, „Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények“, 1964, nr. 8, p. 209–226 (Hungarian glosses: Budapest, Library of the Academy of Sciences, cod. Lat. 4°.12, XVth cy. and Teleki Library in Tirgu-Mures, ms. 50, f°. 1629, XVth cy.).
- 29 Jakó, Z., *A Kolozsvári könyvtárak középkori Latin kódexairól*, „Könyvtári Szemle“, 1967, nr. 11, p. 78–80 (Latin mss. in Cluj).
- 30 Jakó, Z., *Codicele latine medievale din biblioteca lui T. Cipariu*, „Revista Arhivelor“, vol. XXVI, 1967, nr. 1, p. 35–72.
- 31 Jakó, Z., *La bibliophilie de Cipariu*, „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, 1967, nr. 10, p. 129–171.

- 32 Jakó, Z., *La bibliothèque de Cipariu avant 1848 et son sort pendant la révolution*, „Studia Bibliologica”, 1969, 3, 2, p. 205–217.
- 33 Jakó, Z., *Országunk legrégibb ismert könyvtáráról. Várad helye középkori könyvtártörténetünkben*, „Könyvtári Szemle”, 1969, nr. 13, p. 35–38 (XVth cy. books and manuscripts in Arad).
- 34 Jakó, Z., *A bathyaneum könyvtár történetéből. I. A Migazzi-gyűjtemény megszerzése*, „Könyvtári Szemle”, 1969, nr. 13, p. 125–129 (Medieval mss from Cardinal Migazzi's collection purchased by Ignaz von Bathyan).
- 35 Jakó, Z. and Manolescu, R., *Scrierea latină în Evul Mediu*, 2 vols., Bucharest, 1971, facsimiles and transcription: Alba Julia, Bathyaneum, mss II.1 (now Bucharest, Museum of National History, nr. 11.553); II.128; III.35; Cluj, Academy, Historical Archives, Kemeny collection, ms. 143; Alba Julia, Bathyaneum, Archivium Capituli, register from AD 1318; Budapest, Archives, ms. DL 36592; Budapest, Library of the Academy, ms. 40; Budapest, National Library Szechenyi, mss. 165 and 370).
- 36 Jugăreanu, V., *Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu*, Bucharest, 1957.
- 37 Jugăreanu, V., *Breviarul Brukenthal*, „Revista Bibliotecilor”, 1967, 20: 98–99 (a XV/XVth cy. German ms.).
- 38 Lascu, N., *Le Epistolae ex Ponto in un codice di Alba Giulia*, „Studii Clasice”, 1963, nr. 5, p. 181–189 (Bathyaneum, III.24, XIIIth cy.).
- 39 Lascu, N., *Un manuscris necunoscut al Ponticelor lui Ovidiu*, „Apulum”, 1967, nr. 6, p. 269–288 (Bathyaneum, III.24).
- 40 Lazea, E., see nr. 11 above.
- 41 Manolescu, R., *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (sec. XIV–XVI)*, Bucharest, 1965 (Brașov, Archives, Registrum vicesimae, a XVth cy. tax-book).
- 42 Manolescu, R., see nr. 35 above.
- 43 Moldovan, L., *The Collection of Feudal Documents in the Teleki-Bolyai Library*, „Revista Arhivelor”, XLVIII, vol. XXXIII, 1971, nr. 1, p. 69–82 (ms. 365: XIIIth cy. Psalter and XIVth cy. Bible).
- 44 Naghiu, I. E., *Catalogul manuscriselor latine și în limbi moderne de la Biblioteca Centrală din Blaj*, „Hrisovul”, 1943–1944, nr. 3, p. 35–74 (a bad list of medieval and modern mss. now extant in the library of the Klausenburg Branch of the Rumanian Academy).
- 45 Naghiu, I. E., *Boetiu din Dacia*, „Hrisovul”, 1945, nr. 5, p. 160–161 (Paris, BN Lat. 4391, 15450 and 16533).
- 46 Nițu, V., *Contributions to the Study of Timotei Cipariu's activity as Bibliophile*, „Studii de Istorie”, ed. by S. Fuchs, Bucharest–Tirgu Mureș, 1968, p. 65–93.
- 47 Nussbächer, G., *Urkunde und Nachrichten über das Gewerbe von Schässburg im 15. Jh.*, „Museum Brukenthal. Studii și Comunicări”, 1969, nr. 14, p. 225–242 (Sibiu, State Archives; Zunftkunden I.18a: Brukenthal Museum N.I.160, 1; Z.5110; Y.2250; Brașov, State Archives; Sighișoara Archive, Zunftkunden, 1755–1793, nr. 6356–P.60/755 and 6362–P.66/755; Brașov, Schwarze Kirche, ms. T.q.80.X., nr. 109).
- 48 Pall, Fr., *Renseignements inédits sur l'activité dominicaine dans l'Europe du Sud-Est (XIV–XVe siècles)*, „Revue Historique du Sud-Est Européen”, 1945, nr. 22, p. 256–263 (Rome, Archivum Ordinis Praedicatorum, Registrum Generale Magistri Leonardi de Mansuetis, IV.3, XVth cy.).
- 49 Papacostea, S., *Un épisode de la rivalité polono-hongroise au XVe siècle: La campagne de Matthias Corvin en Moldavie à la lumière d'une source inédite*, „Revue Roumaine d'Histoire”, 1969, nr. 8, p. 967–970 (Krakow, Institute of History, ms. Varia 49).
- 50 Pascu, St., *O scurtă descriere a Moldovei din sec. XV*, „Studii și Cercetări Istorice”, 1943–1945, nr. 18, p. 182–187 (Rome, Archivio Vaticano, ms. Lat. 3922).
- 51 Pascu, St., *Contribuții documentare la istoria românilor în sec. XIII–XIV*, „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, 1945, nr. 10, p. 149–220 (also as separatim: Sibiu, 1944): Vat. Lat. 7216; Vat. Ottob. 2546; Archivio Vaticano, Obligationes et Solutiones Camerae Apostolicae (AD 1295–1505), vols. 1–188; Regesta Vaticana (AD 1198–1403), vols. 1–320; Regesta Avinionensia (AD 1305–1394), vols. 1–349; Regesta Lateranensia (AD 1389–1403), vols. 1–118; Assisi, cod. 314.
- 52 Pataki, J., *Az 1437-es felkelés kiöbbsandának történeléhez*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai III.3. Studia Historica”, (IVth Series), 1956, nr. 2, p. 55–65 (Rome, Archivum Datariae, Registrum Eugenii IV, annus VII, liber 357).
- 53 Racine, P., *Le marché géniois de la soie en 1288*, „Revue des Études Sud-Est Européennes”, 1970, nr. 8, p. 403–417 (Genoa, Archivio di Stato, Archivi notarili, nrs. 10, 64, 76, 93, 94, 105, 111, 120. I–II. 131, 135, 137).
- 54 Szabo, A. and Farczády, E., *A Marosvasarhelyi sorok*, Bucharest, 1957, XVth cy. Magyar glosses (Tirgu-Mureș, Teleki Library, ms. 365); it is identical to nr. 20 above.
- 55 Székely, M., see nr. 22 above.
- 56 Todericiu, D., *Ein bis heute unbekannter albanischer Text, eingefügt in einer Anhang des XV. Jh. verfassten Handschrift die (die) Militärtechnik betrifft*, „Studia Bibliologica”, 1965–1966, nr. 2, p. 311–325 (Hermannstadt/Sibiu, Archives, ms. Varia II. 374, XV/XVth cy.).
- 57 Todericiu, D., *The Sibiu Manuscript*, „Revue Roumaine d'Histoire”, 1967, nr. 6, p. 333–356 (Sibiu, Archives, ms. Varia II. 374; Göttingen, Univ., Philos. 63 and 64; Innsbruck, Ferdinandum, 16.0.7).
- 58 Turnowski, Al. and Vita, Z., *Biblioteca Bethlen din Atud*, Bucharest, 1957.
- 59 Ungureanu, Gh., *Un document francez din 1362*, „Revista Arhivelor”, XLVIII, vol. XXXIII, 1971, nr. 2, p. 323–325 (Iasi, State Archives, file 717, nr. 1: Orléans, 1362 AD).
- 60 Unterkircher, Fr., *Colecția de manuscrise a Bibliotecii Naționale a Austriei din Viena*, „Căluza Bibliotecarului”, 1956, 9, nr. 1, p. 35–38 (bird's eye view on illustrated mss, with facsimiles).
- 61 Van der Linden, S., *Revelatio Sancti Stephani* (BHL 7350-6), „Revue des Études Byzantines”, 1946, nr. 4, p. 178–217 (Paris, BN Lat. 754, 1646, 2873, 3278, 3789, 3793, 5274, 5276, 5278, 5286B, 5296, 5301, 5306, 5312, 5323, 5365, 5566, 10844, 11758, 12606, 12600, 13758, 13761, 15437, 16736, 17005, N. acq. 1405, 2289, 5278; Bruxelles, Bibl. Royale, 64, 98–100, 380–382, 482, 973 (Phill. 364), 8690–8702, 8985, 9742, 11550–55, II.1181 (Phill. 12461), II.2259 (Phillips 14916), II.2310 (Phill. 33954); Hague, Bibl. Bolland., D.570, L.29; Namur, Séminaire, 45(21), 9368; Namur, Bibliothèque de la Ville, 2; Liège, Université, E.57(210); Douai, ms. 267; St. Omer, ms. 715(716); Dijon, Bibl. Publique, ms. 66; Milano, Bibl. Ambrosiana, E.84.inf., A.251.inf., Köln, ms. 5; London, BM Harley. 2802; Zürich, 10.C.I.; Munich, CIm 22242; Rome, Vallcellana, I, XIV; Benevento, Catedrale, I; Naples, Bibl. Naz., VIII. B.4; VIII.B.6; XV.AA.14).
- 62 Veleescu, O. see nr. 10 above.
- 63 Vingărzan, V., *Biblioteca Bathyaneum din Alba Julia*, „Căluza Bibliotecarului”, 1956, 9, 7, p. 17–20, 43 (IXth–XVth cles. mss. with facsimiles).
- 64 Vita, Z. see nr. 58 above.

CATALOGUE. RUMANIAN ACADEMY. LATIN MANUSCRIPTS

- 2 Guillaume Durand de Mende (1237–1296), *Rationale divinarum officiorum* (XIIIth cy.); vellum; 45 × 33 cm; 272 leaves; original binding: wooden plates and iron; engravings: *Rationale. Liber Sanctae Crucis*; in the binding, stray leaves from the index of some moral work (XIVth cy.) Heiligenkreuz; 1370 fol. 1–1 blank

fol. 1v De causis libri. Quia secundum philosophiam, in libro predicamentorum... Titulus libri. Quoniam secundum Boecium in III° De Consolatione... Iste liber continet octo partes, quorum parvum et suorum capitulorum rubricae patent hic

fol. 2 Incipit (I) tabulae spectantes ad Rationale divinorum officiorum...

fol. 270v ...devotas oraciones effundant. Explicit Rationale divinorum officiorum. Finitum anno Domini MCCCLXX in vigilia Beatorum Apostolorum Symonis et Iudae

fol. 271 Subnotata pertinent ad quintum librum...

fol. 271v blank

Between fol. 2 and 3 two leaves (end of the index and Chapter 1, Part I) are lacking

Notes

fol. 2 Monasterii Beatae Virginis ad Sanctam Crucem in Austria. Catalogo inscriptus N.1 (XVIIth cy.)

fol. 1v Author Guilielmus Duranti episcopus Minacensis, ejus Rationale divinorum officiorum, N.1 (XVIIIth cy.) The leaf 1v bears also a long note in Rumanian (Cyrillic characters); it runs as follows: "This old and heavy book was fetched by our soldiers, which fought the Turks at Vienna. They carried it thereby with them, in May, the year of Grace 1683, while the whole Christendom fought the Turkish power; and they chased them thereof with grand disgrace and spoilt their wealth and their arms; chief of Christian armies was John the Third, the Polish King. Thereby... and Charles, Duke of Lorraine, brother-in-law to... (Leopold) the First, Roman Emperor, and the Turkish (commander in chief) was the Wazir Qara Mustapha... Ibrahim". The Rumanian text in *Biblioteca unui umanist român. Constantin Cantacuzino* (Bucharest, 1967), by C. Dima-Drăgan, pp. 199–200. The ms. was formerly in the library of Constantine Cantacuzene (+1716), then at Mărgineni and Văcărești, in the Maurocordato library, afterwards in the library of St. Sabbas College, Bucharest

3 *Cantarellus* (critical edition by the Monks of Solesmes, *Le Graduel Romain*, 1957 foll.) vellum; 56 × 41 cm; 190 leaves; original binding: wooden plates, leather and iron; title (first cover): *Graduale Feriale a Dominica Resurrectionis usque ad Dominicam XXIV. post Pentecostem*; quite undecipherable label, dated 1588: *Primo sabbato Tomae cantemus... Joh. Litt. Provisoris*: on the second cover, another label (*Graduale Feriale a Dominica Resurrectionis usque ad Dominicam XXIII. post Pentecostem*), engraved title (*Graduale Feriale*) and (inner side) a pasted up paper leaf with some canticles of the mass (last Sunday after Whitsuntide): *All. Domine Deus in te speravi*; Off. *Domine convertere*; Post Comm. *Cantabo Domine*; in the binding, small vellum fragments of Roman *Graduale* Italy; XVIIth cy.

fol. 1 Resurrexi

fol. 43v Viri Galilei (Ascension Day)

fol. 183v–185 *Votive sacerdotal mass, to be sung before the Magnificat from Septuagesima to Easter*

fol. 185v–188v *Easter sequences*: Surgit Christus cum tropheo and Dic Maria quod vidisti (it lacks the end)

fol. 92v–93 and 183v *Liturgical notes Staves*

39 *Miscellaneous astrological treatises*

paper; 22 × 16 cm; 190 leaves; (I) fol. 1: XXth cy.; (II) fol. 2–119 written 1464 by two scribes; watermarks: unknown variant of the type Briquet 14872 etc.; (III) fol. 120–131 written between 1437 and 1444; unknown watermarks (threadneedle and coat of arms); (IV) fol. 132–143: XVth cy., first quarter: unknown watermark (letter R); (V) fol. 144: XIVth or XVth cy.; unknown watermark (spear); (VI) fol. 145–157: XIVth or XVth cy.; unknown watermark (oxen head with star); (VII) fol. 158–169, 178–190: XVth cy.; watermark: crowned oxen head; (VIII) fol. 170–177: XIVth cy., end; watermark: Mošín 1447 (1397 AD). XIVth and XVth cles.; Rhineland, Nuernberg and, possibly, Hermannstadt

(I) fol. 1 blank

(II) fol. 2 Zodiaci splendorem superat...

fol. 4 ...de machina et spera mundi (Original preface). Iste liber cujus subjectum est spera celestis. Tractatus de spera...

fol. 86 ...quem ergo vos ignorantes colitis hunc ego annuncio vobis. Tantum de praesenti. Benedictus Deus in donis suis. Grates et honor tibi, o, rex gloriae, Christe, in saecula saeculorum. Amen (John of Holywood + 1256, *Sphaera coelestis*, ed. L. Thorndyke, *The Sphere of Sacrobosco and its Commentators*, Chicago, Ill., 1949)

fol. 86v–87v blank

fol. 88 Von der eclipsis Solis und was sy bedeutene inn aim yeglichem zaichen des hymels. Eclipsis Solis in Ariete. Wenn eclipsis Solis wirt in Ariete...

fol. 89 ...wirt es aber posem zu gefugt, dass bedewt pose

fol. 89v Omnia quae a primaeva rerum origine processerunt...

fol. 94 ...et patebit summa tocus progressionis (John of Holywood, *Algorhythmus* = L. Thorndyke — P. Kibre, *A Catalogue of Incipits of Medieval Scientific Writings in Latin*, London, 1963, col. 991)

fol. 94v–95v blank

fol. 96 Homo natus in Ariete...

fol. 101 ...Neptuni et est signum Dalfini (Thorndyke — Kibre 637. XIVth cy.). De lunationibus notandum est quod nullus menses habet lunam tricesimam...

fol. 103v ...quot sompn(i)aris infra XIII dies videbis fol. 104 De duodecim signis. Item leo, virga, libra... minorem potestatem quam Sol

fol. 104v–107v blank

fol. 108 Pro vero loco auguriorum. Prima quaeratur motus auguriorum...

fol. 108v ...et habebis verum argumentum latitudinis lune etc. (Thorndyke — Kibre 1110, XVth cy.)

fol. 109 Anno Domini 1464 completo, scilicet ad meridiem ultimae diei Decembris hii fuerunt motus medii et veri omnium planetarum ut sequitur postea...

fol. 113 ...Venus equatio Solis et Lunae diebus equatis horae 2, minuta 7, secunda 48, tertia 45 fol. 113v–115 blank

fol. 115v Quando volueris aequinoctium vernale, scilicet hora introitus Solis in Ariete et nonae sperae, secundum tabulas regis Alfonsi, subtrahae de annis Christi 1320...

fol. 117v ... et praeterea est Venus domina anni. Nota quoniam nichil est in minutis proportionalibus...

fol. 118 Tunc sunt retrogradi propter Solem et Lunam...

fol. 118v–119v blank

(III) fol. 120 Quidam Nurburgensis, *Computus* (years 1391–1431); *contemporaneous notes*. Omnia cum inferiora motibus corporum superioribus gubernantur...

fol. 130 ...Et in hoc terminabitur computus iste, de quo sit benedictus Dominus Deus, qui vivit et regnat per infinita saecula saeculorum. Amen Martin of Nuernberg, *Computus Norimbergensis*, Thorndyke — Kibre 989)

fol. 130–130v Quomodo in quolibet mense per circulum anni homo debet se regere videndum est in sequentibus. Januarius primus mensis, in quo homo debet comedere calidos cibos... quia moderatio et abstinencia sunt regulae medicorum. Et sic est finis hujus (written 1437; Alexander, *De proprietatibus mensium*? See Thorndyke — Kibre 652 and 841)

fol. 130v Flant Subsolanus, Euris, Vulturnus ab orto / Ab die media Notus, Africus, Auster / Circius occasu Zephirusque Favonius afflant / Premunt Aquilo, Boreas et Chorus ab ortu in septentrione

fol. 131 Numerus aureus. Ad sciendum hanc tabulam quae dicitur tabula rudium... (*Computistic notes for the year 1444*). Notandum quod in quolibet anno sunt 32 dies periculosi... mirabile valde (Magistri Parisienses; see Thorndyke — Kibre 951)

(IV) fol. 132 *The last lines of some prophetic hedge rhyme*:

Distructus visibilis distructus visibilis quam Des miserae vitae mundi dignus tibi vitis veram

Quos mitis et opes nonnisi vitis dirae pauperes
Nec sibi genita dies est nec maneries nec valet
ulla quies

Fides nobilitas et virtus descrecit
Ypocrisis in clero crescit sed symonia
Perit hinc cum flore zophia
Hoc apte mentis non compleat ante intellectis
In sensu lectis ideo dat discere dolentis
Infortunatum quamquam me deserit mundus iste
Me gratum tibi laus et gloria Christie
Hoc iudicium calculavit ac perfectit Serenissimus
Vir Theodericus Rubenberti (!), medicinae doctor,
Comes Palatinus, necnon astrologus et miles et
coetera (He was, apparently, some illegitimate
son of the Pfalzgraf Ruprecht III. von Wittels-
bach; see H. Mennhardt, *Verzeichnis der alt-
deutschen literarischen Handschriften der Öster-
reichischen Nationalbibliothek*, I, Berlin, 1960,
p. 561)

fol. 132v blank

fol. 133—143v Dicit Aristotiles in Novum Iudicium
forma coeli est... rex Turchie, seu aliquis alius
similem constellationem habens. *Unknown com-
pilation quoting Aristotiles in Novum Iudicium*
(Arabian Liber IX Iudicium, IXth cy., translated
into Latin XIIIth cy.: Fr. J. Carmody, *Arabic
Astronomical Science in Latin Translation: A
Critical Bibliography*, Berkeley—Los Angeles, Cal.,
1956, pp. 103—112), (Pseudo) Thomas Aquinas, Dio-
nysius, *Centiloquium Ptolemaei, Quadripartitus* (Car-
mody, pp. 16—19), Leopoldus dux Austriae (ca.
1271; ed. F. Carmody, Berkeley, 1947), Doronius
or Dorotheus (Dorotheus Sidonius, translated into
Arabian, VIIIth cy., and Latin, XIth cy.; the
Bucharest fragments, otherwise unknown, begin as
follows: fol. 129v, *Rerum dominus decimus isto
anno infortunatus in opposito...*; fol. 140, *Saturnus
in domo substantie infortunatus...*). Galienus (Ibn
Haitham, the translator of Pseudo-Apollonius Tya-
neus, *Poimandres*, IVth cy., ed. W. Scott, *Her-
metica*, Oxford, 1924), Halihabnragal (Ali ibn Abi
Rijal, XIth cy.; Carmody, pp. 180—184), Missa-
halach (Masha' Allah ibn Athari al Basri, died
ca. 815; Carmody, pp. 23—28), Aldehabicius (Al
Qabi'si, died ca. 967; Carmody, pp. 144—150),
Afriganus (Al Farhain, died after 863; Carmody,
pp. 113—116), Aaron (At Tabari, died 815/816; Car-
mody, pp. 38—40), Alkindus (Al Kindi, died after
870; Carmody, pp. 78—85), (Pseudo) Albertus
Magnus, *Liber occidentium* (unknown) and *Liber
de possibilitatibus* (Thorndyke—Kibre, 1940),
Abraham a Venere (Abraham ibn Ezra, *Aequa-
tiones*, *Annimodan*; Carmody, p. 68 n.) and
Albumasar (Abu Ma'shar, died 886; Latin transla-
tion 1262 (ed. D. Pingree, Leipzig, 1968); Car-
mody, pp. 88—101. See also M. Steinschneider, *Die
europäischen Übersetzungen aus dem arabischen
bis zur Mitte des XVII. Jh.*, Graz, 1956).

fol. 143v Later addition: De gentis vita quid prodest
arte polita? / Nil, sed vita precio manus rede-
mita / Et prae dulcore praebendae vel alte (!) amore
/ Non fertur flores scripsit, sed sanguis ore
/ Atque praecatore donis sit et eras honore
/ Divitiis honoritior quam laudis honore / Veram
tegens et falsa regens cunctis adimatur / Sed
degens de iura legens non delictatur / O, suis
quam velit Dite degentis inepta nullus incepta

(V) fol. 144—144v *The last lines of an astrological
treatise, with glosses and tabula elementorum*:
...cum nondum interit... Arshellus (!). *Glossa*:
Ecce quam salutifera et nobilissima est scientia
antiquorum et vituperabilis adinvenio nova mo-
dernorum. Pium praesentium est documentum
quoddam ab Aristotile inditum etc.

(VI) fol. 145—157 blank

(VII) fol. 158 Hie wissen hienach volgt der planeten
ie dass am yeder planet giern durch dy Fridarien
von aigner natur...

fol. 169v ...So sein sy in der bedewtung auch vil
dester krencker dass ist zu mercken mit vlyss.
Ende der 51 artikel auf dy Fridarienn (Sahl ben
Bishr, died 822/850, *Introductorium*; Carmody,
p. 45, nr. III, 12).

(VIII) fol. 170—177 *Calendar. German and Hungarian
Saints* (Erhard, 8.I; Reinhardt, 7.II; Kunigunde,
3.III; Gertrud, 11.III; Gotthard, 5.V; Koloman,
12.X; Ursula, 21.X; Wolfgang, 31.X; Elisabeth,
10.XI; Konrad, 26.XI)

fol. 177v *Horoscopol notes*

(VII) fol. 178—183v *Calendar. German* (Ruprecht,
27.III; Adelheid, 16.XII etc.) and *English Saints*
(Alban, Oswald, Bede etc.)

fol. 184 Aureus numerus. Tabula minucionum et
elicionum

fol. 184v Tabula revolucionum pro praesenti nativi-
tate... Item dis obgemacht tafell weret dysem
gebornen sein lebtag auss. wie wol sy auff
XXIIIJ Jare gepracticiert ist, dar nach hebt sy
wider an

fol. 185 Hienach volgt was dy planeten verhayssenn
haben in der nativitet... Desgleichen dy aspect
der bosen planeten...

fol. 187v ...dy gesagenn ding pesserren, ergeren, fur-
deren, oder hindern. Nun volgen hernach etlich
frage uber dy vergemelten nativitet auss dem
buch Albuberti beweret und genamen...

fol. 189 ...rote apostem under dem anplick dar umb
sthamen dy figuran. Von dyess menschen leben,
siten, eigenschafft, reichumb, armut und andere
zu fallen hab ich in dem tractat seiner nativitet
jharlicher angezaigt (Abu Bakr, IXth cy., *De
nativitatibus*: Latin translation by Salio of Padua,
1218—1224; ed. Nuernberg, 1540; Carmody, pp.
136—137). *Horoscopol note in German* (1496)

fol. 189v—190 blank

fol. 19v Tabula revolucionum ad pronosticandum.
Annum etiam valet in nativitatibus... Im Mertzten
10 tag, 20 stund, 59 minut, auf Nurmberg ist
probrt und gerecht

Notes

fol. 145 *Astral tables and the horoscope of Rai-
mundus Magister*

fol. 156 Iesus Christus per medium illorum ibat...
(Luke, IV, 30)

fol. 157v *Miscellaneous XVth cy. notes*:

(1) Viam... quam ingredi vobis non suadeo... et
vobis non consuetis etc.

(2) Aristotiles 2 Etoricum. Oportet bonos vocare
ad virtutes pro proemia, malos autem per poenas,
insanabiles totaliter exterminare

(3) Sicut medici receptum homo corporalis pur-
gationis accipit efficacius, fit naturaliter sanus,
sic quisquis est per confessionem purgatus vitam
istam fastidit et aliam desiderat et sinit

(4) Moralista. Adam, Sampsonem, David regem,
Salomonem femina decepti. Quis modo tutus erit?

(5) Profligare verbum festivum, oder verbum
segne, ut „is omnia bona sua profligavit“. In-
dignum reor dissipare meos sensus in re inutili
et supervacua

(6) Ut tuum adventum aspicio et quaero in dies
magis et magis...

40 Bonaventura (Giovanni Fidanza; 1221—1274),
Commentarium in Paulum; ed. *Opera omnia*
(Quaracchi, 1882—1902), vol. VII
vellum; 21.2 x 15.3 cm; 104 leaves; fol. 1—3 paper;
unknown watermark (crossed outlasses); original
binding (wooden plates and leather)
Italy; XIVth cy., second quarter

fol. 1—3 *Index*

fol. 4 Bonaventura super epistolam (!) Pauli. Hora
est jam nos de somno surgere...

fol. 104 ...in terra viventium. Explicit iste liber, qui
scriptus sit modo liber. Dextera scriptoris pauset
sub fine laboris. Est liber hic scriptus, rex regum
sit benedictus. Dignam scriptori mercedem dando
labori. O, quid non vidit et quid non audit et
in (coelum) non ascendit, ea da michi, Christe,
precor. Hoc est ipsum te michi tu concede videre.
Tu esto meum gaudium qui es futurum praemium
Marginal notes (XIVth—XVIIth cies.)

41 *Various treatises of geomancy and uroscopy*
paper; 25.5 x 15 cm; 52 leaves; (I) fol. 1 and 52
vellum; XVth cy.; (II) fol. 34—51 paper; XVth
cy., first half; original foliation, running from
1 to 18; (I) and (II) are written by the same
scribe; watermarks: unidentified type of column;
variant of the type Briquet 13023—13027 (XVth cy.,
second quarter); Briquet 15104 (Antwerpen, 1449);
original covers (fol. 1 and 52); a small scrap of
vellum, torn out from a notarial act issued in
the city of Jaca (Aragon), XIVth cy., is stitched
to the second cover; modern binding
Rhineland; 1442

(I) fol. 1 and 52 *Fragment of some grammar treatise*

- (II) fol. 2–2v *Geomantic figures and explanation*: Cortex constricta tumuli claustrum sacrum piscis...
 fol. 3 (H) roditi (ai) cum (l) artis geomanciae. Est notandum quam geomantia dicitur a geos, quod est terra et manthos, divinatio facta per terram...
 fol. 12v ...et per 20 quaestiones, ut canon ibi docet (Rolandus Scriptoris, *Compilatorium artis geomantiae*, ca. 1435; see L. Thorndyke, *A History of Magic and Experimental Science*, IV, New-York, 1953, p. 143). Ecce nunc sequitur theoria geomantiae valde bona, quam diligenter notare si perfectum iudicium dare intendis in omni quaestione. Considerantibus verum et rectum iudicium...
 fol. 14 ...iudicii distinctionem. Et (h)oc sufficit de figuris. Explicit theoria geomanciae (Petrus de Abano, 1237–1315), *Modus iudicandi quaestiones geomantiae* = Thorndyke — Kibre 254). Incipit tractatus magistri Jacobi de Uliva duci Austriae. In iudiciis geomanciae consideranda est primo loco bonitas vel malicia...
 fol. 21 ...iudicare vivos et mortuos et saeculum per ignem, Ihesu Criste, fili Dei vivi. Amen (*Geomanthia ducis Austriae antiqui*, Thorndyke — Kibre 112 and 607; the Bucharest ms., only, preserved the author's name). *Two geomantic notes*. Alius tractatus de significatione domorum. (N)ota significatio domorum. Aries in Orientis regione...
 fol. 24v ...esset falsa. Amen (Pseudo-Bede; see Thorndyke — Kibre, 134). *Latin and German glosses*. Hic incipit de multis quaestionibus quoniam nascitur puer ad mundum et quid ex eo fieri debet. (N)ota ad intelligendum figuram planetarum. Prima figura Sol...
 fol. 33 ...ross, ochsen et equus curri (XVth cy. ? See Thorndyke — Kibre 1041). De lucro mercantiae. (S)i vis scire utrum lucrari debeas (marginal note: 1442)...
 fol. 33v ...magis habundet in punctis; it lacks the end (XVth cy., first half; see Thorndyke — Kibre 1473)
 (III) fol. 34 *Geomantic notes*: Laudabile iudicium etc...
 fol. 35 De modo iudicandi. Formatis 14 figuris...
 fol. 42v ...Si autem bona fiant et cardines fortunati alicuiusque ad pri(m)us enasorem significat
 fol. 43–45 *blank*
 fol. 46 In urina tamen consideramus scilicet corpus...
 fol. 49 ...significat autem apoplexiam futuram (XVth cy.; see Thorndyke — Kibre 720)
 fol. 49v *blank*
 fol. 50 P(rimum) hic dicitur in multis locis omnis scientia esse de genere bonorum...
 fol. 51v ...ungatur aliquis latus, cadent minus capilli et crescent alii (albi ms.). Explicit tractatus Adalberti magister artis. Agla. Agla. (XVth cy.; Thorndyke — Kibre 260; author's name, only in the Bucharest ms.). *Various recipes*: Amigdalum pone in lacte... Siropum habe ambrosiae... etc.

Notes

- fol. 2 Sum Joannis Herold Ordinis Minorum (XVth cy.)
 fol. 42v Joannis Herold professoris libri
 54 *Antiphonae Mariales*
 two vellum leaves (fragmentary); 35.5 × 27 cm and 23.5 × 18 cm; miniatures: knight of the boar praying and *acceptio libri* Germany; XVth cy. (end)
 fol. 1 Annunciation office
 fol. 2 Marial office of the first Sunday after Easter's octav

Staves

- 69 Ludolph of Saxony, Carthusian Prior of Strassburg (+1330), *Vita Christi* and Pseudo-Lotario de Segni (XVth cy.), *Meditationes per septem ferias*
 paper; 14.5 × 10.8 cm; 139 leaves; unknown watermark (crossbow); original binding, leather; engravings: the name of the Holy Virgin (fourfold), Evangelists' symbols and four owls; stamped mark of the *Bibliotheca Sceensis*: coat of arms (right: cross with crowned serpent on gules; left: lion rampant on azure); in the binding, a narrow scrap of vellum (liturgical text) Germany; XVth cy.
 fol. (I) *blank*
 fol. 1 Incipit orationes fratris Ludolfi Cartusienensis de vita Ihesu Christi in ewangelio tradita. Domine Ihesu Criste, fili Dei vivi...

- fol. 92v ...in revelacione omnis indigencie corporis et anime singulorum. Amen. Explicunt orationes fratris Ludolfi Cartusienensis de vita Ihesu Christi in ewangelio tradita (Edd.: Hain 10288–10297; also Paris 1502, 1509, 1529, 1539, Lyons, 1510, Strassburg, 1537, Venice, 1578 and 1580)
 fol. 93–93v *Two prayers, written by another hand*: (O)bsecro te, angelice spiritus, tui ego indignus peccator ad providendum commissus sum... and Omnipotens et misericors Deus, qui hominem ad imaginem tuam formasti et ei angelum corporis et anime custodem tribuisti...
 fol. 94–94v Sequentia de Sancta Trinitate. Benedicta semper sancta... (written by a third hand)
 fol. 95–96 *blank*
 fol. 97 Incipit orationes Innocentii tercii ebdomatorie dicenda per sacrum litterarum intelligentia, coeterisque graciis impetrandis. Dominica die (dic ?) ad Patrem: Omnipotens pater, aeternae Deus...
 fol. 137v ...regnavit Deus per omnia saecula saeculorum. Amen. Desinunt feliciter oraciones Innocentii tercii per sacrum litterarum intelligentia coeterisque gratis impetrandis, singulis diebus per ebdomadam ut notatum est persolvandae

Bibliography

- (1) A. Wilmart, *Auteurs spirituels et textes dévots du Moyen Âge latin*, Paris, 1932
 (2) C. Fischer, *Die Meditationes Vitae Christi. Ihre handschriftliche Überlieferung und die Verfasserfrage*, „Archivum Franciscanum Historicum“, 25 (1932), 3–35; 175–209; 305–348
 (3) G. Gasca Queirazzo, 'Intorno ai codici delle Meditationes Vitae Christi', *Archivum Franciscanum Historicum*, 1962 foll.
 70 *Salisbury Breviary*
 vellum: 18 × 8 cm; 247 leaves
 England (Suffolk ?); XVth cy., first quarter
 fol. 3–8v *Calendar* (3 April and 16 May: Bishop Richard of Chichester, +1253)
 fol. 9 *Preparatory prayers*
 fol. 9v–36 *Lent invitatoria*
 fol. 36v–47v *Special prayers devoted to various Saints*
 fol. 47v–75v *Hours offices*
 fol. 76–94 *Penitential and gradual psalms*
 fol. 94v–104v *Litany*
 fol. 105–116 *Various prayers*: Deus cui proprium est misereri semper et parcere... Omnipotens sempiterna Deus qui facis mirabilia magna solus... Deus qui caritatis dona... Iudica me Domine... Deus illuminacio mea... Ad te Domine clamabo... Cantate Domino... Exaltabo te Domine... In te Domine speravi... Some of them are mere Psalms
 fol. 116v *blank*
 fol. 117–184v *Prayers for the bishop, the souls of the dead, brethren and sisters in God a.s.o.*
 fol. 185–212 *Psalter collect*: Beati immaculati...
 fol. 212v–214v O, intemerata... (Thomas Bradley, bishop of Dromore; see A. Wilmart, „La prière O intemerata“, *La Vie Spirituelle, Supplément* (1923–1924), 8: 165–192 and 10: 240–251)
 fol. 215–215v *Adorabo te Domine, Deus magne et mirabilis...*
 fol. 216–217 *Suscipere digneris, Domine Deus, hos psalmos consecratos quos ego indignus peccator, decantare cupio...* (VIIIth cy. prayer; the oldest mss are British Museum. Harley 2904, fol. 2v; Cotton Tiberius C.VI, fol. 30; Cotton Vitellius E.XVIII, fol. 17v and Additional 21927, fol. 12v)
 fol. 217–242v *Morning prayers*
 fol. 242v–243 *Omnipotens et misericors Deus, clemenciam tuam...*
 fol. 243v *Refectory prayer*: Liberator animarum...
 fol. 244–247v *blank*
 Notes
 fol. 245 Thys boke (be)longyth to Brosserde Abbey (Bruisyard, Suffolk ?) by the gyfte off Thomas Turpyn, (for) the solace off ladyes to praye for the sowlys off Agnes Turpyn and Olyve and for alle Crystyen sowlys. 1422°
 Reverendus frater J. Awnger Rev.
 77 *Antiphonarium Officii OM*
 vellum; 43 × 29.5 cm; 104 leaves (some of them lacerated)
 Germany; XVth cy., first half

fol. 1—65 *Sanctorale*: R. Cum Dominus ad iudicandum venerit All...

fol. 3 In Sanctum Johannem ante Portam Latinam

fol. 66—91 *Temporale*

fol. 66v *First Sunday of the Advent, Vesper*: V. Rorate coeli...

fol. 91v—99 *Invitatoria and responses (Sunday office) until the Septuagesima; also between October 1st and Advent time*

fol. 91v Antiphona ad Magnificat. Suscepit Deus Israel... ut in Breviario habetur

fol. 99v—100 Haec antiphonae dicuntur ad Magnificat quolibet Sabbato usque ad Septuagesimam, deinde fit commemoratio de apostolis, de Sancto Francisco, Antonio, Ludovico, Bernardino, Quinque Fratrum Minorum Majorum et de Sancta Clara, tam in vespere quam in matutinis. Sic consuetum est inter Fratres Minores

fol. 104v *Anthem of the fourth Sunday after Epiphany (Matins)*: Colligite primum zizania et alligate ea in fasciculis ad comburendum(dum). It lacks the end

Liturgical notes (XVth cy.) fol. 76 and 92v

Staves

108 Peter of Rosenheim (+1464, Melk Abbey), *Rosarium memoriale* (1420—1430); original handwritten copy: Melk 119 (B.89), fol. 64—171v; edd.: Hain 13988—13991; also Leipzig, 1505, Pforzheim, 1510, Vienna, 1524, 1532, Strassburg, 1544, Stettin, 1570 vellum; 22 × 15 cm; 31 leaves

France; XVth cy., second half

fol. 1 *modern fly-leaf*

fol. 2 *blank*

fol. 3—3v *Prologue*: Astra, polum, juncta terra Genesiusque patres dat... nos voluit bene sic Apocalypsis fore cantos

fol. 4 Genesis. Astripotens Genesi coelum, terram, speram, mare, germen format...

fol. 31 ...Angelus ostendit se, nec adoretur ait. Explicit Apocalypsis. Ecce Jesum Deum... Sacrae Scripturae cui sit bene scribere curiae. Amen. Explicit Rosetum memoriale super Breviam

fol. 31v *blank*

Notes

fol. 2v Je suis a frere Jacques Mutin (XV/XVth cy.)

123 Antonino Pierozzi di Foligno (1389—1459), *Manuale confessorum (Defecerunt)*; edd.: Hain 1201 foll.. Reichling 385 etc.

paper; 21.5 × 16 cm; 56 leaves; original binding: wooden plates and vellum fly-leaves; unknown watermark (Imperial globe); previously in the library of Michel Chasles (1793—1880)

France (?); XVth c., second half

fol. 1 *blank*

fol. 2 Defecerunt scrutantes scrutinio...

fol. 56 ...De clericis qui in sacris constituti et religiosi et monialibus professis qui de facto contrahunt matrimoniam (!). De consan(guinitate)

fol. 56v *blank*

XVth century glosses

130 Leonard of Mitylenae, *De capta Constantinopoli* (1452); ed. *Patrologia Graeca*, CLIX, 923—944

paper; 21 × 16.2 cm; leaves; watermarks: cross-bow and unknown variant of the type Briquet 12226 (Naples, 1567)

France (?); XVIth cy.

fol. 1 *blank*

fol. 2 Leonardus Chiensis de Vrbs Constantinopoleos jactura captivitateque ad Sanctum Dominum Nicolaum Summum Pontificem Leonardi Chiensis humilis theologiae professoris Mithilenique archiepiscopi hystoria incipit. (F)ere michi magis licet, Beatissime Pater, et forte dum gladio impetebat... fol. 16v ...supplicesque praecamur. Data Chiji, XVIIa die Augusti 1453

Bibliography

A. Bakalopoulos, *Hé perí halóseos Konstantinoupóleos Historia Leonárdou toú Chíou*, „Epeteris Hetaireias Byzantinón Spoudón”, 15 (1939), 85—95

131 Agostino Barbarigo, Duke of Venice (1406—1501), *Mandatum*

vellum; 25 × 19 cm; 2 fly-leaves (non foliated), paper (watermark: unknown variant of the type Briquet 467, Venice, AD 1495) and 24 leaves; the original vellum covers bear a contemporaneous title: *Comission di Messer Zuani Orlo, consule di Candia*

Venice; 1494—1501

fol. 1 (N)os Augustinus Barbadico, Del gratia Dux Venetiarum etc. commitimus tibi nobili viro

Joanne Aurio (*this name was inserted later; the original name is deleted*) in consiliarem et rectorem officialem etc., vadas in insulam nostram Creta...

fol. 20 ...poenas furantium contra ipsos exequendas per capita consilii decem absque alio consilio. Datum in nostro ducali palatio die XXVI mensis Martii, indictionis XII, MCCCCLXXXIIIto

fol. 20—24 *blank*

Notes

fol. 20v and 21v *Reckoning notes in Italian*

Special remarks

It is apparently a fake copy, made up ca. 1497—1499 AD; see M. Sanuto, *Diarii*, ed. by F. Stefani, I, Venice, 1879, p. 829 and W. Lamansky, *Secrets d'Etat de Venise. Documents, extraits, notices et études servant à éclaircir les rapports de la Seigneurie de Venise avec les Grecs, les Slaves et la Porte Ottomane à la fin du XVe et du XVIe siècles*, St. Petersburg, 1884, pp. 06—08.

130 Fra Maurizio OESA (XVth cy., second half), *Sermoni funebres*; Anonymous Italian preacher (XIV/XVth cy.), *Sermones de tempore* (All Souls Day series)

(I) paper 15 × 10 cm; no visible watermarks fol. 1—38; (II) vellum; 15 × 10 cm (fol. 39—50) Italy; XVth cy.

(I) fol. 1 Frater Mauritii Ordinis Heremitarum Sancti Augustini. Vigilate, quia nescitis diem et horam. Matth. XV capitulo. Il nostro Signor et redemptore, carissimi, desiderando...

fol. 38v ...quoniam illum hodie honorare non designati estis. Prosit

(II) fol. 39 In die mortuorum sermo. Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorari. II Mathaei, XII capitulo. Hodie sanctae nostrae ecce memoria facta apud Deum et sacrificia pro animabus defunctorum existentium in Purgatorio...

fol. 50 ...ad quod gaudium vos perducatur Jesus Christus. Del filius. Amen

Notes

fol. 38 Ad usum fratris Matthaei de Capresio (XVth cy.)

XVth cy. scribal notes

Bibliography

(1) R. Garzia, *Dell'eloquenza sacra nel Quattrocento* (Sassari, 1899)

(2) V. Dokoupil, *Catalogus codicum Monasterii OSB Rajhradensis* (Prague, 1960), p. 235 (ms. R.416, fol. 178v—181v)

(3) O. Mazal, *Handschriften mittelalterlicher Augustiner-Eremiten in der Österreichischen National-Bibliothek* (Rome, 1964)

(4) A. Zunkeller, *Manuskripte von Werken der Autoren des Augustiner Eremitenordens in mittel-europäischen Bibliotheken* (Würzburg, 1966) and *Augustiniana* (1966), 16: 146—203.

134 Alexandre de Villedieu (ca. 1165—ca. 1203), *Doctrinale cum commento*: ed. Deventer, 1491 (GW 1030) and Th. Reichling, Berlin, 1893, variant nr. 91 (we shall further refer to the *Valde bonus* edition, Leipzig, 1504); parts III and IV (small fragments), commented by Lodovico de'Guaschi paper; 20 × 13 cm; 10 leaves; false foliation (modern); watermark: variant of the type Briquet 14533

Dalmatia (?); XVth cy., second half

fol. 1—1v *Commentary*: Ultima autem sillabarium doceat quoniam nondum ita...; text: Multociens aliquas quas dat tibi regula longas sive breves metri cogit gravitas variari; commentary: Multociens ritmus metri variari...; text: Greca, que nunc nostro, nunc suo (more) variatur... Ad placitum poni propriorum multa (notarii) (Leipzig edition, fol. A II, text-lines 6—9)

fol. 2—2v *Text*: A te vitari debent species methaplasmi / Sed pentametri solum nobis decet uti / Sincoipa cum fiat fratrum fastidia servet. *Commentary*: Text: Dat species tibi scema prolemissis zeugma silemsis / Est anadiposis ypozeusix epa-nalemsis / Est et episeusix et anafora paralomeon (Leipzig edition, fol. E V v, text-lines 3—8)

fol. 3—3v Ista est tertia pars Alexan(dri) et tocius Doctrinalis decimumque capitulum tocius libri, in quo magister Alexander qualiter ordinem promissum in prohemio in quo eam prosequitur de quantitatibus sillabarium. Dividitur autem ista pars tocius Doctrinalis in tria capitula. in quorum primo pertractat de quantitate sillabarium. secundum causam quaerit de accentibus. tertium

de figurarum quantitate... Pandere proposui per versus figura quemque quanta sit et pauca proponam congrua metris. *Text*: Que doctrina licet non sit penitus generale / Proderit ipsa tamen pueris si leccio detur / Per se multa scient et doctor pace fruatur (Leipzig edition, fol. A II, text-lines 3-5). *Commentary*

fol. 3 bis (non-foliated) *Text*: Cum sim Christicola (orma n)on est m(ihi cura) / De propriis facere que gentiles posuere. *Commentary. Text*: Distinxere pedes antiqua poemata plures / Sex partita nobis satis est divisio nobis / Dactilus et spondeus ex(tremu)m trocheus anapestus / Iambis cum tribracho p(ossu)nt precedere metro. *Commentary* (Leipzig edition, fol. A II v, text-lines 1-6)

fol. 3 bis v Dactilus ex longa brevisque duabus habetur (*text*) (Leipzig edition, fol. A II v, text-lines 7). *Commentary*

fol. 4 *Text*: Mosque modernus habet quinque qu(ia) S praeeunte / Sillaba dividitur tunc U vocalis habetur (Leipzig edition, fol. A III v, text-lines 13-14). *Commentary*

fol. 4v *Text*: Versificatores H pro nulla reputabunt (Leipzig edition, fol. A IV, text-line 1). *Commentary*

fol. 5-5v *Text*: Consona bina per I quinam et dic saeper per U que notari / Hoc quoniam fuerit vocem sonus ipse docebit (Leipzig edition, fol. A III v, text-lines 8-9: here the last lines are different). *Commentary. Text*: Vocais praeiungitur U non consona vimque / Perdit et hoc suavis quaeror aut aque lingua probabit / Nam diptongus ab U non inchoat usu (Leipzig edition, fol. A III v, text-lines 10-12)

fol. 6-7 *missing*

fol. 8 *Text*: Dum tenant iota vocales undique clausam / Consona ita duplex duplices / X zetaque fiunt / Simplex tamen zeta reperitur ut est perizonia / Iotaque composita simplex est zeta reperta (Leipzig edition, fol. A IV, text-lines 2-5).

fol. 8v *Commentary*

fol. 9 (non-foliated) *Text*: (Et) s(chiesionomaton ad) dis omotholeuton / Et paromasia polisintethon addis irmos / Iungis homothoton his peritiseu aliphoton addis / Ultima dialiphon vel asintethon est vocitanda (Leipzig edition, fol. VI.5v, text-lines 9-12). *Commentary. Text*: Presumit que sunt suprema locanda prolemiss / Cerno ducentos hic natos inde nepotes (Leipzig edition, fol. VI.5v, text-lines 13-14)

fol. 9v *Commentary*

fol. 10 (non-foliated) *Short fragments from 'De mediis syllabis' and the first lines of 'De ultimis syllabis'* (Leipzig edition, fol. C V-D IV) *with some additions*

fol. 11 (non-foliated) *Text*: (Plerique) signari que non debes imitari. *Commentary. Text*: Doctrinale Dei virtute iuvante peregi / Grates reddo tibi genitori Deus atque tibi Christe / Nate Dei atque tibi Deus alitus alme / Quas tres personas in idem credo deitatu (Leipzig edition, fol. F VI, text-lines 2-6). Huc quinta et ultima pars h(uius) ca(pitu)li 3ii. ymo et ultimo 3e partis et per quantum tocus Doctrinalis, in quo magister Alexander de sui doctrinalibus completionem refere Santissimae Trinitati individuaeque eternitati... presentem librum (*Commentary*)

fol. 11v A(ntiphona): Sanctissima Trinitas, individuaeque unitas sit benedicta in seculorum secula. Amen

Notes

fol. 11v *Unintelligible XVth cy. note; it looks more Slavic or Albanese than Latin*

183 *Biblia. Textus Parisiensis* (without glosses); XIIIth cy.

vellum; 13.2 x 9 cm; 590 leaves (originally 617); written on two columns: 50-31 lines; very neat Gothic rotunda; decorated initials; spiral and floral ornaments: two fly leaves; fol. 1-3 and 580-590 added later: first two folios blank; original binding (leather and parchment) Germany: XIVth cy.

fol. 1v *Biblia Sacra*: Veteris et Novi Testamenti iuxta Vulgatam editionem ad Hebraicam veritatem pristino candori restituta, cum vocum Hebraicorum interpretatione. Epistula Divi Hieronymi pres-

byteri ad Paulinum de omnibus divinae historiae libris. Frater Ambrosius...

fol. 590 Hic incipiunt interpretationes Hebraicorum nominum. Aaz apprehendens... Zazim partes vel superliminaria, aut splendentes sive Syriace recedentes aut pecuniae (Pseudo Bede, *Patrologia Latina*, XCIV, 413-419)

Notes

fol. 1 Classis 1, colis A; sum bibliothecae Fratrum Minorum Recollectorum provincia Thuringensi Sanctae Ellsabeth, conventus ad Sanctum... (*deleted*; XVIIth cy.)

Bibliography

(1) J. Leclercq, 'Le troisième livre des homélies de Bède le Vénérable', *Revue de Théologie Ancienne et Médiévale* (1947), 14: 211-218

(2) F. Stegmüller, *Repertorium Biblicum Medii Aevi*, V (Madrid, 1955), nrs. 7708-7709

(3) V. Dokoupil, *Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae monasterii ESA Vetero-Brunae* (Prague, 1957), p. 23-25

(4) G. W. Lampe, ed., *The Cambridge History of the Bible*, II (Cambridge/Engl., 1969), pp. 145-149

SUPPLEMENT. HANDWRITTEN TEXTS IN XVth-XVIIth CIES. BOOKS AND FRAGMENTS

(186) : CR.I.40380-40381 (Georgius Major, *Sententiae veterum poetarum per locos communes digestae*, Leipzig, 1564; Nicolae Bourbon de Vandoeuvre, *Nugae*, Basle, 1533)

(I) *Graduale*: 1 vellum leaf in the binding; Mass canticles of the Lent; staves with Messine notation; Austria; XIIIth cy., end

(II) *Moral notes, biblical, classical and patristic excerpts* on the inner side of the cover and fly leaves of Major's *Sententiae*; fol. (I): „Sum ex libris Simonis Ohrhedy anno 1649“; fol. A I: Kal to de Ioánnou (XVIIIth cy.)

(III) (Borbonius' *Nugae*) fol. 1: „Danielis Rapolt anno 1556“ et provincia Viennensis“; „Sum ex libris Simonis Ohrhedy anno 1623 die 21 Junii“. *Several philological and mythological notes*, written by S. Orendy

(IV) Ms. 186 (fly leaves of Borbonius' *Nugae*)

fol. 1 (first hand) Aeneae Silvii secundus, poetae laureati, in nostri Salvatoris passionem carmen Sapaphicum. Quid tibi tandem scelerate quaeris... (E. S. Piccolomini, *Opera omnia*, Basle, 1551, p. 963). O, mensch, der du yn sünden lebst... (German translation of the same stanza)

fol. 2-8v (second hand) Jan van Leeuw (1521/1530) or Giannantonio de'Pandoni (+ ca. 1485), *Pugna porcorum* (edd.: Antwerpen, 1530, 1535, 1547, Paris 1539, 1542, Louvain, 1546, Basle, 1546 and 1547 etc.; last edition: U. Capitaine, Liège, 1855); see Appendix III below

fol. 8v Hinc mors atque labor multique dolores...

Special remarks

Probably enough, Jan van Leeuw (Johannes Leonis) of Sint Truiden was only the editor of a poem written by „P. Porcius poeta“, i.e. Giannantonio de'Pandoni, a XVth cy. Italian satyrist, whose bawdy stanzas were never printed. Van Leeuw's pen name was Evangelista Placentius. Likewise, „secundum Evangelistam“ (v. 184), a hint to Luke VIII. 33, are the sole words whose first letter is not P. Anyway, the satyrist seems to describe the civil war in Rome under Eugenius IV; maybe, Van Leeuw alludes to some obscure events which occurred in Liège ca. 1521-1530.

The copy we are printing here (Appendix III) is indeed a very bad one. Therefore we have attempted to mend some obvious misreadings, such as: *Dedicatio*: posquam; piguidinis; procellorum. *Proditio patroni*: 2 relicta; habe ero; *Proditio poetae*: 1 temerandae; 2 om. proferre. *Prologus*: 6 potenteque; 9 Phoebusque; 16 pingim. *Pugna porcorum*: 23 etc. procellis; 35 praecipite: 38 putros; 45 premetur; 51 parva; 52 prae praelatorum; 63 primis; 74 pinguede; 76 potiemur; 77 praecellus; 79 praedae; 80 propositum; 90 pulvere; 91 posterioris; 92 praecissa; 101 phas; 103 poteret; 105 patulis; 111 palmae; 128 putres; 130 proluviis; 131 pleno; 137 perspi-

ciatur; 147 partis; 163 pugillum; 167 pollicitis; 176 pendeat; 178 peccatis prodest profusa pecunia prodest; 179 prodest praedones; 187 palus ribus; 188 porte; 190 putro; 195 propinant; 197 placido; 222 proponere; 227 poenus, 228 puctica phana; 231 perdendo; 233 percutiensque palam; 235 praecida potentum; 240 promiscua; 242 praebura per naria. *Epistula*: 3 pacis; 17 pastum; 21 plerique; *Precatiuncula*: 17 potest.

(187) C.R.I.417049 (Erasmus, *De duplici copia verborum*, Krakow, 1523)
paper; 19 leaves, bound up with the book; watermark: bear
Poland: XVth cy., first half

fol. 1 Verba Ion(ica) anomala. Einai tó poreúomai ab éo a quo éio...

fol. 11v ...éais et addito tha fit 'etha. Attice secunda persona

Notes

fol. 11 Moral XVth cy. sentences

fol. 12–19 XVIIIth cy. Latin and German notes (Moral, religious and philological; recipes)

fol. 19v XVth cy. Latin moral notes

passim: Johan Giegeles; Jan Ciegoles, Johann Klockner (XVth cy.)

C.R.II.13624 Gregorius IX, *Decretales*, Johann Froben, 1494 (Hain 8031; L. Bacru, *Biblioteca Academiei R.S.R. Catalogul incunabulelor*, Bucharest, 1970, nr. 32)

Antiphonarium; two vellum leaves (binding); staves: Germany; XIV/XVth cy.

(188) C.R.II.265171 (A. Mancinelli, *Scribendi orandique modus*, Venice, 1493, Hain 10592, Baciru 40)

Anonymous letter

fol. A I–A IV (fly leaves) ... (Platonos, Zenones et Socrates. Galienos et Avicennas... tuorum saltem librorum comitem esse edulum et ornamentum paciare (!) et grato illum animae (!) assidue excipe. Vale. Ex Lyptzk, 1496, VI Kalendas Decembris

Countless XV/XVth cy. glosses

fol. A I Ovidius primo *Metamorphoseon* separat...

fol. D IV ...Valerius Maximus li(bro) 8, c(apitulo) 9 et Fabius Quintilianus II Oratoria Institutione

C.R.II.424940 Francesco Filelfo, *Epistulae*, Basle, 1481 (Hain-Copinger 12924; Baciru 53)

(I) Pseudo Thomas Aquinas, *Glossa continua super IV Evangelistas* (firsted. Nuernberg, 1475: several edd.): fragment; two vellum folios (binding); Austria or Switzerland; XIVth cy.; glossed text: „Cum turba plurima“ and „Cum descendisset Ihesus de monte“ (cf. Mt. VIII, 1)

(II) *Numerus ac ordo epistolarum* (Filelfo's letters); 13 fol.; paper; XVth cy.; fragmentary

(III) Small scrap of vellum between fol. 6 and 7; XIVth cy.; „Ist den da, dass ist der nitmetliche lumen Gotes... mutes unde liden swere owe sprich... libe Gotes“

Notes

First cover, back side: Francisci Mayerhof, anno (MD)XLVII

fol. A IV Hic liber spectat ad Conventum Cantensem, maledictus qui abalienaverit iuxta constitutiones sacras. 1645.

Inscriptio catalogo Conventus Cantensis. 1812. T.6.82.0.4. numero 1

fol. A II Liber Carthusiae Brunensis (XVth cy.) Dominus Johannes Pataviensis hunc dedit librum domui germanitatis in Campo Regio propter devotionem dicari fiat. Ave Maria (XVth cy.)

Last folio. Dominus Johannes Pataviensis dedit hunc librum Carthusiae Campo Regio (XVth cy.). In all likelihood, the monastery referred to is not the Minorite abbey Koenigsfelden (Aargau), but some Carthusian cloister of the Passau diocese.

C.R.II.418732–418756, Laurentius Corvinus of Neumarkt, *Hortulus elegantiarum*; Donatus Minor; A. Mancinelli. *Carmen de figuris*; *Manuale scholarium*; Alexandre de Villedieu, *Doctrinale*, part III and IV; *Exercitia puerorum in grammatica per diaetas distributa* (all these books are printed in Leipzig 1504–1505)

Commented moral work; fragment (binding); XVth cy.

(189) C.R.II.484993 John of Holywood, *Opus sphericum*, Köln, 1501

Handwritten commentary (interlinear and marginal)

fol. A I Tractatus spere universalis a magistro Iohane de Sacro Busco. Ex Almagesto sapientis Ptolomei...

fol. E VIIIv ...signo zodiaci

Notes

First cover (verso) Spera Andini (!) sub bacch(alau-re) Simone de Schamotriy

C.R.II.23065 Johannes Loewenklaue, *Annales Sultano-rum Othmanidarum*, Frankfurt, 1596 (another copies: Bucharest, State Archives, IV.768; Berlin, Deutsche Staatsbibliothek, 2°.U.I.342; Greifswald, Universitätsbibliothek, 4°.B.v.a.283; Sächsische Landesbibliothek Dresden, Turc. 25. misc. 1; Ulm, Stadtbibliothek, Sch. 772–7774)

Legenda Romana Sanctae Eudoxiae (BHL 6684?); XII–XIIIh. c.; 1 vellum leaf (covers); written

on two columns: 43X31.5 cm; see Appendix II

C.R.II.34600 Nikolaus Reuser, *Icones sive imagines Imperatorum, Regum, Principum, Electorum et Ducum Saxoniae*, Jena, 1597

Ordinarius missae; two vellum leaves (binding); Germany; XIV/XVth cy.; Lent time

C.R.II.428136 E. S. Piccolomini, *Epistolae*, Nuernberg, 1481 (Hain 151; Baciru 50)

Aesopus Latinus (bindig; two scraps of vellum); Germany; XVth cy.; German glosses

(190) C.R.II.45145 (Ovidius, *Opera omnia*, I, *Metamorphoseon libri*, Vicenza, 1480; Hain-Copinger 12141; Baciru 45)

Registrum imbreviaturae (fragments)

vellum; 2 fly-leaves; notaries public: Johannes...; Albertinus Bertrami; Jacobus Paepagnus; Nicolinus Olivus; Paxinas de Benvenuto; Pavarus de Pavaris

Crema; 1341/1358

Remarks

The dominical letter is A (or AG); a horse sale by the son of „quondam Petri Cazolli de Crema“ (see *Atti di Cremona dei secoli XIII–XV*, edd. V. Rutenburg and E. Skrzynska, Moscow–Leningrad, 1961, p. 148, 1298 AD: „Petrus Caçoli de Crema“; he was very young at the time) points to 1341, 1347, 1352 or 1358 AD

(191) C.R.II.464562–464565 (colligatum: Hain 3470 (GW 4651) Baciru 17; Hain 900 (GW 1602) Baciru 4; Hain 1987 (GW 2916) Baciru 8; Hain 2880 (GW 4023) Baciru 11)

Lectionarium Romanum mixtum (Alemannian recension)

vellum; 19X18 cm (originally 20X20 cm); 4 leaves (fragments) stuck on each cover plate (inner side); written by 3 scribes in Alemannian book minuscule; transcription below, Appendix I Switzerland (?) ; VIIIth cy., end

Analysis

The colligatum belonged to the „devotus presbyter“ Friedrich Moser of Roswangen (1714) which granted it to the Jesuite college of Rothweil (1731).

The lessons are:

Quat. (II). fol. (I): Rom. XIII, 8–10 (*Comes Herbi-politanus*, Würzburg, Univ. Mp. th. fol. 62. VIIIth cy. and *Comes Murbacensis*, Besançon. Bibl. Municipale. 189. XIIIth cy.; Hebd. IV post Theophanarium: *Comes ab Albino ordinatus*, a IXth cy. recension of the Roman VIIIth cy. epistle lectionary, mss. Cambrai. Bibl. Cap. 553. IXth cy. and Paris. BN Lat. 9452. VIIIth cy.; Hebd. V post Theophanarium)

Quat. (II). fol. (IV) Sebastianus and Fabianus day: Hebr. XI, 33–39 (= *Comes ab Albino ordinatus*)

Quat. (II). fol. (8–8v) 2 Cor. XI, (19–)20–XII, 4(–8). (*Codex Fuldensis*, Vith cy.; Hebd. Major de indulgentia; Alcuin's *Comes*: in *Sexuagesima* ad S. Paulum)

Quat. (IV). fol. (1–1v) Gen. I, (1–)3–28(–II. 6). (Alcuin's *Comes*: *Lectio I* in *Vigilia Paschae*).

Quat. (IV). fol. (8–8v) Paschal lessons: Is. LV, (1–)10–11 (Alcuin's *Comes*: Sabb. ad S. Laurentium in Hebd. IV Quadragesimae), Hier. XXXI, 7–14, styled as „VIII Ia missa“ (The Milan lectionary, XIIth cy., assigns Hier. XXXI, 8–14 to the 7th Sunday after Whitsuntide and „die tertia de letaniis“; *Liber Comicus*. Paris, BN Lat. n.

acq. 2171, XIth cy.; Hier. XXXI, 10-14 = Heb. XVI post Pentecosten) and Ezech. XXXVII, 1-4 (-14). (Comes Luxoviensis, Paris, BN Lat. 9427, VIIIth cy.; lectio XI in Vigilia Paschae; Comes Heribopolitanus: Missa cotidiana, nr. 212, ed. Morin; Comes Selestadiensis, Schlettstadt, Bibl. Munic. 1093, AD 700, nr. 46, ed. Morin)

Bibliography

- (1) G. Morin, *Anecdota Maredsolana*, I (Maredsous, 1893), pp. 436-444
- (2) S. Beissel, *Entstehung der Perikopen des Römischen Messbuchs* (Freiburg i Br., 1907), pp. 61-65
- (3) G. Morin, „Le plus ancien comes ou lectionnaire de l'Eglise Romaine“, *Revue Benedictine* (1910), 27 : 41-74
- (4) A. Staerk, *Les mss. latins de St. Petersburg* (St. Petersburg, 1910), I, pp. 135-171 (Leningrad, Academy, Q.v.I.16, Corbie, ca. 772-780 AD)
- (5) A. Wilmart, „Le lectionnaire de Murbach“, *Revue Benedictine* (1913), 30 : 25-69
- (6) W. H. Frere, *The Roman Epistle Lectionary* (London, 1935)
- (7) A. Wilmart, „Le lectionnaire d'Alcuin“, *Ephemerides Liturgicae* (1937), 11 : 136-197
- (8) A. Dold, „Bruchstücke alter Perikopenbücher“, *Archiv für Liturgiewissenschaft* (1950), 1 : 82-101
- (9) A. Dold, „Zwei wichtige Fragmente eines Doppelcomes aus dem 8. Jh.“, *Ephemerides Liturgicae* (1951), 65 : 77-86
- (10) G. Ellard, *Master Alcuin Liturgist* (Chicago/111., 1956), pp. 86-102
- (11) R. Amiet, „Un comes carolingien inédit de la Haute Italie“, *Ephemerides Liturgicae* (1959), 73 : 335-367
- (12) Kl. Gamber, „Die Lesungen und Cantica an der Ostervigil im Comes Parisinus“, *Revue Benedictine* (1961), 71 : 125-134
- (13) J. R. Bernal, „Las sistems de lecturas y oraciones en la vigilia pascual hispana“, *Hispania Sacra* (1964), 17 : 283-347
- (14) M. Murjanoff, „Zur Geschichte des Ostervigilgottesdiensts“, *Archiv für Liturgiewissenschaft* (1966), 9 : 412-417
- (15) Fr. Unterkircher, „Ein Lektionarfragment aus Mondsee“, *Mélanges E. Tisserant*, 5 (1964), 413-426
- CR.IV.497388 (Hieronymus, *Epistulae*, Pavia, 1480 = Hain 8557/Baciru 34)
- Peter of Klausenburg, *Dogmatical notes* (ca. 1562); fol. (I) Petri Coloswarini et amicorum
- fol. G iv, S i, S iii, S vi, T ii(v) and Ee vi(v) : printed below, App. IV

Bibliography

- (1) N. Selnecker, *Confessio ecclesiarum Saxonicae in Transylvania de Coena Domini* (Leipzig, 1884)
- (2) E. Roth, *Die Reformation in Siebenbürgen. Ihr Verhältnis zu Wittenberg und der Schweiz*, 2 vols. (Köln-Graz, 1962-1964)
- (3) Fr. Pall, „Frământările sociale și religioase din Cluj în jurul anului 1570“, *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj* (1962), 5 : 7-34

APPENDIX

I. *Lectionarium Romanum mixtum VIIIi saeculi*

(Q. II, fol. 1)

ulterabis : non occides : non furaberis : n(on)
falsu(m) testimoniu(m) dicis : non concupisces

si

rem proximitui ; Et quod est aliud manda
tu(m) : in hoc verbo instauratur. Diliges pro
ximu(m) tuu(m) : sicut te ipsu(m) ; Dilectio

proximi :
malu(m) non operatur ; Plenitudo ergo legis :

est dilectio ; SEQ(UITUR) S(AN)C(T)I EV(ANGELII)
SEC(UNDUM) MATHEUM

In illo (t(empore) Ascendente Ih(esu)
in nauicula(m) :

secuti sunt eu(m) discipulieius ; Et ecce motus
magnus factu(s) e(st) in mari : ita ut nauicula
operiretur fluctibus

Ipse uero dormiebat ; Et ecce
ser(un)t : et suscitauerunt eu(m) dicentes ;

D(omi)ne sal

uanos perimus ; Et dicat eis ; Quidtimidi
estis modicefidei ? (=) Tunc surgens imperauit
uentis et mari : et facta est tranq(ui)llitas magna ;
maris. Porro homines mirati sunt di
centes. Qualis e(st) hic. qui uentis & mare obedi

(Q. II, fol. 1v)

IN NAT(ALE) S(AN)C(T)ORUM SEBASTIANI. ET
FABIANI.

LEC(CIO) EP(ISTOL)E B(EATI) PAV(LI)

AP(OSTO)LI AD EBREOS.

FR(ATRE)S. S(an)c(et) per fide(m) uicerunt regna :
operati sunt iusticia(m). adepti sunt reprimissio-
nes ; Obtinuerunt ora leonu(m) : extinxerunt im-
petum ignis : effugerunt aciem gladii. conualuer-
(un)t de infirmitate : fortes facti sunt in bello ;
Castrauerunt extor(u)m : accep(er)un)t mulie-
res deresurrectione mortuosuos. Aliau(em) dis-
tenti sunt : non suplicientes rede(m)ptione(m) : ut
meliore(m) inuenirent resurrectione(m) ; Alii uero
ludibria et uerba experti : Insuper & vincula &
carceres ; Lapidati sunt : secti sunt : te(m)ptati
sunt : In occasione gladii mortui isunt ; Circue-
runt inmelotis : & in pelibus caprinis : egentes
angustiati : afflicti : quibus dignus non erat mun-
dus. In solitudinibus errantes.

(Q. II, fol. 8-8v)

tute redigit : si quis deuorat : si quis acci-
extollit : si quis infaciem suo cedit ; S
ignobilitate(m) dico : quasino infirmi
inhacparte ; Inquoquis aud & : Ininsi
dico. audeo & ego ; hebreisunt & ego
sunt et ego : Semenabrahessunt & ego
XPIsunt & ego ; Vtinuissapiens dico
In laboribus plurimis. In carceribus ha-
tius. inplagissupramodu(m) : inmortib
A iudeis quinquies quadragenas : unam
Terulrgis cessus su(m) ; semellapidatus
naufragiu(m) feci : Nocte & die inpro-
marisful ; Intiniteribus sepe : Peric-
nu(m). periculis latronu(m). periculis exg-
riculis exgentibus : periculis inciui-
culis insolitudine. periculis in mari
infalsis fratribus. In labore & erum-
lis multis. In fame & siti : inieiuniis
& nuditate ; preter illaque extrinsecus sunt
tancia mea cotidiana. sollicitudo omniu(m)
esiaru(m) : Quis infirmatur & ego nonin
Quis scandalizatur & egononuror
i oportet & Que infirmitatis meae sunt
or ; d(eu)s & pater d(omi)ni n(ost)ri Ih(esu) Xpi
scit quod est

tus in s(e)c(u)la quod non mencior : Da-
situs gentis Areta regis custodiebat
Damascenorum : ut me comprehenderet
stra in porta(m) dimissus su(m) per muru(m)

& sic

manus eius ; Sigloriani oportet. nonex
e(m). Ueniamad. uisiones. & reuela-
ni : Scio homine(m) inXpo ante annos
decem siue in corpore nescio. Siue
pus nescio d(eu)s scit : Raptu(m) huiusmo-
(di) usque adterciu(m) celu(m) ; Et scio hu-
homine(m) : siue in corpore nescio : siue
pus nescio : d(eu)s scit. Q(uonia)m raptus est

(Q. IV, fol. 1-1v)

& facta est lux : Et uidit d(eu)s luce(m) quodess
& bonum : & diuisit luce(m) atenebras. Appel-
lauitque luce(m) diem : & tenebras noctem ;
Factumque est uespere : & manebat unus ;
Dixit quoque d(eu)s : Fiat firmamentu(m) Inme-
dio aquaru(m) : & diuidat aquas abaquis ;
Et fecit d(eu)s firmamentu(m) diuisitque : aquas.
que aerat sub firmamentu(m) : abhis que
aerant sup(er) firmamentu(m) ; Et factu(m) est Ita
Uocauitque d(eu)s firmamentu(m) celu(m) :

Et factu(m)

est uespere. & mane diessecundus : Dixit
uerod(eu)s : Congregentur aquae : quesubcelo
sunt In locu(m) unu(m) : & appareat arida ;
Factumque est Ita ; Et uocauit d(eu)s aridam
terra(m) : Congregationesque aquarum appel-
lauit maria : Et uidit d(eu)s quod esset
bonum & ait ; Germinet terra herbas
uiurentem & faciente(m) semen : & lignum
pomiferum faciens fructu(m) iuxta genus
suum : cuius semen insementiposuit sup(er)ram ;
(fol. 1v) uiurentem(m) & afferentem semen iuxta ge-
nus suu(m) lignum quiefaciens fructu(m) : & habens

unu(m) quodque semente(m) s(e)c(un)d(um) specie(m) suam. Et uidit d(eu)s quod esset bonum; actumque est uespere & mane dies tertius; Dixit autem d(eu)s; Piant liminaria infirmam(e)nto celli! & diuidit diem hac noctem! & illuminet! terra(m)! Et factum est ita: Fecitque d(eu)s duo magna luminaria! luminare maius ut presset & nocti & nocti & stellis; Et posuit eas infirmam(en)to caeli ut lucerent super(er)ram & preessent diei hac nocti! & diuiderent luce(m) hactenebras; Et uidit d(eu)s quod esset bonum & factum est uespere & mane dies quartus; Dixit & iam (deus); Producant aque reptilia animauientis & uolantia super terram subfirmamento caeli; Creauitque d(eu)s cete grandia! & omnem animam(m) uiuentem(m) atque motabilem

(Q. IV, fol. 8—8v)

comedenti; Sic erit uerb
etus deore meo! Dicit
VIIIa missa LECTIO HIEREMI
HAEC DICTIT D(OMI)N(U)S! Exi
Jacob: & hinnite co
cium personate: canete
d(omi)ne p(o)p(u)l(u)m tuum! reliqu
ego adduca(m) eos abextremis
quos erunt cecus & clau
ac pariens simul: Caetu
tencium huc. In fletu ue
cibus deduca(m) israhel
im primo genitus est m(eu)s
d(omi)ni gentes! & adnuncia
culsant & dicite: Quidis
gault eu(m)! & custodi&eu(m) si
suum: Redemit enim d(omi)ni(u)s
(fol. 8v)
monte syon. & confluent
per frumento & uino: & oleo &
armenorum; Eritque anima
us Inriguus! & ultra non
letabitur uirgo Inchoro!
s simul; Et conuerta(m) luc
dium! & consolator eos & clau
loresuo: Et in ebriabo ani
pinguedine! & p(o)p(u)l(u)s m(eu)s
nplebitur: Ait d(omi)ni(u)s om(ni)p(oten)s:
C H I E L P R O P H E T E
(E)facta est su per me manus
ne Insp(irit)u! & dimisit me
qui erat plenus ossibus!
e perea Ingyru(m)! sicut a
er; Edixit adme; Fili
s neuuant ossa ista:
d(eu)s. tu nosti: Edixit adme;
ossibus istis. & dices ei:

II. *Legenda Romana Sanctae Eudoxiae*

... (car) cere junxit, quas angelus Domini vultus
sui fulgore et verbi sui clave resoluit. Has vene
rabilis Eudoxia Romanis opibus salutare addidit
gazes, quas multo melius, multoque feliciter norunt
interius per fidem animas sanare, quam aurum
vel lapis preciosus exterius terrenas dignitates
ornare. Adepta namque preciosis hunc thesaurum,
nuspium gentium melius deliberat esse con
dendum quam mea Vrbe, ubi ipse Petrus in
pulvere passionis suae dormiens novissimam ex
pectat tubam ad resurgendum. Videns autem anti
quam Augusti Caesaris Victoriam sollempni tocius
Vrbis apparatu & diuinis honoribus celebrari,
ipsamque sexti mensis caput quasi ad honorem
deificati hominis veteris triumpho novo
Christianissima haec a Christianis fieri vehementer
indoluit, huiusque rei negocium subtili conside
ratione retractans Romano pontifici quae animo
coepit aperuit, scilicet si quomodo, adiuuante Deo,
daretur fieri ut ritus hic sacrilegus mutari posset
ad gloriam Christi. Ille vero salubribus ejus con
siliis accomodans animum dixit sententiam suam
jam diu diuque esse in idipsum, sed non ex facili
constare ut antiqua Senatus mutaretur institutio
et tam inueterata in novam religionem transiret
supersticio et quia hoc impossibile videretur propter
pertinaciam hominum, ut possibile fieret, a Domino
monuit esse petendum. Longa igitur huius rei
deliberatione habita, tandem in hoc uterque con
ueniunt ut eadem observata eodem modo duraret,
sed meliori causae et potiori nomini militaret.
Narrat namque apostolicus praesuli de thesauro
quem a Ierosolimis attulit et simul quid de eo
fieri vellet innotuit, dicens voluntatem suam in eo

esse ut ecclesia tanto munere et tanto nomini
congrua aedificaretur et ejusdem observantiae die,
id est in capite kalendarum Sextilium, ad hono
rem Christi et Beati Petri consecratur, ibique ca
tenae quas Petrus in carcere tulit et ipsa ab
Ierosolimis attulit condigno in loco reponerentur
et eadem die annuatim ab omni populo salutare
tur et de caetero eadem vocaretur ecclesia ad
Sanctum Petrum ad Vincula, ibique singulis Sex
tilibus kalendis fieret statio apostolicae processio
nis. Quare hoc kalendis, ut sicut Caesari Augusto
quis (tri)umphavi(t) fieri in diem pompa
pro(cessionis), qu(ae) rei publicae contriverit hos
tes, ita nem(pe) ad memoriam revocetur quoniam
a Christo per angelum in Petro devictus sit Eccle
siae publicus hostis Herodes, qui dum in carcere
vinctum teneret principem nascentis Ecclesiae Pe
trum ad Iudaeorum gratiam pro pascha ad poenas
producendum, mirabilem Petrus absolutionem et
perpetuam meruit Herodes confusionem, quia an
gelus Domini dirumpens catenas clausum aperuit
carcerem ut libera Petro pateret via ad salvandas
gentes in tenebris et umbra mortis sedentes.

III. Giannantonio de' Pandoni, *Pugna porcorum* (XVth century) *recensione* *Johannis Leonis Placentii* (XVIIth century)

Pugna porcorum per Porcium poetam
Paraclesis pro potore
Perlege porcorum pulcherrima proelia poter
Potando poteris placidam proferre poësin
Potentissimo patrono Porcianorum P. Porcius poeta
prosperitatem praecatur plurimam
Postquam publice porci putamur, praestantissime
patrone! placuit porcorum pugnam poemate pin
gere, potissime propendendo pericula pinguum
praelatorum; pugnant pigriter pusillanimes prae
lati, propter pinguidinis pondus, porro potentius
porcelli, pauca proceritate perpoliti. Propterea
placeat, praecor, puerile² poema perlegere. por
corum porcellorumque pugnam propositionibus pic
tam paribus praeposteris.
Proditur patronus Porcianorum primordialibus
punctis
Res inamoena, caret affectis, laeta decorem
Omnimode aspirat. Relicta habuero rata
Proditur poeta
Plura latent animo celata et non temeranda
Indiciis villis scilicet hoc volui (proferre)
Prologus

Praecelsi proavis, pulchre prognate patrone,
Pectore prudenti pietateque praedita prisca.
Praeter progeniem, praeter praecelam parentem,
Proelia pro patria pro praesulibusque peracta
Plaeraque pro populo proprio perfecta potenter³, 5
Plucentis probitate patenteque prosperitate.
Proposito praesenti petens plerumque peritos
Proptereaque probos philosophos prosequerisque
Parnasso potes praecelsi Phoeboque poetas.
Postquam percepi puerile placere poema. 10
Praecique propter praescripta proemia pugnae,
Porcorum placuit parvam praefigere pugnae
Pagellam, porci proidentem proprietates
Plausibiles, pinguem patronum promeruisse,
Pectore pugniculo. Pol. promeruisse poetam 15
Pinguum porcorum pingendo poemate pugnam.
Propositiones pugnae
Porcos pistorum pergent prostrernere pugna
Porcellique pasti plantis per pervia prata.
Pugna porcorum per P. Porcium poetam
Processus (por)corum ponitur
Plaudite porcelli, porcorum pigra propago
Progreditur, plures porci pinguedine pleni
Pugnantem pergunt, pecudum pars prodigiosa
Perturbat pede petrosas plerumque plateas.
Pars portentose populorum prata profanat, 5
Pars pungit populando potens, pars plurima plagis
Pertendit punire pares, prostrernere parvos.
Primo porcorum praefecti pectore plano
Pistorum porci prostant pinguedine pulchri
Pugnantem prohibent porcellos ponere poenas. 10
Praesumant pravis; porro plebs pessima pergit,
Protervire prius, post profligare potentes.
Propositio procons(ulis)
Proconsul⁴ pastus porcorum pulte perorat
Proelia pro pecude prava prodesse, proinde
Protervire parum patres persaepe probasse, 15
Porcorum populo pacem pridem placuisse
Perpetuam, pacis promi praefraconia passim.
Pro praefracone piae pacis, per pondera plura

Praeponenti preces, prudens pro plebe patronus,
Placidat(is) pacta p(ro)ponuntur
 Porcus praegrandis⁵, profert placidissima pacta.
 Pacisci placeat porcis per proelia prorum.
 Plurima priscorum perierunt pasqua patrum.
 Praestat porcellis potiori pace potiri,
 Praestat praelatis primam praebere palestram.
(P)lebs por(ce)llorum (p)roelia (p)otentidit
 Porro proclivis pugnae plebes potestas
 Proelia portendit per privilegia prisca,
 Proponens pugna porcos potuisse patente,
 Prostravisse pares per plebi scita probari
 Porcum pugnacem pecudem, praecula potestas
 Pendet per porcos pugnaces. „Pergite passim
 Perdere praefectos, porci, properate pusilli
 Perdere pinguiculos, praefectos praecipitare.
 Pigitia pollent praelati perpetuati.“
(Pa)ce propra(t)i (pr)ocellorum (pe)netratio
 Postque plebs potentatus penetravit
 Praecipiti pede porcelli petivere pusilli
 Pugnado properare prius, pessumdare patres.
 Praestituunt personatos praecurrere porcos
 Propugiles. Porro plenum pinguine putrem⁶
 Praelatum porcum pistrino pungere panem
 Praeciunt, per posticum, per pervia portant.
 Propterea properans proconsul poplite prono
 Praecipitem plebem pro patrum pace proponit :
(Pr)ecce pro(con)sulis (pro) praefec(t)is
 „Persta paulisper, pubes praetiosa, precamur.
 Persta : profectum parium pugnae peragendae
 Plures plorabunt. Postquam praecelsa prematur
 Praelatura puta patrum, porcelli percutiuntur
 Passim, postquam pingues porci periere.
 Propterea, petimus, ponite pugnam
 (Per pia porcorum petimus penetralia). Posthac
 Praelati poterint patrata piacula parce
 Perpetrare. Porcul, postponite proelia prava.“
 Partem praelatorum penes patientia praestat.
Propositi(t)iones po(r)cellorum
 Plebs, porcellorum, pariter praecone parato,
 Porcis praelatis proponit particulares
 Pacis particulas. Patrant praesentia pacta :
Partic(u)lae pac(is) pactae
 „Porcorum populo, porcorum posteritati.
 Principio petimus praelatos perpetuos
 Postponi. Propter pia privilegia patrum
 Porcellos patuit pariformi pondere pastos
 Porcis persimiles porcos praestare pusillos.
 Propter pulmonem, propter penetrare palati
 Pars parvi porci, prunis plerumque perusta.
 Principibus prime portatur, porro putrefiens
 Porcorum pectus, putri pinguine plenum,
 Projicit passim, partem pro peste putatur,
 Propterea porcis praelatis praeripiatur.
 Pergite porcelli praefectos praecipitare.“
Posterio(r) pugna
 Pro praelatura porci pugnare parati
 Prosiliunt, pars prata petit, pars prona paludes⁷
 Prodit praecipuo praeterita potentia plausu.
 Parvi porcelli pulchre per prata perurgent
 Pinguiculos properare procul, penetrare parati
Porci (pugnam per)suscipe(runt)
 Per portas patulas, porcos perfodere pergunt,
 Prosterunt. Pinguine potens⁸ prohibet
 properare.
 Propterea pacem proponunt : „Parcite porcis,
 Porcelli, posthac potiremur pace perenni.“
 Propterea pulcher porcellus⁹, praecelsus praeco
 politus,
 Prospiciens patres pronos peccata profari,
 Prospiciens positos praeda positosque periclo.
(P)raeconis pro(p)ositio
 Propositionem pandit : „Pacem perferre potestis,
 Parcite prelati, procerum pondus puerile
 Perdurare parum propter plerosque putatur,
 Perfringunt pacem penitus post pacta parata
 Ponite pro pacto pignus, proferre potenter
 Pro pacis praxi, potiori pericula pensent
 Porcelli, portent pignus, pax pacta placebit.“
 Princeps porcorum¹⁰, propria pro plebe pedestris
 Procumbens, paene perplexus, proelia propter
 Pestiferi populi promittit proemia pulchra,
 Pultem pomorum propinam, pulverem pisti
 Pastilli, partem placenta posteriori
 Pocula profunda perquam, precisa, paludes.
(Pr)ofertur (pig)nus pro(pa)ctione
 Porcum praegrandem¹¹ placito pro pignore
 praebet,

Fromulgans plena porcellos proprietate
 Praefectarum posthac pertingere palmam.
 Porro porcelli pinxere proemia pacis
 Particulis paribus : „Pateat pax posteritati.
(Pa)rticu(lae) pactae (p)acis
 Porci praelati placido pacto pepigerunt
 Perpetuam pacem. Posthac praecedere parvos
 Porcellos, porcos putri pinguine plenos
 Plus posthac porcis passim pugnare pusillis
 Pro pomis putridis, pro portae posterioris
 Proventu pingui, poterint purgare plateas
 Prolixae, poterint pomaria participare,
 Partire praedas, patulas peragere paludes.
 Proclamaturi porcelli pectore pleno
 Postquam praeripitur porcellis per peregrinos,
 Postquam percipiunt pede praehendi posteriori.
(Po)mpae por(cel)lorum post (pa)ctam
(pa)cem per(ac)tae
 Plaudite porcelli, plebs preciosa perennis.
 Pacta pace parata, procul praeludia pulchra,
 Pompas praecipuas, proscenia publica, palmas
 Propureos pannos, picturas pendite pulchras,
 Progeniem priscam porcellorum perhibentes.
 Priventur platani, priventur pondere pinus,
 Porcellis passim pomaria prostituuntur,
 Palmarum prorsus plantatio praeripiatur,
 Pendula pro pastu portentur pace parati
 Palmorum pilei, procedat pulchra propago
 Pacificatorum porcellorum penetrando
 Planciem patriae, passim peragando plateas,
 Plantae pro pedibus plateatim projiciantur.
 Portetur per praecipuos praeco peramoenus,
 Pacis perfector promat praeconia pacis.
 Publicitus prono procumbant poplite porci.
 Porcellos patriae patronos profiteantur.
Pin(c)erna pra(e)cedit (pra)econem
(po)culo ple(ni)simo
 Porro praecedat potu pincerna paludis
 Pocula propinans, plenissima pabula praebat
 Pulmenti putris pro proprietate palati
 Por praecone potens palaeae pista paretur,
 Proluvie pepili polluti portio pinguis
 Plena potoris promentis particulatim
 Pocula praesumpta, praegustatos patenarum
 Pullos, perdices, pavos, porcos piperatos.
 Praeterea patriae per prima palatia perget,
 Persuadens populo porcellorum pietatem.
 Plaudant porcelli, portent per plaustra patronum,
 Per patriam patulo processu perspiciantur.
 Pistorum porci prope pistrinum patiantur
 Perpetuas poenas, praeservati prope postes,
 Perturbent pueri porcos pede percutiendo.
 Propellant porcos pulchrae per pensa puellae,
(Po)rcelli (pu)ellarum (po)llice
per(ma)este pro(cu)mbunt
 Pertradant parvos porcellos pollice prono,
 Procumbant pilis, patiantur pectine pecti.
 Plaudite porcelli, pistorum plangite porci.
 Pistores pascant porcos pastu palearum
 Percussos partim pedibus per plurima proelia,
 Partim protectos petris pugnisque pedeque.
 Pastores pascant porcellos prosperitate
 Praecipua, peragrans prata patentia passim.“
(Por)corum (pr)aesaga (pars) pensari
(para)tis pro (pr)aeffectu(r)a para(n)d(a)
 Postridie, postquam porcelli pace potiti,
 Praesumpserunt patres proterve pungere passim,
 Proelia predictae pugnae populi perhibentes.
 Plurima porcorum pensans praesaga potestas,
 Proposuit primo palmae praescribere pondus
 Pestiferae plebi porcellorum peditum,
 Proposuit pedites pretio pro posse parare,
 Porcos praedones per pagos perque paludes
(Ph)ama (pr)oeclii
 Pungentes pecudes promuscide, Phamaque passim
 Praefertur properatque pennis proclive proinde.
 Praeficitur pennae procurator peracutus
 Ponens pugnare porcos pecudesque papyro.
 Promittunt posito pede praefectis properare
 Praescripto pugillo, pugnam praestare parati
 Praecipiam, proni praeciunt princeps
 pugilesque.
 Porro proventus pretii plerisque parantur,
 Praecurrunt proceres pretii plus praeripientes,
 Placant polliciti, proh, paupellos peregrinos,
 Perfidiarum patrant propicioque penu potiores,
 Praestituunt praedas, proponunt postea plebi
 Persolvendarum propinarum paraclesin.
 Porcus philomusus pro(gen)itus Parisils

- Pugnaque protrahitur, porro porcus philomusus, 245
 Paedotriba pusillorum per parisienses¹⁷,
 Promotus pagi pastor, parochus paludis,
 Paulum perdoctus, pariter producere Petrum
Propa(la)tio perfidiae per *p(hi)lolumusum*
 Pertracatur. „Proh, perdita pectora plena
 Perfidiae, pudeat perceptae proemia predae
 Plebi praeipere, peccatis perniciosus
 Peractis pudet, profusa pecunia pudet,
 Pudet praedones, postquam pensent peregrini
 Proemia pro pugna patrata proque periclis
 Personuit parochus pergens propagare plures
 Perfidiae partes. Porro princeps pugilesque
 Pestiferum parochum proclamabant perimendum.
 Secundum evangelicumque probabant
 praecipitandum
 Ponto. Praeterea plus provenisse pericli
 Persuasus parochi, plus ponderibus, purgamentis.
Poenia philo(musi)
 Portae praecelsae plus palustribus platearum
 Praestolantur plectendum portis patente,
 Ponendum prope prunas particulisque perustis
 Profundo puteo profunde praecipitandum.
 Publicitus pugiles praedicta piacula patrant
 Plebsque putant pulchrum philomusum perdere
 porcum
 Proinde preces princeps proponit, plebsque
 parata
 Promittit parere piis precibus pugilesque
 Partire pergunt, properant, perficiuntque
 Perfidiam, pauci prohibent peccata patrare,
 Pro placito pugillum, plecti plerique putantur
 Propter perfidiam propalatam peregrinis.
Porcellorum (p)raetia (per)cipie(n)ti(um)
perso(lu)tionis (pe)rfidiam
 Postquam porcelli perceperunt peregrinos
 Privari pretio, prolixè pensiculando
 Publicitus propere procurant proemia pugnae
 Proponi porcis paganis persolutis
 Praestat praeco potens, plures praecurrere porci.
 Praetendunt prohibentque pretio plus percipientes.
 Postquam pellecti pretio porci peregrini,
 Praesidium pugnae praebant praecipitare.
 Pugnam pergebat porci, porro properabat
 (Pi)ngui (por)ci prove(heba)ntur (pl)austris
 Partim pinguiculi, partim putredine pleni
 Provecti plaustris, partim pedites properabant.
 Porro porcelli praeceperunt peregrinis
 Plaustra penetrando porcos prosternere pingues
 Producinge palam pendendos poste patente.
 Propterea pedites prudentes progredientes
 Perturbaverunt projeceruntque potenter
Praedatio porcellorum
 Plaustra porcorum praedaque potenter potiti
 Praecipuos porcos protraxere plateam.
 Porro porcorum prospectu principem¹⁸ primo
 Praeco potens populo propinavit perimendum,
 Plectendum poenis, pendendum poste patente.
 Porro pauca petit princeps proferre priusquam
 Perficiat placitum praekonis plebs pileata
 Promittuntque parum postponere, proinde
 profatur :
Praecatio principis porcorum.
 „Parcite porcelli, poravorum prisca putamur
 Progenies, prisci potuere plura parentes
 Proelia pro patria patrare, pericula plura
 Pro populo perferre pio, pro plebe parati
 oPenas pauperiemque pati. possunt pietatem
 Prisca phana parentum pyramidesque probare,
 Pro meritis pulchre per proemia picta probantur.
 Propterea pensate, precor, pensate periculum.
 Parcite pendendo pietatem perficientes.“
Pasciscunt principes
 Postquam perfecti principes praedicta, parumper
 Plorans percutiensque pectum postque
 peramoenum
 Profert parcendum ploranti praeco politus
 Propter progeniem, propter praedicta potentium
 Patrum privilegia prognatumque profatur
 Progenie propria : princeps praecoque proinde
 Pergunt pacifici, populo prope prospiciente
 Praelatos pariter praelatis participari,
 Parturi praedas. Porro promiscue plebes
 Populi *pr(o)po(s)itio potis(s)ima*
 Propterea profert : „Pereant praelati pravi.
 Postquam partiuntur praebituram pervarie
 praedam
 Perficiunt pacem pariter, patitur populusque.“
 Posteaquam patuit praerepta pecunia plebi
- Pangunt privatam procerum praecordia pacem, 245
 Plectunt perjures perjuriam perpetrantes.
 Propterea porci porcelli plebs populusque
 Posthac principibus prohibent producere pugnam.
 Personuit Placentinis post pocula
 Potentissimo, pientissimo, prudētissimoque principi,
 patri purpurato, praesenti pontifici Placentinis,
 plurimum precatur prosperitatis
 Perlege, pater patriae, patriarcha, perfice parens
 Promerere palam palmam, placidissime princeps,
 Possesae paci primam perhibere pietatem
 Priscorum patrum per prudentissima pacta.
 Posteritas perget praeconia promere passim
 Pontifici pretiosa pio plebecula pubes.
 Primores patriae proclamabant peramoeno
 Plausu pastorem pacis, pia pectora plaudent,
 Phama peragrabat, peragrabat phama polorum,
 Per penetralia praeterea populosa propago,
 Progenies patriae, patres puerique pusilli
 Protestabantur priscis patribus potiore
 Pontificem pileo pretioso praedonem minantem.
 Phama peragrabat, peragrabat phama paludes,
 Persarum poterit Phoenix proferre perennis
 P(lebs)que peregrinorum prospecta pace perenni
 Pacati populi pactum pariforme probabit.
 Publica patronum paci, privata parentem,
 Pectora perpetuo plausu pariter perhibebunt.
 Prudens pontificis pectus per plura probetur,
 Plectra poëtarum pleraque poemata promant,
 Praecipuum plerique parentelae probatam
 pertractant prosa, praestanti poemate prorsus
 Praecellat princeps pacis, princeps pietatis,
 Postremo pronuntiavit :
 Pensa pauperiem, princeps praeculare, poëtae.
Praecatiuncula P. Porcii poëtae
 Parce, precor, pinguae pagellae, parce pudendae
 Pugnantium paroemiae.
 Parce parum pulchrae picturataeque poësi
 Praesenti, pictae poculo.
 Phoebo postposito placuit profunderè plura,
 Praeceps poemaeque prompsi
 Postquam potarem. Perlegi pauca puncta
 Pingens provideque potitans.
 Perplacuit poto plusquam puerile poemata
 Plerisque persuadentibus
 Produxi palam perscrutandum paradigma
 Pleno probandum poculo
 Percusso pluteo puduit, puduitque papyri,
 Partimque pudet poematis.
 Porro potores partim prodire perurgent
 Partimque precantur protinus
 Praesertimque potens patronus praecipiendo
 Parva precatus pagina
 Porcorum populus porcellorumque precatur
 Promiscue plebecula
 Perfectam pungam perfecto ponere praelo
 Propediem Placentinum¹⁴.
 FINIS
 IV. Peter of Klausenburg. *Utraquist reflections*
 (ca. 1562)
 fol. G IV : Hae argumentationes (i.e. Pseudo Athanasius' *Altercatio Luciferiani et Orthodoxi*) poterunt commodissime refelli omnes illi (!) qui asserunt solis presbyteris Christum dedisse eucharistiam sub utraque specie
 fol. S I : An non sacerdotes et monachi temporis nostri ut plerumque simulata pudicitia sese retibus impudicitiae implicant atque eo facto se declarant Manicheos ?
 fol. S III : Cur nunc ex Vrbe mandat ut Christiani quilibet semel in anno sese communicent ?
 fol. S VI : Elegans (that is, the Pelagian letter of Pseudo Jerome to Oceanus, *De unus uxoris viro*). Quam utinam osiores nostri dignarentur vel saltem cursim legere ! Cessarent fortassis esse rabulae
 fol. T IIv : Si ergo causa lapsus animae peccatum sola sua propria voluntas extitit nempe propter affectum bonae voluntatis. Cur ergo vicissim virtute sua a peccata (!) liberari non sufficit, cum tamen contraria contrariis curari soleant ? An ideo quia admissio semel peccato virtutem suam seu potentiam naturalem ammisit, quia per se semper magis in bonum quam in malum tendere debuit ? An potius solo Dei et Christi ? Domini gratia ad hoc sufficere potuit ?
 fol. Ee VIv : Quid dices, Augustine sanctissime, si et ego, etiam si non adposite, tamen ex zelo pietatis, salvo omnium denique piorum iudicio, stipulas intelligentiae meae adduxero in hanc

templi Dei structura (!), dicendo: Christus finis Legis est perfecta charitas et quia Deus ipsa charitas? Si itaque omnia legis opera quae tamen imbecilli naturae humanae absque Dei gracia impossibilia sunt, iuxta externam speciem fiant, sed non in et ex fide Christi, qua sola vincitur, sed in eam opinionis assumptionem, ut per illa opera veniat animarum salus et non ex victoria per Christum puta (!) et nobis gratuito donata, certe impingitur omnium mandatorum maximo. „Hunc audite etc.“, per quod dubio procul omnes hujusmodi homines rei fiunt omnium aliorum Dei mandatorum et revera condemnantur. Hic enim Christus. Omnium fidelium scopus est qui quicquid minus implevit, implevit revera ille, cui caput pro membris.

¹ Supposing Pandoni actually dedicated his poem to the bishop of Piacenza, this prelate must be Juan Carvajal, a Roman cardinal (+1469). However, the dedicatory lines are, beyond all doubt, the work of Van Leeuw.

² Apparently, Pandoni drew out the first draft of the poem soon after his escape from jail (he was imprisoned by Eugenius IV) and his flight to Naples. (1434). The events Van Leeuw alludes to, occurred in 1521.

³ In all likelihood, the poem was originally dedicated to the warlike cardinal Giuliano Cesarini (+1444): Pandoni was his protégé. Anyway, Carvajal's part in the Placentine war (1447) was far from being a prominent one. As far as the hint concerns Van Leeuw's early protector, the prelate in question was, quite sure, Evrard de la Marck, prince-bishop of Liège (1505–1538).

⁴ Cardinal Giovanni Vitelleschi (Pandoni); bishop Philip of Utrecht (+1524) (Van Leeuw).

⁵ Cardinal Giovanni Orsini or, maybe, Eugenius IV himself (Pandoni); Evrard II de la Marck or G. Aleandro (Van Leeuw).

⁶ Biagio Cardoli di Narni, Roman senator, captured on the Campidoglio by the mutineers (24 May 1434) (Pandoni); unidentified person (Van Leeuw).

⁷ Is it a hint to Fortebraccio's forages in Lazio and Sforza's campaign throughout the Marche? (Pandoni); Van Leeuw alludes to the Frisian campaigns of the duke Charles of Geldern in Over — and Neder Stricht.

⁸ Baldassare Baroncelli di Offida, commander of Sant'Angelo's garrison (Pandoni); Van Leeuw's allusion is very obscure.

⁹ Poncello di Pietro Venerameri, contestabile del Campidoglio or the capitano Stefano Porcari (Pandoni); Charles d'Egmont (Van Leeuw).

¹⁰ Antonio del Rio, castellano di Sant'Angelo (Pandoni); unidentified person (Van Leeuw).

¹¹ Francesco Condulmer, pope's nephew and camerlengo, was imprisoned by the seven governors (between 30 May and 27 October 1434); unidentified person (Van Leeuw).

¹² Nicolas Amys OP, procurator fidelis of the Basle council, a Parisian theologian and ruthless opponent to Eugenius IV (Pandoni); Van Leeuw alludes to Niklaes van Hertogenbosch, an Antwerpen humanist and religious reformer; he was indeed a schoolmaster, but not a Frenchman; neither Amys, nor van Hertogenbosch were killed.

¹³ Actually, Vitelleschi was arrested by del Rio (19 March 1440) and died in jail (2 April 1440) (Pandoni); Evrard de la Marck and his foe Robert II de Florenge, sire de Sedan, were closely related (Van Leeuw).

¹⁴ The *precatiuncula* was added later; Van Leeuw's words are rather puzzling: Placentia cannot be Antwerpen, Liège or any other Belgian town; the poem was never printed in Piacenza.

(to be continued)

CERCETĂRI ÎN ARHIVELE DE PESTE HOTARE

ANGLIA

Arhivele engleze sînt deosebit de bogate în fonduri și colecții de documente. Într-o mică lucrare intitulată *Arhivele și educația*¹ se afirmă, printre altele, următoarele :

„Nu există o țară mai bogată în documente istorice decît a noastră. Avem nu numai mari depozite naționale și Oficii de Arhive bine administrate, ci, de asemenea, colecții de familie și particulare și acelea ale catedralelor, mănăstirilor, bisericilor și universităților, întreprinderilor industriale și comerciale, o mărturie istorică ale cărei proporții mintea ezită să le evalueze. Un lucru este sigur, numai o zecime din aceste materiale a fost studiată și mai puțin a fost dat spre folosință în instituțiile noastre de învățămînt“.

Arhivele engleze sînt foarte bogate și în documente de mare valoare privitoare la istoria altor popoare. Numeroși cercetători din toată lumea studiază la *Public Record Office* documente relative la istoria popoarelor lor. Cercetările întreprinse în anii precedenți² de către delegații Direcției generale a Arhivelor Statului în Arhivele din Londra au continuat și în anul 1974. Cu acest prilej s-au studiat volumele de documente referitoare la România din fondul *Foreign Office (FO 371 Roumania)*. Volumele cercetate conțin rapoarte diplomatice cu caracter politic, economic și militar trimise de ministrul englez de la București la Ministerul de Externe din Londra (*Foreign Office*), a cărui arhivă păstrată la PRO este accesibilă pînă în anul 1945. De asemenea, conțin și interesante rapoarte ale consulatelor engleze din diferite orașe ale țării. În acest sens, s-a continuat cercetarea rapoartelor diplomatice referitoare la România în anii 1916—1920, cercetări începute în 1973. După cum s-a menționat și cu alt prilej, documente importante referitoare la țara noastră, în afară de volumele constituite special în acest scop, există pentru perioada 1914—1920, în cele referitoare la desfășurarea primului război mondial, pe frontul din Balcani (*Balkanswar 14*) împreună cu cele privitoare la Grecia,

Bulgaria, Serbia și Muntenegru. Corespondența diplomatică engleză despre România se mai găsește și în aceea referitoare la marile puteri³ (Rusia, Austro-Ungaria, Franța, Italia, S.U.A.). Cercetarea este înlesnită de existența fișierului arhivei, precum și a unor instrumente de informare publicate⁴.

Volumele de documente referitoare la România între anii 1916—1920 cercetate în acest an, conțin rapoarte despre toate marile evenimente din istoria țării ce au avut loc în această perioadă : Consiliul de coroană din august 1916, intrarea României în primul război mondial și convențiile politice, militare și economice încheiate cu puterile Antantei ; luptele din toamna anului 1916, evacuarea capitalei, retragerea armatei române în Moldova ; incendiarea instalațiilor petrolifere din Valea Prahovei, din ordinul aliaților de către colonelul englez J. Norton-Griffiths, precum și a griului românesc cumpărat de englezi prin intermediul bancherului J. N. Chrisoveloni spre a se evita capturarea de către armatele invadatoare, în timp ce populația și armata erau amenințate cu înfometarea ; procurarea de armament, avioane și echipament pentru armata română ; împrumuturi și ajutoare diverse din Anglia ; activitatea Fondului național de ajutorare a României, organizat la Edinburgh, sub patronajul unor înalte personalități politice românești și trimiteră de materiale pentru Crucea Roșie din România. Există foarte multă corespondență privitoare la ajutoarele medicale și în alimente. La sfîrșitul anului 1916, Federația minerilor englezi a pus la dispoziție pentru România un spital cu 100 de paturi și două ambulanțe-motor cu personalul respectiv. Alte probleme : activitatea lui sir G. Barclay, ministrul Angliei, în România în anii : 1913—1919⁵ în

³ FO 371 vol. 2603—2634, 3140—3160, 3563—3608

⁴ *List of Foreign Office Record*, 23 vol. pentru perioada : 1879—1945, din care au apărut 14 vol., vol. 15—23 fiind în curs de editare ; *Indexes to Foreign Office. General Correspondence, 1920—1945*, 107 vol. pentru fiecare an cite patru volume. Vol. 77, 82 și 87 conțin indexul pentru *Secret* sau *Green Papers*, pentru anii 1921—1938 și 1940. Pentru lista completă a publicațiilor PRO v. *Government Publications Sectional List 24 British National Archives. Revised 1 January, 1974*, 79 p. Pentru diplomații englezi v. publicația *Foreign Office List. Diplomatic and consular Yearbook* ce apare anual, în cite un volum, începînd din anul 1907 ; cuprinde date biografice ale fiecărei persoane din corpul diplomatic și consular englez din toate țările lumii, precum și ale reprezentanților diplomatici și consulari străini aflați în Marea Britanie.

⁵ G. Barclay raporta la 21 martie 1919, la Foreign Office că starea sănătății sale este așa de precară „după patru ani și jumătate de supranucă și de insonmie aproape completă“ incît nu va mai fi „bun de muncă ci de odihnă completă“. Soția sa, lady Barclay, a desfășurat totuși o activitate deosebită în asistența socială. G. Barclay a susținut guvernul Brătianu ca fiind „singurul om ce putea convinge pe rege să intre în război“ ; „căderea sa de la putere ar fi adus un guvern conservator în care curentul antantofil era slab“ (FO 371, vol. 3568). După plecarea lui G. Barclay, pensionat la 26 aug. 1919, legația engleză la București a fost girată de însărcinatul de afaceri Frank Rattigan, iar în 1920 a fost numit ca ministru plenipotențiar Herbert Derring. Despre G. Barclay v. *The Foreign Office List...* 1920, p. 252.

¹ *Archives and education*, London, HMSO, 1968, 33 p.

² v. *Revista Arhivelor*, an L, vol. XXXV, 1973, nr. 1, p. 97—99 și an LI, vol. XXXVI, 1974, nr. 4, p. 535—539. La bibliografia indicată în aceste dări de seamă v. și *The Records of The Foreign Office 1782—1939*, London, HMSO, 1969, 184 p. (*Public Record Office Handbooks* nr. 13) ; *Publications of the Royal Commission on Historical Manuscripts (Sectional list 17, revised 1 January 1974 — Government Publications)* (London) HMSO (1974), 32—(33) p. ; *The British Museum. The Catalogues of the Manuscript Collections*. Revised edition, published by the Trustees of the British Museum (London), 1962, 45 p. ; *Record repositories in Great Britain*, fifth edition, London, HMSO, 64—(65) p. (*The Royal Commission on Historical Manuscripts*).

favoarea ajutorării țării noastre; schimbările de guvern în timpul războiului și după aceea; reforma agrară și situația din teritoriile românești ocupate de inamic în anii 1916—1918; tratamentul inuman aplicat prizonierilor români de către puterile centrale; formarea în Italia a unei legiuni românești din prizonierii români proveniți din fosta armată austro-ungară, cu numele de „Legiunea Transilvană”; încheierea păcii de la București din mai 1918 și a convențiilor economice înrobitoare cu puterile centrale și activitatea guvernului condus de Alex. Marghiloman; reîntrirea României în război, alături de aliați, împotriva puterilor centrale ca urmare a prăbușirii frontului de la Salonic; desăvârșirea unității naționale în 1918 și situația din teritoriile ce s-au unit cu România etc.

Menționăm de asemenea: problema ajutorării țării cu alimente, materiale de cale ferată, echipament industrial și în general a populației aflată pe marginea înfometării, după terminarea războiului; situația politică internă și activitatea politică internațională a României; despăgubirile societăților petrolifere străine pentru pagubele suferite prin incendierea zonei petrolifere din Valea Prahovei; situația porturilor dunărene și de la mare; relațiile cu statele vecine și colaborarea cu statele balcanice; plata sau despăgubirea diferitelor societăți sau creditorii englezi pentru credite, împrumuturi și ajutoare acordate României înainte sau în timpul primului război mondial; activitatea misiunii militare engleze în România, după războiul mondial etc.

În continuarea cercetărilor întreprinse anterior s-au studiat în același fond volumele de documente referitoare la anii: 1926—1938⁶.

Correspondența diplomatică britanică referitoare la România în această perioadă conține o bogăție extraordinară de informații de o valoare deosebită, mai ales în probleme politice și economice dintre care menționăm: abdicarea lui Carol al II-lea în 1926, atunci prinț moștenitor la tronul României și în legătură cu aceasta rapoarte despre discuțiile avute de ministrul englez cu diferiți factori de răspundere; vizita reginei Maria în toamna anului 1926 în America, vizită ce a provocat multe comentarii contradictorii în presa din țară și străinătate. Multe volume conțin o amplă corespondență în diferite probleme a căror rezolvare a durat uneori până la începutul celui de-al doilea război mondial cum au fost, mai ales, o serie de litigii cu caracter economic; despăgubirea unor societăți particulare de căi ferate ce au activat pe teritoriul României cum au fost Societatea Lemberg—Cernăuți—Iasi sau altele din Transilvania și Banat ai căror acționari erau cetățeni englezi; plata unor datorii contractate în Anglia înainte și în timpul primului război mondial; relațiile cu statele vecine; activitatea diplomatică, în special a lui Nicolae Titulescu la Liga Națiunilor pentru care diplomații englezi au cuvinte de admirație; rapoarte ale atașatilor militari, situația din provinciile unite cu România și problema minorităților; diferitele împrumuturi înrobitoare contractate de România și pătrunderea capi-

talului străin în România prin înstrăinarea diferitelor ramuri ale industriei românești, mai ales după venirea la putere a guvernelor țărăniști, partizane ale politicii „porțile deschise” față de capitalul monopolist străin. Un raport din anul 1930 constată afilierea muncitorimii din zona petroliferă la sindicate și nemulțumirile acestora din cauza salariilor scăzute. După întoarcerea lui Carol al II-lea în România, în 1930, M. Palaiert, ministrul englez la București, raporta despre existența unei situații de nemulțumire și de deprimare în România din cauza gravei situații economice și a deficitului bugetar, despre anumite temeri cu privire la eventualitatea unor răscoale ale țărănimii în primăvară (vol. 14428).

Foarte interesante sînt discuțiile ministrului englez în România cu diverși oameni politici români în probleme de politică internă și externă. Astfel, într-un raport în care este vorba despre demonstrația din ianuarie 1931 a cefeștilor contra scăderii salariilor și în timpul căreia au fost uciși doi demonstraționiști, dr. N. Lupu, într-o conversație cu ministrul englez, i-a vorbit despre declinul rapid al popularității regelui, despre intenția acestuia de a instaura dictatura militară și tendința sa de a se inconjura cu oameni incompetenți, că însăși prefectul poliției, o creatură a lui Carol al II-lea a tras, sub influența băuturii, în demonstraționiști. Trimisul englez încheia că nu a auzit pe nimeni vorbind cu atita dispreț față de rege⁷. Cu altă ocazie, la 11 martie 1932, atașatul militar englez la București, scoate în evidență calitățile de bun ostaș ale țărânului român: caracterul instabil al guvernării, venalitatea și incompetența, aspra criză economică și financiară ce se abătuse asupra țării, deși dispunea de resurse naturale bogate⁸.

Cu ocazia eroicelor lupte ale petroliştilor și cefeștilor din ianuarie—februarie 1933, ministrul englez la București afirma că muncitorii s-au ridicat pentru că „răbdarea lor a ajuns la limită”. Rapoarte ample relatează desfășurarea luptelor și a procesului și se reproduc declarațiile unor foști miniștri ai comunicațiilor și a dr. N. Lupu, fost ministru al muncii, care la proces a declarat că muncitorii erau în drept să se plîngă de condițiile în care lucrau⁹. De asemenea, se reproduce un articol din ziarul „Dimineața” în care guvernul era făcut răspunzător pentru toate cele întîmplate la Grivița.

Există în rapoartele anuale asupra României, capitole speciale consacrate mișcării comuniste din țara noastră. Astfel, în raportul pe anul 1933¹⁰ ministrul Angliei la București Michael Palaiert, constată progresul pe care l-a făcut Partidul Comunist Român, devenit un factor esențial în viața politică a țării. O dovadă în acest sens o constituiau pentru el luptele revoluționare din ianuarie—februarie 1933, în special în zona petroliferă Ploiești și la București, la atelierele căilor ferate Grivița. Despre rolul deosebit de important pe care l-a avut partidul în organizarea și conducerea acestor lupte, diplomatul englez afirmă următoarele: „a Ele au fost puse direct la cale de Partidul Comunist Ro-

⁷ *Ibidem*, vol. 15259, files 53—79.

⁸ *Ibidem*, vol. 15992, c. 2413.

⁹ *Ibidem*, vol. 16818/C 1350, raport din 16 febr. 1933, și C. 1703 din 24 februarie 1933.

¹⁰ *Ibidem*, vol. 18447/760.

⁶ FO 371, vol. 11415—11430, 12221—12232, 12963—12977, 13695—13704, 14425—14438, 15259—15268, 15989—15994, 16815—16826, 18441—18451, 19559—19572, 20426—20431, 21184—21191, 22445—22466.

177. The progress made during 1933 by the Roumanian Communist party towards the attainment of its objective was publicly manifested by the events of January and February of that year, principally in the oil-fields of the Ploesti area and also in Bucharest itself, in the Givitsa railway workshops. The details of these industrial disturbances are reported elsewhere in this report and need not be repeated here, but it is important to note the following points in connexion with them:—

- (a) They were engineered directly by the Roumanian Communist party.
- (b) They were in the nature of a trial mobilisation for the purpose of testing the readiness of the Communists to proceed to direct action.
- (c) On balance, though the authorities suppressed these disorders, they undoubtedly afforded the rank and file of the Communist movement encouragement, rather than discouragement. They afforded proof of the strength already attained by the revolutionary movement and spurred on its supporters to further efforts.
- (d) They provided the leaders of the Roumanian Communist party with valuable indications of directions in which the organisations under their control required strength or alteration, and the lessons so learned, have undoubtedly been applied.

178. Important though the open manifestations of the Communists in Roumania undoubtedly were during the year under review, the clandestine operations of the Roumanian Communist party were even more so. They proved that the ground had been sufficiently prepared and that revolutionary feeling has spread sufficiently widely in Roumania for direct action; participation by non-Communist elements in the disorders organised in February 1933 was considerable and the fact that there were not more serious results was due more to the inefficiency of the directing Communist organisations than to a lack of revolutionary spirit in the masses.

179. In July 1933 the Central Committee of the Roumanian Communist party held a meeting, which was attended by representatives of the Komintern, to

Extras din raportul anual englez asupra României în care se scoate în evidență rolul conducător al P.C.R. în organizarea și desfășurarea eforturilor lupte greviste din ianuarie—februarie 1933

mân; b ele au avut caracterul unei încercări de mobilizare în scopul de a verifica starea de pregătire a comuniștilor de trecere la acțiune directă; c făcând bilanțul, deși autoritățile au suprimat aceste dezordini, ele au produs în rândurile mișcării comuniste mai mult o încurajare decât o demobilizare. Ele au verificat forța deja atinsă de mișcarea comunistă și au îndemnat pe membrii săi la noi eforturi; d ele au oferit conducerii P.C.R. prețioase indicații în ce privește direcțiile în care organizațiile de sub controlul lor aveau nevoie de consolidare sau schimbare și învățămintele astfel obținute au fost fără îndoială aplicate. În concluzie se afirmă: „În 1933, poliția a fost activă în eforturile sale contra comunismului, dar nu se poate spune cu adevărat că a obținut vreun succes apreciabil: deși poliția a reușit poate să curețe ramurile, după cum era de așteptat, ea a dat greș să atace, trunchiul și dezvoltarea mișcării din punct de vedere numeric ca și influența sa au continuat“.

În continuare corespondența diplomatică engleză referitoare la România conține documente privind: diferitele schimbări de guverne și cauzele lor, alegerile parlamentare, influența fascistă și hitleristă în anumite cercuri, afacerea Skoda, ce a înveninat viața politică a țării cîțiva ani, afacerea Stewart în legătură cu construirea drumului București—Brașov, contractarea de împrumuturi externe, acorduri de plăți anglo-române și cu diverse alte state, plata diferitelor datorii și împrumuturi românești în Anglia și noul regim al importurilor în România prin aplicarea regimului contingentării; probleme de politică externă și alianțele României; Mica Înțelegere; instaurarea dictaturii regale; legislația economică; ample informații referitoare la membrii Casei regale și în special despre Carol al II-lea.

Dacă regimul politic din România, în frunte cu monarhia, este criticat în corespondența diplomatică engleză, țara și poporul sînt priviți cu multă sim-

patie. La sfîrșitul misiunii sale în România, Michael Palairret, ministrul Angliei la București, raporta la Foreign Office următoarele: „Părăsesc România cu regret; este o țară foarte interesantă și frumoasă; peisajul său este variat, mareț și imaculat, cu adevărat natural; locuitorii săi sînt pașnici și toleranți și primesc pe străini cu sinceritate și cordialitate. În mîini competente și cinstit, ea ar putea deveni una dintre cele mai înfloritoare țări din Europa. Aș dori ca ea să producă oameni capabili să curețe grajdurile augeene ale politicii și administrației sale și să o conducă spre un destin fericit“¹¹.

Valoarea deosebită a rapoartelor engleze constă în faptul că reprezentanții diplomației ai Angliei în România erau foarte bine informați în toate problemele. Ei au avut discuții și au fost consultați de către membrii guvernului român și ai Casei regale în multe chestiuni importante de politică internă și externă ale țării noastre. Toate acestea erau raportate imediat la Foreign Office. De asemenea, rapoartele pe care le întocmeau sînt rigurose exacte, cu toate datele necesare și constituie o temeinică analiză în orice problemă ce face obiectul unui raport.

Deosebit de interesante sînt rapoartele anuale despre România, care întotdeauna sînt bine documentate, constituind adevărate studii de sinteză asupra țării noastre în ce privește politica internă, relațiile cu vecinii, chestiunile economice, partidele politice și desigur relațiile anglo-române, cele economice și în special numeroasele litigii cu caracter economic-comercial ocupînd un mare volum din corespondența diplomatică engleză. Astfel, raportul pe anul 1926 asupra României tratează în 44 pagini în-folio, tipărite, situația politică, relațiile cu diferite state, litigiile economice cu Anglia, problema Dunării, presa, convenții și ratificări, armata, marina, aviația, buget, bănci, costul vieții, comerț, agricultură, credite pentru export¹².

Separat există în fiecare an un raport cu date biografice ale diferitelor personalități de seamă din viața politică, economică și culturală a țării și un altul despre fiecare șef de misiune diplomatică din România. La acestea se adaugă rapoarte ale atașărilor militari și ale celor comerciale, anuale sau speciale.

Ca urmare a cercetărilor efectuate la PRO. Fondul Arhivistic Național urmează să se îmbogățească cu un număr însemnat de microfilme ale unor documente diplomatice engleze privitoare la istoria României din perioada dintre cele două războaie mondiale. Aceste microfilme se vor adăuga la cele deja existente la Direcția generală a Arhivelor Statului (1837—1925), completîndu-se astfel întreaga perioadă de la înființarea Consulatului englez la București, în 1803 și pînă în anul 1945 inclusiv.

MIHAIL FĂNESCU

BELGIA

În anul 1974 cercetările au fost orientate spre fondurile diplomatice aflate în Arhiva Ministerului de Externe și al Comerțului Exterior, studiindu-se îndeosebi corespondența reprezentanțelor diploma-

¹¹ FO 371, vol. 19567, R. 835.

¹² FO 371, vol. 12230.

tice ale Belgiei în principalele state europene. Din aceeași arhivă s-au consultat și dosarele speciale pe probleme. S-a urmărit, de asemenea, culegerea datelor în vederea stabilirii obiectivelor de studiu pentru viitor.

Astfel, în Arhiva Ministerului de Externe și al Comerțului Exterior ne-am orientat cercetarea asupra documentelor create de reprezentanțele diplomatice ale Belgiei în Prusia apoi în Germania, Franța, Austro-Ungaria, Ungaria, Rusia, Serbia, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia. S-a completat, de asemenea, seria România cu documente din anul 1924, ultimul an deschis pentru cercetare.

Arhiva diplomatică pentru perioadele mai vechi este legată în volume iar documentele numerotate. Începând cu anii 1910—1924 documentele se păstrează în volume nelegate, așezate în mape, nenumerotate și uneori chiar neordonate. Intrucît nu există inventare, cercetarea lor este anevoioasă.

Din seriile de „Correspondență politică — Legații” s-au studiat următoarele documente: *România* vol. V, seria nelegată, mapa 1924¹. Documentele se referă la politica internă și externă a României. Sint ilustrative rapoartele asupra situației politice din țară și a partidelor politice cu referire, îndeosebi, la fuziunea dintre partidele Iorga și Argetoianu și cea dintre partidul Național din Transilvania cu Partidul Țărănist; programul Partidului Țărănist, oamenii politici din România, criza financiară și politica din România; industria română și capitalurile străine etc.

Politica externă este ilustrată prin rapoarte diplomatice referitoare la Conferința Micii Antante, relațiile României cu alte state, vizite protocolare etc.

Prusia 25 volume cercetate în întregime. Materialele referitoare la țările române sint cuprinse în volumele 14 (1853) — 25 (1870). După 1870 seria continuă sub numele de Germania. Documentele se referă la războiul ruso-turc (1853—1854) și urmările lui pentru țările române; Unirea Principatelor și poziția Prusiei față de alegerea lui Cuza și față de necesitatea reglementării situației Principatelor după abdicarea lui Cuza, atitudinea manifestată în cursul întrevederii dintre Napoleon al III-lea și Bismarck; alegerea lui Carol de Hohenzollern și poziția adoptată de Bismarck față de acesta.

Germania. Serie legată în 60 volume (1870—1911) în care documentele referitoare la România se află în volumele 2 (1874) — 49 (1905). Seria nelegată cuprinzînd anii: 1912—1924 (dată limită pentru cercetare) a fost, de asemenea cercetată în întregime. Documentele evidențiază poziția Germaniei față de chestiunea recunoașterii independenței; relațiile româno-germane; poziția Germaniei privind politica dusă de Rusia în Balcani și față de România; războiul balcanic, poziția Germaniei și a României în legătură cu conflictul balcanic și conflagrația mondială.

Franța Seria legată, 53 volume din perioada: 1836—1911, cuprinde documente referitoare la țara noastră în volumele: 14—49 (1849—1910). Seria nelegată 1912—1924 (dată limită) a fost de asemenea cercetată în întregime.

Rapoartele Legației Belgiei la Paris cuprind numeroase informații referitoare la țara noastră. Este comentată poziția Franței cu privire la ocuparea Principatelor de către trupele rusești (1853—1854) și dezideratul unirii, situația României în contextul conflictului balcanic din anii 1912—1913 și al poliției marilor puteri față de statele balcanice. Un bogat material documentar constind din rapoarte și extrase din presă se referă la perioada primului război mondial. Într-un raport din 9 octombrie 1915 referitor la mersul operațiunilor pe front se spune: „La strigătele de disperare ale României aliații răspund cu vorbe. Italia trimite o divizie la Santi-Querente ca suplimentare a diviziei sîrbe, Rusia nu va da nimic sau aproape nimic; Franța trimite un general cu nimic ilustru în știință însoțit de un strălucitor stat major și cîțiva brancardieri. E puțin, foarte puțin! După Belgia și Serbia, oare Antanta o va lăsa și pe România în voia sorții?”².

Austria (Austro-Ungaria), seria legată, 77 volume (1838—1912) cercetate în întregime din care documente referitoare la istoria României sint cuprinse în volumele 12 (1848) — 77 (1912). Seria nelegată, anii 1832—1924, a fost cercetată în întregime selecționîndu-se documentele referitoare la România din perioada 1913—1924.

Correspondența politică a Legației Belgiei la Viena este bogată în date, în special, pentru perioada 1853—1854, reliefindu-se poziția Austriei față de statele din Balcani. Se motivează ocuparea Principatelor române de către trupele austriece în 1854 ca „o condiție favorabilă pentru destinderea politică a puterilor maritime”. Unirea Principatelor, tendințele unioniste din țară, reacțiile la aceste tendințe, precum și poziția Austriei și a celorlalte mari puteri, sint reflectate în numeroase rapoarte diplomatice, însoțite de comentariile plenipotențiarului belgian acreditat la Viena în acea perioadă. Mai sint comentate: politica dusă de Cuza și abdicarea sa, venirea lui Carol de Hohenzollern la tronul României; războiul pentru independență; politica Austro-Ungariei în Balcani (1880) etc.

Se reliefează, de asemenea problema Transilvaniei și a românilor din Transilvania, influențele exercitate asupra acestora de marile puteri, aspirațiile la unitatea națională.

Astfel, într-un raport din 16 septembrie 1893 referitor la procesul memorandiștilor se spune printre altele: „În Transilvania aspirațiile a aproape trei milioane de daco-români gravitează în mod vizibil spre București în speranța de a vedea realizîndu-se într-o zi visul legendei „Romania Magna”³.

Referitor la răscoala țăranilor din 1907 un raport diplomatic arată că „Pentru moment nu trebuie să se facă iluzii, va mai trece mult timp pînă ce va fi înăbușită răscoala, pentru că nu este vorba de o simplă revoltă de țărani, ci de o mișcare socială foarte extinsă care cuprinde elemente nemulțumite din toate clasele”⁴.

Ungaria. Există trei mape cu documente foi volante din care s-au selectat documente din perioada 1919—1924 referitoare la relațiile româno-maghiare.

² AME Correspondance Politique Legation France Série non reliée, vol. 15, Farde juillet-décembre.

³ AME Correspondance Politique Legations, Série Autriche-Hongrie, vol. 58, doc. 14.

⁴ *Ibidem*, vol. 74, doc. 16.

¹ La Arhivele Statului București se primise pînă în anul 1974 toată seria de corespondență politică România pînă în anul 1923 inclusiv.

Rusia. Seria legată, 30 volume din anii 1880—1912 cercetate în întregime din care s-a reținut materialul referitor la țările române și politica Rusiei față de evoluția evenimentelor din Balcani precum și la relațiile ruso-române. Documentele seriei Legății Belgiei în Rusia se încheie la anul 1913. După această dată numărul de documente fiind mare s-au constituit dosare pe probleme speciale.

Grecia. Serie legată în 14 volume, din anii 1847—1912 cercetate în întregime, din care s-au selectat documentele din perioada 1848—1912 cuprinse în volumele 2—14. Seria nelegată (3 volume) din anii 1841—1924 a fost de asemenea cercetată în întregime. Documentele referitoare la țara noastră sînt din perioada 1856—1924 și se referă la relațiile greco-române, problema cuțo-vlahilor, poziția României față de blocul balcanic, raportul de forțe și alianțe în Balcani, războaiele balcanice, primul război mondial și statele balcanice etc.

Bulgaria. Trei volume legate din anii 1879—1890 cercetate în întregime. Seria nelegată, 3 volume (1888—1924) studiată de asemenea în întregime. S-au selectat materiale din perioada: 1879—1923 referitoare la relațiile româno-bulgare, situația statelor balcanice și poziția marilor puteri față de acestea; conflictele armate din această zonă (războaiele balcanice și primul război mondial), Mica Antantă etc.

Serbia (Iugoslavia). Serie legată în 11 volume (1879—1912) și nelegată în 3 volume (1913—1924) ambele cercetate în întregime.

Documentele care ne-au reținut atenția, din perioada 1879—1924, se referă la: relațiile româno-sirbe, situația din Balcani și poziția marilor puteri; primul război mondial; încheierea alianțelor balcanice, crearea Micii Antante etc.

Intrarea României în primul război mondial, de partea aliaților era apreciată într-un raport din 7 noiembrie 1916⁵ astfel: „Intervenția română nu are ca unic efect de a aduce aliaților la momentul oportun, o armată proaspătă, bine echipată și plină de ardoare pentru că luptă pentru un ideal național, ea oferă, în plus, avantajul de a deschide frontul balcanic armatelor sirbo-ruse concentrate în Basarabia, care traversind Dobrogea, vor putea înainta pentru a face joncțiunea cu armata din Salonic“.

În Arhiva Ministerului de Externe s-au studiat și dosarele pe probleme referitoare la: 1. *Liga Națiunilor* (dosar 10716) din care s-au selectat documentele referitoare la prezența României în acest organism internațional; 2. *Negocieri comerciale* între Belgia și România (dosar 2752) în perioada 1898—1914, și 3. *Convenții comerciale* (dosar 4336) din care s-au propus pentru microfilmare documentele cu caracter economic ce nu erau cuprinse în seria „România“.

În afară de Arhiva Ministerului de Externe, s-au întreprins cercetări și la *Arhivele Palatului* care sînt subordonate Arhivelor Regatului. Alături de documentele referitoare la România ne-au reținut atenția și albume de fotografii cu imagini din țară executate de Carol Pop de Sztamari, oferite cu diferite prilejuri de Carol I sorei sale Maria, contesă de Flandra.

S-a găsit și o scrisoare⁶ adresată de prof. Léon Arendt, membru al Academiei Regale din Belgia lui Edouard, viconte de Conway, secretar particular al regelui Belgiei Leopold I, în care se fac referiri la frații Hurmuzaki și la dorința de unire a Principatelor Române.

Ca urmare a cercetărilor efectuate în anul 1974 în arhivele din Belgia, prin amabilitatea șefului Arhivei Ministerului de Externe dl. P. H. Desneux și a arhivistului general al Regatului dl. C. Wyffels cit și a colaboratorilor acestora, d-ra A. Scufflaire, dl. E. Wandewoude și dl. Dernelle cărora le aducem pe această cale mulțumiri pentru sollicitudinea cu care au răspuns cererii noastre, s-au primit spre sfîrșitul aceluiași an, o cantitate de cca. 10 000 pagini document.

SANDA RACOVICIANU

REPUBLICA SOCIALISTĂ CECOSLOVACIA

În anul 1974 s-a continuat studierea fondurilor aflate la arhivele din Praga, Bratislava și Kremnica.

La Praga s-a cercetat fondul Ministerului de Interne din perioada 1918—1944 în care se păstrează documente referitoare la relațiile României cu Cehoslovacia în perioada 1924—1930 și executarea acordului guvernamental româno-cehoslovac ca urmare a aplicării Tratatului de la Trianon cit și a înțelegerii privind rezolvarea datoriei dintre Cehoslovacia, România, Ungaria, Austria din 1930.

Alături de memoriile Ministrului de externe al României Nicolae Titulescu, prezentate în a treia ședință plenară din 28 iunie 1924 la conferința de la Londra, remarcăm notele guvernului cehoslovac în vederea susținerii poziției României.

Tot aici se păstrează notele și rapoartele lucrărilor pregătitoare ale convenției încheiate între Cehoslovacia, România, Turcia și U.R.S.S. în 1933 privind definirea agresorului și stenograma discuțiilor dintre Masaryk, Litvinoff și N. Titulescu.

În arhiva prezidială a Ministerului de Interne din perioada 1918—1944 se păstrează documente prețioase pentru istoria mișcării muncitorești din România.

Documentele din perioada 1922—1938 se referă la acțiuni ale mișcării muncitorești și revoluționare din România și reprimarea lor; atitudinea în procesul intentat comuniștilor din România în 1922; declarațiile de protest ale organizațiilor de tineret din București împotriva teroarei din România; grevele de la fabricile de vagoane „Astra“ din Arad; instituirea stării de asediu în România în anul 1924, interzicerea ziarelor comuniste și muncitorești; declarațiile secretarului general al „Ligi pentru drepturile omului“ în legătură cu constatările făcute în timpul vizitei sale din 1924 în închisorile din România, despre deținuții comuniști care au intrat în greva foamei; protestul din 1925 al comuniștilor cehoslovaci împotriva procesului intentat comitetului executiv al Partidului Comunist Român și conducătorilor Uniunii Tineretului Comunist; acțiunile greviste ale muncitorilor portuari din Galați din 1925; programul și desfășurarea conferinței sindicatelor revoluționare din România din 1926; notele de protest ale „Comitetului pentru protecția victimelor teroarei albe din Balcani“ către Brătianu, raportul ședinței Consiliului central al P.C. din

⁵ AME Correspondance Politique Legations Jugo-slavie, Série non reliée, vol. II, Farde 1916.

⁶ Archives Royales — Papiers Conway, nr. 31/40.

Praga, în care se condamnă teroarea din România întreprinsă împotriva mișcării muncitorești și a asasinării unor militanți; știri despre Congresul sindicatelor unitare (comuniste) de la Sibiu din 1927; scrisoarea deschisă a intelectualilor cehi către Masarik, președintele Republicii Cehoslovacie în care se cere salvarea comuniștilor români aflați în Cehoslovacia; protocolul dezbaterii din ședința plenară a Comitetului Central executiv al Internaționalei a III-a din 1922 cu referiri la poziția delegației P.C.R. în frunte cu Gh. Cristescu; cuvântarea veteranului Comunei din Paris, Inard și protestul acestuia împotriva reprimării grevei de la Lupeni; știri despre victoria comuniștilor în alegerile comunale din localitatea minieră Vulcan din 1930 și altele.

La Kremnica s-a cercetat fondul „Monetăria din Alba Iulia” (1719—1871), transportat la Baia Mare în baza decretului Ministerului Finanțelor al Imperiului Austro-Ungar din 13 aprilie 1871 și apoi, în urma ordinului imperial, mutat la Kremnica în 1872.

Fondul conține 456 u.p., registre de evidență a monedelor bătute în perioada 1719—1871; registre-protocoale și indexuri ale corespondenței pe anii 1773—1871; registre, ordonanțe și instrucțiuni și actele (corespondența) oficiului monetar pe anii 1760—1871 — 139 fascicule.

Ați în registrele monedelor bătute cât și în protocoalele corespondenței, alături de activitatea de bază a monetăriei se găsesc și cantitățile de aur și argint ce au rezultat în urma prelucrării mineurilor brute.

Tot aici se păstrează și registrele de corespondență, cărți de ordine și actele din anii 1809—1810 ale regimentului 3 de infanterie din Transilvania, cât și jurnalul cu notările zilnice ale monetăriei din Baia Mare.

Actele acestui fond se referă în exclusivitate la Transilvania și completează informațiile din fondurile: Tezaurariatul minier 1797—1848, Tezaurariatul regesc transilvan și Tezaurariatul monetar și minier 1700—1797, aflate la Arhivele Statului județul Cluj.

Arhiva orașenească din Kremnica conține o serie de documente privind relațiile multiple pe care le-a avut orașul Kremnica cu mai multe localități din Transilvania: Cluj, Oradea, Alba Iulia și răcoalele antihabsburgice din Transilvania din perioada 1619—1682, cât și corespondența principilor Transilvaniei cu Magistratul din Kremnica în vederea unor acțiuni comune.

Seria registrelor curiale 1426—1700 prezintă o importanță deosebită pentru cunoașterea relațiilor care au existat între Kremnica și o serie de localități din Transilvania, Moldova, Țara Românească și Bucovina.

Deoarece Magistratul din Kremnica funcționa și ca un for de apel în diferitele litigii — o serie de localități din Transilvania ca: Brașovul, Baia Mare, Satu Mare, Oradea, Sibiu, Clujul, Timișoara, în perioada 1426—1700 se aflau sub jurisdicția apelativă a acestuia. Diferențele dintre biserică și conducerea orașului sau între nobili, dezvăluie date prețioase referitoare la situația moșilor, a întinderii lor, situația iobagilor.

La Bratislava s-a cercetat fondul familial „Zay Uhrovec” (1392—1700) care conține documente referitoare la relațiile ce au existat între Moldova, Țara Românească și centrul Europei. Astfel, documentul

din 1501 al lui Ștefan cel Mare se referă la lupta antiotomană și la pregătirea acțiunii militare comune împotriva imperiului otoman, prin intermediul celor doi soli moldoveni, Veveriță și Ioachim.

Alte 18 documente legate de domnia lui Heraclid Despot-Vodă, domnul Moldovei din perioada 1560—1573 se referă la ajutoarele cerute și primite pentru ocuparea și revenirea la tronul Moldovei. Astfel, se remarcă documentul din 1563 prin care Despot-Vodă confirmă armamentul primit din partea căpitanului cetății Kosice și cele despre rambursarea în produse și animale a sumelor creditate de Despot-Vodă.

Un izvor istoric bogat îl reprezintă arhiva locului de adevărate al conventului din Leles.

Acest fond cuprinde documente importante pentru istoria Transilvaniei, deoarece în sfera jurisdicției teritoriale a Conventului din Leles — ca loc de adevărate — intrau și fostele comitate Maramureș, Satu Mare, Bihor, Cluj, Arad, Timișoara.

Bogatele arhive din Cehoslovacia, a căror cercetare a fost înlesnită de amabilitatea arhiviștilor cehi și slovaci, constituie o sursă de cercetare și în viitor.

TIBERIU COLIBAN

FRANȚA

Studierea izvoarelor istorice privind istoria patriei, aflate în arhivele franceze, a fost orientată concomitent spre Arhivele naționale, Arhivele diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe și Arhivele istorice ale armatei de la Vincennes.

La Arhivele Naționale s-au continuat investigațiile începute în anii anteriori printr-o cercetare de ansamblu a instrumentelor de informare științifică existente la Sala inventarelor, în special a fișierelor și inventarelor puse la dispoziția cercetătorilor. Am extras informații și cote asupra unor documente din seriile B₁, B₂, B₄, B₇, F, F₇, F₁₂, F₁₇, F₁₉, F₃₀, J, K, H, M, AF II, AF III, AF IV, AD XV, Aff. Etr. B₁, Aff. Etr. B III BB₁, JJ₁, NN, Arhive particulare (31 AP Murat, 33 AP Berthier, 42 AP Guizot, 87 AP Jules Simon, 91 AP Manuel Barbara. Materialele referitoare la istoria economică a țării noastre sunt dispersate în diferite serii de documente, dintre care subliniez, pentru bogăția de informații seria F¹² — Comerț și industrie, F³⁰ — Finanțe și K — referitoare la documentele ambasadei franceze de la Constantinopol. Multe documente privitoare la țara noastră sunt cuprinse în dosare pentru Austria, Turcia, Rusia, Polonia etc.

De un real folos în depistarea acestor surse ne-au fost informațiile oferite cu multă amabilitate de d-nii Mahieu și R. Marquant, directori adjuncți la Arhivele Naționale.

Rapoartele consulilor francezi la Galați, Constanța, Iași cuprind informații privind situația economică a României, interesele industriei franceze și ale altor state în România.

Din tematica bogată pe care o cuprind menționăm: problemele vamale și regimul vâmlor, lucrările pe care guvernul român urma să le întreprindă în anul 1895, la Galați, Brăila și Constanța pentru dezvoltarea acestor orașe, convențiile comerciale cu Franța. Este ilustrativ în acest sens o scrisoare a viceconsulului Franței la Constanța, din 26 octombrie 1886 în care se evidențiază faptul că România încearcă prin produsele sale să impună clauza națiu-

nii celei mai favorizate, pe care Austro-Ungaria și Turcia au refuzat-o categoric. Se subliniază că relațiile Franței cu Austro-Ungaria și Turcia nu vor dura mult timp și că „România este a patra putere cu care trebuie reglementate relațiile comerciale”¹. Tot în acest dosar se găsesc informații în legătură cu eforturile făcute de România pentru a crea noi debușee și pentru a exporta cereale, după conflictul vamal cu Austro-Ungaria, tentativa Germaniei de a suprima comerțul francez în România, eforturile Italiei de a dezvolta comerțul cu România.

Aceeași serie F¹², cuprinde documente privind importul și exportul în porturile Galați, Brăila și Sulina în anii 1883, 1884, prețul cerealelor și nivelul comerțului raportat la cursul internațional, situația comerțului pe Dunăre, diferite operații comerciale la Galați, Brăila, Constanța, Birlad, Roman, rapoarte asupra aprovizionării cu apă a orașului Iași², greutățile comerciale întâmpinate în Principate în decembrie 1858³ etc.

Au mai fost cercetate documente privind misiunile comerciale Bruneau și Flaubert⁴, rapoarte consulare din perioada 1883—1884⁵ ș.a.

Arhivele istorice ale armatei de la Vincennes păstrează un bogat și important material privitor la istoria României, mai puțin studiat pînă acum. Astfel, se găsesc rapoartele adresate Statului Major al Armatei franceze de către atașajii militari francezi trimiși în România, pe lângă Consulatul francez la București sau cu alte misiuni speciale, unele fiind adevărate studii asupra istoriei politice, economice, sociale și militare a României. Deosebit de interesante sînt recunoașterile militare în Principatele dunărene întreprinse în lunile august—octombrie 1948 — care cuprind memorii asupra Țării Românești și Moldovei în care se descriu principatele române și orașele București, Craiova, Slatina, Iași, Birlad, Roman, Tecuci, Galați, Brăila. Se fac referiri la agricultură, industrie, bogățiile naturale și mijloacele de transport, situația politică, situația țăranilor, puterea juridică, organizarea administrativă⁶.

Deosebit de interesant este memoriul din 9 februarie 1856, întocmit de E. Blondeau, în legătură cu canalul Dunăre—Marea Neagră, în care se prezintă avantajele oferite de poziția orașului Constanța și lucrările ce ar putea fi întreprinse, specificîndu-se că „se visează de mult la deschiderea unui canal între Dunăre și Constanța”⁷. Menționăm și rapoartele privind comerțul pe Marea Neagră și în Basarabia precum și unele memorii și planuri asupra fortărețelor Ismail, Hotin, Bender și Akkerman din anii 1797—1798⁸, ca și pe cele din anul 1830 referitoare la interesele Austriei, Germaniei și Rusiei asupra gurilor Dunării și Mării Negre⁹.

Tot aici găsim informații privind încercările și experiențele Principatelor pentru organizarea apărării naționale, precum și rapoarte și schițe asupra fortificațiilor românești.

Un raport pe anii 1861—1866 prezintă situația generală a României și evidențiază poziția Franței față de anumite evenimente. Astfel, autorul raportului relevă bogățiile naturale ale acestor țări, faptul că industria și comerțul „sînt aproape în întregime monopolul indivizilor aparținînd naționalităților străine” și totodată subliniază că țăranul român nu exploatează aceste bogății din teama de a nu putea profita pentru el. Raportorul arată că „deși nu este sclav” țăranul este supus autorității stăpînilor solului iar după emancipare „a continuat să se tirească în această situație”, întrucît „a suferit atîtea invazii, atîtea ocupații străine, atîtea contribuții în bani și în natură, atîtea rechiziții”, încît „pare că tot ceea ce poate să producă este destinat să treacă în mîini străine”. Această situație este pusă și pe seama celor „trei puteri care au ocupat succesiv țara: Turcia, Rusia și Austria”. Referindu-se la boieri se arată că aceștia nu au decît gustul plăcerilor, interesul de a acapara cît mai multe terenuri pentru a-și crea veniturile în plus, iar pentru lux recurg la împrumuturi oneroase care îi conduc la ruină.

O sursă deosebit de importantă de cercetare o constituie registrele de corespondență ale Misiunii militare franceze din România, în special pentru perioadele războaielor Crimeii, pentru independență, balcanice și mondiale.

Cercetîndu-le, ne-am concentrat atenția asupra documentelor privind primul război mondial, care sînt extrem de variate. Ele sînt rapoarte confidențiale, rapoarte militare, corespondență, buletine de informații, hărți, schițe, crochiuri, note, liste, situații statistice, planuri de bătaie, ordine, circulare, itinerarii, memorii etc. și se referă la operațiunile militare pe diferite fronturi, aprecieri generale asupra luptelor, situația armatei pe corpuri de armată și a pozițiilor de luptă, situația armatelor și misiunilor militare aliate, ale inamicului, considerații asupra poziției strategice a Dunării etc. Interesante sînt și informațiile privind situațiile tactice ale corpurilor de armată, organizarea apărării, luptele crîncene purtate și operațiile militare din Valea Oituzului, Valea Motrului, Tismana, Curtea de Argeș, Rm. Sărat, Troțuș, Dobrogea și alte zone de luptă cu crochiuri și rapoarte asupra situației și comportării armatei române.

La *Arhivele diplomatice din Ministerul Afacerilor Externe* am continuat cercetarea seriei *Correspondance politique Turquie* (corespondență politică Turcia) volumele 335 (aprilie—mai 1859) și 339—389 (1359 — septembrie 1871). Acestea cuprind rapoartele politice ale Ambasadei Franței la Constantinopol și au o importanță excepțională în dublu sens: înfi, pentru că sintetizează informațiile primite din Principate de la consulii Franței și din alte surse și apoi pentru că dezvăluie reacțiile Turciei față de evenimentele din Principate ca și atitudinea și ajutorul acordat de Franța luptei românilor pentru constituirea, recunoașterea și consolidarea statului național român (1858—1871). Ele nu au fost publicate pînă acum în colecții românești, iar din cele străine

¹ F¹² (6590).

² F¹² (2678).

³ F¹² (6478).

⁴ F¹² (2593 A. B. C.).

⁵ F¹² (2678).

⁶ M.R. 1620 nr. 6. 8. 9. 10. 11. 16.

⁷ M.R. 1622 nr. 68.

⁸ M.R. 1617 nr. 24, 24 bis, 26—27, 27 bis, 28—29, 43.

⁹ M.R. 1634.

* Din această serie, în anii anteriori s-au microfilmăat și adus la Arhivele Statului București volumele pînă la numărul 338 (rolele 83 și 84) cuprînzînd documente din perioada martie 1849—decembrie 1858, volumele 390—404 (rola 97) din perioada septembrie 1871—iulie 1876.

singura care reproduce o parte destul de mică este „Archives diplomatiques” (Arhive diplomatice) apărută la Paris în anul 1861.

Totodată, aceste arhive cuprind informații referitoare la regimul navigației pe Dunăre, activitatea Comisiei europene a Dunării, războiul Crimeii, unirea Principatelor, atitudinea Porții și a marilor puteri față de Unire etc.

Cea mai mare parte a documentelor se referă la activitatea diplomatică pentru recunoașterea Unirii precum și la unele reforme întreprinse în țară pentru consolidarea ei.

Remarcăm, de asemenea, relațiile asupra demersurilor făcute pentru recunoașterea Unirii și asupra discuțiilor în urma întrevederii consulilor francezi cu Al. I. Cuza, C. Negri, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, I. C. Brătianu. Astfel, Al. I. Cuza este prezentat ca un om ferm, integru, autoritar, cu dorința vie de a înfăptui unirea și angajat în îndeplinirea acesteia; C. Negri „om de litere, distins, recomandabil (în funcția de Președinte al Consiliului de Miniștri) pentru opiniile sale moderate și pentru sinceritatea patriotismului său”.

Considerăm că, în viitor, cercetarea acestor arhive trebuie continuată, datorită bogăției de informații inedite privitoare la istoria țării noastre.

EMILIA POȘTĂRIȚĂ

REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

În arhivele de stat din Dresda și Merseburg (Sächsisches Landeshauptarchiv - Dresden și Zentrales Staatsarchiv Historische Abteilung II - Merseburg) am avut posibilitatea să cercetăm, în călătoria de studiu din 1974, 14 fonduri și colecții de documente care conțin informații referitoare la istoria țării noastre începând cu a doua jumătate a secolului al XV-lea până în prima jumătate a secolului XX. Documentele sînt variate (scrisori solemne, rapoarte diplomatice, economice, politice, culturale, corespondență, în original și în copii etc.) și provin din cancelarii princiere, regale, misiuni diplomatice, militare, firme comerciale.

În ambele localități s-a păstrat pînă în prezent sistemul original de arhivare a documentelor, împreună cu instrumentele contemporane de evidență, registre de intrare, indexuri, opise care se folosesc cu bune rezultate de către toți cercetătorii avizați. În unele cazuri, ca urmare a pierderii, distrugerii registrelor contemporane sau completării fondurilor și colecțiilor, lucrătorii din arhive au reconstituit sistemul de evidență inițial, specific cancelariilor emitente sau păstrătoare.

La Merseburg sistemul original de arhivare și păstrare a documentelor diferă de cel de la Dresda doar ca nomenclatură. Aici majoritatea fondurilor și colecțiilor sînt organizate pe așa-zisele repozituri (*Reposituren*) numerotate cu cifre romane și arabe, uneori și litere mari sau mici în funcție de țările sau localitățile la care se referă (de pildă, Rep. XI, nr. 178 *Moldau u. Wallachei* sau Rep. XI, nr. 273, c. *Türkei*).

Dată fiind puținătatea actelor originale de cancelarie din secolul al XV-lea am propus pentru microfilmare peste 200 documente dintre anii 1454—1490 cuprinzînd corespondența purtată de Matei Corvin cu o seamă de principii saxoni în scopul realizării

unui sistem de înțelegeri și alianțe militare îndreptate împotriva pericolului otoman, devenit iminent pentru întreaga Europă centrală, după căderea Constantinopolului. Studiarea acestor documente va permite reliefaarea rolului deosebit de important jucat de țările române în epoca lui Ștefan cel Mare în stăvilirea acestui pericol, chiar dacă au rămas, de cele mai multe ori, singure în fața cotoptitorilor¹.

O categorie importantă de documente care privesc istoria economică a țărilor române în veacul al XVIII-lea și începutul celui următor se află în Repozitura XI, nr. 178 la Arhivele din Merseburg². Cele mai multe se referă la legăturile comerciale cu apusul Europei. Documentele atestă existența unei Companii comerciale întemeiată pe principii mercantiliste în vremea domniei lui Alexandru Ioan Mavrocordat.

Am remarcat nume de comercianți din principalele române care s-au făcut cunoscuți peste hotare, prin ample afaceri de schimb. Așa de pildă, în circuitul european de mărfuri din veacul al XVIII-lea nu lipsește numele lui Chiriac Polău care era recunoscut ca o personalitate în materie pe piețele din Austria, Silezia, Franța, Rusia, Polonia, Italia, Anglia și era prezent la tirgurile din principalele centre comerciale europene: Leipzig, Breslau, Frankfurt, Königsberg, Viena etc.

Aceste documente dovedesc că, în pofida îngrădirii prin firmele și hațișerfuri, comerțul românesc s-a dezvoltat și a intrat în competiția europeană încă din veacul al XVIII-lea. Apariția în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a relațiilor de schimb bancare în sens modern între București, Viena, Triest, Veneția, Breslau, Leipzig, Amsterdam atestă dezvoltarea și pe teritoriul principatelor române, a acelor acumulări de capital comercial care prevestesc relațiile de tip capitalist.

În arhiva legăției prusace de la Constantinopol³ se păstrează o mare cantitate de rapoarte consulare referitoare la principatele române înainte și după unirea lor din 1859. Pe baza lor se pot urmări mersul evenimentelor politice după războiul Crimeii și implicațiile acestora asupra principatelor române, aplicarea prevederilor convenției de la Paris (1856) privind organizarea principatelor române și poziția puterilor garante (Austria, Franța, Anglia, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia); alegerea lui Alexandru Ioan Cuza în ambele Principate; reorganizarea din anul 1861; activitatea Comisiei Centrale de la Focșani; corespondența purtată de Al. I. Cuza cu ambasadele de la Constantinopol ale puterilor garante.

Există, de asemenea, acte care se referă la pavilionul național (roșu, galben și albastru), o schiță și o copie după scrisoarea lui Gh. Asachi. Alte rapoarte se referă la uneltrile unor emisari străini în principatele române, elaborarea legii rurale și secularizarea averilor mănăstirești, legăturile revoluționare cu Garibaldi, discursurile și dezbaterile

¹ Landeshauptarchiv (LHA) Dresden, Wittenberger Archiv, loc. 4375, Band 4, s. 327—334 și loc. 9321.

² Deutsches Zentralarchiv, Historische Abteilung II, Merseburg, Rep. XI, nr. 178, *Moldau u. Walachei*, fasciculele 4—24, anii 1739—1807; Rep. XI, nr. 274, fascicola 2, Heft 4 anul 1803, Heft 8 anul 1805; fascicola 9, Heft 2, anul 1806; Rep. XI, nr. 275 d., fasciculele 39, 44, 45, 50.

³ *Idem*, Rep. 41, 81, Gesandtschaft zu Constantinopol, X a nr. 10, 21, 22, 26, 31, 32 A, B, C, D, E, F, G.

parlamentare în legătură cu reformele lui Cuza, stenogramele cuvântărilor unor personalități ca C. A. Rosetti, Lascăr Catargiu, V. Boierescu, I. Ghica, D. Ghica, Vasescu, C-tin Crețulescu, M. Kogălniceanu, Gh. Costăforu etc. completează informația istorică pînă la detronarea lui Cuza.

În arhiva creată de Cabinetul Civil al Prusiei, respectiv Germaniei din perioada 1860–1918 se află documente cu caracter economic și militar cu privire la România⁴. Așa, de pildă, există acte referitoare la mult discutată problemă a navigației pe Dunăre, care a preocupat opinia publică europeană încă din anul 1815 la Congresul de la Viena, după căderea lui Napoleon. Intrarea României în circuitul capitalist internațional este reflectată de documente privind construirea primelor căi ferate în România cu capital străin, încheierea de convenții și stabilirea de tarife vamale pentru export cu specificarea mărfurilor, a unităților de măsură, transportul lor pe uscat și pe mare. Preocuparea statului român pentru dezvoltarea porturilor de la Dunăre și mare în ultimele decenii ale secolului trecut este evidentă ca și interesul statelor străine, respectiv al Germaniei, care după războiul franco-prusac (1870–1871) a început să-și afirme tot mai mult dorința de expansiune economică și politică. Într-un dosar am aflat o litografie a portului Constanța, așa cum arăta în anul 1897, alături de schițele (profilurile) podului de la Cernavodă construit de A. Saligni⁵.

Urmărind firul cronologic al evenimentelor politice și militare în care a fost implicată România în prima jumătate a secolului XX am semnalat documente din următoarele fonduri: Ministerul Afacerilor Externe⁶; Ambasada saxonă din Viena⁷; Ambasada germană din Berlin⁸ și Ministerul învățămîntului public⁹, păstrate la Arhivele Statului din Dresda.

În general avem de-a face cu rapoarte consulare foarte bine documentate și corespondență cu referire la o sumă importantă de probleme de politică internă și externă a României și a statelor cu care a venit în contact.

Despre evenimentele politice și militare din timpul primului război mondial există dosare întregi care prezintă cu lux de amănunte: neutralitatea momentană a României, situația disperată a imperiului Austro-Ungar, mișcarea muncitorească, problema naționalităților conlocuitoare, ofensiva austro-ungară din Bucovina și Galiția, situația trupelor rusești și a celor franceze, poziția S.U.A., situația României la intrarea în război, situația de pe frontul dobrogean și fronturile din Transilvania și Moldova, informații despre evenimentele revoluționare din Rusia anului 1917.

⁴ *Idem*, 2.2.1 Civil-Kabinet, Rumänien 6.3.4.16, nr. 13294, 13295, 13296.

⁵ *Idem*, nr. 13295, f. 43. Menționăm că această originală litografie ca și schițele desenate la scară de: 1:4250, 1:800, 1:400, 1:200 nu le-am găsit reproducere la Muzeul de istorie al R. S. România.

⁶ Landeshauptarchiv (LHA) Dresden, Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten, nr. 1924, 1925. Acta Politische Verhältnisse in Rumänien 1905–1921, 1905–1926.

⁷ *Idem*, Sächssische Gesandtschaft in Wien, D. Politische Angelegenheiten, nr. 365, Krieg III, 1916–1918, nr. 416, 1908–18.

⁸ *Idem*, Gesandtschaft Berlin, nr. 337, s. 1–6.

⁹ *Idem*, Minister für Volksbildung, nr. 10239/22, anii 1941–1942.

Tratatul de pace de la București (București), ultimatumul dat de contele Csernin regelui Ferdinand (martie 1918), destrămarea Austro-Ungariei, tratativele de pace de după primul război mondial sînt altele probleme care ar putea fi cercetate de istoriografia românească pentru perioada primelor decenii din veacul XX.

NICOLAE NISTOR

ITALIA

În anul 1974 s-au efectuat cercetări în 7 arhive și biblioteci, s-au parcurs 432 volume din care s-au selectat și propus spre microfilmare peste 12 000 file documente care evidențiază: 1. latinitatea poporului român, conștiința originii comune, unitate a neamului românesc; 2. situația economico-socială în orinduirea feudală, unele aspecte ale luptei țărănești împotriva exploatarei; 3. organizarea politico-militară în orinduirea feudală și capitalistă; 4. politica externă a statelor feudale românești și a României în a doua jumătate a secolului trecut și prima jumătate a secolului nostru.

La Biblioteca Universității din Bologna, în fondul de hărți, sub nr. 3 se păstrează o hartă a Europei, întocmită în anul 1402 care aduce date noi despre statele feudale românești.

Manuscrisul intitulat „Valahiae descriptio eiusque gentis origo”, păstrat în Archivio Segreto Vaticano, fondul Borghesi, seria a III-a, vol. 67 A, f. 110–117, întocmit de un autor anonim, pe baza cronicilor poloneze și cunoscind realitățile din secolele anterioare, arată că românii, popor de origine latină, ocupau teritoriul fostei Dacii.

Deosebit de valoroase pentru istoriografia noastră în această problemă sînt relatările și hărțile întocmite de generalul L. F. Marsigli în perioada 1685–1701, cînd s-a aflat în Transilvania și Ungaria sau a călătorit la București, unde a avut mai multe întrevederi cu C. Brâncoveanu și stolnicul Cantacuzino.

Documentele păstrate la Biblioteca din Bologna ca și cele din fondul Nunziatura Vieni, Arhivele Secrete ale Vaticanului, vol. 16, f. 7–16 vorbesc în secolul al XVII-lea despre răspîndirea populației „natio wallachica” în Balcani (anexa 1).

Referindu-se la problema teritoriului ocupat de români, la finele secolului al XVI-lea monseniorul Rugiero, fost nuntiu papal în Polonia, între 1588–1599 arăta că „Românii locuiesc între fluviile Nistru, Dunăre și Marea Neagră, ocupă tot teritoriul Daciei antice, care cuprinde și țara locuită de transilvăneni”¹.

Generalul enciclopedist L. F. Marsigli, referindu-se la originea și spațiul geografic în care s-a format poporul român, afirmă, în repetate rînduri, ideea latinității și continuității poporului nostru pe teritoriul pe care s-a constituit.

Importantă este și conscripția intitulată „Conscriptio Comitatus Hungariae a singulis Comitibus Jussu Soc. Caes et Reg. Apostolicæ Maestatis facta anno MDCCLXXII, die VI, Martii”² care cuprinde 30 tabele privind recensămîntul populației din Ungaria și Transilvania, făcut pe unități administrative

¹ Arhivele Secrete ale Vaticanului, fond Bolognetti, vol. 25, f. 74 și Biblioteca Națională Napoli, ms. XG-15, f. 67–69.

² Biblioteca Națională din Napoli, ms. XIII A.32

și localități, precizându-se limba pe care o foloseau locuitorii respectivelor așezări.

Cum este și firesc, pentru cele mai multe din localitățile Transilvaniei. Banatului, Crișanei și Maramureșului, apare specificația că locuitorii foloseau limba „valahă”. Din materialul cercetat se desprinde ideea că la finele secolului al XVI-lea moldovenii aveau conștiința latinității lor care „cu numele de român se autodenumesc între dinșii”³. Această idee mai apare la 15 februarie 1565 la episcopul de Napoli, care după numirea sa ca nunțiu papal în Polonia, a călătorit prin Transilvania, unde a constatat că în această țară nu existau unguri, în schimb trăia o populație pe care străinii o denuneau valahă dar „ea însăși se autodenumește română” („et Vallachi che si chiaman Romani”).

În același timp monseniorul Rugiero semnală faptul că „sint acești valahi, prin originea lor străveche, italieni colonizați de către romani”, în părțile Daciei.

În anul 1684 Contarini, prezentând împăratului de la Viena părerile sale pentru continuarea războiului antiotoman, aprecia că românii, popor creștin, de rit ortodox, care se laudă că-și trag originea din Italia, vorbesc chiar și astăzi limba italiană și constituiau un sprijin sigur în marele război purtat de statele europene contra turcilor⁴.

Aprecieri similare are și generalul L. F. Marsigli despre felul în care se autodenumeau populația românească a Transilvaniei, la finele secolului al XVII-lea.

Din primele două relatări rezultă că în secolul al XVI-lea populația din Transilvania și Moldova se autodenumea cu numele de român.

Documentele menționate ne determină să conchidem că poporul nostru a păstrat în mod permanent conștiința originii sale comune, a latinității și în mod deosebit denumirea de „popor român”.

Multe materiale documentare prezintă teritoriile românești ca fiind foarte bogate, iar pe români ca un popor harnic și întreprinzător.

Giovanni Michele, în anul 1563, prezentând lui Ferdinand de Habsburg o relatare despre Transilvania, aprecia că aceasta „este extrem de bogată în tot ceea ce este necesar omului. Are mine de aur și argint, sare și alte materiale de o mare importanță economică dar nu are cine să lucreze în ele”. Țara avea un venit de 150 000 florini, dar ar putea fi mai mare, dacă lăcomia otomană nu ar crește odată cu sporierea bogățiilor populației⁵.

Într-un alt manuscris⁶ se remarcă faptul că Moldova era „foarte bogată în grâne și nutrețuri”. Aici creșteau numeroase herghelii de cai, cirezi de vite și turme de oi. Ultimele erau atât de numeroase încât se puteau trimite anual, numai la Constantinopol, mai mult de 100 000 de capete. Are mine de sare, vinuri excelente și miere, blănuri și lână de o mare finețe; în munții situați în vecinătatea Transilvaniei există aur, din care principii nu scot decât puțin, pentru a nu da ocazie turcilor să le ceară un tribut mai mare.

Fondul Borghesi furnizează date pentru o mai bună cunoaștere a istoriei sociale a Transilvaniei. Sint prezentate pe larg răscoala lui Bocskai și cea condusă de Ráckoczy⁷. Se relatează, de asemenea, despre conjurația din anul 1693, descoperirea și reprimarea ei⁸.

O importanță deosebită o prezintă manuscrisul 3100⁹ pentru cunoașterea instituțiilor feudale moldovenești la sfârșitul secolului al XVI-lea, îndeosebi organizarea armatei, plata tributului către turci.

„Garda domnitorului” se precizează în manuscrisul menționat este formată din 400 arhibusiери unguri și 150 cavaleri, parte unguri, parte albanezi, greci și slavoni. Din țară sint recrutați 4 000 de arhibusiери de linie, o cavalerie care se ridică la cifra de 14 000 oameni la care se adăugau 60 piese de artilerie.

În același manuscris se apreciază că veniturile domnitorului depășeau suma de 500 000 de taleri, realizate în marea lor majoritate din zeciuială și venituri diverse. Domnitorul trebuia să plătească Porții un tribut anual, care în acel moment se ridică la valoarea de 160 000 taleri și daruri în valoare de peste 80 000, în afara cadourilor în cai și lucru¹⁰.

Dealtfel problema tributului țărilor române față de Poartă este prezentată în mai multe rapoarte și relatări. Giacomo Soranzo, în anul 1576, aprecia că Moldova plătea Porții un tribut anual de 40 000 ducati. Țara Românească 60 000 iar Transilvania 30 000. La aceasta se adăugau obligațiile militare pe care statele române le aveau față de Poartă.

Unele izvoare ne informează că pentru lupta de la Mohacs din august 1526, Moldova a fost obligată să participe cu 10 000 cavaleri, iar Țara Românească cu 15 000¹¹.

Problema luptei pentru libertatea neamului este reliefată de o serie de documente păstrate în Arhivele Secrete ale Vaticanului, Biblioteca Națională din Napoli și Biblioteca Vallicelliana din Roma.

La Biblioteca Vallicelliana se află relatările intitulate „Vaivoda cum Principum Valachiae et Moldaviae. res gestae contra Turcas, anno 1595”, „Aron Vaivoda Principis Moldaviae, res gestae contra Turcas, anno 1593” și „Res gestae Michaelis Vaivodae Principis Valachiae et Aron Vaivodae Principis Moldaviae contra Turcas anno 1595”, precum și materiale care evidențiază politica Poloniei față de Moldova și Țara Românească în anii luptei antiotomane. Menționăm „Relatarea istorică asupra războiului purtat de poloni contra lui Mihai, voievodul Moldovei și al Țării Românești”¹².

Epoca lui Mihai Viteazul se reflectă bine în Arhivele Secrete ale Vaticanului¹³ care păstrează o serie de relatări întocmite și trimise de pe cîmpurile de luptă de militari, oameni politici, misionari, martori oculari ai marilor bătălii pe care le-a condus nemuritorul domnitor al Țării Românești.

Menționăm în această privință relatările episcopului de Cervia trimise în anul 1597 de la Alba

⁷ *Ibidem*, Fondul Borghesi, seria IV, vol. 63, 244, 246, 250.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, Archivum Arcis, Armadium I—XVIII.

¹⁰ Biblioteca Națională din Napoli, ms. X G.22, f. 110—124.

¹¹ Biblioteca Vallicelliana, ms. N. 16 și ms. N. 35.

¹² Arhivele Secrete ale Vaticanului, fond Borghesi, S. I, II, III, IV.

³ Arhivele Secrete ale Vaticanului, fond Archivum Arcis, Armadium I—XVIII, ms. 3100.

⁴ Biblioteca Națională din Napoli, ms. X E 7, f. 122.

⁵ *Ibidem*, ms. X G.23, f. 110—123.

⁶ Arhivele Secrete ale Vaticanului, Archivum Arcis, Armadium I—XVIII, ms. 3100.

Iulia, de episcopul de San Severino asupra misiunii sale din 14 noiembrie 1599 la Mihai Viteazul, în care se descriu cu mult lux de amănunte tabăra românească de la Șelimbăr și raporturile domnitorului cu secuii.

Atitudinea Statului papal față de statele românești la finele secolului al XVI-lea și începutul celui următor este reliefată de corespondența pe care o trimiteau nunții papali din Praga, Varșovia, Germania, Graz și Veneția Secretariatului de Stat.

Din această corespondență rezultă că Europa întreagă a fost informată asupra marilor succese obținute de români în lupta dusă contra dominației otomane.

Informații similare trimiteau și călugării franciscani de la Constantinopol Secretariatului de Stat al Vaticanului¹³. Scrisorile franciscanilor cuprind aprecierile făcute în capitala Imperiului otoman asupra personalității lui Mihai Viteazul. Aproape în unanimitatea lor autorii acestor corespondențe îl caracterizează cu expresia „valorosul valah”.

Pagini emoționante despre lupta românilor în această perioadă a scris și Alexandru Comuleus. Menționăm portretul literar al lui Mihai Viteazul păstrat la Biblioteca Vallicelliana din Roma (anexa 2).

Fondul Borghesi cuprinde noi date pentru cunoașterea activității diplomatice desfășurate de C. Brâncoveanu și D. Cantemir.

„Avvisi” prezintă în mod favorabil politica dusă de C. Brâncoveanu în scopul realizării independenței politice a statelor românești într-un moment în care Polonia și Imperiul Habsburgic încercau să înlocuiască dominația otomană de la Dunărea de Jos cu propria lor stăpânire.

Multe documente semnalează prezența lui Carol al XII-lea la Bender, „în Vallachia” și atitudinea moldovenilor față de armatele aflate în preajma lui.

Lupta pentru independența politică a statului român este reliefată și de o serie de documente create în perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale care redau opoziția maselor populare românești, a unor oameni politici și de cultură față de primejdia propagandei fasciste desfășurată în țară prin intermediul Gărzii de fier¹⁴.

Documentele din bustele 114, 409—411 cuprind date privind activitatea partidelor politice din România, atitudinea lor față de fascism, opoziția populației față de propaganda fascistă, eforturile financiare făcute de Germania și mai ales de Italia pentru susținerea activității de subordonare a României față de ele.

ZAHARIA DUMITRU

ANEXA 1

Relatio status politici et religionis Moldaviae et Vallachiae sub Sixto V ac proposito pro inducendis moldavis ad unitatem Ecclesiae Romanae, et arma suscipienda adversus turcas.

La Moldavia è quasi come una isola, circondata dal Mar maggiore, e da doi larghissimi fiumi, Niestro, e Danubio, e del fiume Bistriza, che passa rapi-

dissimo per i ualloni de'monti di Transilvania i quali partino i Moldaua da Transilvani. Nel resto è situata con colli e, selue, onde per natura forte, s'è conservata. Moldauia da le scorrerie et insulti de Tartari.

E lunga otto giornate, et altrettante larga, abondantissima de frumenti, e biade, copiosa di cavalli, boui, e pecore, de le quali ne produce quantità che ogni anno ne manda in Constantinopoli più di 100 m. capi.

Hà miniere di sale, vini et mieli eccellentissimi.

Coramj e lane finissime; hà né monti uicini à la Transilvania qualche uena d'oro, de le quali i Principi ne cauano poco per non dare occasione à Turchi di domandar magior tributo. Non molto lontano da questi monti siede in luogo eleuato il Castello di Sozeaua, antica sedia de' Principi, mà le metè smantellato da Alessandro vaiuoda l'anno del 64, accio che li suoi nemici di nouo non s'en impadronissero, onde comodamente si potria refare.

À la riuad del Niestro, in contro à Cameniza, città di Podolia, ui è Hotino, castello fortissimo.

Sotto Hotino pur' à la riuad del Niestro ui è Bendero, doue dimora il sanzegiacco, et à la bocca del Niestro, appresso Bendero, è posto Bielogrado, e doue il Danubio s'allarga in lagune, si uede Kilia, città mercantile.

Questi tre luoghi essendo stati donati per segno di fedeltà, da Stefano il giouane à Baiazete Gran Turco, furono ridutti in sanzegiaccato, nel quale ui sono 300 spahi, et gli altri Turchi da fattione, non arriuanò à 600 perche in Kilia, e Bielogrado sono la magior parte Christiani, ma la fortezza di Bendero del 83 è stata saccheggiata, e ruinata co' mine du cosachi.

La nazione Moldaua è bellicosa, e molte uolte, sotto la condotta del Vecchio Stefano, nel Pontificato di Sisto, quarto, al quale mandò Ambasciatori con segni della rotta data à Sultano Mehemet, è stata vittoriosa di Turchi, Poloni, e Tartari, e del Gran Rè Matthia Coruino, come si legge nell'istoria Polona di Matthia Michou. E già 13 anni sono, Giouanni loro vaiuoda rebellato da Sultan Selim, e uincitore d'alcune battaglie, haueria fatti grandissimi danni à' Turchi, se li Poloni occupati in elegere il nouo Rè l'hauessero potuto aiutare. Questa gente se bene è di rito greco, è però amica del nome Romano, si per la lingua corrotta de la latina, si per l'opinione, che hanno d'esser discesi da Romani. et con nome de Romani si chiamano fra loro.

Questo lo hà dimostrato con doi chiari segni Pietro vaiuoda, al presente loro Principe, il quale regionando con Bartolomeo Bruti, disse, che volentieri pigliarebbe appresso din se uno di rito Romano, che li esplicasse la sacra scrittura. E poco di poi hauendo li Hungari suoi soldati, et altri Hungari habitatori della Moldauia (queli sono la magior parte Heretici per ignoranza) deposto dall'offitio il sacerdote loro huomo Cattolico, et eletto in suo luogo un'Arriano, Pietro vaiuoda informato di questo dal suo luogotenente Bartolomeo Bruti, ordinò contra la uolontà de' suoi soldati, che il sacerdote cattolico fosse confermato, come di religione molto meglio.

E huomo di buona natura, e mostra molta diuotione con le fabbriche di chiese, et monasterij. E di età di 50 anni in circa.

¹³ Arhivele Secrete ale Vaticanului, fond Borghesi, S. III, vol. 60 A.

¹⁴ Arhivele Centrale ale Statului din Roma, fond Ministerul Culturii Populare, B. 114, 409—411 și altele.

L'entrate sue passano 500 m. cauati per il più da decime, et altre cose incerte, hà però di fermo à conto del Tributo 160 m. tallari e per il Datio delle mercantie 80 m., et se bene hà moltj caualli, et molte persone nella sua corte, non di meno spende pochissimo per presenti, che di continuo li sono donati.

I signori et Feudatarij Moldaui, che seguono la Corte, i quelli si reputano à grandissimo beneficio, et honore di seruirlo senza pagamento per l'essentioni, che hanno di tutte la grauezze eccetto che il Tributo. diuisi in 13 ordini empiranno il numero di mille caualli, bene armati.

Oltre à questi il Principe tiene alla sua guardia 400 archibuscieri ungari, et 150 caualli parte ungari, parte Albanesi, Greci et Schiaunji.

Dal paese cauerà 4 m archibuscieri de le bataglie. A'cauallo sono 700 nobili, e 300 feudatarij, il resto de la caualleria ariua al numero di 14 m. Di più hà 60 pezzi d'artegliaria, fra quali sono 4 cannoni din batteria, et 6 colubrine, gli altri sono pezzi da campagna.

Sono vicini a questo Principe nei deserti di Tartari, li Cosacchi habitatori dell'Isole del fiume Niepro spauentosi à Turchi, e Tartari, a quali fanno molti danni.

Da Tramontana vi è la Podolia; da Ponente la Transilvania, piena da soldati valorosi et nemici de Turchi per natura; da Mezzogiorno ui è la Valacchia, la quale hà un' istessa lingua, habitj, costumi, e rito, ne d'abondanza di tutte le cose, ne di grandezza, ne di fortezza di sito, per le molte acque, inferiore a la Moldaui, ma superiore di copia di vini.

È lunga VI giornate et 4 larga, è piana la magior parte, rigata da spessi, e profondi fiumi, che entrano nel Danubio, la quale bagna la metà di essa, seruendoli quasi che per fosso, contra li Bulgari, che dall'altra parte si destendono sino al Mar maggiore.

Hà la Valacchia 4 m. villaggi, il minimo di quelli è di 100 case, et però il Principe di questa provincia ha più gente, e più entrate del Moldaui. Auera egli un milione de Tallari l'anno et farà 40 m. persone da combattere, fra gli sono alcuni montanari, da essi chiamati Medinzi, molto braui.

Il Principe di Valacchia si chiama Mihno, figlio d'Alessandro Vaiuoda, fratello di Pietro Principe di Moldaui, per la quale parentela, e per altre ragioni Pietro è amato, et ruerito da Mihno.

Il luogotenente di Pietro Moldaui è Bartolomeo Bruti, il quale è Catolico, et esercitato nelle guerre di quei paesi, et hora si troua a li confini, à fronte di Tartari, hauendose inimicato il Gran Turco, per non esser'andato à la guerra di Persia, ma è amato, e stimato da Pietro per essergli stato rimesso nel Principato con il mezzo, e fauore, che gli fece hauere da Sinan Bassà, allora primo Vesir di Natione Albanese.

Hà questo luogotenente molte uolte scoperto il desiderio, che hà da ridurre la Moldaui à la fede Catolica, et hà narrate le male satisfationi, che Pietro Vaiuoda ha riceute da Turchi, de le quali se ne lamenta con suoi confidenti.

Prima si duole d'esser stato l'anno del 79, sotto uarij pretesti chiamato in Costantinopoli, et in

un'istesso tempo con mille calunnie, e falsità spogliato del Principato, et di una quantità d'oro, et poi messo prigione in Aleppo sino al 82.

Et che essendo stato da la prigione richiamato in Costantinopoli non per l'affetione che i Turchi li portano, ma per la fuga di Iancola suo predecessore et per la speranza, che haueuano di cauare danari. Le fù promesso il Principato senza accrescimento di pagamenti, ò di presenti, et mentre si apparecchiua di ritornare in Moldaui, è stato costretto per nuoui garbugli pigliare 200 m. zecchini à 60 per 100 per donare al Gran Signore et obligarsi di pagare in doi anni altre 200 m. zecchini et li debiti di Iancola, che passano 60 m. zecchini. Che oltre il publico tributo di 75 m. tallari, quali paga ogni anno, non puo satiare il G. Turco, et i Bassà con un tributo secreto di più di 100 m. E che per ingordigia di presenti senza occasione di negotij, le mandano di continuo nuoui Csiaussi.

La medesima causa di dolersi hà Mihno suo nipote, Principe di Valacchia, che hauendo l'anno del 82 oltre al tributo ordinario 140 m. tallari, et altrettante di donatiuj, pagati, al Gran Signore, 400 m. zecchini, per la promessa, che esso gli haueua fatta di non deponerlo dal Principato a la fine del 83, dopo l'essersi consumato in far fenti, et dopo d'hauer pagato il tributo di quel anno, è stato confinato in Rodi sino al 85.

Talche quando S.S.-tà, per adempimento de'suoi santissimi desiderij ritirarse à la sua deuotione Pietro Vaiuoda, et con le sua autorità persuadesse il Rè di Polonia di fomentarlo, et aiutarlo, si puo sperare, con la grazia di Iddio, mediante il mezzo del suo luogotenente d'indurlo à muouere l'armi contro Turchi, non tanto per l'occulto odio, che lor porta, quanto per la facilità che se gli appresenta di liberarsi dall'estorsioni, e dominio de la Tiranide Turchesca, per le rotte, che essi hanno hauute in Persia, per la ribellione di Tartari, per il poco numero di soldati dell'Europa, et per hauer lasciate senza uendetta d'ingiurie, et i danni fattili del 83 da 4 m. Cosacchi nel senzegiaccato di Bendero, per non hauere chi mandare contro di loro.

Et molto più per la speranza, che hauerà di continuare il Principato in casa sua, il che essendo sottoposto à Turchia non potrà mai conseguire.

Accresciuto poi di forze de'Valacchi, e di Cosacchi, e Tatarsi, i quali auezzu alle rapine si scordariano de la guerra, che è fra loro, per non perdere la desiderata occasione di saccheggiare la Grecia, passaria il Danubio, et senza contrario penetraria sino à Constantinopoli, perche la Bulgaria, per la quale si faccia il viaggio come io hò auertito, hà pochissimi Turchi niuna fortezza, non fiumi, non monti asperi à potere ritardare la loro prestezza.

Et se bene i Moldaui sono di rito Greco, odiano però li Greci per i consigli che danno à' loro Principi di cauare danari. Et con la similitudine del nome Romano, abbrocciaranno la fede Romana tanto più, che i loro sacerdoti molto ignorantj, non sono atti à confutare la salda, et santissima verità della nostra fede Catolica Romana.

TRADUCERE :

Relatare privind starea politică și religioasă a Moldovei și Țării Românești în timpul papei Sixt al V-lea ; propunerea pentru atragerea moldovenilor la unirea cu biserica română și pentru participarea lor la războiul contra turcilor.

Moldova este ca o insulă, înconjurată de Marea Neagră, de două mari fluvii, Nistru și Dunărea și de riul Bistrița, ale cărei ape curg cu repeziune printre văile munților Transilvaniei, munți ce separă pe moldoveni de transilvăneni. În rest este așezată cu dealuri și păduri, din care cauză, tare de la natură, s-a salvat Moldova de incursiunile și jafurile tătarilor.

Are o lungime de opt zile și e la fel de largă, foarte îmbelșugată în griu și ovăz, bogată în cai, boi și oi, din care produce un așa număr că în fiecare an trimite la Constantinopol mai mult de 100.000 capete. Are mine de sare, vinuri și miere dintre cele mai bune, blănuri și lână dintre cele mai fine.

În munții vecini cu Transilvania are câteva vine de aur, pe care, însă, domnitorii nu le exploatează decât într-o mică măsură, pentru a nu oferi turcilor prilejul de a solicita țării un tribut mai mare.

Nu departe de acești munți, pe un loc ridicat, este situată cetatea Sucevei, vechiul sediu al principilor, pe jumătate dărmată de Alexandru voievod, în anul 1564 pentru ca dușmanii săi să nu pună iarăși mâna pe ea, însă cu ușurință s-ar putea reface. Pe malul Nistrului față în față cu Camenița, cetatea Podoliei, se află Hotinul, o cetate foarte puternică. Sub Hotin, pe același mal al Nistrului, se află Benderul, unde își are sediul sangiacul. La Gura Nistrului, aproape de Bender, este așezată Cetatea Albă și acolo unde Dunărea se lărgeste printre lagune, se observă Chilia, oraș comercial.

Aceste trei locuri donate, de către Ștefan cel Tânăr, sultanului Baiazid, ca semn al fidelității sale, au fost transformate într-un sangiacat, unde sînt 300 spahii, care, împreună cu oamenii de pază, nu ajung la 600, pentru că în Chilia și Cetatea Albă cea mai mare parte a locuitorilor sînt creștini. Cetatea Benderului, în anul 1583, a fost prădată și distrusă cu mine de către cazaci.

Neamul moldovenilor este războinic. În mai multe rânduri, sub conducerea lui Ștefan cel Bătrîn, în timpul pontificatului lui Sixt al IV-lea, căruia i-a trimis ambasadori purtînd însemnele victoriei obținute contra sultanului Mehmed, a obținut strălucite victorii contra turcilor, polonilor, tătarilor și chiar împotriva marelui rege Matia Corvinul, așa cum se poate citi în istoria poloneză a lui Matia Miechow. S-au împlinit deja treisprezece ani de cînd voievodul Ioan s-a răscolat împotriva sultanului Selim, obținînd victorii în mai multe bătălii.

Daunele pe care acest voievod le-ar fi putut cauza turcilor ar fi fost mult mai mari, dacă polonezii, ocupați cu alegerea noului lor rege, i-ar fi putut acorda ajutorul necesar.

Acești oameni cu toate că sînt de rit grecesc sînt totuși prieteni ai numelui roman atît prin limba stricată din latinește cît și prin conștiința ce o au că sînt coborîtori din romani și se numesc între dinșii cu numele de romani.

Aceasta a demonstrat-o în două împrejurări Petru voievod, care discutînd cu Bartolomeo Bruti, spuse că ar lua cu plăcere, pe lingă sine, pe cineva de rit roman care să-i explice sfînta scriptură. Nu mult după aceasta, catolicii din garda sa, în înțelegere cu o parte din locuitorii catolici ai Moldovei (cea mai mare parte a acestora sînt ortodoci datorită ignoranței) au înlăturat din serviciu pe preotul catolic și au ales în locul lui un unitarian. Petru vodă, aflînd despre acest lucru de la locotenentul său, Bartolomeo Bruti, ordonă, împotriva voinței soldaților săi, ca preotul catolic, aparținînd unui rit superior, să fie restabilit în slujba sa.

Acest voievod este un om bun, demonstrînd deopotrivă prin construirea de biserici și mănăstiri.

Are vîrsta de aproximativ 50 de ani. Veniturile sale depășesc 500.000, adunați în cea mai mare parte din zeciuială și alte venituri înfrîpătoare, iar din vămile mărfurilor 80.000. Are de plătit suma de 160.000 taleri ca tribut și 80.500 obligațiile în produse, și deși are cai mulți și multe persoane la curtea sa, totuși cheltuiește foarte puțin din pricina darurilor ce-i sînt date mereu.

Boierii mari și feudații moldoveni, care formează curtea, cei ce se bucură de cele mai mari beneficii și onoruri, servindu-l fără plată din pricina scutirilor ce le au de toate sarcinile, exceptînd tributul, sînt împărțiți în 13 ordine, întrețin 1.000 de cai bine echipați.

În afara acestora domnitorul mai are în garda sa 400 archebuzieri unguri, 150 cavaleri, în parte unguri, iar restul sînt albanezi, greci, slavoni.

Numărul archebuzierilor de bătaie, recrutați din țară, se ridică la cifra de 4.000. Cavaleria este formată din 700 nobili, 300 feudați, restul cavaleriei se ridică la numărul de 14.000. Armata sa dispune de 60 piese de artilerie, din care 4 tunuri de baterie, 6 culevrine, iar restul sînt tunuri de campanie.

Sînt vecini cu acest Principe, în deșerturile tătarilor, cazacii care locuiesc în insulele fluviului Nipru care-i înspăimîntă pe turci și tătari, cărora le fac multe pagube.

În partea de nord a Moldovei se află Podolia, iar în cea vestică Transilvania, plină de ostași viteji și dușmani ai turcilor din fire.

În partea sudică, la miază-zi e Țara Românească care are aceeași limbă și obiceiuri, îmbrăcăminte și rit, nu e inferioară Moldovei prin belșugul tuturor lucrurilor, nici prin mărime, nici prin țăria locului, prin multele ape ci e superioară prin bogăția vinurilor.

E lungă de 6 zile și de 4 largă, e plană în cea mai mare parte, străbătută de riuri dese și adînci, care intră în Dunăre, care scaldă jumătate din ea servindu-i aproape ca un șanț contra bulgarilor, care de partea cealaltă se întind pînă la Marea Neagră.

Țara Românească are 4.000 de sate dintre care cel mai mic are o sută de case. Domnitorul acestei țări are mai mulți supuși și venituri decât ale domnitorului Moldovei. Domnitorul Țării Românești are un venit de 1.000.000 taleri pe an și ar putea să ridice o armată de aproximativ 40.000 luptători printre care mulți munteni, denumiți de dinșii „medinzi”.

Domnul Țării Românești se numește Mihnea și este fiul lui Alexandru voievod, fratele lui Petru,

voievodul Moldovei. Datorită legăturilor de sînge și alte motive Petru este iubit și onorat de către Mihnea.

Locotenentul lui Petru Moldoveanul, este Bartolomeo Bruti, care e catolic dar experimentat în războaiele acelor țări: acum se află la granițele țării, pe frontul de luptă cu tătarii care și-a atras dușmănia sultanului, pentru că a refuzat să plece în războiul contra Persiei, totuși este iubit și prețuit de Petru pentru faptul că l-a ajutat în acțiunile întreprinse pentru recupărarea tronului, dobîndind sprijinul albanezului Sinan Pașa, pe atunci mare vizir.

Acest locotenent și-a descoperit de multe ori dorința ce o are de a readuce Moldova la credința catolică și a povestit nemulțumirile ce le-a primit Petru voievod de la turci, de care se plînge cu confidenții săi.

Mai întîi se plînge de-a fi fost chemat, în anul (15)79, sub diferite pretexte la Constantinopol și în acea vreme cu mulți de calomnii și falsități, despoiat de Principat și o cantitate de aur, și apoi ținut prizonier la Alep pînă în (15)82.

Din închisoare a fost chemat la Constantinopol nu pentru că turcii i-ar fi purtat vreo simpatie deosebită, dar pentru faptul că lăncu, predecesorul său, fugise din Moldova și doreau să scoată de la el bani.

I s-a promis domnia fără nicio sporire a tributului și a darurilor, dar, în timp ce se pregătea să se reîntoarcă în Moldova, a fost constrîns, prin noi mașinațiuni, să împrumute suma de 200.000 țechini cu o dobîndă de 60 la 100, sumă necesară prezentării unor daruri sultanului, a fost obligat să-și asume răspunderea achitării altei sume de 200.000 țechini în termen de 2 ani de zile și să achite toate datoriile lui Iancu Sasul, care depășeau suma de 60.000 de țechini. Tributul de 75.000 taleri plătit anual Porții nu satisfăcea lăcomia sultanului și a pașalelor și de aceea acceptă obligația de a plăti un tribut secret mai mare de 100.000 taleri și că din lăcomia de daruri, neîngăduind negocierile, îi trimite încontinuu noi cereașuri.

Aceeași cauză de a se plînge o are Mihnea, nepotul său, principele Țării Românești, nepotul lui Petru, deoarece, din anul 1582, plătește un tribut anual de 140.000 taleri și darurile pe care le face sultanului se ridică la aceeași valoare. La acestea trebuie adăugat faptul că Mihnea a plătit suma de 400.000 țechini, la finele anului 1583, pentru a nu fi îndepărtat din domnie, dar după achitarea acestei sume și a tributului pe acel an a fost exilat în insula Rodos pînă în anul 1585.

Sanctitatea sa, pentru îndeplinirea îndatoririlor sale sfînte, atrăsese pe Petru voievod sub influența sa, iar prin autoritatea sa a convins pe regele Poloniei să-l sprijine și să-l ajute, așa că se poate spera că, datorită grației divine și activității locotenentului său, să-l determine să pornească cu armele contra turcilor, nu atît dintr-o ură ascunsă ce le-o poartă, cit pentru ușurătatea ce i se prezintă de a se libera de stoarcerile și de stăpînirea tiraniei turcești.

Și mai cu seamă avînd speranța că va putea continua principatul în casa sa, ceea ce, dacă e supus turcilor, nu va putea niciodată să îndeplinească.

Adăugîndu-i-se apoi forțele valahilor și ale cazaicilor și tătarilor, care, deprinși fiind cu jaful, și-ar

uita de războiul care există între ei, ca să nu piardă dorita ocazie de a prăda Rumelia, ar trece Dunărea și fără piedică ar pătrunde pînă la Constantinopol, fiindcă Bulgaria, prin care s-ar face călătoria, așa cum am anunțat, are foarte puțini turci, nici o fortăreață, nici riuri, nici munți aspri care să poată întîrzia înaintarea lor.

Cu toate că moldovenii sînt de rit grecesc, totuși îi urăsc pe greci pentru sfaturile pe care le dau domnitorilor în ceea ce privește politica lor fiscală și avînd un nume asemănător romanilor vor îmbrățișa credința romană mai ales că preoții lor, foarte ignoranți, nu sînt capabili să argumenteze în fața solidei, prea sfînte și adevăratei noastre credințe catolice.

ANEXA 2

Statura di Michel Vaiuoda de Valachi.

Quando diede la rotta et la morte¹ di cardinale Battori del 1599 era di età di² circa 36³ anni, di pele nera, di cornagione bruna, di statura alta, ma asciutta, di occhi foschi incauati, di guardatura torua, taciturno et pensieroso.

TRADUCERE :

Statura lui Mihai, voievodul românilor.

Cînd dete înfrîngerea și moartea cardinalului Báthory în 1599 avea vîrsta de circa 36 de ani, pielea neagră, carnația brună, statura înaltă, dar uscată, ochii sumbri. adînciți, căutătura piezișă, tăcut și gînditor.

R. S. F. IUGOSLAVIA

În anul 1974 am cercetat la Arhivele Voivodinei (Arhiv Vojvodine) și la Filiala Academiei de Științe și Arte (Archiv S.A.N.U.) din localitatea Sremski Karlovci.

La Arhivele Voivodinei a fost studiat fondul „Comitatul Timiș”, seriile „Actele congregației comitatense” și „Actele comitelui suprem”, din perioada 1779—1791.

Fondul menționat cuprinde cca. 140 m.l. din perioada 1779—1919. Are instrumente contemporane de evidență și cele întocmite de arhiviști. Actele sînt scrise în limbile latină și maghiară și într-un număr mai restrîns, în germană.

O valoare documentară deosebită prezintă documentele cu conținut economic și social-politic. Spre exemplu, conscripțiile și tabelele dicale (statistici și recensăminte întocmite în vederea stabilirii impozitelor) redactate aproape anual, pe comune și în cadrul acestora pe familii, completate cu rapoartele conducerii comitatului, indică numărul locuitorilor, averea și condiția socială a acestora, natura și cantitatea contribuțiilor în bani și natură stabilite pentru populație, naționalitatea și compoziția demografică a locuitorilor. Unele conscripții au caracter special, cum sînt cele întocmite asupra morilor și

¹ „Et la morte” e adaus deasupra rîndului.

² „di” este scris peste „in”, corectat.

³ Cifra părea, la origine, 46. Altă mină, cu altă cerneală, a îndreptat : 36.

Biblioteca Vallicelliana, Roma, Monoscrito, N. 35, folio 230.

manufacturilor din comitat sau asupra populației miniere, și cuprind informații prețioase cu privire la munca salariată, mineritul și stadiul dezvoltării meseriilor și manufacturii din comitat (1779, 1780, 1783, 1789 etc.). Recensământul din anul 1787 a fost întocmit numai pentru posesiunile românești (valahe) din comitat, la cererea Curții imperiale din Viena, probabil, cu scopul de a schimba, prin colonizări masive, compoziția națională a populației, în favoarea altor naționalități decât cea română. De altfel, numeroase rapoarte comitatense, păstrate în cadrul seriilor de documente cercetate, ne dovedesc că acest lucru s-a încercat, prin colonizări de populație germană adusă din Stiria, Lotaringia etc. Tot în cadrul recensămintelor, mai amintim conscripțiile parohiilor și cele ale populației întocmite pe religii în anii 1790—1791 din studiul cărora rezultă că și în această perioadă marea majoritate a populației din Banat, a fost de naționalitate română.

Fondul cuprinde documente ce atestă legăturile strinse care au existat și în această epocă între Banat și Țara Românească, Moldova și Transilvania. Din rapoartele comitei și ordinele Consiliului locotenențial regal maghiar, rezultă că în cadrul acestor legături ponderea au deținut-o comerțul și schimburile culturale. Un schimb intens de mărfuri avea loc permanent între locuitorii de pe ambele versante ale Carpaților, fapt care a determinat Consiliul locotenențial regal maghiar să dispună, în repetate rânduri, „închiderea graniței”, mai ales înspre Țara Românească, invocând ca motiv diferite epizootii. Din Moldova se aduceau, pentru școlile triviale, manuale școlare și cărți religioase. Intensul trafic comercial și legăturile culturale și politice cu Transilvania erau completate cu transportul de sare și minereuri efectuat, mai ales, pe râul Mureș.

Tot în cadrul documentelor cu conținut economic găsim referiri la modul de organizare a unor oficii montanistice, ca de exemplu Dognecea și Moldova, precum și la exploatarea miniere din diferite regiuni ale Banatului cum ar fi cele din Scheuș, Sasca, Oravița și altele.

Odată cu intensificarea exploatarea miniere se dezvoltă și industria manufacturilor, îndeosebi manufacturile de prelucrare a metalelor. În acest sens documentele ne informează despre atelierele de la Dognecea și Ciclova. Colonizările masive nu satisfăceau nevoia de brațe de muncă, ceea ce a făcut ca munca iobagilor să fie folosită la exploatarea miniere, marea majoritate a minierilor fiind români.

Documentele cu conținut social-politic cuprind ample descrieri referitoare la lupta maselor populare împotriva exploatarea feudale, a relațiilor de producție existente, cit și pentru egalitatea în drepturi a națiunii române cu celelalte naționalități din imperiu. Această luptă a îmbrăcat forme variate începând de la cereri și memorii înaintate organelor de stat și Curții imperiale din Viena, pînă la răzmerițe și răscoale. Se păstrează memoriile comunităților satești din comitatele Torontal și Timiș înaintate împăratului cu ocazia vizitei acestuia în Banat (1790) și restituite de acesta autorităților comitatense pentru cercetare și rezolvare; jalbele iobagilor din localitățile Ciacova, Sînicolaul Mare, Seceani, Receaș, Fișcut și altele, împotriva impozitelor și robotei.

Forma cea mai frecventă de luptă a țărănimii a fost fuga de pe moșii. Un ordin al Consiliului loco-

tenențial regal maghiar din anul 1842, arată că un număr de 300 de familii din Transilvania au emigrat în 1787, în Moldova. Doi ani mai târziu, în 1789, peste 200 familii din Banat vor face același lucru, trecînd în Țara Românească. Multe familii, în speranța că vor scăpa de jugul apăsător, se mutau de pe moșiile nobililor, pe domeniile camerale sau își ofereau forța de muncă la un preț scăzut, pentru munca în mine. Emigrările devin tot mai dese spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și documentele le semnalează pe întreg cuprinsul comitatelor Timiș, Arad, Zărand, Caraș-Severin și Torontal.

Cînd nedreptățile sociale sau sarcinile deveneau mai apăsătoare, masele populare alegeau și calea armelor. Deși Banatul și Crișana erau împinzite de armatele imperiale, n-au putut fi stăvilete mișcările țărănești. În fondul cercetat se păstrează rapoartele juraților comitatensi, ale comandantilor de trupe și interogatorii referitoare la răscoalele din localitățile Ferendia, Ciacova, Lugoj etc.

Concomitent cu aceste răscoale aveau loc numeroase răzmerițe, mai ales la granița cu Țara Românească, țărănimea atacînd transporturile pentru aprovizionarea regimentelor austriece aflate în partea de vest a Țării Românești.

Alteori nemulțumirea se manifesta prin opoziția la plata dărilor — mișcare care a cuprins nu numai țărănimea ci și meseriașii, cum a fost cazul membrilor breslei din Mehala — Timișoara.

Un alt fond de la Filiala Academiei de Științe și Arte a R.S.F. Iugoslavia, din Carlovăț, asupra căruia s-a reluat cercetarea începută în anul 1973 este „Deputația școlară din Pesta” (Skolske deputacije u Pesti).

Instituția a fost înființată în anul 1801 și a avut un rol însemnat în organizarea, funcționarea și controlul școlilor greco-neunite (ortodoxe) din Banat, Crișana și Ungaria, teritoriu asupra căruia și-a exercitat competența. Acest teritoriu, în perioada 1801—1878 era împărțit la început în trei și apoi în cinci districte școlare cu sediul la Oradea, Timișoara, Caransebeș, Sombor și Budapesta.

O categorie importantă de documente sînt „Relațiile anuale ale școlilor de rit greco-neunit”, întocmite pentru fiecare an școlar de către conducerea celor cinci districte școlare. Aceste „relații” sînt de fapt dări de seamă statistice, întocmite pe localități. Ele cuprind date cu privire la procesul de învățămînt și la compoziția etnică și socială a populației din localitatea respectivă. Cu o bogată rubricare ele consemnează: localitatea în care funcționa școala, comitatul și districtul școlar, numele și prenumele învățătorului sau profesorului, caracterizarea pe scurt a nivelului său de pregătire și competența profesională, religia și naționalitatea locuitorilor din localitate, condiția socială și materială a acestora, numărul elevilor care frecventau școala, pe sexe, materiile de învățămînt predate cu arătarea numărului de ore pentru fiecare materie, observațiile inspectorului școlar cu privire la starea și dotarea edificiului școlii, salarizarea cadrelor didactice, evenimente deosebite petrecute în comună etc. Pe lângă aceste „relații” în fond se mai păstrează numeroase rapoarte, memorii și recensăminte, întocmite de conducătorii districtelor școlare sau ai deputăției, în care, pe lângă o amplă de-

scriere a desfășurării procesului de învățămînt, se urmărea obținerea îmbunătățirii și lărgirii lui prin înființarea de noi școli, obținerea independenței învățămîntului românesc și folosirea limbii române. Un exemplu în această privință îl constituie memoriile profesorilor de la Preparandia Arad pentru introducerea orelor de literatură română, al cadrelor didactice de naționalitate română din Lipova pentru predarea materiilor în limba română, precum și al comunității române din Oradea, cu același subiect. De asemenea documentele atestă strădaniile profesorilor de la preparandiile din Arad și Oradea pentru predarea unor materii legate de activitatea practică — cunoașterea aparatelor electrice — 1825, practica agricolă etc., sporirea numărului orelor de predare a științelor exacte, folosirea unor manuale școlare de calitate, educarea tineretului în spiritul dragostei față de neamul românesc. Amintim și memoriul, întocmit în comun în anul 1821, de cei trei directori ai districtelor școlare din Oradea, Timiș și Caransebeș. În care, pe parcursul a 228 pagini, se arată situația școlilor, a cadrelor didactice, calitatea manualelor, lipsa de sprijin a statului în ceea ce privește dezvoltarea învățămîntului (și în special a celui greco-neunit) și se cere înlăturarea obstacolelor care îngreunau școlarizarea tineretului ortodox, mai ales în institutele de învățămînt superior.

Începînd cu anul 1832, Consiliul locotenențial regal maghiar dispune obligativitatea predării în limba maghiară a unor materii de învățămînt, în școlile românești și sirbești. Ca urmare se constată o bruscă scădere, chiar sub 50%, a frecvenței școlare și refuzul de a achita contribuția școlară. În urma numeroaselor plîngerii și proteste, conducătorul Deputăției. Uroș Nestorovici, înaintează în 1841, un memoriu împăratului descriind starea de spirit agitată a populației, cerînd amînarea aplicării ordinului Consiliului locotenențial regal maghiar. Memoriul cuprinde, pe lîngă situația învățămîntului româno-sîrb și statistici ale populației pe naționalități și religii.

Autoritățile nu revin însă și din 1842 vor impune pentru fiecare învățător, ca o condiție pentru angajare, obligativitatea cunoașterii limbii maghiare.

Alte informații din fondul „Deputăția școlară din Pesta” se referă la revoluția burgheză-democratică de la 1848—1849, luptele desfășurate pe teritoriul comitatelor Timiș, Arad, Hunedoara și Bihor; situația politică și socială a românilor din Serbia și Voivodina; constituirea și funcționarea unor fundații culturale românești ca Fundația Nicolae Jiga și Fundația Emanoil Gojdu; organizarea politico-administrativă a regimului absolutist austriac și desărcinarea din funcții a românilor în timpul acestui regim; lupta pentru obținerea autonomiei școlilor și a bisericii ortodoxe române între anii 1863—1868: date biografice referitoare la unele personalități culturale românești, între care Petru Maior, Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici-Loga, Dimitrie Constantin, Emanoil Gojdu, D. Ionescu etc.; sigiliile în ceară folosite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea de comunele din Crișana și Banat, cu legenda în limba maghiară; continuarea catolicizării forțate a populației românești din Transilvania, administrarea fondurilor școlilor greco-neunite etc.

ANDREI CĂCIORA

REPUBLICA POPULARĂ POLONĂ

Pe linia relațiilor devenite de tradiție, dintre cercetătorii și arhiviștii români și cei polonezi, am avut ocazia să cunoaștem în arhivele și bibliotecile din țara vecină și prietenă, noi documente referitoare la istoria patriei noastre și la relațiile româno-polone de-a lungul secolelor.

Arhiviștii de la Archiwum Głównie Akt Dawnych, din Varșovia, ne-au pus la dispoziție recent, cu o caracteristică amabilă, inventare care nu fuseseră încă prezentate specialiștilor români, compuse din mai multe serii, unele cercetate anterior, din care am avut acum la dispoziție seria denumită Summatoria. Au fost astfel parcurse, patru volume de inventar, elaborate după criteriul cronologic și unul de indici, publicate în limba latină — sub titlul *Matricularum regne Poloniae (1387—1548)*, Varșoviae, 1905, însumînd cca. 30.000 poziții.

Pentru viitoare cercetări, în problema colonizării valahilor, actele cele mai vechi, depistate din Colecția de manuscrise „*Metryka regni Poloniae*” (*Metryka Koronna*), datează din secolul al XIV-lea.

Unul din aceste acte, emis de cancelaria lui Vladislav al II-lea, Jagello, regele Poloniei, consemnează donarea unei moșii, cu drept de moștenire, făcută lui Mihai Valahul, lui Negrilă, George și Ștefan, pentru serviciile aduse regelui iar în anii următori i se confirmă dreptul de stăpînire asupra donației primite.

În același fond de manuscrise este păstrată bogata corespondență dintre „pallatinii” din Moldova, Transilvania și Țara Românească cu regii Poloniei. Astfel, în anul 1448, Iancu de Hunedoara (în acte „Ioan”), de curînd rege al Ungariei și guvernator al Transilvaniei, poartă corespondență diplomatică cu regele Cazimir al Poloniei, cu Petru al II-lea, domnul Moldovei și cu dregătorii săi. Mai multe acte se referă la campania turcească din Moldova, din anul 1485, pregătirea expediției de la Codrîi Cozminului și eoul luptei reflectate în documentele din anii 1495—1498. Unele acte din anul 1499 conțin tratativele preliminare încheierii tratatului de pace moldo-polon, din 12 iulie 1499, completînd izvoarele istorice deținute de noi.

Alte documente de la domnii Moldovei: Ștefan cel Mare, Bogdan, Ștefăniță, Petru Rareș, adaugă la colecțiile noastre, neprețuite izvoare istorice care atestă documentar existența poporului român pe teritoriile istorice.

Tot la Arhivele Principale ale Actelor Vechi din Varșovia, am cercetat inventarul și actele alese din fondul „*Akta skarbowo woyskowe*” (Socoteliile vistieriei armatei), datînd din secolul al XVI-lea pînă în secolul al XVIII-lea (1510—1764) care conțin contribuții ale „valahilor” la organizarea și mișcările armatei poloneze (oameni, bani, cai etc.).

Am continuat cercetarea colecției „*Documenty pergaminowy, dokumenty paplerszy*” (Documente pe pergament și documente pe hîrtie) din care ni s-a pus la dispoziție pergamentul original scris în limba slavonă — la Iași — datînd din anul 1625 (7133)

aprilie 30, din cancelaria lui Radu Mihnea vv. pentru Mitropolia din Suceava. Documentul este inedit.

De asemenea din colecția „Księga nabytków” (Achiziții noi) pot fi menționate alte acte originale din perioada 1589–1601, referitoare la relațiile movileștilor cu tătarii, cu polonii, cu Andrei Bathory.

La Cracovia am continuat cercetarea începută în anii anteriori, la Biblioteca Czartoryski, pe manuscrisele istoricului polonez Adam Naruszewicz. Valoarea izvoarelor istorice cuprinse în colecția de manuscrise a Bibliotecii Czartoryski, este cu atât mai mare cu cât documentele referitoare la istoria țării noastre depășesc limitele cronologice ale edițiilor de documente.

Manuscrisul nr. 98 (Rękopis 98, teki Naruszewicza) a cărui valoare este sporită de faptul că reprezintă opera unui adversar al politicii lui Mihai Viteazul, generalul Jan Zamoyski, descrie luptele din anul 1600 ale voievozului român și ale căpitanilor săi, Baba Novac și Udrea. Menționăm că din unele documente rezultă că unirea celor trei țări române într-un singur stat a nemulțumit atât cercurile diplomatice apusene cât și pe cele din orient.

Alte izvoare consemnează amestecul permanent al turcilor, tătarilor și cazacilor la începutul secolului la XVII-lea în treburile țărilor române și încălcarea neîntreruptă a hotarelor noastre.

VERONICA VASILESCU

TURCIA

La sfârșitul anului 1974 și începutul celui în curs, ne-am concentrat cu consecvență și atenție maximă munca asupra acelor documente puse la dispoziție de colegii din țara de peste mare, îndubitabil, nescute izvoare pentru istoria poporului român¹, rezervându-ne totodată, cât a fost posibil, timp să luăm act, din lectura obișnuitelor instrumente de arhivă, de existența altor piste de cunoaștere a noi și noi documente în cercetări viitoare.

Am cercetat, în principal, la Istanbul, la Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri (*Başbakanlık Arşivi*), și, mai puțin, la Arhiva Muzeului Palatului Topkapı (*Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi*), precum și în Ankara, la Direcția generală a tapiurilor și cadastrului (*Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü*).

Consultind ghidul Arhivei Președinției Consiliului de Miniștri² am constatat că, la indicele general M.H.D. (*Mahzen*) *defterleri Kataloğu Nr. 1*, în cadrul secțiunii denumite „Condicii privind statele străine” (*Ecnebi devletler defterleri*), seria 1–106, figurează și un număr de șase condicii despre Țara Românească și Moldova (*Eflâk ve Boğdan defterleri*),

nr. 77–1–82/6 care cuprind porunci sau firme, *hatt-i hümayunuri*, *hatt-i şerifuri* ș.a. adresate de Poartă voievozilor din țărilor române, reprezentanților administrației otomane — cadii, muhafizi, naibi, emini, zabiți etc. din cetăți și localități situate pe malurile Dunării și de-a lungul graniței de răsărit a Moldovei, precum și alte genuri de documente, cum sînt : *tahrir ü keşf*, sau *arzuhal*, *ariza*, *mektup*, *kaime*, trimise Porții de către voievozii și, uneori, reprezentanții bisericii, boierii munteni și moldoveni.

Toate documentele din aceste condicii cuprinzînd anii : 1728–1905 (1142–1322 H) se referă în exclusivitate la istoria țării noastre. Este ilustrativ pentru situația majorității documentelor de la *Başbakanlık Arşivi* faptul că pentru aceste șase condicii nu există cataloage care să cuprindă evidența și rezumatul tuturor documentelor conținute. Neavînd de ales altă cale, am procedat la lectura și, în limita posibilităților, la interpretarea pe loc a documentelor din condicile în discuție, întreprindere care ia mult timp, datorită scrierii *divani* cu variația sa *divani kirma*. Dar, iată lista acestor condicii, însoțită de câteva date sumare privind anii extremi și numărul de pagini : a „Condică despre România” (Țara Românească) — *Romanya (Eflâk) defteri* nr. 77/1, anii 1728–1760, 163 pagini ; b „Condică veche despre moldoveni” — *Atık Boğdanlu defteri* nr. 78/2 anii 1732–1759, 135 pagini (menționez că în această condică există și câteva documente mai vechi, din anul 1722) ; c „Altă condică de porunci privind România, referitoare la moldoveni” — *Romanya nam diğer Boğdanlu'nun ahkâm defteri* nr. 79/3, anii 1759–1769, 74 pagini ; d „Altă condică de porunci privind România, referitoare la moldoveni” — *Romanya nam diğer Boğdanlu'nun aktâm defteri* nr. 8/4, anii 1774–1867, 366 pagini numerotate ; e „Altă cronică privind România, referitoare la munteni” — *Romanya nam diğer Eflâklu'ların ahkâm defteri* nr. 81/5, anii 1802–1818, 181 pagini numerotate ; f „Condică de berate privind România” — *Romanya'nun berat defteri* nr. 82/6, anii 1818–1905, 150 pagini.

În ceea ce privește conținutul, aceste condicii se referă la o gamă largă de probleme care sînt fără doar și poate, de mare interes pentru cunoașterea mai aprofundată a istoriei țării noastre în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, aspectele particulare, specifice evenimentelor trăite de poporul român, în contextul zonei balcanice și al Europei găsindu-și o vie ilustrare. Studiul documentelor se soldează cu un câștig de informații extrem de prețioase, inedite privind relațiile politice, economice și militare ale Țării Românești și Moldovei cu Imperiul Otoman.

Grupate pe probleme, ele se referă la : încălcarea frecventă a graniței Țării Românești de către militari ori funcționari turci din cetățile și localitățile aflate pe malurile Dunării, de la insula Ada Kaleh și pînă la Brăila, fapte ce diminuau simțitor potențialul economic al țării ; încălcarea la fel de sistematică și păgubitoare a graniței Moldovei de către *gizdedari*³ din părțile Benderului, care, printre alte fărâdelegi, capturau moldoveni, pretinzînd că aceștia ar fi din raiaua Benderului ; abuzurile militarilor și funcționarilor administrației otomane, care, nelăsîndu-se mai prejos decît cei din vecinătatea

¹ Mihail Guboğlu, *Arhivele din Istanbul*, în „Ramuri”, an XI, nr. 10 (124) și următoarele, Craiova, 1974.

² Mithat Sertoğlu, *Muhteva bakimindan Başvekâlet Arşivi* (Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri din punct de vedere al conținutului), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1955.

³ Perceptori de capitații (*cizye*).

Țării Românești, acaparau pământ din teritoriul Moldovei, înființând locuri de iernat (*Kışlak*) și sate; litigii de graniță între moldoveni și tătarii nogai, care și-au disputat, mai bine de un secol, o fișie de pământ din apropierea teritoriului cunoscut în istorie sub numele de „patria lui Halil pașa” (*Halil paşa yurdu*); un litigiu de graniță între moldoveni și polonezi, care, pe la 1726, își disputau dreptul de proprietate asupra vetrei unui sat situat, undeva, în nordul Moldovei; reînnoiri sau reconfirmări de domnie în Țara Românească și Moldova, cu care ocazii se reaminteau obligațiile politice, economice și militare ale domnitorilor români față de Poartă; exercitarea autorității juridice asupra întregului teritoriu al țării, inclusiv a Olteniei (*Kara Eflâk*) de către domnitorii Țării Românești; litigii în diferite chestiuni între locuitorii (*revai*) și boierii Țării Românești și ai Moldovei, pe de o parte, și negustorii ori persoanele de cetățenie otomană, pe de altă parte — modalitatea rezolvării acestor litigii, dările și obligațiile bănești ale muncitorilor și moldovenilor față de Poartă și, uneori, față de hanii tătari din Crimeea; regimul taxei vamale în porturile dunărene pentru sarea provenind din Țara Românească și Moldova; alungarea din Moldova a bandiților și tilharilor lăzi, care, traveștiți în negustori, jefuiau populația și refuzau să dea socoteală pentru faptele lor josnice, în fața instanței domnești; intenția cazacilor, conduși de hatmanul Filip Orlik, de a trece Nistrul și de a se stabili în Moldova; tirgurile ce se organizau anual în Moldova, printre care marele tirg de la (Movilova), în apropierea Nistrului, și jefuirea acestor tirguri de către ienicerii din Hotin și Bender; situația țărănilor de pe moșiile boierilor și ale mănăstirilor; angajarea populației din Țara Românească și Moldova pentru lucrări agricole în diferite provincii ale Imperiului Otoman, în sezonul secerișului (în mod frecvent, moldovenii și muntenii aflați în această situație erau împiedcați să se întoarcă la locurile lor de baștină); transporturile de zahare și cherestea din Moldova; regimul negoiului practicat de musulmani în Țara Românească și Moldova, transhumanta ciobanilor transilvăneni, impozitele ce trebuiau să le plătească la trecerea prin Țara Românească; o răzvrătire în Țara Românească pe la 1801—1802, în timpul căreia răsculații au ocupat Craiova. Segarcea și alte localități; construirea unei cherhanale în apropiere de București, în anul 1794; acceptarea și aplicarea de către Poartă a clauzelor articolului III, privitor la Țara Românească și Moldova, inclus în tratatele de pace de la Küşük Kaynarci și Ayneli Kavak; clauze din tratatele de pace de la Siștov și Iași (1791), București (1812), privind Țara Românească și Moldova; semnarea, conform tratatului de pace de la Paris (1856) a unei *mukavelename* (înțelegere) cuprinzând 50 de puncte referitoare la unirea principatelor române, înființarea divanurilor ad-hoc, a comisiilor mixte, stabilirea atribuțiilor domnitorilor din Țara Românească și Moldova, în materie de politică internă și externă și putere legislativă, înființarea adunărilor obștești în Țara Românească și Moldova, condițiile ce trebuiau să le satisfacă virtualii candidați la tronurile din București și Iași, aspecte ilustrând suzeranitatea Porții asupra Țării Românești și Moldovei, valoarea tributului acestora față de Poartă.

La Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri din Istanbul, ne-a reținut în mod deosebit atenția un „Raport despre România” al ambasadorului Turciei la București, Süleyman Hurşid, din anul 1899 (*Yıldız Esas Evrakı Kataloğu nr. 131, evrak nr. 271*). Acest raport de șase pagini conține idei și aprecieri juste, în spiritul adevărilor istorice eterne, la adresa originii latine a poporului român, a luptei sale pentru păstrarea ființei naționale. De asemenea, se referă și la situația și numărul românilor din Transilvania (peste 2 milioane, la acea dată), politica Rusiei și Austriei față de România, relațiile turco-române și perspectiva favorabilă dezvoltării lor, chestiunea populației turcești din Dobrogea.

O atenție deosebită am acordat și seriei de condici denumită *Tahrir defterleri* (Condici de înscrișuri), care conțin recensăminte ale populației din diferite provincii și localități ale Imperiului Otoman. În ele mai pot fi întâlnite date referitoare la veniturile și starea civilă a populației. Sunt grupe pe diverse genuri de probleme: finanțe (*maliye*), feude militare (*timar*), afaceri interne (*dahliye*), palat (*saray*) etc. Valoarea documentară a acestor condici nu e de pus la îndoială; pe baza lor, se poate stabili, în primul rând, situația demografică a unui teritoriu la un moment dat. Teritoriile locuite de români sunt ilustrate ca atare în aceste condici. De pildă, pentru pašalicul Timișoarei, am cercetat două condici din cele zece cîte există la *Başbakanlık Arşivi*. Citindu-le, se constată că majoritatea covârșitoare a locuitorilor sateilor din Banat purta, pe la 1556 și, respectiv, 1579, nume precum: Nicolai, Nicu, Marcu, Dumitru, Lazăr, Ion. Toma, ș.a.m.d.⁴

În afară de aceste două condici, se mai află la *Başbakanlık Arşivi*, pentru pašalicul Timișoarei — condicile *Tahrir defterleri* numerele 290 (anii 1554—1555) — maliye; 298 (anii 1555—1556) — timar; 365 (anii 1556—1657) — timar; 552 — fără dată (1556—1574) — timar; 671 — fără dată (1574—1595) — timar; 674 — fără dată (1574—1595) — timar; 845 (anii 1693—1669) — timar și evkaf (fundație pioasă); 978 (anii 1579—1680) — maliye; pentru *sangeacul Silistra*⁵, din care a făcut parte și Dobrogea — *Tahrir defterleri* numerele 65 (anul 1518) — timar; 688 (anii 1597—1598) — maliye etc. (în total există 18 condici); pentru *Akkerman* — *Tahrir defterleri* numerele: 483 (anii 1569—1570) — maliye; 542 — fără dată (1566—1574) — evkaf; 666 — fără dată (1574—1595) — timar; pentru *Bender* — *Tahrir defterleri* numerele 860 (anii 1700—1701) — maliye; 912 — fără dată (1703—1730) — maliye; 935 (anii 1776—1777) — timar; pentru *Hotin* — *Tahrir defterleri* numerele 888 (anii 1718—1719) — maliye; 899 (anii 1727—1728) — maliye; 927 (anul 1745) — timar; pentru *Oradea (Varad)* — *Tahrir defter* nr. 795 (anii 1664—1665) — timar.

⁴ Pentru confirmare, vezi *Başbakanlık Arşivi Istanbul*, *Tahrir defterleri*, nr. 364 și 579.

⁵ Semnalează existența, la *Tapu ve kadastro Genel Müdürlüğü — Ankara*, a încă patru condiții (vakif, mufassal, icmal) numerele noi 83, 86, 222 și 561 din anii 1597—1598, privind sangeacul Silistra, care cuprind coduri de legi (*kanunname*) referitoare la dările către fisc din porturile Chilia, Brăila, Akkerman, Constanța, precum și evidența veniturilor populației din Hirşova, Măcin și Techirgheol.

O notă caracteristică a cataloagelor pentru colecțiile (*tasnif*) de documente foi volante sau constituite în dosare, pe care le-am avut în vedere la *Başbakanlık Arşivi*, este aceea că ele conțin rezumate de documente, grupate cronologic și pe mari probleme, cum sînt: afaceri externe (*harciye*), afaceri interne (*dahliye*), chestiuni militare (*askeriye*), chestiuni de război (*harbiye*), educație și instrucție publică (*maarif*), salubritate (*sihiye*), probleme economice (*iktisad*) etc. Din această categorie. am cercetat cataloage pentru următoarele colecții: *Irade* (abr. IRA), *Yıldaz* (abr. YLT), *İbnülemin* (abr. IBT), *Cevdet* (abr. CVT)⁶. Documentele, multe la număr, privitoare la istoria țării noastre, care fac parte din aceste colecții, oglindesc aspecte politice, economice și militare ale relațiilor dintre țările române și Imperiul Otoman. În secolele XVI—XIX.

În încheierea acestor rînduri, țin să aduc mulțumiri arhiviștilor turci de la sălile de studiu, pentru calda lor solitudine profesională, precum și următoarelor persoane: Sava Miron, consulul general al României la Istanbul. Piroșca Nicolae, consulul României la Istanbul. Rukiye Bulut, directoarea Arhivei Președinției Consiliului de Miniștri — Istanbul, Mithat Sertoğlu, istoric de prestigiu și Kemal Çiğ, directorul Arhivei și Bibliotecii Palatului Topkapı din Istanbul, care, neprecupețindu-și eforturile, au înlesnit cercetările noastre în arhivele turcești.

VALERIU VELIMAN

INFORMAȚII DIN ARHIVA CONSULATELOR PRUSIENE DIN PRINCIPATELE ROMÂNE

THEODOR BUCUR

Văzînd cîte eforturi se depun pentru cunoașterea izvoarelor externe, care vorbesc despre istoria noastră, am crezut de datoria mea să pun la dispoziția Direcției generale a Arhivelor Statului cîteva date, care i-ar permite în viitor, în cadrul bunelor relații pe care România le are cu celelalte state europene, să cerceteze arhive puțin cunoscute.

Studiînd încă din 1940 situația principatelor române în perioada războiului ruso-turc de la Dunăre din anii 1853—1854, pentru teza de doctorat, care urma s-o susțin cîțiva ani mai tîrziu la universitatea din Berlin, am obținut acces la depozitul acelei Preussisches Geheimes Staatsarchiv, care înainte de cel de al doilea război mondial era adăpostit în clădirea din Berlin-Dahlem. Aici se aflau și arhivele consulatelor prusiene din Țara Românească și Moldova, alături de acelea ale consulatelor din celelalte țări balcanice, Imperiul Otoman, Grecia și Serbia. Corespondența, care mi-a fost atunci pusă la dispoziție, începea din anii 1850—1852 și era aran-

jată nu cronologic, ci pe probleme politice, economice, afaceri consulare, probleme financiare, comerciale etc. Toate dosarele proveneau din Arhiva Ministerului de Externe al Prusiei și priveau provinciile și țările Turciei unde se aflau acreditate și consulate prusiene.

Pentru anii 1853—1854 ai conflictului militar ruso-turc a fost întocmit un număr de dosare speciale. Rapoartele, cu excepția acelor comerciale de la Galați, nu ofereau posibilitatea unei selectări riguroase a problemelor. Știrile fiind diferite și amestecate se impunea cercetarea lor în bloc. Lucrînd la un subiect care privea și problemele interne ale Țării Românești și Moldovei, dar și problemele de politică externă, război și comerț, am parcurs dosarele mai jos menționate, extrăgînd din rapoarte acele știri, în măsura în care ele nu se repetau și nu erau comentate la fel de alte surse.

La distanța de timp care ne desparte de acei ani, nu credem că am folosit arhiva în întregime, mai ales, că atunci lipseau mijloacele de copiere moderne, microfilmări, xerografieri, etc. care dau cercetătorului posibilitatea să păstreze în întregime materialul studiat. La acea vreme, cînd războiul zguduia Europa de la o margine la alta, munca de cercetare era foarte dificilă. Am folosit deci această ocazie ca să fac extrase legate numai de problemele tezei lucrate de mine, cu intenția ca după restabilirea păcii să revin, să obțin o copie fidelă și integrală a documentelor studiate. Ceea ce am izbutit să păstrez la capătul acestor eforturi sînt extrase și copii mai mult sau mai puțin complete. Materialul este în întregime inedit pentru istoria noastră, de aceea el prezintă un deosebit interes pentru aceia, care vor găsi posibilitatea să-l cerceteze.

Extrasele și datele culese din aceste arhive provin din dosarele mai jos citate, care în trecut au purtat următoarele semnături:

PREUSSISCHES GEHEIMES STAATSARCHIV,
BERLIN-DAHLEM

Dosarele consultate în anii 1942—1943

REPERTOIRE 81, BUKAREST Nr. 1. Vol. II 1852—1854, KOENIGLICH PREUSSISCH GENERAL KONSULAT FÜR DIE DONAUFÜRSTENTHÜMER. Acta ÜBER ALLGEMEINE HANDELSANGELEGENHEITEN, nr. 358, v. II.

Rapoarte comerciale din Galați și Brăila pentru anii 1851 și 1852 cu privire la: comerțul principatelor române cu statele europene prin aceste posturi; ofertele comerciale prusiene făcute la București; urmările sistării exportului de cereale, ordonată de armata țaristă de ocupație, pentru situația economică; situația gurilor Dunării și propunerile prusiene.

REPERTOIRE 82, BUKAREST, nr. 1, vol. III, KOENIGLICH PREUSSISCHE GENERAL KONSULAT FÜR DIE DONAUFÜRSTENTHÜMER. ALLGEMEINE ANGELEGENHEITEN.

Rapoarte privind: holera din principatele române; restrîngerea comerțului datorită începerii războiului ruso-turc din anii 1851—1853, urcarea vertiginosă a prețurilor, importul și exportul românesc; comerțul Prusiei în principatele române.

⁶ Denumirile colecțiilor precum și abrevierile lor — cf. Mithat Sertoğlu, *op. cit.*

REPERTOIRE VI CONSULATE S. PREUSSISCHE nr. 7 TÜRKEL Vol. IV AUSWAERTIGES AMT. ACTA DER KOENIGLICHEN CONSULATE IN DER MOLDAU UND WALLACHEI. OKT. 1854 — FEB. 1857. DIE RECHNUNGS — UND GELDANGELEGENHEITEN.

Rapoarte referitoare la : criza economică, devalorizarea banilor, lipsa articolelor de consum în principatele române ; cererile personalului consular prusian de suplimentare a salariilor, în raport cu ridicarea prețurilor. în perioada 26 apr. — 26 sept. 1854.

REPERTOIRE VI. CONSULATE S. PREUSSISCHE nr. 7. TÜRKEL Vol. III. AUSWAERTIGES AMT. ACTA DES MINISTERIUMS DER AUSWAERTIGEN ANGELEGENHEITEN IN DER MOLDAU UND WALLACHEI. IAN. 1852 bis SEP. 1854.

Aprobări pentru ridicarea salariilor personalului consulatelor prusiene din principatele române, pe perioada 1 oct. 1853 — 31 mart. 1854 datorită scumpirii vieții în aceste țări.

REPERTOIRE VI CONSULAT PREUSSENS nr. 8. TÜRKEL. MOLDAU—WALLACHEI, Vol. I vom. 1 IAN. 1850 bis. 1 OKT. 1858. AUSWAERTIGES AMT. ACTA DES MINISTERIUMS DER AUSWAERTIGEN ANGELEGENHEITEN BETREFFEND DIE REORGANISATION DER CONSULATE IN DER MOLDAU UND WALLACHEI IN BESONDERE DES GENERAL CONSULATS ZU BUKAREST

Rapoarte privitoare la : rivalitățile dintre membrii personalului consulatelor prusiene ; viața cotidiană din principatele române.

REPERTOIRE VI. CONSULAT PREUSSENS, nr. 8 TÜRKEL. ADENDA Vol. I vom OKT. 1853 bis OKT. 1854. AUSWAERTIGES AMT. ACTA BETREFFEND DIE KOENIGLICHEN KONSULATE IN DEN DONAUFÜRSTENTHÜMERN, IHR DORTIGES VERBLEIBEN UND IHRE STELLUNG WAEHREND DER RUSSISCHEN MILITÄRISCHEN OCCUPATION.

Acte ale ambasadei prusiene la Constantinopol privind : conflictul stîrnit de consulul Meusebach, care l-ar fi sfătuit pe Barbu Dimitrie Știrbei, domnul Țării Românești, în secret, să nu părăsească tronul, deși fusese somat de Poartă s-o facă, ca urmare a izbucnirii războiului ruso-turc în 1853 ; ecurile de la București ale ruperii relațiilor diplomatice dintre Franța și Rusia și Anglia și Rusia ; retragerea din București și Iași a consulilor puterilor vestice și rămînerea celor prusieni datorită intereselor Prusiei în principatele române ; incidentele diplomatice în chestiunea părăsirii tronurilor de domnii români în discuția cabinetelor europene ; urmărirea elementelor revoluționare din principatele române care aveau legături secrete cu turcii și englezii, atitudinea consulatelor străine în principatele române față de refuzul rus de a recunoaște drepturile străinilor în Principate ; procesele împotriva celor vinovați de violențe față de populația satelor și orașelor, reluarea relațiilor diplomatice consulare la București și Iași ; greutățile de încarcerare apărute ca urmare a sosirii trupelor austriece și turcești la București și Iași.

REPERTOIRE VI. CONSULATS 8 Nr. adenda 8 TÜRKEL Vol. II NOV. 1854 bis DEZ. 1855. GEHEIMES STAATSARCHIV AUSWAERTIGES AMT. II. MINISTERIUM DER AUSWAERTIGEN ANGELEGENHEITEN. ACTA BETREFFEND DIE KOENIGLICHEN CONSULATE IN DEN DONAUFÜRSTENTHÜMERN, IHR DORTIGES VERBLEIBEN UND IHRE STELLUNG WAEHREND DER RUSSISCHEN OCCUPATION.

Rapoarte privind măsurile luate de autoritățile române pentru satisfacerea cererilor consulatului prusian cu privire la abuzurile comisiilor de încarcerare în timpul ocupației rusești ; atacurile presei prusiene la adresa prințului Știrbei.

TÜRKEL — SERBIEN, I, ABq 53. ACTA BETREFFEND DEN POLITISCHEN SCHRIFTWECHSEL MIT DEM KOENIGLICHEN CONSUL MERONI ZU BELGRAD.

Rapoarte ale consulului prusian la Belgrad, Meroni, cu privire la agitațiile ungarilor din Transilvania care așteptau intrarea trupelor rusești pentru a-i elibera de sub austrieci ; planurile antiaustriece ale lui Stratimirovici.

REPERTOIRE VI IAN. 1853 — OKT. 1854 CONSULAT PREUSSENS nr. 2 TÜRKEL, AUSWAERTIGES AMT. GEHEIMES STAATSARCHIV, MINISTERIUM DER AUSWÄRTIGEN ANGELEGENHEITEN. ACTA MOLDAU—WALLACHEI. SMYRNA, ALGIER, SYRIEN UND GALLACZ.

Rapoarte despre : relațiile comerciale ale Prusiei în Balcani, cererile guvernului austriac de a fi înlăturați Sabarth și Kalisch din consulatele prusiene de la Belgrad și Rusciuc datorită activității lor revoluționare de la 1848.

REPERTOIRE VI, NOV. 1854 — OKT. 1860. CONSULATS PREUSSENS Nr. 2 TÜRKEL, AUSWÄRTIGES AMT BETREFFEND DIE PREUSSISCHE CONSULATS IN DER TÜRKEL. ACTA MOLDAU—WALLACHEI, SMYRNA, ALGIER, SYRIEN. GALLACZ.

Correspondență între Manteuffel, premierul Prusiei și Meroni despre unele schimbări în posturile consulare prusiene de la Galați și Belgrad.

REPERTOIRE VI. CONSULATS Nr. 6 TÜRKEL—GALLACZ. AUSWAERTIGES AMT. GEHEIMES STAATSARCHIV. MINISTERIUM DER AUSWÄRTIGEN ANGELEGENHEITEN, ACTA DES KOENIGLICHEN PREUSSISCHEN CONSULATS zu GALLACZ, Vol. III IAN 1853—1869.

Rapoarte, extrase din presă, corespondență între ambasade și consulate, note diplomatice, declarații guvernamentale privind situația Muntenegruului ; relațiile Turciei cu marile puteri ; succesele diplomatice ale Austriei la Constantinopol și activitatea agenților ruși în Balcani.

TÜRKEL I, ABq. 41. AUSWAERTIGES AMT, ACTA BETREFFEND DIE VERHÄLTNISSE MONTENEGROS ; SENDUNG DES KAISERLICHEN OESTERREICHISCHEN FELDMARSCHALLS GRAFEN VON LEININGEN NACH CONSTANTINOPEL, Vol. I.

Rapoarte care relatează : pregătirile armatelor ruse pentru ocuparea principatelor române, evaluarea și descrierea efectivelor lor ; pregătirile făcute de gu-

vernele țărilor române pentru aprovizionarea armatei ruse, situația armatei otomane la Dunăre; poziția Rusiei față de oportunitatea rămînerii domnilor români în principate.

TÜRKEI I. ABq 41. AUSWAERTIGES AMT. ACTA BETREFFEND DIE RUSSISCH-TÜRKISCHE DIFFERENZ. VERHAELTNISSE IN DEN DONAUFÜRSTENTHÜMERN. NACHRICHTEN VON DEN KRIEGSSCHAUPLATZEN I. MAERZ-NOV. 1853.

Rapoarte despre: cele mai vechi pregătiri ruse pentru ocuparea Principatelor; efectivele rusești dincolo de Prut și a celor turcești de la sud de Dunăre; intrarea trupelor țariste în Moldova; încercările lui Știrbei Vodă de a se menține la tron și de a-l compromite pe Meusebach la Constantinopol pentru sfatul de a-și amina plecarea; conflictul consulilor de la București și Iași în legătură cu dorința celor doi domni de a nu-și păsări tronurile; vizita lui Meusebach la Ruscuc în tabăra otomană pentru culegerea de știri militare și despre agitațiile din mijlocul lumii bulgare; pregătirile lui Grigore Al. Ghica înainte de părăsirea Moldovei; măsurile comandaturii ruse de la Iași pentru mărirea numărului de recruți moldoveni necesari miliției și pompierilor.

TÜRKEI I. ABq 45. AUSWÄRTIGES AMT. ACTA BETREFFEND DIE RUSSISCH-TÜRKISCHE DIFFERENZ. VERHAELTNISSE IN DEN DONAUFÜRSTENTHÜMERN. NACHRICHTEN VON DEN KRIEGSSCHAUPLATZEN. II. NOV. 1853 — APR. 1854.

Rapoarte ale consulului prusian Ebert de la Iași privitoare la: cheltuielile făcute de cele două țări cu întreținerea cancelariilor civile ale ocupației; rapoarte cu privire la rechizițiile armatei țariste în Oltenia și la ciocnirile acesteia cu țăranii olteni; intervenția turcilor peste Dunăre, pe la Calafat, în vederea susținerii țăranilor răsculați, dezertarea dorobanților olteni în lașărul turc; organizarea primelor unități de voluntari ortodocși români, sirbi, greci și bulgari (savrofori); contractele de aprovizionare ale armatei de ocupație, înlocuirea mareșalului Gorgiacov, comandantul armatei rusești la Dunăre cu prințul Pașkievici, sosirea acestuia, divergențele din mijlocul ofițerimii imperiale ruse aflate la Dunăre și dizolvarea corpului de voluntari ortodocși.

TÜRKEI I. ABq 46. AUSWAERTIGES AMT. ACTA BETREFFEND DIE RUSSISCH-TÜRKISCHE DIFFERENZ. SCHRIFTWECHSEL MIT DEN BEI DER UNTERHANDLUNGEN ÜBER DIE FRAGE NICHT-BETHEILIGTEN NICHTDEUTSCHEN CABINETTEN. Vol. I, vom 13 APR. BIS FEB. 1854.

Pamflete europene cu privire la soarta viitoare a celor două țări românești în cadrul crizei orientale din 1853-1854. Rapoarte cu privire la intervențiile de mediere ale conflictului oriental conduse de țar prin curtea belgiană.

TÜRKEI I. ABq 46. AUSWÄRTIGES AMT. ACTA BETREFFEND DIE RUSSISCH-TÜRKISCHE DIFFERENZ. SCHRIFTWECHSEL MIT DER BEI DEN UNTERHANDLUNGEN ÜBER DIESE FRAGE NICHT-BETHEILIGTEN NICHTDEUTSCHEN CABINETTEN Vol. III, vom. I. MAERZ BIS 28 JUL. 1854.

Memoriul contelui Cesare Balbo cu privire la împărțirea imperiului otoman și actul de asistență mutuală

dintre Austria și Prusia de la 20 apr. 1854 cu comentariile lui, rapoarte belgiene despre mersul crizei orientale.

TÜRKEI I. ABq 46. AUSWAERTIGES AMT. I. ACTA BETREFFEND DIE RUSSISCH-TÜRKISCHE DIFFERENZ. SCHRIFTWECHSEL MIT DEN BEI UNTERHANDLUNGEN ÜBER DIESE FRAGE NICHT-BETHEILIGTEN NICHTDEUTSCHEN CABINETTEN Vol. III, VOM 5. AUG. BIS 31. DEZ. 1854.

Rapoarte ale diplomaților prusieni acreditați la Bruxelles, Neapole și Torino trimise în copii la cancelaria consulatului prusian de la București pentru cunoașterea situației internaționale.

TÜRKEI I. ABq 46. AUSWAERTIGES AMT. ACTA BETREFFEND DIE RUSSISCH-TÜRKISCHE DIFFERENZ. VERHAELTNISSE IN DEN DONAUFÜRSTENTHÜMERN. NACHRICHTEN VON DEN KRIEGSSCHAUPLATZEN. Vol. III, VOM. 1 MAI BIS 31. AUG. 1854.

Rapoarte despre: complicarea situației în Principatele Române ca urmare a retragerii armatelor țariste și intrarea trupelor austriece în cele două țări; o iminentă invazie rusă în Transilvania și trecerea ungarilor din această provincie de partea armatei rusești; începutul retragerii armatei rusești din fața Silistrei ordonată de Pașkievici, pătrunderea revoluționarilor români de la 1848 în Oltenia pe urma armatei rusești; ruperea legăturilor administrative între București și Craiova; înaintarea turcilor în Oltenia și ciocnirile lor cu arșierii rușești; retragerea armatei rusești din București și estul Munteniei spre Siret; încercarea comandantului rus de a duce în retragere miliția valahă împreună cu arhiva și vistieria țării; temerea generală a marilor boieri din București că revoluționarii vor urma pe turci la intrarea acestora în București; rapoarte cu privire la retragerea bulgarilor de la sud de Dunăre pe la Reni și Ismail în Basarabia; tabele cu date, privind forțele militare rusești retrase la 5 august 1854 din Țara Românească, intervențiile boierimii opoziționiste muntene împotriva revenirii lui Barbu Dimitrie Știrbei pe tronul de la București.

TÜRKEI I. ABq 45. AUSWAERTIGES AMT. ACTA BETREFFEND DIE RUSSISCH-TÜRKISCHE DIFFERENZ. VERHAELTNISSE IN DEN DONAUFÜRSTENTHÜMERN. NACHRICHTEN VON DEN KRIEGSSCHAUPLATZEN. VOL. IV, vom 1. SEP. BIS 10. OKT. 1854.

Rapoarte relative la intrarea turcilor în București și primirea triumfală a lui Omer Pașa; manifestările dușmănoase făcute de populație austrieclor; încercarea ofițerilor țariști de a retrage peste Prut și miliția moldovenească de la Iași și rezistența fermă a acesteia; revenirea unor revoluționari români la București odată cu armata turcă; suplica boierilor muntenești împotriva rechemării lui Știrbei Vodă din septembrie 1854; apropiata intrare în Țara Românească a armatei austriece de ocupație și proiectele de împărțire militară a Țării Românești între turci și austrieclor; ancheta întreprinsă de Poartă împotriva lui Știrbei Vodă; restabilirea consulatelor Franței și Angliei la București și Iași.

TÜRKEI I. ABQ 45. AUSWAERTIGES AMT. ACTA BETREFFEND DIE RUSSISCH-TÜRKISCHE DIFFERENZ. VERHAELTNISSE IN DEN DONAU-FÜRSTENTHÜMERN. NACHRICHTEN VON DEN KRIEGSSCHAUPLAETZEN. Vol. IV, vom. 11. OKT. BIS 20. NOV. 1854.

Rapoarte relative la : agitațiile revoluționarilor poloni și unguri din armata otomană intrată în Brăila ; urmărirea grecilor refugiați în Moldova din fața turcilor ; scumpirea vieții la București. asigurarea libertății complete a comerțului pe Dunăre.

TÜRKEI I. ABQ 45. AUSWAERTIGES AMT. ACTA BETREFFEND DIE RUSSISCHE-TÜRKISCHE DIFFERENZ. VERHAELTNISSE IN DEN DONAU-FÜRSTENTHÜMERN. NACHRICHTEN VON DEN KRIEGSSCHAUPLAETZEN, Vol. VI, vom. 21. NOV. 1854 bis 31. IAN. 1855.

Rapoarte despre : începutul divergențelor dintre austrieci și turci ; acțiunile avangărzii de voluntari poloni pornită spre Moldova ; arestarea elementelor protejate de fosta ocupație, intențiile lui Napoleon al III-lea de a stabili un front de diversiune la Prut.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DE COMUNICĂRI „APULUM 2000 — ALBA IULIA 375”

Implinirea a 2 000 de ani de la prima atestare documentară a orașului Alba Iulia și a 375 de ani de la unirea țărilor române sub Mihai Viteazul a prilejuit organizarea unei ample manifestări științifice.

Organizată de Academia Republicii Socialiste România, Academia de științe sociale și politice, Universitatea București, Universitatea „Al. I. Cuza” — Iași, Universitatea „Babeș-Bolyai” — Cluj-Napoca și Comitetul Județean Alba al Partidului Comunist Român, sesiunea din 23 mai 1975 s-a înscris în cadrul amplelor manifestări închinete celor două evenimente, ca o acțiune de înaltă ținută științifică. S-a abordat o tematică vastă : dacia și romanii, formarea și continuitatea poporului român pe întreg teritoriul vechii Dacii ; personalitatea lui Mihai Viteazul și însemnătatea unirii politice din 1600 a țărilor române, lupta maselor populare pentru desăvârșirea unității de stat a românilor ; poziția înaintată a mișcării muncitorești din România și a Partidului Comunist Român privind lupta pentru unitatea, independența și suveranitatea națională, rolul deosebit, activ al României Socialiste în viața politică internațională contemporană. Numărul mare al comunicărilor în care aceste teme au fost tratate a necesitat desfășurarea lucrărilor plenar și pe secții. În ședința plenară, deschisă de academician, profesor, doctor docent Mihnea Gheorghiu, primul secretar al P.C.R. al județului, George Homoștean a rostit cuvântul introductiv în care a fost evocat trecutul de luptă al Albei Iulia, rolul important pe care l-a avut acest centru milenar în formarea și dezvoltarea conștiinței naționale cit și aportul județului Alba la înflorirea economiei socialiste. Referatele științifice

prezentate plenar de specialiști cu prestigiu au reliefat momente cruciale ale istoriei poporului român : „Două milenii de viață neîntreruptă Apulum — Alba Iulia” (Ștefan Pascu), „Lupta dusă de Mihai Viteazul împotriva dominației otomane și pentru unirea celor trei țări române” (Mihai Berza), „Desăvârșirea unității naționale eveniment de însemnătate istorică în evoluția societății noastre” (Aron Petric), „Ideile de unitate și independență națională în programele mișcării muncitorești din România la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX” (Damian Hurezeanu), „Partidul Comunist Român continuatorul celor mai bune tradiții de luptă pentru suveranitatea, unitatea și independența poporului român” (Gheorghe Zaharia), „Ideea unității, independenței și suveranității patriei reflectată în Programul Partidului Comunist Român” (Gheorghe Ioniță), „Principiile politicii externe ale României Socialiste” (Vasile Gliga).

În ședințele secției I-a s-au prezentat următoarele comunicări : „Apulum 2000” (Ion Horațiu Crișan), „Apulum în comerțul greco-roman și începuturile așezării” (Ion Glodariu), „Alba Iulia — cele mai vechi urme de locuire” (Ioan Al. Aldea), „Apulum — Apulum, evoluția celor două așezări cu caracter urban” (Alexandru Popa), „Lumea genetică de la sud de Carpați, contemporană cu dacia de la Apulum” (Dumitru Berciu), „Continuitatea vieții materiale și spirituale de pe teritoriul patriei noastre în sec. I—X” (Dan Teodoru), „Noi dovezi de continuitate la Alba Iulia, sec. II—X” (Radu Heitel), „Formarea poporului și a limbii române pe întreg teritoriul vechii Dacii” (Petre Diaconu), „Constituirea statelor feudale românești și legăturile economice, politice, culturale și militare premergătoare epocii lui Mihai Viteazul” (Nicolae Constantinescu).

La secția a II-a s-au dezbătut lucrări privind : „Lupta maselor populare sub conducerea unor iluștri voievozi și comandanți de oști pentru păstrarea ființei naționale, pentru unitate și neafirmare” (Sergiu Columbeanu), „Conceptia militară a lui Mihai Viteazul în realizarea unirii” (Victor Atanasie), „Unirea țărilor române în cadrul relațiilor internaționale ale vremii” (Eugen Stănescu), „Unirea Moldovei cu Țara Românească și Transilvania — mai 1600” (Nicolae Grigoraș), „Dobrogea în planurile lui Mihai Viteazul de creare a unui stat unitar românesc” (Gudor Mateescu), „Contribuții la cunoașterea actelor emise de Mihai Viteazul la Alba Iulia” (Liviu Palihoș), „Regiunea Aradului din timpul domniei lui Mihai Viteazul în Transilvania” (Eugen Glück), „Mihai Viteazul și secuii” (Ludovic Demény), „Publicațiile contemporane despre luptele lui Mihai Viteazul cu turcii” (Carol Göllner), „Mihai Viteazul în izvoarele turcești” (Aurel Decei), „Mihai Viteazul în conștiința posterității” (Ștefan Olteanu), „Noi știri despre Mihai Viteazul în arhivele italiene și de la Vatican” (Dumitru Zaharia).

În cadrul secției a III-a au fost abordate teme privind : „Ideea unității țărilor române în operele cronicarilor” (Al. Dușu), „Unitatea de neam a românilor în gândirea social-politică a reprezentanților școlii ardelenne” (Pompiliu Teodor), „Ținutul Alba Iulia, o răscruce etno-culturală tradițională între cele trei vechi țări românești” (Nicolae Dunăre), „Despre tipăriturile românești de la Bălgrad în secolul al XVIII-lea” (Iacob Mirza), „Circulația cărții

vechi românești în secolul al XVIII-lea din zona Albei" (Doina Lupan, Lucia Hațegan), „Cetățile medievale de la Alba Iulia" (Anghel Gheorghe), „Alba Iulia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea" (Aurel Băruța), „Revoluțiile de la 1821 și 1848 — momente importante în dezvoltarea luptei pentru unitate și independență națională" (Liviu Ștefănescu), „Alba Iulia în revoluția de la 1848—1849" (Ioan Pleșa), „Simbolul Daciei în sigiliile lui Mihai Viteazul" (Maria Dogaru).

Secția a IV-a a reunit contribuții privind: „Proclamarea în 9 mai 1877 a independenței de stat a României, rezultat al eforturilor întregului popor român, moment important spre desăvârșirea unității naționale" (Nichita Adăniloae), „Alba Iulia pe coordonatele luptei pentru emancipare națională, pentru desăvârșirea unității naționale în a doua jumătate a sec. al XIX-lea" (Nicolae Josan), „Aspecte ale luptei maselor românești pentru drepturi naționale pe meleagurile Albei în perioada 1900—1918" (Ion I. Șerban), „Rolul maselor populare în procesul desăvârșirii unității de stat a românilor" (Augustin Deac), „1 Decembrie 1918, moment final al luptei maselor populare pentru desăvârșirea unității naționale" (Alexandru Porțeanu), „Unirea din 1918 și uniformizarea instituțiilor de stat" (Gheorghe Iancu), „Lupta clasei muncitoare și a partidului său pentru apărarea independenței și integrității țării în anii 1934—1940" (Florea Dragne), „Marile aniversări consacrate formării unității statului român" (Ioniță Elisabeta), „P.C.R. în fruntea luptei pentru realizarea unității forțelor naționale antihitleriste, în vederea eliberării țării de sub dominația fascistă — 1940—1944" (Mihai Fătu), „Lupta maselor populare sub conducerea P.C.R. împotriva dictaturii de la Viena" (Ion Ardeleanu), „Insurecția din august 1944, moment important pentru cucerirea independenței depline a statului nostru" (Traian Udrea), „România și principiile noii ordini economice și politice" (Maria Svortov), „România socialistă, factor activ în promovarea unor noi relații între state bazate pe respectarea independenței, suveranității și neamestecului în treburile interne" (Mircea Nicolescu).

Este îmbucurător faptul că la această sesiune și-au adus contribuția și unii arhiviști. Comunicările acestora, atât cele privind epoca lui Mihai Viteazul: „Noi știri despre Mihai Viteazul în arhivele italiene și de la Vatican" (Dumitru Zaharia — directorul Arhivelor Statului județul Bacău), „Dobrogea în planurile lui Mihai Viteazul de creare a unui stat românesc" (Tudor Mateescu, arhivist principal la D.G.A.S.), „Simbolul Daciei și sigiliile lui Mihai Viteazul" (Maria Dogaru, arhivist principal metodist la D.G.A.S.), „Contribuții la cunoașterea actelor emise de Mihai Viteazul la Alba Iulia" (Liviu Palihovici) cât și cele privind istoria județului, „Alba Iulia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea" (Aurel Băruța), „Alba Iulia în revoluția din 1848—1849" (Ioan Pleșa), au fost remarcate și apreciate de participanți.

În încheiere, după prezentarea concluziilor privind desfășurarea lucrărilor în cele patru secții și după rostirea cuvintului de închidere de către academicianul Mihnea Gheorghiu, participanții au

trimis o telegramă Comitetului Central al P.C.R., tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Remarcându-se contribuția deosebită a secretarului general al partidului la stimularea cercetărilor istorice, în telegrama trimisă s-au reliefat valoroasele îndrumări date de tovarășul Nicolae Ceaușescu istoricilor în ceea ce privește interpretarea științifică, marxist-leninistă a trecutului, prețuirea pe care partidul o acordă tradițiilor glorioase ale înaintașilor, arătându-se că nu există o cinste mai mare pentru slujitorii istoriei neamului decît să răspundă prin creațiile lor sarcinilor trasate de conducerea P.C.R.

MARIA DOGARU

EXPOZIȚIA „375 DE ANI DE LA UNIREA ȚĂRILOR ROMÂNE SUB MIHAI VOIEVOD VITEAZUL"

Printre numeroasele festivități omagiale dedicate sărbătoririi a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub Mihai Viteazul se numără și cele de la Muzeul Arhivelor care a organizat un ciclu de trei manifestări intitulate: „Unirea în conștiința românilor" (Ideea de unitate la români în secolele XIV—XIX) — Dan Berindei; „Unirea țărilor române sub Mihai Viteazul" — Maria Dogaru, Virgiliu Teodorescu; „Idealul lui Mihai — idealul generațiilor de la 1821—1848" — Cornelia Bodea, Vasile Netea, Virgiliu Teodorescu; concursul „Cine știe răspunde" cu tema „Mihai Viteazul — realizator al unirii" și o expoziție documentară. Vernisajul expoziției a avut loc în ziua de 20 mai 1975 în prezența a numeroși vizitatori. Expoziția a fost prezentată celor de față de custodele Muzeului, Virgiliu Teodorescu. Pentru o mai bună înțelegere a concepției care a stat la baza organizării acestei expoziții am considerat util să publicăm catalogul mărturiilor documentare.

VICTORIA POPOVICI

Vitrina 1

(1595). Fragmente din cronica „Esența știrilor" (Künh ūl Ahbar), întocmită de Mustafa Ali. Sînt evocate episoade din expediția serdarului Sinan Pașa în Țara Românească, bătălia de la Călugăreni, lupta de la Tîrgoviște ș.a.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Turcia, rola 3, c. 343—346 (Biblioteca Muzeului Palatului Topkapı — Istanbul, Revan 1117).

Vitrina 2

1596 (7 104) august 7, Tîrgoviște. Poruncă prin care Mihai voievod, domnul Țării Românești, întărește stăpînirea jupînului Mihalcea, fost mare ban, asupra satelor: Călugărenii Manel și Călugărenii Stoicăi. Martori. Ispravnic. Scrie Stan grămăticul.

Arh. St. Buc., colecția S.I. nr. 1585, orig. slav, pecete aplicată timbrată, monogramă și inițială.

1596 (7104) august 31. Poruncă prin care Mihai voievod, domnul Țării Românești, întărește stăpânire jupinului Nica, al doilea vistier, asupra satelor : Uriși și Brăgăreștii de Cimpie. Martori. Ispravnic. Serie Crăciun.

Arh. St. Buc., colecția S.I., nr. 1588, orig. slav, perg., pecete aplicată timbrată, monogramă și inițială.

1597 (7105) ianuarie 21, *Tirgoviște*. Poruncă prin care Mihai voievod, domnul Țării Românești, dăruiește Episcopiei de Buzău satele : Pojoriți, Stănulești, Gorăneștii de Sus și Gorăneștii de Jos. Martori. Ispravnic. Serie Neagu.

Arh. St. Buc., colecția S.I., nr. 1595, orig. slav, pecete aplicată timbrată, monogramă și semnătura domnitorului.

Vitrina 3

1598 mai. Carte prin care Mihai voievod, domnul Țării Românești, întărește lui Dumitru din Rădăci-nești mai multe ocine.

Arh. St. Buc., colecția Achiziții noi.

1598 (7106) mai 28. Mihai voievod, domnul Țării Românești, întărește lui Hîră din Buzău ocină la Vernești.

Arh. St. Buc., colecția Achiziții noi.

1598 iulie 14, *Tirgoviște*. Scrisoarea lui Mihai voievod, domnul Țării Românești către Bartolomeu Pezen, comisarul împăratului Rudolf al II-lea în Transilvania, prin care îl informează despre pregătirile tătarilor de a invade țările române, solicitînd, conform înțelegerilor, să-i fie trimise ajutoare umane și materiale.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Austria, rola 25, c. 644—645 (Kriegsarchiv Wien, Die Feldakten, Die alten Feldakten epoche bis 1815). Semnătura domnitorului cu caractere latine.

Vitrina 4

1599 noiembrie. Raportul lui Osman aga către sultanul Mehmed al III-lea referitor la înlăturarea cu voievodul Mihai, tratativele purtate, hotărârile adoptate, confirmarea ca domn al Țării Românești.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXI/13 (Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien Staa-tenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K. 82).

1599 noiembrie 4, *Alba Iulia*. Mihai voievod, domnul Țării Românești și al Transilvaniei, dă de știre orașului Cluj că „Dumnezeu ne-a adus în țară și ne-a dat biruința”. Poruncește orașului să-i împrumute 6 000 de florini pentru întreținerea oștirii cu care a venit.

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Primăria Municipiului Cluj, fasc. IV, nr. 65, orig. lb. maghiară, semnătura domnitorului cu caractere latine.

1599 noiembrie 6, *Plzen*. Scrisoarea împăratului Rudolf al II-lea către Ștefan Bocsay prin care îi recomandă cum să procedeze pentru ca împreună cu Mihai voievod să acționeze contra cardinalului Andrei Báthory.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXI/6 (Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien Staa-tenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K. 82 f. 56).

1599 noiembrie 10, *Viena*. Știri transmise de Arhiducele Matei împăratului Rudolf al II-lea despre victoria lui Mihai voievod în Transilvania, situația armatei generalului G. Basta.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXI/8 (Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien Staa-tenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K. 82, f. 61—62).

Vitrina 5

1599 (7107) august 4. Mihai voievod, domnul Țării Românești, întărește lui Stoica, mare vistier, stăpînirea peste satele : Piersica, Bordușani, Piatra, Posmagul, Mierlani, Delbănești și altele.

Arh. St. Buc., colecția Peceti, nr. 252, orig. slav., pecetea atârnată.

1599 noiembrie 11, *Alba Iulia*. Mihai voievod, scrie generalului G. Basta, cerîndu-i să retragă trupele imperiale din Transilvania pentru a nu se mai produce prădăciuni întrucît acest teritoriu tocmai îl cucerise.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Austria, pach. CCXXXI/9 (Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien Staa-tenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K. 82, f. 63, copie, lb. latină).

1599 noiembrie 16, *Viena*. Arhiducele Austriei Matthias felicită, în numele împăratului Rudolf al II-lea, pe Mihai voievod pentru victoria obținută în Transilvania.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria pach. CCXXXI/10 (Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien, Staa-tenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K. 82, f. 64—65, copie, lb. latină).

Vitrina 6

1599 noiembrie 28, *Alba Iulia*. Consemnarea hotărîrilor adoptate în Dieta ținută între 20—28 noiembrie sub conducerea lui Mihai Voievod, domn al Țării Românești și al Transilvaniei prin care se stabileau drepturile și îndatoririle locuitorilor Transilvaniei.

Arh. St. Cluj-Napoca, fond Primăria Municipiului Cluj. Articole dietale.

1599 noiembrie 29, *Plzen*. Scrisoarea împăratului Rudolf al II-lea către Mihai voievod prin care-l felicită pentru victoria obținută în Transilvania împotriva lui Andrei Báthory.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXI/12 (Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien Staa-tenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K. 82, copie, lb. latină).

1600 (7108) ianuarie 26, *Tîrgoviște*. Porunca lui Nicolae voievod, domnul Țării Românești, fiul marelui și prea bunului Mihai voievod, mare rege al Ardealului prin care întărește schimbul între jupin Calotă banul, cu fiul său vitreg Avram postelnicul. părți de moșii la Răsturnați și Cătunul pentru o casă cu pivniță din Tîrgoviște.

Arh. St. Buc., colecția S.I. nr. 1655, orig. slav., semnătura domnitorului cu caractere chirilice.

Vitrina 7

1600 ianuarie 26, *Alba Iulia*. Scrisoarea lui Carlo Magno către comisarii imperiali din Transilvania în care relatează punctul de vedere al lui Mihai voievod privitor la relațiile cu generalul G. Basta. nemulțumirea lui ca urmare a târăgănării rezolvării de către imperiali a unor probleme foarte urgente.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXV/66 (Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien. Die Handschrieffteiling, Hungarische Akten (Hungarica) Fasc. 137, lb. italiană).

1600 ianuarie 28. Mihai voievod, domn al Țării Românești și al Ardealului convoacă pe W. Kornis să participe la lucrările Dietei care începeau la 16 februarie 1600 la Alba Iulia.

1600 februarie 7, *Ambrass*. Scrisoare prin care arhiducele Austriei, Carol felicită pe împăratul Rudolf al II-lea pentru biruința obținută de Mihai voievod în Transilvania în lupta contra lui Andrei Báthory.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXII/4 (Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien, Staatenabteilungen Ausserdeutsche Staaten), lb. germană.

1600 martie 7, *Brașov*. Scrisoarea lui M. Székeli către consilierul și secretarul imperial Borvitus în care-i relatează starea de spirit ce domnește în jurul lui Mihai voievod. Întârzierea, zvonurile, nesiguranța contribuie la crearea unor dificultăți în activitatea diplomatică de atragere și menținere a lui Mihai voievod de partea imperialilor.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXVII/8 (Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien, Hungarica, fasc. 138, f. 39–43), lb. germană.

Vitrina 8

1600 martie 7, *Brașov*. Raportul întocmit de David Ungnad și M. Székeli referitor la situația din Transilvania, atmosfera creată prin întârzierea venirii lui B. Pezzen cu actele și banii promiși lui Mihai voievod.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXVII/7 (Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien, Hungarica, fasc. 138, f. 36–38), lb. germană.

1600 martie 10, *Brașov*. Textul proiectului jurământului de credință între Sigismund al III-lea, regele Poloniei și Mihai voievod domnul Țării Românești și al Ardealului. Textul a fost redactat de solul polon, A. Taranowski, care a îndeplinit o misiune neoficială pe lângă domnul român. Se prevedea recunoașterea unirii celor trei țări române sub auto-

ritatea efectivă a lui Mihai, transmiterea ereditară a stăpînirii țărilor române urmașilor săi pe linie masculină și continuarea luptei antitomane.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Polonia, rola 6, c. 569–571 (Archiwum Głowne akt Dawnych w Warszawie, Metryka, Libri Legationum c. 27), lb. polonă.

1600 martie 11, *Brașov*. Scrisoarea lui Mihai voievod către regele Poloniei Sigismund al III-lea în care îi arată cauzele care l-au determinat să ocupe Transilvania.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme, Polonia, rola 6, c. 562–563 (Archiwum Głowne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka, Libri Legationum, c. 27).

Vitrina 9

1600 martie 15, *Brașov*. Ordinul dat de Mihai voievod, domnul Țării Românești și al Ardealului către conducerea orașului Tg. Mureș, prin care stabilește ca pe viitor, în afara persoanelor cu mandatul său, luînd în seamă sarcinile grele ale locuitorilor, nimeni să nu cuteze să stea în gazdă fără să plătească, nici să ceară cai și căruțe locuitorilor.

1600 martie 16, *Brașov*. Mihai voievod ordonă tuturor să-l lase în pace pe Avres Peter pentru neplata arendei către principe, deoarece sarea tăiată nu s-a putut vinde.

Arh. St. Sibiu, colecția Documente Episcopale, Episcopia Evanghelică CA nr. 324, lb. latină, semnătura domnitorului, caractere chirilice.

1600 martie 20, *Cașovia*. Generalul G. Basta raportează arhiducelui Austriei Máthias despre stările de lucruri din Transilvania, caracterizînd atitudinea lui Mihai voievod ca „încolentă” și cerînd aprobarea să intervină cu armată pentru a-l îndepărta.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXII/15 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien Staatenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I, K 83, f. 42–45), lb. italiană.

Vitrina 10

1600 martie 25, *Viena*. Scrisoarea arhiducelui Austriei Máthias către împăratul Rudolf al II-lea prin care-i propune ca la tratativele de pace ce se poartă cu Imperiul otoman să fie avute în vedere și aspectele referitoare la situația voievodului Mihai precum și necesitatea ca să fie date acestuia explicațiile necesare.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXII/17 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien Staatenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I, K 83, f. 50–54), lb. germană.

1600 (7108) martie 25. Porunca lui Mihai voievod, domn al Ardealului, prin care întărește stăpînirea jupiniei Maria, a lui Chirca comis, asupra satului Dobriceni.

Arh. St. Buc., colecția S.I., nr. 1657, orig.

1600 martie 25, *Alba Iulia*. Mihai voievod ordonă decanului seniorilor și pastorilor din capitulul Me-

diaș să pregătească cele necesare pentru campania militară din Moldova.

Arh. St. Sibiu. colecția Documente Episcopale, Episcopia Evanghelică, Ca. nr. 324, lb. latină, sigiliul timbrat căzut, semnătura domnitorului, caractere chirilice.

1600 martie 25, *Alba Iulia*. Mihai voievod cheamă la Alba Iulia pe Avres Peter și persoanele care îi dau arenda pentru a lichida neînțelegerile.

Arh. St. Sibiu. colecția Documente Episcopale, Episcopia Evanghelică Ca nr. 325, semnătura domnitorului, caractere chirilice.

Vitrina 11

1600 aprilie 8, *Koblentz*. Scrisoarea arhiepiscopului de Trier, Lothar către voievodul Mihai în care îl felicită pentru biruința reputată în luptele contra inamicului și-i promite sprijin moral și material pentru ducerea mai departe a acestei campanii.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXVII/47 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Hungarica, fasc. 138, f. 254—255), lb. latină, pe verso însemnarea în lb. română, caractere chirilice.

1600 aprilie 9, *Alba Iulia*. Mihai voievod ordonă supraintendentului Luca Unglar să trimită la Alba Iulia caii și căruțele puse la dispoziție de preoțimea săsească.

Arh. St. Sibiu. colecția Documente Episcopale, Episcopia Evanghelică, CA, nr. 327, semnătura domnitorului, caractere chirilice.

1600 aprilie 9, *Alba Iulia*. Scrisoarea lui Mihai voievod către împăratul Rudolf al II-lea, prin care îl roagă să-l trimită pe Ștefan voievod, fiul lui Petru voievod, din Innsbruck, motivul urmînd să-l cunoască din relatările comisarilor imperiali, intenția lui fiind de a-l pune domn în Moldova.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXVII/52. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Hungarica, fasc. 138, f. 280), orig., lb. latină, semnătura domnitorului, caractere chirilice.

1600 ante aprilie 19. Mihai voievod invită la 19 aprilie pe I. Budaky, primarul Bistriței, împreună cu șase deputați la Dieta de la Alba Iulia.

Vitrina 12

1600 aprilie 28, *Făgăraș*. Scrisoarea lui Mihai voievod către arhiducele Austriei Máthias prin care îl roagă să fie sprijinitorul lui, arătînd în mod real împăratului faptele intrucît este acuzat pe nedrept de infidelitate.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXII/43 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien Staatenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I, K. 83, f. 161—162), lb. latină, semnătura domnitorului, caractere chirilice.

1600 aprilie 29. Koncz Toma și Koncz Mihai raportează voievodului Mihai că la ordinul său au pus în vedere orașului Tg. Mureș să confişte averea

lui Iszbai Toma de acolo, care a manifestat ne-supunere față de voievod.

Arh. St. Tg. Mureș, fond Arhiva orașului Tg. Mureș, 42 II (806).

1600 mai 16, *Suceava*. Scrisoarea lui Mihai voievod către bistrițeni prin care anunță că a învins pe Ieremia Movilă, a intrat în Moldova și în curînd se va întoarce în Transilvania.

Vitrina 13

1600 mai 21, *Suceava*. Scrisoarea lui Mihai voievod către regele Poloniei, Sigismund al III-lea, prin care îi arată motivele care l-au determinat să intre în Moldova, acuzîndu-l pe Ieremia Movilă că a trădat cauza luptei antiotomane.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Polonia, rola 8, c. 288—291 (Archivum Glawne Akt Dawnych w Warszawie. Archiwum Zamoyskich nr. 3828).

1600 (7108) mai 29, *Iasi*. Mihai voievod, domnul Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei, întărește mării Agapia stăpînirea peste satul Negrești, ținutul Roman. Scrisoarea Nebojato.

Arh. St. Buc., fond M-rea Agapia, XIII/3, orig. slav, sigiliu aplicat în ceară roșie.

1600 (7108) iunie 5, *Iasi*. Mihai voievod, domnul Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei dăruiește și întărește mănăstirii Sf. Sava din Iasi casele domnești de lângă biserică și tot locul lor pentru sănătatea sa și a fiului său Nicolae voievod, domnul Țării Românești. Blestem. Andronache mare vistier. Scrisoarea Negilăș.

Arh. St. Buc., fond M-rea Sf. Sava Iasi, LX/4, orig., slav, sigiliu inelar aplicat, căzut, semnătura domnitorului.

Vitrina 14

1600 iunie 17, *Iasi*. Scrisoarea lui Mihai voievod, prin care îl vestește pe B. Pezzen că-i trimite o solie pentru a-l informa despre unele aspecte din țările române.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXII/44, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien Staatenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I, K. 83), lb. latină, semnătura domnitorului, caractere chirilice.

1600 iunie 28, *Alba Iulia*. Mihai voievod cheamă nobilimea din Alba Iulia pentru a-i face un recensămînt.

1600 (7108) iulie 3, *Iasi*. Mihai voievod, domnul Țării Românești, al Ardealului, al Moldovei, volnicește m-rea Secul să-și apere finaful de la aria cea veche pînă la chiliile Toptistului și de acolo la gura Carpănelui. Ștefan mare logofăt. Scrisoarea Gligorie.

Arh. St. Buc., fond m-rea Neamț, CXXX/10 bis, orig. slav, sigiliu mare aplicat în ceară roșie.

Vitrina 15

1600 (7108) iulie 6, *Alba Iulia*. Poruncă prin care Mihai voievod „domn al Țării Românești, al Ardea-

lului și a toată Țara Moldovei", fiul lui Pătrașcu voievod, întărește stăpînirea lui Ianiu și Preda, logofeți, asupra unor părți de moșie din satul Mănăilești.

Arh. St. Buc., colecția S.I., nr. 1662, orig. slav, perg., pecete aplicată timbrată, în josul paginii însemnare în limba română.

1600 iulie. Consemnarea concluziilor în problemele ridicate la discuțiile purtate cu Mihai voievod de către comisarii imperiali ai Austriei. Sînt consemnate 12 puncte ca dorințe exprimate de Mihai voievod și cele 12 răspunsuri date de reprezentanții imperiului.

Pe verso uneia din file nota lui Mihai voievod „Și hotarul Ardealului: Pohta ce-am pohtit. Moldova. Țara Românească”.

Arh. St. Buc., colecția Microfilme Austria, rola 73, C. 373—378 (Kriegsarchiv Wien. Die Archive der Zentralstellen des Heeres. Das Archiv des Wiener Hofkriegsrates Hauptreihe des Hofkriegsrats (1786—30).

1600 (7108) iulie 27. Mihai voievod, domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei întărește m-rii Bistrița desetina de miere de la satele din jurul mănăstirii, din ținutul Neamț, după cum a fost obiceiul din veac. Ștefan logofăt. Serie Rusul.

Arh. St. Buc., fond m-rea Bistrița, X/1, orig. slav, sigiliu în chinovar.

Vitrina 16

1600 august 12, Alba Iulia. Mihai voievod poruncește primarului orașului Bistrița să vină cu oștenii săi la Alba Iulia pentru a face față situației creată după răscoala nobilimii transilvane și a intervenției oastei generalului G. Basta.

1600 august 16, Alba Iulia. Mihai voievod poruncește preoților din capitulul Mediaș să-i trimită imediat 10 căruțe cu cai și însoțitori.

Arh. St. Sibiu, colecția Documente Episcopale, Episcopia Evanghelică, CA nr. 330 (nr. v. 328), lb. latină, semnătura domnitorului, caractere chirilice.

Vitrina 17

1600 (7108) august 17, Bălgrad. Mihai voievod, domnul Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei, întărește uric mănăstirii Neamț o moară de la Gura Jijiei, unde cade în Prut, și selistea Sevcăuți, pe Cracău, unde a fost Samoil vataman. dăruite de Ilie voievod.

Arh. St. Buc., fond m-rea Neamț, XXX/5, orig. slav, sigiliul inelar, căzut, semnătura domnului, caractere chirilice.

1600 (7108) septembrie 26, Gura Teleajenului. Mihai voievod, domnul Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei, dă lui Antonie Grama satele: Flocești, Budești și altele în schimbul mărfurilor și banilor ce i-a luat cînd a intrat în Ardeal și l-a închis în Turnul Brașovului, fiind bănuț de trădare.

Arh. St. Buc., colecția S.I., nr. 1666, orig. slav, sigiliul mic în ceară roșie, semnătura domnitorului cu caractere chirilice.

1600 octombrie 7, tabăra din Munții Buzăului. Scrisoarea lui Mihai Viteazul voievod către generalul G. Basta și comisarii imperiali prin care le comunică situația din Moldova și Țara Românească, voința sa de a rezista presiunilor militare ale inamicilor, solicitînd în acest sens ajutoare militare, referitor la familia sa le promite că o va trimite în Transilvania.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXIII/27 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien. Staatenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K 84, f. 91—99), copie, lb. germană.

Vitrina 18

1600 octombrie 12, tabăra de pe Valea Cricăului. Scrisoarea lui Mihai voievod către generalul G. Basta și comisarii imperiali prin care îi informează despre luptele purtate cu armatele poloneze conduse de marele hatman, I. SamoySKI și armatele otomane.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXIII/29.

Vitrina 19

1600 octombrie 14. Scrisoarea lui Mihai voievod către generalul G. Basta și comisarii imperiali prin care le aduce la cunoștință mersul războiului în Țara Românească cu polonii uniți cu Sigismund Báthory și Eremia Movilă.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXIII/32 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien. Staatenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K 84, f. 114—115).

1600 decembrie 16, Praga. Scrisoarea împăratului Rudolf al II-lea către nobilimea Transilvaniei căreia îi arată pericolul reprezentat de Imperiul otoman, solicitîndu-le sprijinul efectiv pentru apărarea Țării Românești cit și a Transilvaniei.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXIII/33 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien. Staatenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K 84, f. 116—118).

1601 iunie 19. Consemnarea declarațiilor făcute de servitorul lui Nădesdy care s-a întors de la Ibrahim Pașa din Belgrad unde s-a discutat despre Mihai voievod.

Arh. St. Buc., colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXV/20 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien. Staatenabteilungen, Ausserdeutsche Staaten, Türkei I. K 86, f. 72—75).

ICONOGRAFIE :

Holul Muzeului :

„Mihai Viteazul”, macheta monumentului de Gheorghe Adoc. Bronz patinat.

Colecția Muzeului Arhivelor, donație Gheorghe Adoc.

„Mihai Viteazul”, medalion de Gheorghe Adoc. Bronz.

Colecția Muzeului Arhivelor, donație Gheorghe Adoc.

„Mihai Viteazul”, desen de Mircea Voiculescu.

Colecția Muzeului Arhivelor, donație Mircea Voiculescu.

Sala expoziției: reproduceri de pe gravuri, stampe și altele.

„*Lupta de la Șelimber*” (18 X 28 octombrie 1599). reproducere de pe o gravură în aramă desenată probabil de I. A. Thelot, publicată în 1694.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul” reproducere de pe fresca de la mănăstirea Căluu, pictată de Mina Zugravu în 1594 și refăcută de Barbu Zugravu în 1834.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere de pe o gravură în aramă, lucrată după natură, la Praga în 1601 de Aeg. Sadeler.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere de pe o frescă de la biserica domnească din Tîrgoviște, realizată în sec. XVII.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere de pe o gravură în aramă, realizată de Franco, publicată în 1608.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere de pe o gravură în lemn, publicată în 1601.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere de pe o gravură în aramă de Iohann Sibmacher, publicată în 1604.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere de pe o gravură în aramă, publicată în 1619.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere de pe o gravură în aramă, de Dominicus Custos, publicată în 1601.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul și doamna Stanca”, reproducere de pe fresca veche de la Biserica Mihai Vodă din București, azi nu mai există.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere de pe o gravură în aramă. Textul prezintă portretul drept al lui Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere de pe o gravură în aramă, realizată de Giovanni Orlandi. Textul prezintă portretul drept al lui George Basta.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul”, reproducere redînd un detaliu de pe tabloul realizat de Frans Francken II.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul, cu fiul lor Nicolae”, reproducere de pe o frescă din mănăstirea Căluu.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

„Mihai Viteazul realizatorul Unirii țărilor române”, reproducere de pe o icoană pe sticlă realizată de artistul popular Tohăneanu de la Simbăta — Făgăraș.

Muzeul Arhivelor. colecția Fotografii.

EDIȚII DE DOCUMENTE MEDIEVALE PRIVIND ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA

Bibliografiile speciale publicate în domeniul istoriei nu au abordat până acum problematica edițiilor de documente, deși necesitatea unei asemenea lucrări complete și ținută la zi se impune, atît din punct de vedere al specialistului, confruntat zilnic cu imensitatea publicațiilor apărute, cit și pentru a da o imagine de ansamblu asupra activității de editare a documentelor. O inițiativă recentă aparține colecției *Documenta Romaniae Historica*, limitată însă la perioada cuprinsă în volum.

Bibliografia de față însumează 310 titluri de ediții de documente, prezentate în ordinea alfabetică a autorilor, iar în cadrul acestora, în ordinea cronologică a edițiilor. Au fost înregistrate și lucrările care prin metoda de publicare folosită într-o anumită perioadă, au inserat în text sau în afara lui, în anexă, numeroase documente. Este vorba de monografiile orașelor și comunelor, care recurgînd pentru exemplificare la actele vechi autentice, au valorificat tezaurul documentar local, alcătuiind adevărate ediții.

Dintre periodicele vremii, ce și-au deschis rubricile publicării de documente interne și externe, au fost selectate acele apariții, care, prin amploarea materialelor, pot constitui ediții propriu-zise. În asemenea cazuri, după autor și titlul lucrării este citată revista în care a apărut, cu anul și numărul respectiv. Metoda, deși poate stîrni controverse, o considerăm utilă pentru că noile publicații de documente, eşalonate în mai multe numere ale revistei au fost strînse ulterior, alcătuiind adevărate ediții (I. Ionașcu, *Contribuți la istoricul mănăstirii Hurez*, extrase din „*Arhivele Olteniei*”, nr. 79—82).

În rest s-a folosit sistemul fișei bibliografice cu : numele autorului, titlul lucrării, localitatea și anul apariției, numărul volumelor și al edițiilor. Lucrările cu numerotare continuă a documentelor au indicat și numărul acestora. În cazul lacunelor de numerotare (absența ei, numerotarea fragmentată, pe capitole, etc.) s-a dat numărul paginilor. Pentru evitarea supraîncărcării la colecțiile mari de documente s-a indicat numai numărul volumelor, fără număr de documente sau paginatie individuală.

Această bibliografie a edițiilor de documente, alcătuită în urma unor minuțioase cercetări, se impune a fi menținută la zi, pentru a răspunde scopului căruia i-a fost destinată.

FLORENȚA IVANU

1 Alexiu Eleonora, *Documente de pe valea Teleajenului din arhiva d-lui Gh. I. Cereșanu*, București, 1939, 96 documente, (1608—1841), 176 p.

2 Andreescu C. I., Stoida C.A., *Documente și regește — Documente moldovenești din secolul al XVI-lea*, Iași, 1934, 47 p.

3 Andronescu Marta, *Repertoriul documentelor Țării Românești publicate pînă astăzi*, vol. I, 1290—1508, București, 1937, 234 p. Extras din „*Buletinul Comisiei Istorice a României*” XVI, 1937.

4 Angelescu N. I., *Acte și documente din trecutul farmaciei în țările românești*, București, 1904, 189 p.

5 Angelescu N. I., *Tariful vamal și nartul lucrurilor de băcănie din 1776*, București, 1907, 3 documente, 21 p.

6 Aricescu C. D., *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*, vol. II, Craiova, 1874, 31 documente.

7 Arion D., *Din hrisoavele lui Mircea cel Bătrîn 1386—1418*, București, 1930, 96 p.

8 Antonovici Ion, *Istoria Comunei Bogdana din plasa Simila, județul Tutova*, urmată de 281 documente, ed. I-a, Birlad, 1905, CLXXXVIII + 478 p., ed. a II-a, Birlad, 1906, idem.

9 Antonovici Ion, *Documente birlădene — Acte de proprietate ale Casei Obștiei Țirgului Birlad*, 5 vol., Birlad, Huși, 1911—1926.

10 Antonovici Ion, *Mănăstirea Florești din plasa Simila județul Tutova — studiu istoric cu hărți și ilustrații*, urmat de documente, inscripții și însemnări, București, 1916, LXXVII + 138 p.

11 Băjan Ion, *Documente de la Arhivele Statului*, vol. I, Cîmpulung, 1908 (1929), 91 p., „*Vechile Așezăminte ale Cîmpulungului*”.

12 Bălan Teodor, *Răscola țăranilor din ocolul Cîmpulungului Moldovenesc din anul 1805*, Cernăuți, 1923, 8 p.

13 Bălan Teodor, *Noi documente privitoare la familia Hăjdău*, Cernăuți, 1926, 20 p. Extras din „*Analele Dobrogei*”, an VII, 1926.

14 Bălan Teodor, *Familia Onciul — Studiu și documente*, Cernăuți, 1927, 233 p.

15 Bălan Teodor, *Noi documente cîmpulungene*, Cernăuți, 1929, 139 p.

16 Bălan Teodor, *Documente bucoviniene*, 6 vol., Cernăuți, 1933—1942.

17 Bălan Teodor, *Din istoricul Cîmpulungului Moldovenesc*, Edit. Științifică, 1960, 344 p.

18 Băleanu-Stoide C. A., *Documente moldovenești privitoare la familia de boieri Neaniul*, Iași, 1938, 76 p.

19 Bănescu Nicolae, *Acte venetiene privitoare la urmașii lui Petru-vodă Șchiopul*, București, 1929, 68 p., în „*Analele Academiei*”, Mem. Secției Ist., Seria III, Tom. X, Mem. 3.

20 Berechet Stefan, *Documente slave de prin arhive ruse*, București, 1920, 103 p. + anexa.

21 Berechet Stefan, *Cinci documente basarabene privitoare la moștile episcopiei Hușilor*, Chișinău, 1925, 12 p.

22 Berechet Stefan, *Particularitățile cojurătorilor la români*, Chișinău, 1925, 46 p.

23 Berechet Stefan, *Judecata la români pînă în secolul al XVIII-lea* (cercetare pe baza documentelor slavo-române), Chișinău, 1926, 104 + LXXXVIII p.

24 Berechet Stefan, *Documente vechi — 1490—1827*, Chișinău, 1928, II, 63 p.

25 Berechet Stefan, *Condica criminalicească cu procedura ei din Moldova (1820—6)*, Chișinău, 1928, I + 63 p., în „*Colecția de legi vechi românești*”, seria a II-a, Legi românești.

26 Berechet Stefan, *Legătura dintre dreptul bizantin și românesc*, vol. I, Izvoadele, Vaslui, 1937, 2 + 376 p.

27 Berechet Stefan, *Album paleografic juridic*, Iași, 1939, 38 planșe.

28 Bezviconi Gheorghe, *Bolierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. I, 345 p., vol. I—II, 320 p., București, 1940—1943.

29 Bianu Ion, *Documente reproduse după originale sau după fotografii*, Edit. Academiei, partea I-a, Tom. I, Fasciculele 1, 2, București, 1907, 227 doc., IV + 208 p.

30 Bodin D., *Documente privitoare la legăturile economice dintre principatele românești și regatul Sardiniei*, București, 1941, VIII + 373 p.

31 Boga L. T., *Documente basarabene*, 18 volume, București, 1928—1934.

- 32 Boga L. T., Puiu Visarion, Berechet Ștefan, Tomescu C-tin, Ciobanu Ștefan, *Documente din Basarabia*, vol. I, 272 p., vol. II, 335 p., Chișinău, 1928–1938, Comisia Monumentelor Istorice, secția din Basarabia.
- 33 Bogdan Damian P., *Acte moldovenești dinainte de Ștefan cel Mare. 1424–1456*, București, 1938, 77 p., 10 documente.
- 34 Bogdan Ion, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolele XV și XVI*, București, 1902, 12 + LXXXVI + 347 p.
- 35 Bogdan Ion, *Documente moldovenești din secolele XV și XVI în arhiva Brașovului*, București, 1905, IV + 64 p.
- 36 Bogdan Ion, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și țara ungurească în secolele XV și XVI*, vol. I, 1413–1508, București, 1905, CVIII + 400 p.
- 37 Bogdan Ion, *Documentele lui Ștefan cel mare. (1457–1492)*, vol. I, XVIII + 518 p., 256 doc., vol. II, XXX + 611 p., 192 doc., București, 1913, Comisia istorică a României.
- 38 Bogdan Ion, *Documente false atribuite lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, extras din „*Buletinul Comisiei Istorice*”, an 1912, p. 103–161.
- 39 Bogdan Ion, *Album paléographique moldave. Documents du XIV, XV et XVI siècle*, București-Paris, 1926, 26 + 105 p., Comisia Istorică a României.
- 40 Bogdan Ion, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, București, 1914, extras din „*Buletinul Comisiei Istorice a României*”, an 1914, 63 p.
- 41 Bogdan N. A., *Societatea medico-naturalistă și muzeul istorico-natural din Iași. 1830–1919*, Iași, 1919, 170 p.
- 42 Bogdan N. A., *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales a celui ieșean*, Iași, 1923, VII + 188 p.
- 43 Bonceu C-tin M., *Contribuții la istoria petrolului românesc*, București, 1971, 523 p.
- 44 Brezoianu I., *Vechile instituții ale României. 1327–1866*, București, 1882, 262 p.
- 45 Bulat T. G., *Contribuții documentare la istoria Olteniei. secolul XVI, XVII, XVIII*, Rimnicu Vilcea, 1925, IV + 143 p.
- 46 Bulat T. G., *Documentele mănăstirii Văratec. 1497–1842*, Chișinău, 1939, 163 documente, 242 p.
- 47 Buzescu Gh., *Reconstituiri istorice privind neamul Buzesților din veacul al XV-lea până în veacul al XVIII-lea după documente*, partea I–II, Sibiu, 1936, vol. I, 63 p., vol. II, 117 p.
- 48 Căian D. P., *Istoricul orașului Focșani*, Focșani, 1906, VI + 283 p.
- 49 Catalina Ilie, *Orașul Alexandria (Județul Teleorman). 1834–1934*, București, 1934, 170 p.
- 50 * * * *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a Statului*, vol. I, 1387–1620, 1986 documente, București, 1957, vol. II, 1621–1652, 2269 documente, București, 1959.
- 51 * * * *Catalogul documentelor grecești*, vol. I–V, București, 1958.
- 52 Chivăran I. Gh., *Negoescu Bucur. Morenii*, București, 1926, 143 p.
- 53 Ciorănescu Alexandru, *Documente privitoare la domnia lui Mihai Radu (1658–1659)*, culese mai cu seamă din *Arhivele Veneției*, București, 1934, 157 p., în „*Buletinul Comisiei Istorice*”, XIII, 1934.
- 54 Ciorănescu Alexandru, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, București, 1940, 393 p.
- 55 Cojocaru Ion, *Documente privitoare la economia Țării Românești. 1800–1850*, vol. I–II, 779 documente, edit. Științifică, București, 1958.
- 56 Constantinescu Iulian, *Monografia comunei Brănești din județul Gorj*, Tirgu Jiu, 1914, 32 documente, 196 p.
- 57 Constantinescu Iulian, *Istoricul bisericii Maica Precista de la Dudu din Craiova, Vălenii de Munte*, Craiova, 1914–1927, vol. I, 5 + 157 p.; vol. II, 727 p. + 3 pl.
- 58 Constantinescu Mircești, Stahl N. N., *Documente vrincente. Cărți domnești, hotărâri, răvaze și izvoade*, vol. I, București, 1929, XX + 200 p.
- 59 Corfus Ilie, *Mihai Viteazul și polonii*, București, 1938, 121 documente.
- 60 Costăchescu Mihai, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, XXXV + 537 p.; vol. II, XXI + 954 p., Iași, 1931–1932.
- 61 Costăchescu Mihai, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare : urice, ispissoace, surete, regeste, traduceri* (supliment la „*Documentele lui Ștefan cel Mare*” de I. Bogdan), Iași, 1933, XII + 328 p.
- 62 Costăchescu Mihai, *Documente moldovenești de la Bogdan voevod (1504–1517)*, București, 1940, XXIII + 559 p.
- 63 Costăchescu Mihai, *Documente moldovenești de la Ștefăniță voevod (1517–1527)*, Iași, 1943, VI + 640 p.
- 64 Costăchescu Mihai, *Documente de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1948, 58 p. Publicațiile Institutului de Istorie Națională „A. D. Xenopol”.
- 65 Costea Erast (Hostiuc), *Schiturile și mănăstirile Bucovinei de altădată*, Cernăuți, 1936, 48 documente în anexă, 192 p.
- 66 Costea Erast, *Ctitoria lui Ștefan Tomșa al II-lea de la Solca*, Cernăuți, 1939, 344 p., 102 documente.
- 67 Costea Erast, *Mănăstirea Sf. Ilie — ctitoria voievodului Ștefan cel Mare*, Cernăuți, 1940, 175 p.
- 68 Cristescu Dumitru, *Sfinta Mănăstire Arnota*, Rimnicu Vilcea, 1937, 168 p.
- 69 Cronț Gh., Constantinescu Alex., Rădulescu T., *Acte judiciare din Țara Românească. 1775–1781*, București, 1973, 930 documente, 1065 p., Colecția „Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris”.
- 70 Dan Dimitrie, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, 262 p.
- 71 Dan Dimitrie, *Cronica episcopiei de Rădăuți. Cu apendice de documente slavone și originale*, Viena, 1912, 264 p.
- 72 Dan Dimitrie, *Mănăstirea Sucevița*, București, 1923, 226 p.
- 73 Dărăngă Nicolae, *Monografia comunei Tirgu-Frumos*, Iași, 1916.
- 74 Dicușcu Vladimir, *O manufactură de ceramică la Tirgu Jiu. 1832–1863*, București, 1956, 107 p., 66 documente.
- 75 Dicușcu Vladimir, *Viața cotidiană a Țării Românești în documente — 1800–1848*, ediție semnal, Cluj, edit. Dacia, 1970, 258 p.
- 76 Dicușcu Vladimir, *Bresle de negustori și meseriași în Țara Românească. 1830–1848*, București, 1973, 33 documente.
- 77 Dimitrie Constantin, *Bacău istoric — Monografia istorică a 12 sate de răzeși de pe valea Tazlăului Mare, județul Bacău*, București, 1936, 139 p.
- 78 Dobrescu N., *Istoria bisericii române din Oltenia în timpul ocupațiilor austriece (1716–1739)*, București, 1906, 220 documente.
- 79 * * * *Documente privind istoria României*, Seria A, Moldova, veacurile XIV–XV, vol. 1–2; XVI, vol. 1–4; XVII, vol. 1–5; București, 1951–1957; Seria B, Țara Românească, veacurile XIII, XIV și XV, XVI, vol. 1–6, indiciile numerelor de locuri; veacul XVII, vol. 1–4, indiciile numerelor de locuri, București, 1951–1960, 13 volume.
- 80 * * * *Documenta Romaniae Historica*, Seria A, Moldova, vol. XIX–XXI, București, 1969–1971; Seria B, Țara Românească, vol. I și vol. XXI–XXIII, București, 1965–1969.
- 81 Dragomir Silviu, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiu în secolul XV–XVI*, București, 1927, 79 p.
- 82 Enăceanu Gh., *Sfinta Episcopie a Rimnicului. Noul Severin*, București, 1888, 17 p.
- 83 Erbicănu Constantin, *Istoria mitropoliei Moldovei și a catedralei metropolitane din Iași*, București, 1888, XCIV + 548 + XVI p.
- 84 Esarcu Constantin, *Ștefan cel Mare. Documente descoperite în Arhivele Veneției*, București, 1874, 104 p.
- 85 Esarcu C., *Petru Cercel. Documente descoperite în Arhivele Veneției*, București, 1874, 52 p.
- 86 Esarcu C., *Documente istorice descoperite în arhivele Italiei*, București, 1878, 97 p.
- 87 Filitti Ioan C., *Scrisori franceze privitoare la relațiile Principatelor române cu Franța în secolul al XVIII-lea*, București, 1911, 144 p., 116 documente.
- 88 Filitti Ioan C., *Tulburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840–1843*, București, 1912, 10 documente, Anal. Acad. Rom., Seria II, Tom. XXXIV, Mem. Sect. Ist.
- 89 Filitti Ioan C., *Din arhivele Vaticanului. I. Documente privitoare la episcopatele catolice, II. Documente politice. 1526–1788*, București, 1913–1914, în „*Revista catolică*”, 1913–1914.
- 90 Filitti Ioan C., *Lettres et extraits concernant les relations des Principautés Roumaines avec la France. 1728–1810*, București, 1915, XVI + 548 p.

- 91 Filitti Ioan C., *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, București, 1919, 750 documente, 351 p.
- 92 Filitti Ioan C., *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, București, 1929, 72 p.
- 93 Filitti Ioan C., *Principatele române de la 1828 la 1834 — ocupația rusească și Regulamentul organic*, București, 1934, V + 385 p.
- 94 Filitti Ioan C., *Cercetări și documente privitoare la istoria principatelor române*, București, 1935, 130 p.
- 95 Filitti Ioan C., *Documente inedite relative la epoca regulamentară*, publicate în: „Convorbiri literare”, an 42 (1908); „Revista de istorie, arheologie și filologie”, nr. X, XI; „Viața românească”; *Analele Acad.*, Mem. Sect. Ist., Seria 2, 1911, București, 1935, 132 p.
- 96 Filitti Ioan C., *Cîteva documente ca urmare la „Cercetări și documente”*, (1935), București, 1936, 19 p.
- 97 Filitti Ioan C., *Regeste și documente*, vol. I—II, București, 1938; vol. I, 20 p., vol. II, 12 p.
- 98 Florescu Gh., *Divanele domnești din Țara Românească*, vol. I (1389—1495), București, 1943, 371 p.
- 99 Fotino G., *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, 4 vol., București, 1939.
- 100 Furnică D. Z., *Din istoria comerțului la români. Mai ales băcănia*, București, 1908, XXXIX + 558 p.
- 101 Furnică D. Z., *Industria și dezvoltarea ei în Țările române*, București, 1926, 266 p.
- 102 Furnică D. Z., *Documente privitoare la comerțul românesc — 1473—1868*, București, 1931, LXXI + 557 p.
- 103 Furnică D. Z., *Din trecutul românesc al Brașovului*, București, 1937, IV + 236 p.
- 104 Furtună Dumitru, *Preotimea românească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, 262 p.
- 105 Furtună Dumitru, *Documentele moșiei Cepura din județul Prahova*, București, 1934, 35 documente, 62 p.
- 106 Gavrilu D. I., *Contribuțiuni la istoricul tututului*, Iași, 1929, VIII + 195 p.
- 107 Gaster M., *Crestomație română. Texte tipărite și manuscrise (secolul XVI—XVIII)*, vol. I—II, Leipzig - București, 1891, 21 documente.
- 108 Georgescu Florian, Ioana Panait, Cernovodanu P., *Documente privind istoria orașului București*, București, 1960, VIII + 339 p.
- 109 Ghibănescu Gh., *Din domnia lui Ștefan cel Mare — cu 18 documente*, Iași, 1904, 61 p., extras din „Arhiva”, organul Soc. șt. și lit. din Iași, an XV, mai și iunie 1904, nr. 5, 6.
- 110 Ghibănescu Gh., *Opt urice slavone — 1459—1502*, Iași, 1904, 54 p., „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor”.
- 111 Ghibănescu Gh., *Ispisoace și zapise*, 6 vol. cu cite 2 părți. Iași, 1906—1921, Huși, 1933.
- 112 Ghibănescu Gh., *Surete și izvoade*, 35 volume, Iași, 1907—1933.
- 113 Ghidui Andrei, Bălan I., *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, 368 p.
- 114 Giurescu C., *Oltenia sub austriei. I. Documente. 1716—1718*, București, 1909, 320 p., 266 documente.
- 115 Giurescu C., *Material pentru istoria Olteniei sub austriei*, vol. I, București, 1913, 428 documente, 1716—1725, 690 p.; vol. II, publicat de Giurescu C. C., București, 1944, 214 documente, 1726—1732, 542 p.; vol. III, publicat de Giurescu C. C., 312 documente, 1733—1739, cu o anexă (1749—1755), 405 p.
- 116 Giurescu C., *Despre boieri*, București, 1920, 128 p.; ed. a II-a, București, 1943, 351 p.
- 117 Giurescu C., *Vechimea româniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul*, București, 1943, 124 p.
- 118 Giurescu C. C., *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, București, 1907, I + 435 p.
- 119 Giurescu C. C., *Istoricul podgoriei Odobestilor din cele mai vechi timpuri pînă la 1918*, edit. Acad. R. S. României, București, 1969, 124 documente (1626—1864), 551 p.
- 120 Greceanu Șt. D., *Viața lui Constantin Vodă Brâncoveanu de Radu vel logofăt Greceanu*. Cu anexă și note, București, 1906, 384 p.
- 121 Greceanu Șt., *Șirul voievozilor cu divane și note, anii 1591—1523*, 1907, 80 p.
- 122 Greceanu Șt. D., *Istoricul unei bătrîne moșii boierești — Grecii*, București, 1910, V + 61 p.
- 123 Greceanu Șt. D., *Cîteva documente și un arbor genealogic pentru a proba descendența domnului Șt. D-rie Greceanu, fost senator din neamul boierilor Brâncoveni*, București, 1902, 26 p.
- 124 Greceanu P. Șt., *Genealogiile documentate ale familiilor boierești, întocmite de Greceanu Șt. D., și publicate de...*, vol. I—II, București, 1913—1916, vol. I, 427 + 54 p.; vol. II, 444 + 24 p.
- 125 Goga Bucur Adelaide, *Uricele lui Alexandru cel Bun*, București, 1932, 123 p.
- 126 Gorovei Artur, *Monografia orașului Botoșani*, Botoșani, 1926, 458 p.
- 127 Gorovei Artur, *Folticeni, Fălticeni*, 1938, VIII + 277 p.
- 128 Groholschi Profira C., *Tirgu-Neamț — monografie*, Tirgu-Neamț, f.a., 76 p.
- 129 Guboglu Mihail, *Pelografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, edit. Acad. R.P.R., București, 1938, 203 documente, 352 p.
- 130 Guboglu Mihail, *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, 1558—1913, 683 p., vol. II, XLVII + 696 p., București, 1960—1963.
- 131 Hasdeu B. P., *Istoria critică a românilor din ambele Dacii în secolul XIV*, Tom. I—II, București, 1873—1875, 340 p.
- 132 Holban T., *Documente românești din arhivele franceze, (1801—1812)*, București, 1939, 121 p.
- 133 Hudită I., *Récueil de documents concernant l'histoire des Pays roumains tiré des archives de France. XVI—XVII-e siècles*, Iași, 1929, 316 p.
- 134 * * * *Colecția Hurmuzaki — Documente privind istoria României*, 44 volume, București, 1876—1919.
- 135 Iliescu D., *Un vechi oraș dispărut. Cetatea de Floici (incercare de monografie)*, București, 1930, 43 p. Extras din „Buletinul” nr. 1 al „Asociației licențiatilor și studenților secției pedagogice — Unio”.
- 136 * * * *Inaltul Divan, 1831—1847 — inventar arhivistic*, București, 1946, 563 p., 2089 documente.
- 137 Ionașcu Ion, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, vol. I, București, 1934, 272 p.
- 138 Ionașcu Ion, *Contribuții la istoricul mănăstirii Hurez — după documente inedite din arhiva Eforiei spitalelor civile*, edit. Scrisul românesc, Craiova, 1935, 191 p. Extras din „Arhivele Olteniei” nr. 79—82.
- 139 Ionașcu Ion, *Știri nouă asupra mănăstirii Cioianu, (Buzău)*, Buzău, 1936, 42 documente, 47 p. Extras din revista „Ingerul”. VIII, nr. 1, 2.
- 140 Ionașcu Ion, *Mănăstirea Izvorani (Buzău), ctitoria episcopului Luca (1583—1604)*, Buzău, 1936.
- 141 Ionașcu Ion, *Un fost metoh al Pantelimonului, schitul Grăjdana (Buzău)*, Cu documente și regeste mai ales din arhiva Eforiei Spitalelor Civile, Buzău, 1936, 147 p.
- 142 Ionașcu Ion, *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău. 1836—1936*, București, 1937, XXII + 275 p.
- 143 Ionașcu Ion, *Mănăstirea Tîrșor, un fost metoh al spitalului Pantelimon*, București, 1938, 73 p.
- 144 Ionașcu Ion, *Documente bucareștene privitoare la proorociile mănăstirii Colțea*, București, 1941, X + 444 p.
- 145 Ionașcu Ion, Bărbulescu P., Gheorghe Gh., *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900)*, edit. Politică, București, 1971, 82 documente.
- 146 Ionescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, 7 documente.
- 147 Ionescu Gion, *Istoria Cotrocenilor, Lupeștilor (St. Elefterie) și Grozăveștilor*, București, 1902, 537 p.
- 148 Ionescu Muscel Petre, *Documente din istoria veche și nouă a comunei Domnești, județul Muscel*, București, 1941, 33 documente.
- 149 Iorga N., *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului*, București, 1895—1897, 3 vol.: I. 1895, 400 + LXI p., II. 1896, 740 + XCI p., III. 1897, 107 + V p.
- 150 Iorga N., *Documente nouă, în mare parte românești, relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, București, 1898, 68 p. *Analele Academiei. Seria II. Tom. XX. Mem. Sect. Ist.*
- 151 Iorga N., *Studii istorice asupra Chillei și Cetății Albe*, București, 1899, 351 p.
- 152 Iorga N., *Documente românești din arhivele Bistriței. (Scrisori domnești și scrisori private)*. Partea I—II, București, 1899—1900, partea I, CXVI + 103 p., partea II, XLIX + 147 p.
- 153 Iorga N., *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor Române*,

- București, 1900, 184 p. Extras din „Economia națională”, an 1900.
- 154 Iorga N., *Documente geografice*, partea I-a, București, 1900, 32 p. Extras din „Buletinul geografic”, Trim. IV, 1899.
- 155 Iorga N., *Studii și documente*, 31 volume, București, 1901–1916.
- 156 Iorga N., *Documente privitoare la C-tin Brâncoveanu — domnia și sfârșitul lui*, București, 1901.
- 157 Iorga N., *Documente privitoare la familia Calimachi*, vol. I–II, București, 1902–1903, vol. I, CCXII + 605 p., vol. II, XXXVII + 763 p.
- 158 Iorga N., *Știri despre veacul al XVIII-lea în țările noastre după corespondențe diplomatice străine*, vol. I, 1700–1750, vol. II, 1750–1812, București, 1909–1910, în „An. Acad.”, Mem. Secției Ist., Seria a II-a, Tom. XXXII.
- 159 Iorga N., *Scrisori domnești*, Vălenii de Munte, 1912, VIII + 214 p.
- 160 Iorga N., *Scrisori de boieri*, ed. I-a, Vălenii de Munte, 1912, VIII + 162 p.; ed. a II-a, Vălenii de Munte, 1925, VII + 344 p.; ed. a III-a, Vălenii de Munte, 1931, VII + 328 p.
- 161 N. Iorga. *Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu din anii 1814–1815*, București, 1914, 40 p., în „An. Acad.”, Mem. Sect. Ist., Seria a II-a, Tom. XXXVII.
- 162 Iorga N., *Situația agrară, economică și socială a Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu — documente contemporane*, București, 1915, 394 documente, 423 p.
- 163 Iorga N., *Acte românești din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile seculilor cu Moldova*, București, 1916, XI + 272 p. Extras din „Buletinul Comisiei Istorice a României”, II.
- 164 Iorga N., *Izvoarele contemporane asupra misiunii lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921, 423 p.
- 165 Iorga N., *Scrisori de negustori tipărite cu o prefață pentru Sfatul negustoresc*, București, 1925, XIV + 223 p.
- 166 Iorga N., *Documente de pe Valea Teleajenului*, Vălenii de Munte, 1925, 111 p.
- 167 Iorga N., *Scrisori și zapise de meșteri români*, București, 1926, VII + 143 p.
- 168 Iorga N., *Scrisori domnești din arhivele de la Stokholm*, București, 1929, 26 d. în „An. Acad.”, Mem. Sect. Ist., Seria a III-a, Tom X, Mem. 9.
- 169 Iorga N., *Anciens documents de droit roumain*, Paris–București, 1930–1931, 2 vol., 602 p.
- 170 Iorga N., *Acte românești și câteva grecești din arhivele Companiei de comerț oriental din Brașov*, Vălenii de Munte, 1932, LII + 360 p.
- 171 Iorga N., *Scrisori de femei*, Vălenii de Munte, 1932, 82 p.
- 172 Iorga N., *Scrisori vechi de studenți*, București, 1934, LIII d.
- 173 Iorga N., *Documents concernant les grécs et les affaires d'Orient tirés des registres de notaires de Crète*, Paris, 1937, 29 p., în „Revue historique du Sud-Est européen”, XIV, nr. 4–6.
- 174 Iorga N., *Istoria Bucureștilor*, edit. Municipiului București, 1939, 25 documente.
- 175 Iorga N., *Documente urlătoare*, București, f.a., 263 documente, p. 179–307.
- 176 Iorga Iordan, *Crestomația romanică*, vol. I–II, I. București, 1962.
- 177 * * * *Istoricul Arhivelor Statului. 1831–1956*, București, 1956.
- 178 Istrati N., *Unele documente din Moldova*, Iași, 1830, 47 p., anexă la „Dacia literară”, 1840.
- 179 Karadja C-tin, *Scrisorile lui Kelemen Mikes (1738–1740). Pe Dunăre și prin Dobrogea*, Constanța, 1924, 14 p., în „Analele Dobrogei”, an IV, nr. 4.
- 180 Karadja C-tin, *Dosarul unei moșii domnești: Răcăciuni*, București, 1926, 24 documente.
- 181 Karadja C-tin și Marcela, *Documentele moșilor cantacuzinești din Bucovina*, Vălenii de Munte, 1931, 77 + 2 p., 51 documente din 1591–1784, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, vol. X, 1931.
- 182 Leonăchescu Nădras N., *Stroești-Argeș — documente și mărturii*, vol. I, 1520–1933, București, 1971, 271 documente.
- 183 Longhinescu S. G., *Așezământul și legătura lui Mihai-Vodă*, București, 1919, 73 p.
- 184 Lupăș Ion, *Documente istorice privitoare la moșile brâncovenesti din Transilvania și Oltenia. 1654–1823*, Cluj, 1933, 100 p., în „Anuarul Institutului de istorie națională”, vol. VI.
- 185 Manó C. G., *Documente din secolele al XVI-lea și al XIX-lea privitoare la familia Mano*, București, 1907, LXI + 662 p.
- 186 Mareș Gh. și D-tru, *Monografia satului Ghițești, județul Neamț — de la înființare și pînă în zilele noastre*, București, 1938, 175 p.
- 187 Marinescu Gh., *Documente privitoare la Brăila*, vol. I, Brăila, 1929, 80 p., 58 documente.
- 188 * * * *Meșteșugari și negustori din trecutul Craiovei. Documente (1666–1865)*, București, 1957, 263 documente.
- 189 Melchisedek-Stefănescu, *Cronica Hușilor*, București, 1069, IX + 463 p.
- 190 Melchisedek-Stefănescu, *Cronica Romanului și episcopiei de Roman*, București, 1874–75, vol. I, IV + 253 p., vol. II, VI + 239 p.
- 191 Mihailovici Paul (Mihail), *Documente moldovenești găsite la Constantinopol (1462–1755)*, Iași, 1933, 63 p., în „Cercetări istorice”, nr. 3.
- 192 Mihailovici Paul, *Mărturii românești din Bulgaria și Grecia. 1468–1866*, Chișinău, 1933, 111 p.
- 193 Mihailovici Paul, *Album de documente moldovenești din veacul al XV-lea*, Iași, 1934, 13 p.
- 194 Mihailovici Paul, *Documente și zapise moldovenești de la Constantinopol. 1607–1806*, Iași, în „Lupta Moldovei”, 1948, 118 p.
- 195 Mihoștea V., *Papacostea St., Constantinul Fl., Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Tara Românească, București, 1961, 959 p., 725 documente; vol. II, Moldova, București, 1966, 793 p., 719 documente.
- 196 Mircea Ioan Radu, *Catalogul documentelor Țării Românești. 1369–1600*, București, 1946, 1848 documente.
- 197 Mironescu Athanasie, *Istoria mănăstirii Cernica*, Cernica, 1930, VII + 263 + XCVIII p.
- 198 Mitileneu M., *Colecțiune de tratatele și convențiile României cu puterile străine de la anul 1368 pînă în zilele noastre*, București, 1874, XX + 365 p.
- 199 Moisil C-tin, *Douăsprezece scrisori domnești din Arhiva orașului Bistrița*, București, 1897.
- 200 Motogna Victor, *Articole și documente. Contribuții la istoria românilor în veacul al XIII-lea—al XVI-lea*, Cluj, 1923, 57 p.
- 201 Motogna Victor, *Relațiunile dintre Moldova și Ardeal din veacul al XVI-lea*, Dej, 1928, 216 p.
- 202 Mușeteanu I., *Mănăstirea Glavacioc. Monografie istorică*, 84 documente, București, 1933, 96 p.
- 203 Nandriș Grigore, *Patru documente de la Ștefan cel Mare*, București, 1928, 19 p., în „Analele Acad.”, Mem. Sect. istorice, Seria III, tom VIII, Mem. 10.
- 204 Nandriș Grigore, *Documente românești în limba slavă din mănăstirile Muntelui Athos. 1372–1558*, București, 1936, 309 p.
- 205 Nano F. C., *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României. 1354–1937*, 3 vol., București, 1928–1942.
- 206 Nicolaescu Stoica, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în secolul XV–XVI-lea*, București, 1905, 368 p.
- 207 Nicolaescu Stoica, *Documente istorice cu privire la Radu Vodă de la Afumați sau Radu Vodă cel Viteaz. 1522–1529*, București, 1909, 12 p. Extras din „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, an 1909.
- 208 Nicolaescu Stoica, *Documente de la Mihai Vodă Viteazul*, București, 1916, 32 p. + 5 stampe + 4 f., 12 documente.
- 209 Nicolaescu Stoica, *Domnia lui Alexandru Vodă Aldea, fiul lui Mircea Vodă cel Bătrîn. 1431–1435. Hrîsoave și cărți domnești*, București, 1922, 46 p., în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, an 1922.
- 210 Nicolaescu Stoica, *Istoricul orașului București. Cînd au ajuns Bucureștii scaun de domnie al Țării Românești*, București, 1939, 11 documente.
- 211 Nicolau V. C., *Contribuțiuni la studiul organizării administrative a satelor din Moldova*, Birlad, 1910, 30 documente.
- 212 Nicolau V. C., *Priviri asupra vechii organizări administrative a Moldovei. Hrîsoave și ordine domnești*, Birlad, 1913, XXXVI + 308 p.
- 213 Nicolaescu Păcureri, *Monografia istorică, economică, statistică, culturală și socială a comunei Păcureri din județul Prahova*, Ploiești, 1912, 233 p.
- 214 Nour Antonian, *Istoricul Alexandriei 1832–1865*, Turnu Măgurele, 1927, 140 p.

- 215 Oțetea Andrei și alții, *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I—V, București, 1959—1962.
- 216 Panaiteșcu P. P., *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, 177 p.
- 217 Panaiteșcu P. P., *Documente salvo-române din Sibiu. 1470—1653*, București, 1938, 44 p.
- 218 Panaiteșcu P. P., *Documentele Țării Românești. Documente interne. 1369—1450*, București, 1938, 401 p.
- 219 Panu Gheorghe, *Cercetări asupra stărei țăranilor în veacurile trecute*, vol. I, partea I, 302 p.; partea a II-a, 312—652, București, 1910.
- 220 Papui Iliarian A., *Tesaur de monumente istorice pentru România, atît din vechi tipărite cit și manuscripte. Cea mai mare parte străine. Adunate și publicate cu prefațiuni și note ilustrate*, tom. I—III, București, 1862—1864.
- 221 Paraschiv I., Oțetea A., Manea Mănescu, *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și ținuturi, 1776—1861*, Seria A. Moldova, București, 1960, vol. II, 310 documente integrale și 258 documente în regeste, 549 p.; Seria B, Țara Românească și Moldova, București, 1960, vol. I, 196 documente.
- 222 Pascu St., Hanga Vl., *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului*, București, 1958, vol. II, Feudalismul, 869 p.
- 223 Paveșescu Eugen, *Economia breslelor în Moldova*, București, 1939, 632 p.
- 224 Pessiakov A., *Acte și notițe istorice*, București, 1908, 81 p.
- 225 Poboran George, *Istoria orașului Slatina*, ed. I, 244 p., Slatina, f.a., ed. a II-a, Slatina, 1908, 507 p.
- 226 Pop Augustin Z. N., *Catalogul corespondenței lui Mihail Kogălniceanu*, București, 1959, 2240 documente, 1834—1891.
- 227 Popiti Grigore, *Date și documente băndăne*, 1728—1887, Timișoara, 1939, 139 p.
- 228 Potra George, *Măndăstirea Cobia (Dimbovița). Studii și documente*, București, 1937, 64 p., 50 documente.
- 229 Potra George, *Contribuțiuni la istoricul țăranilor din România*, 1939, 377 p.
- 230 Potra George, *Hanurile bucureștene*, București, 1943, 24 documente, 96 p., în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie”, an LII, nr. 69, 1943.
- 231 Potra George, *Documente privitoare la istoria orașului București. 1594—1821*, București, 1961, 817 p.
- 232 Potra George, Simache Nicolae, *Contribuțiuni la istoricul orașelor Ploiești și Tîrgșor, 1632—1857*, Ploiești, 1970, 580 p., 285 documente.
- 233 Potra George, *Tezaur de documente din județul Dimbovița. 1418—1800*, vol. I, Tîrgoviște, 1972, 992 p.
- 234 Praeger Sigismund, *Bîdnăria în trecutul Țării Românești. Colecțiune de documente*, București, 1906, 151 p.
- 235 Prokesch Osten-fiu, *Dépêches inédites du chevalier de Gentz au hospodara de la Valachie pour servir à l'histoire de la politique européenne. 1813—1828*, vol. I, 543 p., vol. II, 481 p., vol. III, 468 p., Paris, 1876, 3 vol.
- 236 Pușcariu Ion, *Documente pentru limbă și istorie*, 2 vol., Sibiu, f.a.
- 237 Pușcariu Ion, *Fragmente istorice. Despre boierii din țara Făgărașului*, Sibiu, 1907, 4 vol.
- 238 Rășcanu P., *Lefile și veniturile boierilor Moldovei în 1776. Document de la Gr. A. Ghica-vodă, publicat cu o introducere*, Iași, 1887, CXIX + 81 p.
- 239 Rășcanu V., Năstase Gh. Gh., Bărsan St., Brăileanu Gh., *Istoricul spitalului orășenesc clinic de adulți din Iași — în cadrul evoluției al fostelor așezăminte Sf. Spiridon*, București, 1956, 503 p.
- 240 Rădulescu Codine, Răduțescu Ion, *Dragoslavele*, Cîmpulung, 1923, 432 p.
- 241 Răduțescu Ion, *Măndăstirea Aninoasa, din județul Muscel*, Cîmpulung Muscel, 1933, VIII + 256 p.
- 242 Răduțescu Ion, *Dragoslavele*, Cîmpulung Muscel, 1937, VIII + 553 p.
- 243 Răduțescu Ion, *Topoloveni*, Cîmpulung, 1939, 240 p.
- 244 Răduțescu Ion, *Cîmpulung Muscel, monografie istorică*, Cîmpulung Muscel, 1943, 426 p.
- 245 Reli Simion, *Orașul Siret în vremurile de demult*, Cernăuți, 1927, ed. I, 168 p.
- 246 Reli Simion, *Documente slavo-române din sec. XV—XVII*, Cernăuți, 1925, în „Codrul Cosminului”, an II—III, 431—443 p.
- 247 Roșculescu Al., *Culegerea cu felurite scrisori vechi cu litere chirilice*, Iași, 1922.
- 248 Rosetti Radu, *Cronica Bohotinului*, București, 1905, 167 p., în „Analele Acad. Române”, tom XXVIII, Mem. Sect. Ist.
- 249 Rosetti Radu, *Cronica Vașcanilor. Județul Suceava*, București, 1906, 143 p., în „Analele Acad. Române”, tom. XXIX, Mem. Sect. Ist. nr. 1.
- 250 Rosetti Radu, *Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova*, tom I, București, 1907, VI + 555 p.
- 251 Rosetti Radu, *Familia Rosetti — Coboritorii moldoveni ai lui Lascaris Russaiotis* vol. I—II, București, 1938—1940, vol. I, 296 p., vol. II, 132 p., în „Studii și cercetări”, XXXIII, XLVII.
- 252 Sachelarescu Ion, *Din istoria Bucureștilor. Plumbuita*, București, 1940, 29 documente, 224 p.
- 253 Samaritan Pompei, *Istoria orașului Căldrași (Ialomița) de la origine pînă la anul 1852*, București, 1931, 289 p.
- 254 Sava A. V., *Documente putnene. Vrancea - Odobești - Cîmpuri*, vol. I—II, Focșani - Chișinău, 1929—1931, vol. I, XLI + 223 p., vol. II, XLV + 256 p.
- 255 Sava A. V., *Documente orheiene*, vol. I, Chișinău, 1934, 40 p., în „Revista Societății istorico-archeologice bisericești din Chișinău”, vol. XXIV, 1934.
- 256 Sava A. V., *Documente privitoare la ținutul și ținutul Lăpușnei*, București, 1937, XXV + 323 p.
- 257 Sava A. V., *Documente privitoare la ținutul și ținutul Orheiului*, București, 1944, LV + 561 p.
- 258 Sava A. V., *Correspondența lui Ilie Kogălniceanu cu fratele său Iancu, 1815 decembrie 22—1827 decembrie 17*, București, f.a., 56 p.
- 259 Sevastos M., *Monografia orașului Ploiești*, București, 1938, 905 p.
- 260 Siruni, N. D., *O năvălire necunoscută a bandelor turcești din țările române la 1769. După documente turcești din Arhivele Statului*, București, 1940, 63 p., în „Revista Arhivelor”, IV, nr. 1, 1940.
- 261 Stănescu I. Badea, *Monografia comunei Silisteni din județul Argeș, Rîmnicu-Vîlcea*, 1930, 23 p.
- 262 Stoide C-tin, *Documente nemțene*, Piatra Neamț, 1935, 47 p., în „Apostolul”, nr. 8.
- 263 Stoide C-tin, Turcu S., *Documente și regeste moldovene din ținutul Neamțului. Secolele XVI—XVIII*, Piatra Neamț, 1935, 70 documente, în „Apostolul”, Piatra Neamț, nr. 9—11, *Documente și regeste. I. Documente moldovenești din secolul XVI*, Iași, 1934, 47 p., *Documente și regeste din ținutul Neamț*, sec. XVII, P. Neamț, 1937, 35 p., în „Anuarul liceului de băieți”, 1937.
- 264 Stoide C-tin, Solomon C., *Documente tecucene*, sec. XVI—XIX, 3 vol., Birlad, 1938—1941.
- 265 Stoide C. A., Stăhescu D. L., Vorniceni, *sat dispărut din ținutul Covurluiului*, Galați, 1941, 19 documente.
- 266 Sturdza D., *Documente istorice române aflate la Wiesbaden*, 12 scrisori domnești, 1432—1752, București, 1888, 12 documente.
- 267 Sturdza A. D., Sturdza C. D., Colescu Vartic, Skupiewski I. I., *Actele și documentele relative la recunoașterea (u)r z renastera României*, vol. I—V, vol. VI, 1—2, vol. VII—X, București, 1888—1909.
- 268 Sturdza-Scheianu D. C., *Din arhiva familiei Sturza de la Miclăușeni*, București, 1907, 20 p.
- 269 Sturdza-Scheianu D. C., *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească. Parte I, De la Vasile Lupu pînă la 1866*, Ploiești, 1907—1908.
- 270 Stefanelli T. V., *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului Moldovenesc*, București, 1915, L + 483 p.
- 271 Ștefulescu Al., *Încercare asupra istoriei Țîrului Jiului*, București, 1899, XX + 284 p.
- 272 Ștefulescu Al., *Măndăstirea Tismana*, ed. I, Tîrgu Jiu, 1896, 138 p., ed. a II-a, București, 1903, 236 p., ed. a III-a, București, 1909, 493 p.
- 273 Ștefulescu Al., *Gorjul istoric și pitoresc*, Tîrgu Jiu, 1904, 4 + LXIX + 421 p.
- 274 Ștefulescu Al., *Polovragii*, Tîrgu Jiu, 1906, III + 158 p.
- 275 Ștefulescu Al., *Strimba*, Tîrgu Jiu, 1906, 176 p.
- 276 Ștefulescu Al., *Istoria Țîrului Jiului*, ed. a II-a, Tîrgu Jiu, 1906, IV + 489 p.
- 277 Ștefulescu Al., *Din trecutul Gorjului. Satele dispărute. Satele care și-au schimbat numele. Configurația Gorjului, Culele*, Tîrgu Jiu, 1907, 156 p.
- 278 Ștefulescu Al., *Documente slavo-române relative la Gorj (1406—1665)*, Tîrgu-Jiu, 1908, 624 p.

- 279 Ștefulescu Al., *Schitul Crasna*, București, 1910, 132 p.
- 280 Ștefulescu Al., *Biserica satului Călești*, Tirgu Jiu, 1910, 160 p.
- 281 Ștefulescu Al., *Mănăstirea Polovragii*, București, 1930, 32 p.
- 282 Teodorescu Stoica, *Monografia orașului Cimpina — istorie și documente*, Cimpina, 1924, 208 p.
- 283 Teodorescu Stoica, *Monografia comunei Telega*, Cimpina, 1926, 287 p.
- 284 Tocilescu Grigore G., *534 documente slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346—1603, din arhivele orașelor Brașov și Bistrița*, București, 1931, XXXVI + 551 p.
- 285 Tomescu C-tin, *Documente și scrisori din familia basarabeană Andronachi Donici*, Chișinău, 1928, 57 p.
- 286 Ungureanu Gh., *Jurisconsultul Damaschin T. Bojinca, 1802—1869*, Iași, 1930, 26 documente, 60 p.
- 287 Ungureanu Gh., *Familia Sion — studiu și documente*, Iași, 1936, 217 p.
- 288 Ungureanu Gh., *Istoria avocaturii în Moldova*, vol. I, până la anul 1880, Iași, 1938, 336 p.
- 289 Ungureanu Gh., Ivănescu D., Isac V., *Documente*, edit. Mnierva, București, 1973, 491 p., 6 facsimile.
- 290 Urechia V. A., *Școalele satești din România*, București, 1868, 93 documente.
- 291 Urechia V. A., *Miron Costin — opere complete*, tom I, XIII + 700 p., II, XV + 656 p., București, 1886—1888.
- 292 Urechia V. A., *Documente dintre 1769—1800*, Comunicări, București, 1889, 37 p.
- 293 Urechia V. A., *Istoria românilor. Seria 1774—1800 și Seria 1786—1800*, Tom. 14, vol. X, A—B, București, 1891—1901.
- 294 Urechia V. A., *Istoria școalelor 1800—1864*, Tom. I—IV, 494 p., București, 1892—1901.
- 295 Codrescu Teodor, *Uricariul — cuprinzătoriu de hrisoave, anaforale și alte acte, din suta a XVIII-a și a XIX-a*, 25 volume, Iași, 1852—1895.
- 296 Ursu Horia I., *Domnia lui Ștefăniță Vodă*, Cluj, 1940, 151 p., Biblioteca istorică, nr. 3.
- 297 Vasilescu Nae A., *Schițe-documente și însemnări din orașul și județul Brăila*, Brăila, 1929, 1 + 161 p.
- 298 Velichi C. N., *Documente inedite de la Ștefan cel Mare la Ieremia Movilă, Vălenii de Munte*, 1936, 25 p.
- 299 Velichi C. N., *Miscările revoluționare de la Brăila din 1841—1843*, București, 1958, 426 p., 215 documente.
- 300 Velichi C. N., *Documente moldovenești 1607—1673 din arhiva metohului Sf. Mormint*, București, f.a., 30 p.
- 301 Veress Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. XI, 1614—1636, București, 1929—1939.
- 302 Vîrtosu Emil, *Tudor Vladimirescu — Glose, fapte și documente noi. 1821*, București, 1927, 79 p.
- 303 Vîrtosu Emil, *Date și fapte noi*, București, 1932, LXI + 253 p.
- 304 Vîrtosu Emil și Ion, *Așezăminte brâncovenești. O sută de ani de la înființare. 1838—1938*, București, 1938, 496 documente, 477 p.
- 305 Vîrtosu Emil, *Mărturiile noi din viața lui Tudor Vladimirescu*, București, 1941, XVI + 135 p.
- 306 Vîrtosu Emil, *Tudor Vladimirescu. Pagini de revoltă*, București, 1944, 161 p.
- 307 Vîrtosu Emil, *Despre Tudor Vladimirescu*, București, 1947, 124 p.
- 308 Vitencu Alexandru, *Vechi documente moldovenești*, Cernăuți, 1925, 51 documente, în „Anuarul Școlii superioare ortodoxe”, 1923—1924.
- 309 Vitencu Alexandru, *Documente moldovenești din Bucovina*, Cernăuți, 1929, 94 documente, în „Anuarul Liceului Real ortodox”, 1929.
- 310 Xenopol A. D., *Istoria și genealogia casei Calimachi*, București, 1897, VII + 307 p.

R E C E N Z I I Ș I P R E Z E N T Ă R I

OTTFRIED NEUBECKER/WILHELM RENTZMANN, WAPPEN — BILDER —
LEXIKON (DICTIONNAIRE HERALDIQUE), Editura Battenberg, München,
1974, 418 p.

Consemnăm cu bucurie că biblioteca documentară a Direcției generale a Arhivelor Statului s-a îmbogățit cu o valoroasă lucrare „Dicționarul heraldic”, publicat la sfârșitul anului trecut de Ottfried Neubecker la Editura Battenberg din München.

Pornind de la lucrarea „Lexiconul blazoanelor nomenclaturice” a renumitului specialist german Rentzmann Wilhelm, O. Neubecker reușește să ne înfățișeze sintetic și metodic un număr foarte mare de steme utilizate în diverse țări. Preluând în bună parte reprezentările folosite de Rentzmann, autorul adaugă unele blazoane ale statelor care au apărut de la 1850 până în prezent, aprofundează cercetarea, precizând smălțul stemelor pe care le introduce, consemnează uneori anul în care o stemă a fost adoptată sau perioada de folosire, reclasifică întregul material după noi criterii.

În prefață O. Neubecker consemnează preocupările heraldiștilor în ceea ce privește sistematizarea blazoanelor, se oprește mai îndelung asupra conținutului primelor ghiduri heraldice elaborate în evul mediu.

Autorul sistematizează toate însemnele heraldice în cinci clase tematice: 1) figuri geometrice; 2) figuri cosmice; 3) figuri însuflețite; 4) figuri din domeniul plantelor; 5) figuri neînsuflețite.

Fiecare din aceste clase tematice se divide și subdivide în mai multe teme și subteme. Astfel, în prima clasă tematică — figură geometrică — sunt înfățișate diversele scuturi și toate posibilitățile de împărțire a cimpului acestora prin linii drepte sau curbe plasate în diferite direcții cât și figurile geometrice ce pot apărea în cartierele scutului. Se insistă asupra „pieselor onorabile” ale scutului: șeful, fascia, bara, banda, palul, talpa, crucea, șevronul etc.

A doua clasă tematică — cosmos — cuprinde steme reprezentând aștri cerești (soarele, luna, stelele), forme de relief (munți, ape, insule, fenomene ale naturii (vulcani). Fiecare din aceste mobile este înfățișată în multiple combinații. Soarele, de exemplu, este înfățișat în centrul scutului, ocupând întreaga suprafață a acestuia, sub șef, în primul cartier, în al doilea cartier, plasat în cartierul 1 și 3, sau 2 și 4, însoțit de o altă mobilă, ieșind din partea inferioară a scutului sau dintr-o altă mobilă.

În categoria figurilor însuflețite autorul înfățișează în primul rând stemele incluzând omul în diverse ipostaze: stînd jos, în picioare, sărind, sprijinit, purtând în mină arme, bastoane, steaguri sau unele mobile însuflețite (păsări, animale). Sunt inserate apoi stemele avînd în reprezentare cavaleri care pot fi înfățișați cu arme sau fără, călărind sau nu, în luptă etc. Tot în această clasă tematică sînt sistematizate stemele incluzînd animale ce simbolizează puterea (leul, leopardul, pantera, elefantul); diferite specii de bovine, cerbi și căprioare; ani-

male domestice (oaia, berbecul, țapul, mielul, ciinele); animale fioroase (lupul, ursul), animale acvatice (crocodilul). În continuare sînt înfățișate nenumărate sorturi de păsări. Dovadă a intensei folosiri în heraldică a acvile, simbol al curajului, în dicționarul heraldic pe care-l prezentăm, gravurile cuprinzînd variațiile în care această pasăre poate fi înfățișată ocupă circa 40 de pagini. Sînt prezentate apoi steme în care se găsesc păsări de pădure, cît și unele animale fantastice (dragonul, calul înaripat).

În cadrul figurilor din domeniul plantelor sînt reprezentate mai multe sorturi de arbori plasați în diferite poziții sau cartiere, însoțiți de anumite lucruri sau animale, apoi frunze, flori, fructe.

Numeroase steme din Europa și din alte continente includ trandafiri sau crini, fapt ilustrat de numărul mare de steme ce cuprind aceste flori.

În clasa figurilor neînsuflețite sînt incluse ziduri, coloane, turnuri, edificii, poduri, fîntini, porți de orașe, arcade, castele, fortificații. Urmează scuturile cuprinzînd diverse ambarcațiuni fluviale și maritime (bărci, nave, vase, vapoare), apoi stemele ce reprezintă în interiorul scutului principal un scut de dimensiuni mici. Tot aici sînt clasificate stemele avînd în reprezentare bastoane, cărți, arme, ancore, torțe, drapele, globul pămîntesc, roată, căruță, unelte agricole (plug, greblă etc.), obiecte de cult, veșminte ale demnitarilor clerici (pălărie de cardinal, mîtră de episcop etc.), cornul de vinătoare, cornul abundenței, diverse obiecte casnice (butoaie, coșuri, găleți, lămpi, câni, pahare, cupe, balanțe, chei, lacăte), instrumente muzicale (harpă) etc. La sfîrșitul acestei clase tematice au fost sistematizate stemele ce includ litere și inscripții latine sau arabe cît și unele însemne abstracte.

Subdiviziunile în cadrul celor cinci clase tematice au fost determinate de variația smălțurilor, felul și împărțirea scuturilor, pozițiile mobilelor, suprafața pe care mobilă respectivă o ocupă, multiplicarea unor piese, însoțirea acestora de alte reprezentări.

Considerăm Dicționarul heraldic un instrument deosebit de util. El constituie un manual în imagini, un ghid sistematic, de orientare, facilitînd cunoașterea diferitelor steme și embleme utilizate de popoare. Scopul pe care autorul și l-a propus „înlesnirea identificării blazoanelor, în special a aceloră căroră nu li se cunoaște decît înfățișarea” este cu mult depășit. Într-adevăr, cu ajutorul indicelui de nume de la sfîrșitul volumului putem totodată să aflăm modul în care s-a înfățișat stema unei țări, oraș sau persoane, uneori să cunoaștem evoluția acesteia.

Lista alfabetică de termeni specifici — definind diversele imagini și figuri heraldice — permite regăsirea rapidă a stemelor după componența repre-

zentării. Utilizarea Dicționarului heraldic este facilitată de faptul că pentru fiecare clasă tematică autorul a întocmit o listă de termeni și tabele cu reprezentările grafice corespunzătoare. În dreptul fiecărei imagini se specifică denumirea țării, orașului sau persoanei căreia îi aparține, uneori și data. Termenii specifici — desemnind clasele tematice, temele și subtemele sînt redați în trei din limbile de circulație mondială: germană, franceză, engleză.

Fiind un dicționar heraldic, în general cuprinde și unele reprezentări specifice țării noastre. Sînt inserate scuturi cu capul de bour și acvila cruciată, steme ale Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei din epoca feudală, de cele mai multe ori extrase de pe monede (Radu I, Radu II, Ștefan cel Mare, Despot Vodă etc.). De asemenea sînt cuprinse armele României din perioada modernă și contemporană, respectiv stema utilizată între 1867—1872, stema introdusă în martie 1872, stema menită să ilustreze desăvîrșirea unității statale (1921) cît și emblema României ca Republică Populară (1948, 1952) și Republica Socialistă (1965).

Dintre însemnele orașenești este reprezentată stema orașului Brașov. Sînt incluse de asemenea steme de familie ale unor voievozi și principii ai Transilvaniei (Zapolya, Bathory, Sekely, Bocskai, Bethlen, Rákoczy).

Cuprinderea unui număr atît de mic de steme românești este desigur urmarea insuficienței dezvoltări a științei heraldice în țara noastră în comparație cu țările din apusul Europei, și a lipsei publicațiilor specifice: ghiduri, cataloage, inventare care să ilustreze evoluția artei heraldice românești.

Cu toate calitățile evidente ale lucrării unele observații se impun. Era de dorit ca autorul să completeze la toate stemele data de introducere pentru a facilita urmărirea evoluției stemei respective. Dicționarul heraldic ar fi fost mai valoros dacă era însoțit de o listă bibliografică și mai ales dacă s-ar fi indicat pentru fiecare reprezentare izvorul. Era necesar a se stabili cu mai multă precizie apartenența fiecărei steme. Transilvania i s-au atribuit unele steme personale ale voievozilor și principilor. Este știut că stema oficială a acestui principat cuprindea 7 turnuri, acvila ieșindă, soarele și luna la care se puteau adăuga armele familiale ale voievodului sau principelui respectiv. De asemenea, s-a atribuit Țării Românești o stemă avînd în reprezentare acvila bicefală — care a fost stema personală a unor domnitori (Șerban și Ștefan Cantacuzino) dar n-a fost niciodată stema oficială a principatului (de fapt este o reproducere după dinarul lui Mihnea Vodă cel Rău din 1658). Este greșită încadrarea stemei familiei Bathory la clasa tematică plante. Autorul a descifrat probabil, datorită unei imagini neclare, în loc de trei colți de balaur, o secțiune din trunchiul unui copac cu trei crengi.

În eventualitatea unei reeditări sugerăm autorului, pe lîngă adăugarea stemelor principalelor orașe, în special ale capitalelor, lărgirea informațiilor în vederea identificării mai precise a stemelor, redarea mai completă a reprezentărilor heraldice. În acest sens găsim că elementele exterioare scutului pot ajuta la deosebirea stemelor care din punct de vedere al elementelor din scut sînt asemănătoare deși aparțin unor localități sau persoane diferite.

MARIA DOGARU

LA GAZETTE DES ARCHIVES, N-os 80—83, 1973.

La Gazette des Archives, pe anul 1973, continuă să publice studii și articole ce prezintă un interes deosebit prin actualitatea și importanța problemelor abordate nu numai pentru arhiviștii francezi ci și pentru cei din alte țări. Dintre acestea o atenție specială atrage articolul publicat în nr. 80 (*trimestrul I, 1973*) de Michel Duchein, „conservateur en chef” la Direcția Arhivelor Franței, articol intitulat *Revoluția arhivistă*. Autorul constată că în Arhive se produce o adevărată revoluție, remarcînd printre altele, următoarele:

„Domeniul tradițional al arhivelor este supus unor profunde răsturnări în ce privește masa documentelor, însăși natura lor, forma lor materială, prelucrarea, păstrarea, folosirea lor. Nu este țară care să poată spune că este la adăpost de această „revoluție”.

Françoise Durand în articolul *Presa și documentația automată: Bilanțul unei experiențe* reia problema folosirii informaticii în arhive pornind de la rezultatele aplicării acestei tehnici moderne în presă, de către unele mari cotidiane franceze și engleze.

Jean Quéguiner, directorul Arhivelor din Departamentul Seine-et-Marne, prezintă experiența depozitului de prearhivare din Cetatea administrativă de la Melun. Înființată recent la 14 februarie 1973, în acest depozit se păstrează arhivele departamentului

Seine-et-Marne. Documentele sînt folosite de serviciile care au predat arhiva, sau de alte instituții cu aprobarea acestora sau celor ce fac anchete pînă se va decide asupra liberei lor comunicări. Orice eliminare se face cu aprobarea serviciului de arhive care întocmește fișierele și inventarele necesare, procedează la clasări, trieri, eliminări. Documentele cu termene de păstrare permanentă care nu mai sînt necesare administrației, vor putea fi transferate la Arhivele departamentale.

Jean Waquet, conservator la Arhivele Naționale, prezintă fondul *Archivio Borbone* și inventarul său publicat de către Arhivele din Napoli unde se păstrează aceste documente ce conțin „o viziune originală a istoriei europene în secolele XVIII și XIX”.

În continuare se reproduce bibliografia inventarelor, repertoriilor și ghidurilor de arhive publicate în 1972 de către Arhivele Naționale, Arhivele Ministerelor (Afaceri Externe și Armată), arhivele departamentale și comunale.

Numărul se încheie cu recenzarea unor publicații de arhivistă și de istorie.

În nr. 81 (*trimestrul 2, 1973*), Jean-Paul Babélon conservator la Muzeul de istoria Franței de la Arhivele Naționale și Guy Putfin, subarhivist la Arhivele Naționale, se ocupă de rezultatele expoziției documentare „Coligny”. *Protestanți și catolici în Franța în secolul al XVI-lea*, organizată la Arhi-

vele Naționale, între 26 octombrie 1972 și 15 ianuarie 1973 și vizitată de mai bine de 18.000 persoane.

Marie Thérèse Chabod publică articolul intitulat *Arhivele Șantierelor Tineretului*. Aceste șantiere au fost organizate, după dizolvarea armatei franceze, la 1 iulie 1940, cei 100.000 tineri aparținând celui de-al doilea contingent din clasa 1939, au fost organizați în unități ce nu depășeau 20.000 oameni și puși la dispoziția Ministerului Agriculturii, pentru efectuarea lucrărilor agricole, pe timp de șase luni, termen ridicat la 8 ianuarie 1941 la 8 luni. În 1941 s-au înființat asemenea șantiere pentru Marina comercială și Aeronautică civilă. În anul 1944 aceste șantiere au fost desființate și din 1945 a început predarea a ceea ce a rămas din arhivele lor la Arhivele Naționale. În anexe se indică sumar ce materiale se păstrează, precum și o bibliografie referitoare la șantierele tineretului.

Christian Desplat publică un articol intitulat *Exploatarea sistematică a fondului Proprietatea particulară a Apelor și Pădurilor din Béarn, în secolul XVIII*. El precizează că în acest articol și-a propus să sesizeze raporturile profunde ce există între om și pădure, să cunoască mai bine viața populațiilor forestiere, cu o istorie mai puțin cunoscută.

Jean-Paul Poisson, în studiul *Acte notariale și istoria coloniilor. Un exemplu: Ile de France în 1787*, evidențiază importanța actelor notariale franceze pentru cunoașterea istoriei social-economice din coloniile Franței.

Raymond Collier în *Varla* se ocupă într-o scurtă notă despre folosirea majusculilor și anume nu de ortografia majusculilor ci, de majusculile specifice ale cuvintelor, combătând părerea că majuscula trebuie să „decoreze” cuvintele pentru a le mări prestigiu, multe nume comune, după necesitate, fiind decorate cu o majusculă.

Ultima parte a numărului este dedicată *notelor tehnice* dării de seamă a Asociației arhiviștilor francezi la adunarea generală din 31 martie 1973 și *Cronicii* ce prezintă activitatea pe anul 1972 a Serviciului Arhivelor și de documentare de la Ministerul Afacerilor Externe, de la Serviciul istoric al Armatei de uscat și de la Serviciul istoric al Marinei.

Nr. 82 (trimestrul III, 1973).

Ferréol de Ferry, conservator șef la Serviciul fotografic de la Arhivele Naționale, prezintă depozitul central de microfilme construit în parcul castelului d'Espeyran, care și-a început activitatea în 1973, fiind proiectat pentru a adăposti în subteran, contra unui atac atomic, 12 milioane metri microfilm — producție pentru viitorii 50 de ani — în special pentru colecțiile Arhivelor Naționale, cu posibilități de extindere la colecțiile arhivelor departamentale și diverselor organisme și, eventual, la arhivele audio-vizuale.

J. C. Labracherie, documentalist — arhivist la Arhivele Naționale, se ocupă de arhiva creată de Subcomisiunea cărților și jafurilor germane, în perioada 1940—1944. Această comisie a fost înființată la 11 aprilie 1945 spre a căuta cărțile, manuscrisele și arhivele ridicate de germani în timpul ocupației de la bibliotecile universitare, de la biblioteca Camerii Deputaților, a Institutului geografic național, ale unor oameni de știință etc. Din aceste cărți s-a recuperat în total un număr de 1 033 000 volume.

Gérard Naud, directorul Arhivelor din departamentul Sarthe, scoate în evidență importanța Seriei O a Arhivelor departamentale, pe baza experienței locale.

Seria O din Arhivele departamentale conține documente referitoare la tutela multiplă și în special în domeniul financiar, pe care o exercită prefecturile asupra comunelor. Autorul face un istoric al instituției din 1790 și până în 1940 și al fondurilor create, sistemul de clasare al seriei și direcțiile de cercetare, scoțind în evidență importanța acestor arhive. În arhivele menționate, primăriile și serviciile departamentale pot regăsi documentele ce le interesează iar cercetătorii pot explica multe fapte de istorie politică și socială și au informații despre ceea ce pot găsi în arhivele comunale pentru completarea cercetărilor lor.

Christian Wolff, într-o scurtă notă, arată însemnătatea registrelor de publicații de căsătorii, completate sau necompletate, pentru cercetările familiale, genealogice etc., iar într-o altă notă dă câteva informații despre arhivele armatei germane, aflate din 1967 la Freiburg în Brisgau.

În Nr. 83 (trimestrul IV, 1973) se dezbate o serie de probleme interesante și actuale pentru activitatea arhivistă din care menționăm aceea a microfilmării de substituie, a echipamentului fotografic al Arhivelor din Franța, aceea a relațiilor dintre Arhive și serviciul public etc.

Astfel, Francis Denel în studiul *O experiență de microfilmare de substituie* analizează rezultatele obținute de Arhivele din departamentul Pyrénées-Orientales, în acțiunea de microfilmare întreprinsă la sfârșitul anului 1971, dintr-un motiv esențial: totala saturație a unui depozit de arhivă, ce împiedică orice altă preluare de documente.

Michel Quélin, conservator la Serviciul tehnic din Direcția Arhivelor Franței, publică articolul intitulat *Echipamentul fotografic al Arhivelor Franței. Rezultate și învățăminte ale unei anchete*. După cum se subliniază în materialul respectiv cu prilejul anchetei, Guy Duboscq, director general al Arhivelor Franței, constată că „diversele tehnici fotografice și în primul rând microfilmul, au intrat azi în practica tuturor serviciilor de arhive. Arhivele Franței au făcut în această privință un efort neîncetat, de la crearea primelor ateliere în 1948—1949, efort ce a culminat recent prin înființarea depozitului central de microfilme la Espeyran”.

Pe baza anchetei sint prezentate: situația aparatelor de microfilm, prelucrarea microfilmelor și duplicarea lor, verificarea și montajul lor, mărirea pe hirtie și citirea microfilmelor, după aceea: fotografia (alta decit microfilmul), fotocopia și electrocopia.

Etienne Taillemite, președintele Asociației arhiviștilor francezi, face o sinteză a dezbaterilor reuniunilor regionale ale Asociației, avind ca temă *Arhivele și serviciul publicului*. Obiectul esențial al dezbaterilor l-a constituit articolul 72 din *Regulamentul arhivelor departamentale* din 1921 referitor la atribuțiile arhivistului în ceea ce privește deservirea și sprijinirea cercetării științifice.

În concluzie generală s-a apreciat rolul activ al arhivistului care trebuie să fie în afară de cel care clasează și păstrează pergamentele și documentele, acela care le și pune la îndemîna cercetătorilor.

Jean Valette, conservator delegat la Cetatea interministerială a Arhivelor de la Fontainebleau, în articolul *Reflexii asupra prearhivării și arhivării dosarelor de personal*, constată că dosarele de personal pot fi considerate de arhivist ca o categorie de documente deosebit de privilegiată. În adevăr, în diferitele stadii ale vieții lor administrative, ele îndeplinesc trei condiții fundamentale care, potrivit unei definiții celebre, caracterizează arhivele: să stabilească drepturile statului; să stabilească drepturile particularilor; să fie utile cercetării istorice. Ca și alte documente dosarele de personal au trei vârste: una administrativă, de maximum 50 de ani, una intermediară ce poate atinge 20 de ani, când valoarea lor practică este redusă și una istorică când pot avea o valoare maximă, teoretic perpetuă. În perioada intermediară se pregătesc listele de selecționare căci nu toate aceste dosare prezintă o valoare istorică. Astfel, la Cetatea interministerială de la Fontainebleau s-a efectuat o selecționare în cadrul dosarului, eliminându-se hirtii inutile și realizându-se

însemnate economii de spațiu de depozitare. Pentru folosirea lor se preconizează întocmirea unui repertoriu cronologic, iar la Arhivele Naționale, în cadrul serviciului de informații, o bancă de date pentru toate dosarele păstrate atât la Paris cât și în provincie.

Dintre materialele cuprinse la *Cronică*, se remarcă darea de seamă a celui de-al optsprezecelea Congres Național al Arhivelor Franței, ce a avut loc la Paris între 9—11 octombrie 1973, congres la care s-au discutat probleme ale unei noi legi arhivistice franceze și temele *Arhivele economice și arhivele private*.

Prin actualitatea problemelor discutate, în paginile revistei *Gazette des Archives* pe anul 1973, pe care am încercat să le prezentăm, se aduce o contribuție importantă la dezvoltarea arhivisticii, iar concluziile la care s-a ajuns pot fi valorificate în soluționarea unor probleme, în raport de situațiile și realitățile existente.

MIHAIL FĂNESCU

BLASONS DES VILLES D'EUROPE. *Guidé illustré*. Texte et illustrations de Jiří Louda. Gründ, Paris, 1972, 268 pag + 80 pl.

Ghidul ilustrat, inițiat de Svoboda, tradus de Artia (Praga 1972) și de N. Tatistchev (Paris 1972) prezintă blazoanele și stemele a 320 de orașe europene. Executat în bune condiții grafice, cu planșe colorate, ghidul începe cu mulțumirile autorului către unele autorități europene în materie de heraldică și arhivistică, în frunte cu Dr. Leo J. van de Pol, M. Meurgney de Tupigny, președintele Societății franceze de heraldică și sigilografie, conservatorul Arhivelor naționale din Paris și M. G. Schaffer, reprezentantul Arhivelor regale din Stockholm.

După o *Introducere* succintă (p. 9—10) urmează *Originea și dezvoltarea blazoneriei municipale* (p. 11—36). În acest capitol se tratează, printre altele, problema unor motive sau figuri zise „atribute” heraldice în România, mai ales în Transilvania (Tg. Mureș și Odorhei). Se descrie un blazon, avind o coroană pe vârful unei săbii, totul încadrat între patru stele. Vechiul blazon al Timișoarei s-a modificat după 1928, purtind stema familiei regale române. Cît privește stema orașului Alba-Iulia, avind inițial figura Sf. Mihail, patronul cetății, s-a îmbogățit la un moment dat și cu o flacără pîlpitoare, apoi cu scena încoronării lui Ferdinand, după primul război mondial (p. 28).

Capitolul intitulat *Atribute și figuri: semnificațiile lor* (p. 37—84) tratează următoarele aspecte: 1 *Edificii*, 2 *Suveranii sau seniorii orașelor*, 3 *Sfinți și protectori*, 4 *Armes parlantes*, adică steme compozind anumite atribute sau motive care evocă numele celui ce le poartă. 5 *Evocarea unor evenimente sau legende istorice*, 6 *Aluzii la activitățile populației*, 7 *Simboluri naturale*, 8 *Simboluri de privilegii, libertăți și onoruri*, 9 *Blazoane înțelighibile* și 10 *Augmentări*. În paragraful 5 (p. 67) se descrie blazonul orașului ucrainian Karuș care avea și o semilună aurită, simbolizînd victoria regelui polon Ioan Sobieski III. din 1675, împotriva turcilor. În conti-

nuare se spune: „Victoria aceluiași rege, din anul precedent, asupra turcilor (în Moldova), este comemorată pe stema orașului Khotin în mod greșit socotit de autor „ucrainean”. Orașul poartă pe blazonul său o fortăreață cu o semilună pe un fond aurit. Săbii și o cruce simbolizînd victoria creștinătății. Izvoarele istorice ne arată că Hotinul a fost o cetate a Moldovei încă de la întemeiere (1359) fiind întărită de domnii români Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare. La punctul 7 (p. 77) tratîndu-se problema unor simboluri naturale, elemente geografice, imprimate pe anumite blazoane, se arată apariția Dunării nu numai pe stemele Budapestei, ci și pe cele ale Orșovei. În legătură cu blazonul acestui oraș românesc se spune că „Este plăcut din toate punctele de vedere și poartă pe un scut repartizat în fâșii roșii și albastre (d'Azur) o fâșie argintie ondulată, avind deasupra o coroană de aur așezată pe un leu în trecere”.

După o scurtă privire asupra *Heraldicii municipale a altor continente* (p. 85—88) urmează un prețios *Glosar heraldic* (p. 89—93) fără de care terminologia heraldică nu este suficient de clară.

Cea mai mare parte a lucrării o constituie *Descrierile și planșele* (p. 95—254) în care, concomitent cu schița istorică a fiecărui oraș, aranjată alfabetic, se reproduc color în planșe alăturate, blazoanele respective, executate cu o deosebită finețe. În dreapta fiecărui oraș descris se dă și țara actuală de apartenență. Din acest punct de vedere, ghidul prezintă importanță și pentru cercetarea toponimiei istorice, care arată diverse mișcări de populație.

Dacă executarea artistică a blazoanelor este ireproșabilă nu se poate spune același lucru despre unele elemente din descrierile orașelor. Astfel, orașul Astrahan numit Ejderhan, Hagitarhan sub nr. 13. a fost sub dominația Hoardei de Aur și

apoi a Imperiului otoman ; în 1554 fiind cucerit de ruși a fost instalat ca han Derviş-Ali și apoi anexat Rusiei (1556) ¹. Despre orașul Berlin (sub nr. 28) se scrie : „La începutul secolului al XIII-lea, două sate slave (sic) Köln și Berlin existau pe așezarea actuală a orașului“ (p. 108) ceea ce este discutabil. Orașul Karlovac (nr. 128) din R. S. F. Iugoslavia a devenit cunoscut prin tratatul din 26 ian. 1699, ceea ce nu se arată. Datele sînt lacunare și pentru orașul Kazan (nr. 131), unul din hanatele supraviețuitoare ale Hoardei de Aur, cucerit de ruși sub marele duce Ivan (1552) ². Este de reținut că orașul Kișinev (Chișinău) sub nr. 136, avea ca blazon un cap de bou sau taur, simbolizînd semnul heraldic „L'attribut armorial“ al Moldovei. De fapt, capul de zimbru are aici, o stea deasupra, un trifoi cu „5 foi“ și o semilună, ceea ce denotă o influență turco-tătară. Capul de bour sau zimbru apare și pe blazonul orașului Suceava, vechea capitală a Moldovei.

În acest ghid figurează și alte orașe românești. Astfel, despre orașul Brașov (nr. 37) autorul, necunoscînd rezultatele cercetărilor științifice din România, afirmă în mod greșit că „a fost fondat în secolul al 13-lea“ „pe așezarea unui sat slav“, ceea ce nu este atestat documentar. Blazonul acestui oraș reprezintă o coroană de aur (*Kronstadt*) la care a fost adăugată o rădăcină de arbore. În ce privește orașul *București* (nr. 46) a devenit capitală a Țării Românești pe la mijlocul secolului al XVI-lea, sub Mircea Ciobanu, spre a fi mai aproape de turci. Nu se poate spune că în 1698 Bucureștiul a devenit capitala lui Constantin Brîncoveanu (p. 118). Despre blazonul capitalei noastre se spune că, la început pe stema cetății apărea figura Sf. Dimitrie, patronul orașului București, dar în timpul regalității aceasta a fost așezată sub pieptul unei acvile romane. Ora-

șul *Cluj* (nr. 64) cu vagi date istorice, avea ca blazon încă din secolul al XV-lea o coroană ducală așezată deasupra unui scut (p. 126). La *Oradea* (nr. 208) se omite perioada dominației otomane, cînd a fost pașalic turcesc (1660–1692). Blazoanele acordate acestui oraș de Christof Bathyanî, în 1580, au un leu în picioare pe o coroană, iar îngerul din față a fost așezat de împăratul Austriei, Rudolf al II-lea. Orașul *Sibiu* (nr. 264) dispunea de un blazon cu două săbii încrucișate, cu o coroană deasupra, așezat pe sigiliile orașului. În fine, orașul *Timișoara* (nr. 282) menționat pentru prima oară de călătorul arab Sarif Al-Idrisi (m. 1153) sub denumirea de Tensinova, este mult mai vechi de cum crede autorul (sec. XIV).

Un *Index* (p. 257–267) bine întocmit, încheie ghidul. Ar fi fost util să se dea, fie la început sau în partea finală, o *bibliografie selectivă*, fără de care nu putem să ne dăm seama de izvoarele care stau la baza acestui ghid foarte util.

Nu numai cele cinci orașe amintite au avut blazoanele sau stemele lor, ci toate județele României cu centrele lor de reședință. Din acest punct de vedere se poate spune că țărilor române au avut o individualitate heraldică cit se poate de bogată, variată și interesantă. Aceasta este arătată cu prisosință în studiul documentat asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești de Dan Cernovodeanu și Ioan N. Mănescu ³. Desigur, toți acei care vor cerceta astfel de probleme, atît români cît și străini, trebuie să țină seama de această contribuție prețioasă în heraldica românească.

MIHAIL GUBOGLU

Prof. ÜMER LUFFI BARKAN, SULEMANIYE CAMI VE IMARETI İNŞAATI

(Giamia Suleymaniye și așezămintele sale), Cilt (vol.) I (1550–1557).

Türk Tarih Kurumu Basimevi-Ankara, 1972, XV+399 pag.+facs. 25×33 cm.

Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VI, Seri, Sa. 10)

Autorul, fost decan al Facultății juridico-economice și director al Institutului de cercetări economice (Universitatea din Istanbul) este unul dintre primii învățați turci care a valorificat din plin tezaurul arhivelor otomane din Turcia. Timp de patru decenii a desfășurat o activitate bogată, abordînd o serie de probleme interesante, axate mai mult pe viața social-economică, demografică, statistică și instituțională, ale fostului Imperiu otoman ¹. Unele

Idem, *Bâzi büyük şehirlerde eşya ve yiyecek fiyatlarının tespiti teftiş hususlarını tanzim eden Kanunnâmeler*, în „Tarih Vesikaları“ (Documente istorice), I, Cilt, sayı 5, 1942, p. 321–400.

Idem, *Türk toprak hukuku tarihinde Tanzimat ve 1276 (1858) tarihli arazi kanunnamesi*, Istanbul, 1940, 101 p.

Idem, *Les problèmes suscités par les études sur le Tanzimat*, în „Tanzimat“, vol. I, Istanbul, 1941, p. 213–245 (cu extras).

Idem, *Tanzimat tetkiklerinin ortaya koyduğu bâzi meseleler*, în „Tanzimat“, vol. I, Istanbul, 1941, p. 288–329.

Idem, *Osmanlı devrinde Akkoyunlu Hükmardarı Uzun Hasan Beye ait Kanunlar ve vesikalar*, în „Tarih Vesikaları“, I, nr. 1 și 2, Istanbul, 1941.

Idem, *Tarih demografi araştırmaları ve Osmanlı tarihi*, în revista „Türkiyat Mecmuası“, Istanbul, 1953, 26 p.

Idem, *Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler*, Istanbul, 1952, 43 p.+1 h (Extras din rev. Fac. econ.).

Idem, *Les deportations comme methode de peuplement et de colonisation dans l'Empire ottoman*, Istanbul, 1953, 65 p.

Idem, *894 (1488/1489) yılı Cizyesinin tahsilâtına ait Muhasebe Bîlâncoları*, în „Belgeler...“ (Documente), I, nr. 1, Ankara, 1964, IV+117 p.+facs.+1 h.

¹ Cf. W. Barthold, *Astrakhan* în „Encyclopedie de l'Islam“, t. I, p. 502.

² Ibidem, *Kazan*, în ibidem, t. II, 1927, p. 887–888.

³ Cu o prefață de Dan Berindei, vicepreședinte al Comisiei de heraldică... în „Revista Arhivelor“, anul LI, vol. XXXVI, nr. 1–2, 1974, p. 3–120 (textul rom.) + 121–211 (versiunea franceză).

⁴ Ömer Lütfi Barkan, *XV ve XVI asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda zırai, ekonominin hukukî ve mali esasları*. Birinci Cilt *Kanunlar*, Istanbul, 1943, LXXII+559 p.+62 pl. facs.; *Kanunname-i livâ-i Lipve*, op. cit., p. 322–332 (Bb. Arşivi, Def. 88 meselesi, Istanbul, 1937 și Ankara, 1939, 19 p.).

Idem, *Mâlikâne-divani sistemi*, în „Türk Hukuk ve İktisat tarihi Mecmuası“ (Revue de la Faculté des sciences économiques de l'Université d'Istanbul – 2) Cilt, 1932–1939, Istanbul, 1939, 111 p.

pe/8928317

dintre lucrările sale prezintă un interes direct și pentru istoria țării noastre

Lucrarea de față este consacrată unei mari instituții ecleziastice, moscheea sultanului Suleiman Magnificul, numită „Süleymaniye“, o capodoperă a artei turco-islamice. Ceremonia înființării ei a avut loc la 13 iunie 1550, în prezența sultanului Suleiman I Magnificul și a vizirilor săi, cu sulele lor. Piatra de temelie a fost așezată de marele muftiu (Şeyh-ül-islam), cunoscutul legist Ebu-s-Suud efendi. Lucrările de construcție, conduse de cel mai mare arhitect otoman „mimarbaşı“ Sinan ibn' Abdulmeñan² au durat șapte ani, fiind încheiate la 7 iunie 1557, când geamia a fost dată folosinței publice³. Autorul, bazat pe inscripția de pe poarta geamiei, arată că, ceremonia încheierii, deși a avut loc pe la începutul lui octombrie 1557 (sf. zilhiğge 964), unele lucrări de finisare au continuat și în anul următor.

În „Cuvînt înainte“ (Ön söz, p. XIII—XV) după ce schițează unele probleme ale instituțiilor turcomusulmane, autorul subliniază „condițiile de viață ale diverselor categorii de lucrători (muncitori), statutele juridice și sociale ale muncitorilor în arta construcțiilor, amintind de un tablou al organizării muncii și muncitorilor într-o formă generală a epocii“. În același timp, trece în revistă principalele izvoare istorice ale construirii geamiei Suleymanice, începînd cu „Condicile amănunțite ale contabilității“ zise *Mufasssal Muhasebe Defterleri*, păstrate în marile arhive din Istanbul, importante și pentru noi. În fruntea lucrării este un *plan*, bine întocmit, al complexului geamiei, cu diverse încăperi și dependențe: școală pentru copii, cîteva seminarii și academii (*medrese*), nu numai ecleziastice ci și laice (de exemplu pentru medicină, spital (*bimarhane*), casă pentru oaspeți sau han (*kervansaray*), bibliotecă, baie (*hamam*), mausoleele familiei sultanului Suleiman Magnificul, a soției sale Hürrem sultan, mausoleul arhitectului Sinan etc.).

Lucrarea are următoarele părți: I. *Prezentarea izvoarelor istorice* (p. 1—46) în frunte cu condicile „Mufasssal“, registrele rezumative (*İcmal defterleri*), izvoarele narrative — Cronicile lui Gelalzade, Ali

etc. și colecția de firmame (*Mecmua*). Toate aceste materiale arhivistice sînt prezentate cit se poate de sistematic, menționîndu-se în special importanța condicilor, bogate în date economice și statistice.

II. *Datele începerii și încheierii construcției, regulamentul de lucru* (İş-Nizami) și *problemele legate de conducerea și supravegherea lucrărilor* (p. 47—92). După explicarea părților componente ale construcției suleymanice urmează diverse statistici, extrase din condici cu lucrători calificați, meșteri, și ne-calificați: „cioplitori în piatră“ (*sengtraş*) și „zidari“ (*benâd*). Se arată, în diverse tabele, numărul meșterilor și lucrătorilor cu zilele de muncă prestate.

III. *Situația juridică și socială a lucrătorilor* (p. 93—137) în care se tratează amănunțit, pe bază de grafice, cele trei categorii distincte de lucrători: A. Maștri (usta) și lucrători liberi cu salariu. B. Detașamente de ostași recruți ca agemi-oglanî și kuloglanî, cu arhitecții lor, care primeau o soldă de la împărăție și C. Prizonierii sau robii (*Esirler*) numiți și „forsa“, care prestau o muncă forțată. Tabloul statistic no. 5 pentru anii 1553—1557 (p. 119—120) ne arată diversele categorii de lucrători: cioplitori de piatră, canalier sau săpători (*lagîmger*), angajați, forțetari (*habalagî*), hamali pentru transporturi cu spinarea (erau și cu cai), bucătări (*hab-bah*), fierari (*haddâd*), imami, calfe sau ucenici (*halife*), aprozi sau curieri (*çavuş*), sacagii (*sakka*), scribi (*hâtîp*), cărăuși (*toprak ceken*) pentru transportarea de pămînt, coșari (*küfecî*), magazioneri sau depozitari (*anbarcî*) etc. care au lucrat pe șantier, laolaltă, 300 961 de zile.

IV. *Repartizarea lucrătorilor și meșterilor, după credința și țărilor sau ținuturile lor, în diverse branșe meșteșugărești*, (p. 139—156). În tabelul nr. 8/b apar 13 meșteri și lucrători, pietrari, dulgheri și un fierar, din Cetatea-Albă (*Akkerman*) din care numat unul era musulman, iar restul creștini (*hristityan*). Același tabel ne arată 1 cioplitor în piatră, 1 zidar și 1 dulgher, 3 musulmani (sic) din Țara Românească (*Eflak*). Nu este exclus ca aceștia să fi fost trecuți greșit în altă rubrică. Într-un alt tabel (nr. 8/2) apar 36 de meșteri și lucrători zidari din Kafa (*Keke*) din care 23 erau creștini care credem că erau ruși. În tabelul nr. 9 (1953—1954) se dă un număr mare de cioplitori în piatră și zidari musulmani. Unul dintre aceștia poartă numele de Mahmud Eflak, adică „Valahul“ (p. 153). Tabelul nr. 11 (1554—1556) cuprinde un număr considerabil de zidari și cioplitori în piatră, creștini, purtînd nume ca Aleksî. Andreyâ, Istratî, Miha(î)l, Todor, Caragea, Dimitri, Manol(e), Nikola etc. (p. 156).

V. *Regulamentul de muncă, problema continuării lucrului și concedii de odihnă (tatileri)* p. 157—183) în care, după o serie de explicații, se dau cîteva tabele statistice ilustrative (nr. 12—15) și scheme grafice din anii 1554—1557. Pe lîngă categoriile de meșteri și lucrători ca: cioplitori în piatră, zidari, dulgheri (*Neccâr*), fierari, hamali, ostași recruți „agemioglanî“, argați (*Irgat*) și robi „forsa“, în aceste tabele se indică numărul lunilor și zilelor de muncă prestată de fiecare categorie și sărbătorile musulmane, zise „Bayram“ și cele creștine cînd unii sau alții n-au lucrat.

VI. *Tabele nominale privind continuarea lucrărilor și salariile lucrătorilor* (p. 185—329). După anumite explicații asupra situației zidarilor și pietrarilor: 1

¹ Idem, *Edirne ve civarındaki bâzî İmâret Tesislerinin yıllık muhasebe Bilançoları* (2 fotokopii île birlikte) în ibidem, I, nr. 2, 1965, p. 235—377 + 2 facs.

² Idem, *Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine dair notlar*, în revista „İktisadî Fakültesi Mecmuası“, İstanbul, vol. 17, no. 1—4, oct. 1955 — iul. 1956, p. 193—223.

³ Idem, H. 933—934 (M. 1527—1528) *mâli yîlina bîr bütçe örneği*, în „İktisadî Fakültesi Mecmuası“, t. XV, nr. 1—4, 1953—1954, İstanbul, 1955, p. 251—329.

⁴ Idem, 1079—1080 (1669—1670) *mâli yîlina ait bîr Osmanlı bütçesi ve ek'leri*, în ibidem, p. 225—303, idem, 1070—1071 (1671—1671) *tarihli Osmanlı Bütçesi mukayese*, în ibidem, p. 304—357.

⁵ Idem, E. H. Ayverdi, *İstanbul vakıflar tahrir defteri* 953 (1546) *târihi*, în ibidem, İstanbul, 1970.

⁶ Idem, *Saray Mutfagina 894—895 (1489—1490) yîlina ait muhasebe Bilançolar*, în ibidem, p. 380—398.

⁷ Idem, *Quelques observations sur l'organisation économique et sociale des villes ottomanes, des XVI-e et XVII-e siècles*, în ibidem.

⁸ Idem, *La loi sur la distributions des terres aux agriculteurs les problèmes essentiels d'une réforme agraire en Turquie*, în ibidem.

⁹ Cf. Numit și Kodja Mî'mar Sinan cf. Franz Babinger, *Sinan...* în „Encyclopedië de l'Islam“, t. IV, 1934, p. 446—450.

¹⁰ Cf. İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı tarihî Kronolojisi*, İstanbul, 1948, p. 262—263, 306—307.

Musulmani, adică turci și 2 *Nemusulmani* — creștini, se dă un tabel nominal de pietrari musulmani, în număr de 610. În dreptul lunilor și al numărului zilelor de muncă prestate (1553—1558) se indică și salariul, în aspri (*akçe*), primit zilnic, varind între 1—12 aspri (p. 194—226). După alte câteva tabele anexe, tot de musulmani, în diverse perioade, urmează lista nominală a pietrarilor creștini cu lunile și zilele de muncă prestată (1553—1558), indicându-se și salariile lor care variau între 2—12 aspri (p. 223—233). Iată câteva nume *Dimitri Kefe*, adică din Cafa, primea zilnic câte 10—12 aspri, *Duca (Duka)* câte 5 aspri, *Manol* 2 aspri etc. (p. 233); un alt tabel nominal, din anii 1554—1558, cuprinde 880 de meșteri zidari cu ucenicii lor. Multe sînt elemente onomastice românești. Salariile lor zilnice variau între 1/2—12/10 aspri. Urmează tabele anexe (B. 2 din 1556) cu numeroase denumiri creștine, unul se chema *Xorğı Dimitri Akkerman* (p. 300) altul *Miha(i)l Akkerman* (p. 301), ceea ce denotă că erau originari din Cetatea-Albă. În dreptul rubricii salarilor (1557—1558) apar cu câte 12 aspri pe zi, ceea ce înseamnă că erau maiștri sau lucrători calificați, în timp ce alții ca Nikola, Costea, Lazari, Yani etc. primeau câte 5 aspri ca muncitori necalificați. O altă listă specială, tot nominală, din 1553—1554, privește dulgherii (*III. Naccarlar*) A. *Musulmani*, în număr de 284 (p. 303—311) și B. *Dulgherii creștini* (Hirstiyan naccarlar), în număr de 73, începînd cu Franko Fener și încheind cu Duka Fener și Dimitri. Unul dintre aceștia, *Paraschiv (Pareskeva Akkerman)*, apare cu 10—12 aspri pe zi (p. 312), Iani Akkerman cu 12 aspri pe zi și Vasil(e) Akkerman cu aceeași sumă (p. 314).

Nu numai dulgherii, ci și un mare număr de fierari (*IV. Haddadlar*) A. *Musulmani* (p. 315—317) și B. *Dulgherii creștini* (*Hirstiyan haddadlar*) au contribuit la ridicarea complexului geamiei suleimanice între anii 1553—1558. Un alt tabel nominal privește „Canalierii sau pionierii” (*V. Lagimgerler*), 14 musulmani și 163 creștini, indicîndu-se în dreptul fiecăruia și salariile lor zilnice. Majoritatea primeau între 6—9 aspri pe zi, numai unul 12 aspri. Musulmanii primiseră între 6—7 aspri și numai trei câte 8 aspri pe zi. În schimb majoritatea turnătorilor în plumb (*VI. Sürbgerler*), p. 324—325 erau musulmani, în număr de 46, iar creștinii numai 5 (*Dimitri, Petcu, Todor, Manol Papas Yakob Dunyal*) care au lucrat între 18 aug. 1554 — 24 sept. 1558) Aveau salarii zilnice și unii și alții primeau câte 4—12 aspri pe zi.

O categorie specială sînt zugravii maiștri (*usta*) și ucenicii lor (*VII. Nakkaşlar*, p. 326—328). Din 61 numărul total, după nume numai cîțiva sînt creștini (*Dimitri, Iorghii, Mihail, Fener, Yargi*). Majoritatea sînt trecuți cu câte 10—12 aspri pe zi, numai unul cu 30. În fine, ultima categorie o constituie meșterii geamgii, cu ucenicii lor (*VII. Camgerler*), p. 329; 16 musulmani și 1 creștin (*Dimitri*) care prestaseră muncă la geamie între 27 martie — 23 iul.

1557. Salariile lor zilnice oscilau între 2—12 aspri pe zi.

Ultimele trei părți ale lucrării descriu modul de procurare și folosire a materialelor de construcție. Astfel, în *Procurarea pietrelor și modalitățile lor de transport pentru construcție* (VII, p. 331—334) se apreciază că se proceda la fel ca la zidirea altor monumente istorice din Istanbul, exemplu: Aya-Sofia, ctitoria lui Iustinian (sec. VI). Un alt capitol se referă la folosirea pietrelor prețioase, scoase din dărîmăturile unor vechi monumente ruinate iar altul descrie „locurile cu pietrării (*Taş-Oakları*) și organizarea muncii pentru exploatarea lor”. Pietrările mai importante din imperiu erau: împrejurimile orașului Istanbul, Izmit, Adıncık, Mihaliç, Kavak iskelesi, Cadiatul Eyme (*Ezine*), Eregli cu schela sa (Anatolia) și insulele Marmorei, bogate în marmură. În capitolul *Transportul pietrelor* (C. p. 357—358) se descrie transportul acestei categorii de materiale, atît pe mare cu vasele mării (statului) cît și cu cele particulare (*rençber gemi*), iar pe uscat cu arabale trase de boi.

Un capitol special tratează despre *Procurarea și folosirea de fier și plumb* (VIII, p. 361—380) pe aceeași cale, a fost folosit în special fierul din Samacov (R. P. Bulgaria). În continuare, se arată modul de procurare și folosire a altor categorii de materiale de construcție: cărămizi (*tuğla*), olane sau țigle (*kiremet*) și var (*kireç*) etc. (IX, p. 381—384).

Ultima parte a lucrării este intitulată: *Procurarea și transportarea cheresetei necesare pentru construcție* (X. p. 285—393), atît din părțile Anatoliei cît și din regiunile Rumeliei, ale Mării Negre, transportată prin schela Varna direct la Istanbul. Nu este exclus ca o parte din chereseta să fi fost adusă și din țările române, care furnizau și materiale lemnoase capitalei imperiului. Din acest punct de vedere condicile turcești trebuie să fie cercetate mai cu atenție.

În ce privește marile cheltuieli impuse, atît pentru plata lucrătorilor cît și a materialelor diverse, cu prețuri specificate în condici, pentru ridicarea acestui mare monument istoric, o parte au fost susținute de vistieria împărăției, iar alta suportată de populația multor regiuni din imperiu. O. L. Barkan ne arată că s-a procedat la fel ca la repararea cetăților moldovenești Chilia și Akkerman, în 1490 (895 H.) prin impunerea de dări excepționale numite „avariz”. Din sumele strînse au fost plătite simbrile lucrătorilor și transporturile efectuate de cei 26 căruțași (*arabaci*) din sangeacul Silistrei, adică și din Dobrogea (Defeter nr. 552, p. 104). Se spune că cheltuielile de atunci s-au ridicat la 700 000 de galbeni.

Lucrarea învățatului turc O. Barkan, fundamentată pe materiale arhivistice, aduce noi contribuții la cunoașterea vieții social-economice de la mijlocul veacului al XVI-lea. În același timp tabelele nominale constituie un izvor prețios pentru cercetările onomastice sud-est europene.

MIHAIL GUBOGLU

G. D. ISCRU, CONTRIBUȚII PRIVIND ÎNVĂȚĂMÎNTUL LA SATE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ PÎNĂ LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-lea, Edit. didactică și pedagogică, București, 1975, 243 p.+8 pl.

Doar simpla lectură a titlului lucrării nu ar putea convinge asupra oportunității ei în tratarea unei asemenea probleme, abordată parțial, sub diverse forme, atît de istoriografia actuală cît și de cea mai veche. Numai parcurgerea atentă a conținutului și mai cu seamă a vastului material pe baza căruia s-a clădit poate justifica oportunitatea ei și totodată demonstra că a adus mai mult decît „contribuțiile” pe care cu modestie le semnaleză autorul, încă din titlu.

În același timp nu trebuie scăpat din vedere că, chiar dacă istoria învățămîntului românesc a mai stat în atenția cercetării de specialitate, modul în care s-a făcut instruirea prin școală în mediul sătesc, a fost mai puțin tratat. Or, analiza acestui proces desfășurat într-o „societate predominant agrară”, al cărei țel permanent — după cum remarcă autorul — „a fost conservarea românilor ca popor în împrejurări dintre cele mai grele” (p. 11), se impunea, cu atît mai mult cu cît nici lucrările apărute pînă în prezent nu au recurs la o analiză de profunzime.

De altfel o lucrare de sinteză care să analizeze învățămîntul sub toate aspectele și părțile sale componente nu există totuși pînă în prezent.

Așa cum a fost concepută și realizată, cartea lui G. D. Iscu poate constitui un punct de plecare pentru cei care se vor încumeta să întocmească o amplă monografie a învățămîntului. Cînd afirmăm acest lucru ne gîndim în primul rînd la metoda de lucru, nu numai propusă, dar și aplicată de autor, conform căreia tratarea învățămîntului trebuie să se facă „...în maniera unui studiu special de istorie a societății omenestii” (subl. n.), ceea ce ar presupune: încadrarea organică a temei în epoca istorică, analiza implicațiilor fenomenului în viața societății și în perspectiva istorică, urmărirea influențelor suferite sau exercitate de acest proces. Consecvent acestei idei, autorul a urmărit evoluția învățămîntului rural în strînsă interdependență cu societatea și mediul ce l-au generat, reliefind, pe fondul lor, concluziile desprinse din analiza vastului material cercetat.

Condiționînd în mod direct progresul istoric de posibilitatea de însușire, transmitere și valorificare a cunoștințelor, înseamnă a recunoaște că fiecare societate a avut forme specifice de instruire, care au îmbrăcat diverse moduri de exprimare pînă la realizarea învățămîntului prin școală. Dar această instituție specializată aparține mai tîrziu, unele orînduiri și epoci istorice nu au cunoscut-o.

În asemenea situații — după cum pe drept cuvînt remarcă autorul — *nu trebuie considerat că orînduirea sau epoca respectivă a fost lipsită de ceea ce socotim învățămînt* (subl. n.), în accepțiunea modernă, ele dispunînd de forme și organisme proprii, specifice vremii, stadiului de dezvoltare. Desigur că de o astfel de evoluție nu a fost vitregit nici învățămîntul rural. De la simplele reprezentări grafice ale obștei țărănești, de la tradiționalul răboj, la învățămîntul oral prin predică și apoi la deprinderea de cunoștințe din cărți, predominant reli-

gioase în evul mediu, el a cunoscut diverse etape și stadii pînă la transformarea sa în serviciu public.

A fost un proces logic, firesc, influențat și de evoluția agriculturii și de schimbările ce au avut loc în cadrul relațiilor agrare în sensul dezvoltării capitaliste, mai cu seamă după aplicarea reformelor lui Constantin Mavrocordat, asemenea modificări neputînd — după opinia noastră — să nu afecteze și suprastructura societății supuse unor profunde schimbări.

Cu atît mai bine venită este această lucrare, cu stilul ei combativ, acum cînd istoriografia noastră are sarcina, între altele, să dea noi contururi, bazate pe o analiză mai profundă și realistă, perioadei care a durat între cele două jumătăți ale veacurilor XVIII și XIX.

Transformarea învățămîntului la sate în serviciu public, aspect căruia lucrarea i-a dedicat un capitol special, nu a fost un proces simplu, uniform, între alte cauze datorită și faptului că Țara Românească făcea parte din categoria țărilor cu o populație numeroasă în mediul rural, ceea ce îngreuna încadrarea tuturor locuitorilor în rețeaua școlară. Și pentru a se da posibilitatea unei comparații, s-au făcut referiri la evoluția aceluiași proces în alte țări, ca Anglia, Franța, Belgia, unde legile prin care învățămîntul era socotit serviciu public nu au însemnat totuși, existînd și acolo dificultăți, determinate mai cu seamă de influența vechii orînduiri.

În Țara Românească, pe lîngă greutățile „clasice”, au existat și altele, între care ar trebui menționate: refuzul unor boieri și arendași de a sprijini înființarea școlilor, îndeosebi în satele de pe moșiile particulare, precum și lipsa de condiții materiale propice desfășurării învățămîntului.

Important este însă, că dorința de a învăța, dragostea de carte, au fost mai puternice decît greutățile întîmpinate. Ele au fost depășite în primul rînd datorită sătenilor, care în multe județe ale țării începuseră să înființeze școli cu mult înainte de 1838, an în care a fost emisă circulara departamentală ce poate fi socotită „punctul de plecare al instituirii învățămîntului public la sate în Țara Românească”. Rezultatele notabile s-au obținut și datorită solicitărilor unor reprezentanți ai autorităților sau al clasei dominante, dar mai cu seamă unor oameni cu vederi înaintate ca Gh. Magheru, Gr. Oteteleşanu, Costache Perdicaru, Scarlat Ghica și mulți alții.

O problemă ceva mai delicată, după părerea noastră, căreia lucrarea îi acordă o binemerită atenție, este cea referitoare la situația slujitorilor școlii.

Urmărind modul în care erau recrutați, felul în care se desfășura pregătirea învățătorilor, îndatoririle și drepturile lor, autorul a reușit să contureze dificila politică de cadre, atitudinea autorităților și a clasei dominante față de dascăli.

Dintre interesante concluzii desprinse de autor în urma analizei situației cadrelor didactice din mediul sâtesc, considerăm că merită să stăruim asupra celeia care stabilește că în componența lor, precumpănitori erau laicii și nu preoții. Această concluzie ni se pare cu atât mai demnă de remarcat, cu cât se bazează pe date statistice preluate din surse demne de luat în seamă: documentele de arhivă. Desigur, urmează ca lucrările viitoare — și bine ar fi să se îndeplinească astfel — să-și spună cuvântul.

Paralel cu aceste constatări este interesant de urmărit un adevărat proces de conștientizare a majorității cadrelor în sensul convingerii că aveau o misiune nobilă de „luminare” a maselor.

Dar menirea învățătorilor și profesorilor — din todeauna — a fost ca odată cu răspindirea științei de carte, să fie și purtătorii ideilor noi, progresiste ce privesc înnoirea societății. Dovadă că o parte însemnată a slujitorilor școlii din Țara Românească au înțeles și această, la fel de nobilă misiune, o constituie participarea efectivă la revoluția din 1848.

Răspunzând cu entuziasm la chemarea Guvernului revoluționar, profesorii și învățătorii au propagat în rîndul poporului ideile revoluției, sensul politicii desfășurate de organele alese în vara anului 1848.

Reale servicii s-au adus revoluției prin explicarea „Constituției” la sate, lucru confirmat chiar de oficialitățile ce au recunoscut aportul învățătorilor, în ridicarea locuitorilor săteni la luptă. În timpul desfășurării evenimentelor, cadrele didactice au participat cu același devotament și la alte acțiuni, între care și arderea Regulamentului Organic.

În ceea ce privește opera școlară a revoluției — așa după cum remarcă și autorul — chiar dacă nu s-a depășit faza începutului, în schimb principiile enunțate în programul revoluționar, lasă să se întrevadă că mai întâi Guvernul, apoi Locotenența, intenționau să dea învățămîntului public la sate o organizare demnă de transformările preconizate.

După cum remarcăm de la bun început, unul din meritele incontestabile ale lucrării de față, îl constituie faptul că s-a clădit pe fondul unui larg material documentar de arhivă. Revenim încă o dată asupra lui, tocmai pentru că un asemenea mod de cercetare a permis — lucru mai puțin constatat la studiile apărute pînă în prezent — întocmirea unor utile grafice statistice, ca cel reprezentînd dinamica învățămîntului public rural, pe luni, în anii școlari 1845/1846 și 1847/1848, în județul Vlaşca. Este evident că nu se pot aborda teme de acest gen, fără a le însoți cu asemenea grafice statistice.

Dar pentru întocmirea lor, este adevărat, trebuie muncă!

Nu putem încheia scurta noastră analiză înainte de a formula cîteva observații, unele referitoare direct la lucrare, altele de ordin mai general, dar care în ultimă instanță au legătură strînsă cu tema ei.

În primul rînd, socotim că evoluția învățămîntului din Țara Românească putea fi urmărită în mai strînsă legătură cu aceeași instituție din celelalte două țări surori, deosebi Transilvania. Apoi, considerăm că ar fi fost util să se constate, bineînțeles în limita posibilităților, în ce măsură procesul de instruire prin școală, la sate, a avut o finalitate concretă, adică modul în care a contribuit la formarea individului, dacă a influențat sau nu, asupra poziției lui în cadrul societății.

Cu toată cantitatea însemnată de documente studiate, sintem de părere că referitor la tema abordată se mai găsesc încă multe izvoare de acest gen la filialele județene ale Arhivelor Statului. Depistarea și cercetarea lor pot aduce noi date ce ar fi de real folos în completarea rezultatelor la care a ajuns prezenta lucrare, fie prin continuarea ei, de același autor, fie prin apariția altora la fel de binevenite.

Și pentru că am ajuns la acest punct, în intenția de a sprijini ideea continuării cercetării, ridicăm problema tirajului, considerînd că nu este admisibil ca o lucrare de acest gen, cu vădită utilitate practică, să apară doar în 800 exemplare.

Ni se pare nefirească această situație cu atât mai mult cu cît lucrarea nu se adresează în exclusivitate unor specialiști, unui cerc restrîns de cititori, ci publicului larg, numeroaselor cadre didactice care au datoria să cunoască, să cerceteze și să transmită în același timp, tinerei generații, date despre evoluția învățămîntului nostru de-a lungul anilor. Or, tirajul actual nu poate satisface nici măcar cererile unui cerc restrîns. Tocmai de aceea socotim că ar fi necesară reeditarea lucrării, în condițiile unui tiraj mai apropiat de cerințele reale.

În altă ordine de idei, întrucît în prezent se face simțită nevoia unei lucrări de sinteză, ar trebui să se acorde o mai mare atenție întocmirii de monografii menite să analizeze învățămîntul pe județe, și a unor studii care să-l trateze sub toate aspectele și părțile sale componente.

Prin contopirea tuturor s-ar putea obține un valoros tratat de istorie a învățămîntului românesc, a cărei bogată tradiție îl justifică din plin.

CORNELIU LUNGU

SOMMAIRE

ÉTUDES ET COMMUNICATIONS

- L. MOLDOVAN — Le Tableau royal II 247
- D. LIMONA, E. MOISUC — La maison de commerce Ioan Hagi Moscu et Ștefan I. Moscu de Bucarest 256
- L. MĂRCUȘ, GH. ASANACHE — L'empreinte digitale-possibilités de recherche en diplomatique et en anthropologie historique 271
- R. DIMA — Le procès de clarification politique et idéologique du mouvement ouvrier en Olténie 274

THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE

- TABLE RONDE à Craiova à propos des dispositions du Décret No. 472/1971 282
- V. NICULA — Les principes de la reconstitution des fonds non organisés et leur applications dans les unités socialistes 286

DOCUMENTS

- V. GROZAV — Documents relatifs aux bourgeois roumains à l'étranger (1891—1919) 289
- E. GHEORGHIU — Le projet du docteur G. Cuciureanu concernant l'établissement médical de la Moldavie 299

INSTRUMENTS DE TRAVAIL

- R. CONSTANTINESCU — Manuscrits occidentaux dans les bibliothèques roumaines. Bucarest (VIII—XVI siècles). I 307

LA VIE SCIENTIFIQUE

- * * * — Recherches dans les archives étrangères 323
- M. DOGARU — La session scientifique de communications „Apulum 2 000 — Alba Iulia 375“ 344
- V. POPOVICI — L'exposition „L'union des pays roumaines sous Michel le Brave“ 345

BIBLIOGRAPHIE

- FL. IVANIUC — Edition des documents médiévaux concernant la Valachie et la Moldavie 351

COMPTES-RENDUS ET PRÉSENTATIONS

- 357

Pag.

CONTENTS

STUDIES AND NOTES

- L. MOLDOVAN — Tabula Regia II 247
- D. LIMONA, E. MOISUC — The Bucharest Commercial Firm Ioan Hagi Moscu & Ștefan I. Moscu 256
- L. MĂRCUȘ, GH. ASANACHE — The Fingerprint : Investigation Possibilities in Diplomatic and Historical Anthoropology 271
- R. DIMA — Political and Ideological Settlement in Oltenia's Labour Movement 274

ARCHIVISTIC THEORY AND PRACTICE

- ROUND TABLE — Colloquy at Craieva, concerning the provisions of the Decree No. 472/1971 282
- V. NICULA — Rules of the Reconstitution of Disorganized Fonds applied to the Archives of Socialist Institutions 286

DOCUMENTS

- V. GROZAV — Documents Concerning Rumanian Scholars Abroad 1891—1919 289
- E. GHEORGHIU — Dr. Gh. Cuciuran's Project of Medical Statutes for the Principality of Moldavia 299

INVENTORIES AND CATALOGUES

- R. CONSTANTINESCU — Western Manuscripts in Rumanian Libraries. Bucharest (VIIIth — XVIth Centuries) I 307

ARCHIVISTIC LIFE

- * * * Researches in Foreign Archives 323
- M. DOGARU — Scientific Conference Apulum 2 000 Alba Iulia 375 344
- V. POPOVICI — The exhibition „The Union of Romanian Principalities under Michael the Brave“ 345

BIBLIOGRAPHY

- FL. IVANIUC — Editions of Medieval Documents on Wallachia and Moldavia 351
- REVIEWS AND PRESENTATION 357

Pag.

INHALT

STUDIEN UND
MITTEILUNGEN

- L. MOLDOVAN — Die königliche Tafel II . . . 247
- D. LIMONA, EL. MOISUC — Das Bukarester Handelshaus Ioan Hagi Moscu und Ștefan I. Moscu . . . 256
- L. MĂRCUȘ, GH. ASANACHE — Der Fingerabdruck — Möglichkeiten des Studiums in der Diplomatik und der historischen Anthropologie . . . 271
- R. DIMA — Der politische und ideologische Läuterungsprozess in der Arbeiterbewegung von Oltenia . . . 274

ARCHIVTHEORIE UND —
PRAXIS

- RUNDE TAFEL in Craiova über die Bestimmungen des Dekrets 472/1971 . . . 282
- V. NICULA — Grundsätze für die Wiederherstellung der in Unordnung geratenen Bestände bei den sozialistischen Einrichtungen . . . 286

DOKUMENTE

- V. GROZAV — Rumänische Stipendiaten im Auslande (1891—1919). Dokumente . . . 289
- E. GHEORGHIU — Das Projekt Dr. Gh. Cuciuran für das medizinische Etablissement in der Moldau . . . 299

ARCHIVISCHE HILFSWERKE

- R. CONSTANTINESCU — Western Manuscripts in Rumanian Libraries. Bucharest (VIII th — XVI th. centuries). I. . . . 307

DAS WISSENSCHAFTLICHEN
LEBEN

- * * * — Forschungen in den ausländischen Archiven . . . 323
- M. DOGARU — Die wissenschaftliche Session „Apulum 2.000 — Alba Iulia 375“ . . . 344
- V. POPOVICI — Ausstellung „Die Vereinigung der rumänischen Länder unter Michael dem Tapferen“ . . . 345

BIBLIOGRAPHIE

- FL. IVANIUC — Walachei und Moldau im Mittelalter, Dokumentenausgaben . . . 351
- REZENSIONEN UND ANNOTATIONEN . . . 357

СОДЕРЖАНИЕ

ТРУДЫ И ИССЛЕДОВАНИЯ

- Л. МОЛДОВАН — Королевская табула в Трансильвании. II ч. . . . 247
- Д. ЛИМОНА, Э. МОЙСУК — Бухарестский коммерческий дом Иоана Хаджи Моску и Șтефана И. Моску . . . 256
- Л. МЭРКУШ, Г. АСАНАКЕ — Палеchnый отпечаток — широкие возможности для исследования в дипломатике и в исторической антропологии . . . 271
- Р. ДИМА — Относительно политического и идеологического разъяснительного процесса в Олтыанском рабочем движении . . . 274

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА В АРХИВАХ

- КРУГЛЫЙ СТОЛ в Крайове по поводу распоряжений, отмеченных в Постановлении № 472/1971 г. . . . 282
- В. НИКУЛА — Принципы в восстановлении разнесенных архивных фондов; применение этих принципов в соучреждениях . . . 286

ДОКУМЕНТЫ

- В. ГРОЗАВ — Документы о румынских, учащих на стипендии за границей (1891—1919 гг.) . . 289
- Е. ГЕОРГИУ — Прожит доктора Г. Кучурана по медицинскому уложению в Молдавии . . 299

РАБОЧИЕ АРХИВПОСОБИЯ

- Р. КОНСТАНТИНЕСКУ — Западные рукописи в румынских библиотеках. Букурешть. (VIII—XVI вв.) . . . 307

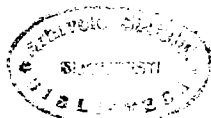
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

- * * * — Исследования по заграничным архивам . . . 323
- М. ДОГАРУ — Научная сессия с докладами на тему «Апулум 2000» — «Алба Юлия 375» . . 344
- В. ПОПОВИЧ — Выставка «Объединение румынских земель при Михеае Витеазуле» в Музее госархивов . . . 345

БИБЛИОГРАФИЯ

- ФЛ. ИВАНЮК — Издания средневековых документов относительно Румынской и Молдавской земель . . . 351

РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ 357

CĂTRE AUTORI

„Revista arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimerile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

**Departamentul export-import presă București ;
Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. 2001,
Telex : 011631**

R.M. ISSN 0034—7043

**Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE**

Tehnoredactarea : MARIANA RĂDULESCU

Tiraj : 2 600 exemplare. Coli de tipar : 7,5

Dat la cules : 15.VII.1975. Bun de tipar : 7.X.1975.

**Întreprinderea poligrafică „Bucureștii-Noi”, str. Hri-
sovului nr. 18 A, R. S. România
Comanda nr. 288**